

SZUNYOGH X.FERENC

**SZENT
+ PÁL +
CSELEKE-
DETEI**

KORDA RT. KIADÁSA BP.

SZUNYOGH X. FERENC O. S. B.:

SZENT PÁL CSELEKEDETEI

(KRISZTUS SZIKRÁJA)

ELMÉLKEDÉSEK ÉS SZENTBESZÉDVÁZLATOK
AZ APOSTOLOK CSELEKEDETEINEK
MÁSODIK RÉSZÉRŐL

BUDAPEST, 1944
KORDA R. T. KIADÁSA

Nr. 1448|1943. Imprimi potest. 16. Nov. 1943. Chrysostomus archiabbas.
Nihil obstat. Dr. Stephanus Kosztolányi censor dioecesanus. Nr. 520|1944. Imprimatur.
Strigonii, die 29. Jan. 1944 Dr. Joannes Drahos vic. gen.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.

Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében.

ELŐSZÓ

A Szentírást az élet számára magyarázó sorozatunknak harmadik kötete a jelen munka. Egyúttal folytatása a „Szent Péter, Krisztus sziklája” címen megjelent kötetnek és befejezője az Apostolok cselekedetének.

Magyarázatul is, de a hasonló munkára fölbuzdulók számára példaként is elmondjuk a jelen munka keletkezését. Három állomást különböztethetünk meg ebben.

Az első állomás volt a Szentírás könyvének egyéni átmélkedése és áttanulmányozása. Felragasziottuk lapokra a Szentírás szövegét. Azután a kommentárok alapján jobboldalra írtuk a tudományos adatokat és magyarázatokat, baloldalra az aszketikus gondolatokat. Ebben a munkában felhasználtuk elsősorban a következő műveket:

A. Steinmann, Die Apostelgeschichte, Bonn, 1934.

A. Camerlynck és A. Van der Heeren, Commentarius in Actus Apostolorum, 7. ed., Brugis 1923.

A. Wikenhauser, Die Apostelgeschichte, Pustet, é. n., Regensburg.

I. Schäfer, Das neue Testament, I. Teil. Volksliturgisches Apostolat, é. n., Wien.

Második lépés volt, hogy több zárt lelki gyakorlaton elprédikáltam ezeket a gondolatokat. Így többek között 1941 nyarán Pécssett, a Női Leleki gyakorlatos Otthonban is 6 napon át. Ez utóbbi beszédeket a helyszínen gyorsírással leírták. A beszédek megtartásában három munka segített. Weingartner József, innsbrucki plébános könyve megmutatta, hogy az egész Apostolok cselekedeteit a szószékről

vasárnapról-vasárnapra haladva el lehetett prédikálni; annál inkább meg lehet ezt tenni — gondoltam — egy lelkigyakorlat folyamán. Ehhez adta meg ezután a formát Witsch kitűnő és mindenkinek ajánlható munkája. Az ő áttekintése és felosztása szolgált mintaképül az anyag szétosztásában. Ezt a keretet segítette azután gondolatokkal is kitölteni Cohausz remek műve, a Herder-féle hasonló célú biblia-magyarázatok között.

S. Weingartner, *Die Apostelgeschichte. Kurze Bibelpredigten.* Tyrolia, é. n., Innsbruck.

A. W. Witsch, *Die Apostelgeschichte, vom historischem Christus über den eucharistischen Christus zum mystischen Christus.* Grünewald, é. n., Mainz.

Die Heilige Schrift für das Leben erklärt. XII. Band. Cohausz S. J., *Apostelgeschichte.* Herder, 1936, Wien.

A harmadik és befejező mozzanat volt, hogy a gyorsírással leírt beszédekét újra átdolgoztam és sajtó alá elkészítettem. Ekkor került azonban kezembe még három kitűnő könyv és ezeknek a megállapításait is beledolgoztam. Ez a három könyv a következő:

E. Baumann, *Der hl. Paulus.* München, 1927.

I. Holzner, *Paulus. Sein Leben und seine Briefe.* 3—10. Auflage. Herder, 1935. Freiburg.

O. Dibelius, *die werdende Kirche. Einführung in die Ap. gesch.* 4. Aufl. Fische. Verlag, 1941. Berlin.

Különösen sokat köszönhetek Holzner könyvének. Igaz, hogy az elmélkedéseket a beszéd hangulatából át kellett tennem sokszor tudományos és apologetikus hangulatú pontokba, de úgy érzem, hogy könyvem hasznossága ezzel csak emelkedett.*

Ezt a munkát a hangulatot adó környezetben végezhettem Pécsen, a pálosok kolostorában és a Női Lelkigyakorlatos Otthon meghitt magányában. Köszönetet mondok itt nekik vendégszeretetükért.

* Részlettanulmányokra közben hivatkozom. Amiket mások alapján idézek, azoknak is iparkodtam lehetőség szerint az eredetiben utánanézni.

Paptestvéreimnek pedig, akik fel akarják használni beszédjünkben az itt nyújtott elmélkedési pontokat, azt a tanácsot adom, hogy előbb valóban elmélkedjék át. Ezért a beszédvázlatokban csak utalásokat adok, hogy azokat felkeressék és a hozzáfűzött elmélkedéseket átímádkozzák. Különösen a szentírási beszédekre áll ugyanis teljes értelemben ez a nagyon bölcs pasztorális mondás: *U n d e p a s c o r, i n d e p a s c o!* Csak azt mondják el tehát, ami az ő lelküket megragadta és ami az ő lelkükből visszhangként fakad.

Hamarosan nyomdába kerül a sorozat negyedik kötete is, mert jórészt sikerült már sajtó alá elkészítenem. Ez a Titkos jelenések teljes magyarázata lesz.* Ez a könyv megmutatja a mi harcunkat és a mi győzelmünket.

Utána Szent Pál levelei kerülnek sorra. A jelen munka is már megadja hozzá a keretet és rövid elmélkedésben már itt is beolvastottuk a leveleket, de szükség van a részletes elemzésre is. Az Apostolok Cselekedetéből ugyanis megismerjük inkább az Apostol külső életét, míg a levelek az ő szívét tárják eléink. Erről a szívről mondotta pedig Aranyszájú Szent János: *Cor Pauli cor Jesu.*

Szeretettel kérem minden olvasómat, imádságukban emlékezzenek meg rólam, hogy ezt a nagy vállalkozást folytathassam és be is fejezhessem.

Pécs, 1942 július 19.—augusztus 12.

P. Szunyogh Ferenc O. S. B.

* Az eleje már megjelent: *Hét mennyei üzenet* címen.

ELSŐ FEJEZET

SZENT PÁL MEGHIVÁSA ÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

Kezdődik a mi Urunk Jézus Krisztus végrendeletéből a harmadik és utolsó résznek teljesedése: „Tanúim lesztek az egész földkerekségen!” Kezdődik a pogányok megtérítése.

Az első lépés Péteré, az Egyház fejéé, de az Úr igazi eszköze Pál. Az apostolok testületében olyan nagyság ő, hogy amikor róluk beszélünk, megelégedünk a többiekről és Péter után rögtön Pál neve jut ajkunkra. Sőt vannak a modern protestánsok között, akik szerint Pál megváltoztatta a krisztusi tanítást, ezért mi katolikusok nem „christianusok”, nem Krisztuséi, hanem „paulinusok”, Páléi vagyunk. Igaz, hogy azt is mondták már ránk, hogy mi nem is római, hanem tridenti katolikusok vagyunk. Egyformán túlzás mind a kettő. Mi katolikusok Jézus Krisztus tanítványai vagyunk, és mind Pál tanításában, mind a tridenti zsinat határozataiban Jézus tanítását és annak magyarázatát látjuk.

1. A Gondviselés munkája

A katolikus dogmatika tanítja, hogy a kegyelem nem rontja le a természetet, hanem felemeli és megszenteli. Gyönyörű példa erre éppen Szent Pál. Ha az ő élete folyását kutatjuk, amíg Tarzusból Jeruzsálemig elkerül, akkor látjuk, mint iparkodott a Gondviselés megfelelőképpen előkészíteni Pál természetét a kegyelem eljövendő munkájára.

a) Saulus Krisztus után kb. az 5. év táján született Tarzusban. Ez a város ősrégi kereskedő hely volt.

Határállomás két különböző kultúra között: a Nyugat görög-római világa és a Kelet semita-babilóniai világa között. A tenger partján épült, de mögötte óriási hegyek emelkedtek. Északfelé is vezetett egy szűk kapu Kisázsia kultúrvilágába, a „*Ciliciai kapu*”, keletfelé pedig a „*Szíriai kapu*” nyílt, míg délre kikötőjében a Földközi-tenger országaival kapcsolódott össze. Sok kalandról hallhatott hírt a gyermek Saulus, kinek élete maga nagy kalanddá lett.

A kikötőváros forgalmas élete és a tenger vad melódiája fonódott össze Saulus ifjú életében. Természeti képet alig találunk a városban nevelkedett ifjú leveleiben, de tele vannak a kereskedelemnek és az utazásnak világából vett hasonlatokkal. Így gondoskodott az ég, hogy ez a férfi, aki egész életében majd a pogányok között fog működni, egy pogány világvárosban nevelkedjék. Megtanulja már ott, ahová a római birodalom keverék népei összefolytak, hogy nincs különbség zsidó és pogány, görög és barbár, szabad és szolga között.

b) Néhány lelki hatásról kell külön is megemlékeznünk.

Az első a *hellenizmus*, mert ennek műveltsége rányomódott Szent Pál egész gondolkodására. Görögül éppúgy írt és beszélt, mint anyanyelvén, míg Péter tolmácsra szorult.

Idetartozik még a pogány *kultusz*. Tarzusban két istent tiszteltek. Először a fölséges urat, *Bahal Tars*-ot; ez a keleti szellemben a nyugalomnak, a megközelíthetetlenségnek az ura volt. A külső világgal a dolgozó istennek, *Sandan*-nak a segítségével érintkezett, akinek alakja később Herakles alakjával egyesült. Kultuszának legfényesebb ünnepe volt a máglya-ünnep, melyen az istenség szobrát diadal-szekéren végigvitték a városon, azután elégették, hogy jelezzék a nyári nap forróságától elhaló növényvilágot. De nyomban utána következett az élet ünnepe. Dícsérték az isten feltámadását, és kicsapongásokkal megünnepelték. Saulus félrevonulva lát-

hatta sokszor, de nem vegyült bele. Csak később megérezte, hogy már a pogány lélek megsejtett valamit a halálnak és feltámadásnak titkából, és ehhez fűzte a maga magyarázatát.

Megvolt Tartzusban *Isis kultusza* is. Ünnepelein a beavatottak az istenség ruháját öltötték magukra, pl. halruhát, hogyha az istent a hal szimbolumával ábrázolták. Innen fakadhat Szent Pál későbbi írásában ez a nekünk szokatlan kifejezés: Öltjük magunkra Krisztust.

Nem egyszer láthatott *rabszolga-szabadítást* is. Ha a szolga meg tudta takarítani a váltságösszeget, akkor azt elhelyezte egy templomban. Az úr most a szolgálával együtt a templomba jött, átvette az összeget, és ezzel a szolgát eladta az istennek. De az isten a szolgát nyomban szabadon bocsátotta, és így „az isten felszabadítottja” lett. (I Kor 7, 22.) Így váltott meg minket is Krisztus a bűn szolgaságából.

Híres volt Tartzus *iskoláiról* is. Saulus még láthatta a város nagy szülöttét, Athenodorost. Fiatalabb korában Augustus császár nevelője és barátja lett, de életének utolsó 20 évét itt élte át. Komoly, értékes egyéniség volt. Főkép a lelkiismeretet akarta tanítványaiban kinevelni. Az ő mondása: „Minden ember számára a lelkiismerete az isten. Éljen úgy az emberekkel, mintha isten látná, — s beszéljen úgy az istennel, mintha az emberek hallanák.” Véletlen lenne, hogy Pál későbbi leveleiben a lelkiismeret annyiszor előfordul?

Hogy Szent Pál ifjúkorában a *versenyek és katonai parádék* iránt is érdeklődött, bizonyítják azok a képek, melyeket a stadionban versenyzőkről, a győzelmi díjról, a diadalmenetről, az állatviadalokról vett át.

Tartzus e mellett konzervatív és szigorú város volt. A nők például a többi ion városokban félig meztelenül jártak az utcákon, itt csak lefátyolozva jelenhettek meg. Ez a perzsáktól átvett szokás mutatta, hogy a nő a férfi hatalmában és oltalmában

van. Szent Pál még később is visszaemlékezett hazájának szokására.

Egyébként különböző *vándortanítók* járták ennek a kereskedővárosnak utait és tereit. Rhetorok és vándorprédikátorok hirdették a maguk igazságát. Már akkor az életből megismerte azt az igazságot: „Vizsgáljatok meg mindent, és ami jó, azt tartsátok meg.” (I Tessz. 5, 21.)

Családja a római polgárjogot is megszerezte, mert ő már születésétől fogva római polgár volt. Minthogy ennek megszerzése meglehetősen nagy összegbe (legkevesebb 500 drachmába!) került, azt mutatja, hogy Saulus nem a szegény ghetből származott. De ebből érthetjük meg állásfoglalását a pogányokkal szemben, és az államhatalom iránt mindenkor kimutatott lojalitását.

A hellenizmusnak csak néhány fontos vonására mutattunk rá, de ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy Pál később kölcsönzött valamit a görögségtől. Ifjúságának ezeket a hatásait magába vette és átdolgozta, úgyhogy maga sem tudott volna számot adni arról, mit honnan tanult. Inkább csodálkozva álljunk meg, hogy a természet és a kegyelem mint nyúlnak át egymásba, és mint szövik ennek az érdekes emberi sorsnak titkát.*

c) Sokkal fontosabb és döntőbb az a hatás, mely ezerszázados hagyománnyal, átörökléssel és vérrokonsággal hatol bele lelkébe: ez pedig *zsidó származása és ótestamentumi nevelése*.

Maga mondja, hogy Benjamin törzséből származott. Szent Ágoston már oly szépen rámutat ennek a névnek találó szimbolikájára a haldokló Jákob pátriárka jövendölésében: „Benjamin ragadozó farkas: reggel kimegy rablásra és este elosztja a zsákmányt.” (I Móz. 49, 27.)

Atyja szigorú felfogású farizeus volt, fiát is ebben a szellemben nevelte, mert rabbinust szere-

* H. Böhlig, Die Geisteskultur von Tarsus. Göttingen. 1913.

tett volna belőle alakíttatni. Régi hagyomány szerint a rabbinusok nevelése ötéves korban a *Tora* (törvény) olvasásával kezdődött. Tízéves korban a *Misnára* (szájhagyomány) tértek át. A 15-ik évben kezdődött a *Talmud* (tanítás) megismerése és 18 éves korban vezették be a *Chuppába* (nász-szoba).

Neveltetésének ez az első része fellángoltatja a gyermek fantáziáját népének diadalaival, de mélyen érintette is népének szenvedéseivel. Tudott arról, hogy egy nap eljön a Messiás-Király, csodakardjával győzedelmesen végigvonul a világon.

De nagy megrázkódtatás volt számára a második rész, amikor a számtalan szabállyal és törvénnyel megismerte a bűnök sokaságát. „Ezt tedd, ezt ne tedd” — mondotta a sok különböző farizeusi előírás, emberi parancs — és jött a paranccsal a bűn. Későbbi megemlékezésében ezt a megrázkódtatást a halállal hasonlítja össze.

Hozzájárult még a szülői háznak puritán, de kemény világa. Édesapja nem kímélte a vesszőt, és talán szükség is lehetett rá, mert Saulus önkaratos, nehezen nevelhető gyermek lehetett. De hogy apja nem volt számára mindig eszménykép, kicsendül későbbi figyelmeztetéséből: „Atyák, ne ingereljétek gyermekeiteket dacza.”

Édesanyjáról semmit sem szól. Csak úgy magyarázhatjuk, hogy korán meghalt, és a gyermek anyai szeretet nélkül növekedett fel. De talán éppen ezért lett olyan fogékony és hálás később minden anyás szeretet megnyilatkozása iránt. Testvéreiről sem tudunk, csak egy nővéréről, ki később Jeruzsálembe ment férjhez.

A kemény neveléshez hozzátartozott, hogy bár atyja jómódú kereskedő és sátorkészítő volt, fiát korán rákényszerítette a sátorkészítés mesterségére. Így tanulta meg fiatal korában a kecskeszörből készült szövet előállítását és a sátorkészítést. De az ifjú alig érthette meg még ekkor, miért kell ez a kemény munka, mikor ő híres rabbi akar lenni. Csak

a Gondviselés adta meg már előre az eszközt, mely-
lyel későbbi életében fenn tudta magát tartani. Me-
gint csak azt látjuk, hogy természet és kegyelem, az
ember szabad választása és Isten rendelkezése mint
nyújtanak egymásnak kezét. Maga Szent Pál is visz-
szatekintve életére, csodálkozva kiált fel: „Mekkora
a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének
és tudásának! Mennyire megfoghatatlanok az ő ítéle-
tei és felkutathatatlanok az ő útjai!” (Róm. 11, 33.)

Esténként ott ülhetett házuk lapos tetején, tekin-
tete el-elmerenghetett a Tauruson, amelyen túl lak-
tak a líkaoníaiak és galatabeliek. Láthatta karaván-
jaikat Tarzus utcáin, de nem sejthette még, hogy
egyszer hogyan a szívéhez fognak nőni ezek a vad-
nak látszó galaták.

Ugyanebben az időben, messze innen, egy másik
faluban is letette egy néhány évvel idősebb ifjú a
szerszámokat apja műhelyében, felment a tetőre
imádkozni. A tarzusi ifjú nem tudott semmit a ná-
záreti ifjúról. De mikor ez utóbbi imádságában meny-
nyei Atyjához fordult, már bizonyára imádkozott a
kis tarzusi Saulusért.

d) Nem új, csak mélyebb hatás lesz Saulus éle-
tében, amikor apja Jeruzsálembe küldi. Egyszer talán
már ő is volt húsvét ünnepén apjával, de most azért
jött, hogy Gamalielnek, a híres rabbinak iskolá-
jában teológiai képzettséget kapjon. Keleten még ma
is a földön vagy alacsony padokon ülnek a tanítvá-
nyok, míg a tanító magasabb helyen trónol közöttük.
Szórol-szóra igaz tehát, hogy „Gamaliel lábainál ült”.

A teológiai tanulmány abban az időben két cso-
portra oszlott. A *Halákha* a hagyományoknak és a
törvényeknek nagy tömegét tartalmazta, — a *Hag-
gada* pedig a vallásos igazságokat, körülvéve az
ótestamentum történetével és a legendák koszorújá-
val.

Mindennél fontosabb volt azonban számára a
Biblia. Ezt tanulta meg két nyelven is kívülről. Ké-
sőbbi vándorlásain aligha vihetett magával kéziratot.

Hajótörései alkalmával el is veszítette volna. Mégis levelei tele vannak idézetekkel és utalásokkal az ószövetségnek majdnem minden könyvére. A statisztikusok 200 helyet számolnak össze. Ki kételkednék tehát abban, hogy a Szentnek lelkét az Írás alakította és az tette őt oly nagy emberré, aminő lett. Nem csoda, hogy maga is az Írást a világ legnagyobb kincsének tartotta.

(Ebben mi is szeretnők őt követni, mert az, amit most teszünk, szintén nem más, mint ennek a legdrágább Könyvnek kitárása.)

Tanulmányait elvégezve, visszatért Tarzusba. Itteni életéről nem sokat tudunk. Csak egy bizonyos: távoltartotta magát az asszonyok világától, mert nála a vallási érdeklődés minden más fölött volt. Ezért nőtlen maradt, bár a rabbinus törvények megkívánták volna a nősülést. De nem állott egyedül ebben; és mert nemcsak Illésre és Jeremiásra kell hivatkoznunk: egy híres rabbi is azt mondotta: „Mit tegyek? Lelkem a Tórán csüng! Az emberiséget tartsa fenn más.” Így gondolkodhatott már ekkor Saulus. De később mint krisztusi hívő mélyebben tudta megmagyarázni a maga cölibátusát és kifejthette gyönyörű jegyesi misztikáját.

e) Tíz év telhetett így el. Már 30 éves ifjú férfi lehetett, amikor visszatért Tarzusba. Ezen tíz esztendő alatt talán a jeruzsálemi nagytanács megbízásából is működött a szétszórt zsidóság között. Járhatott Jeruzsálemben is, de Jézussal személyesen nem találkozott. Csak távolról hallott róla és működéséről.

E közben ment végbe a világmindenség legnagyobb eseménye: a megváltás a Golgotán. Farizeusi felfogásában Saulus nem sokat törődhetett a galileai ács tanításával. Csak olyan rajongónak nézte, mint a többi ál-messiást. Honfitársai lehettek Jeruzsálemben és mesélhettek az ottani eseményekről. Másoktól is tudta, hogy a meghalt még veszedelmesebbnek látszik, mint az élő, hogy sokan az alsóbb papság-

ból is követői lettek. Vagy talán meghallotta, hogy egykori iskolatársa, a cyprusi József is a Názáreti híve lett és most Barnabás a neve. Ezek a hírek is, de talán a nagytanács hívása is haroba szőlították őt az új szekta ellen.

A diaszpórából származó hellenista zsidók Jeruzsálemben külön csoportokat alkottak, külön zsinagógáik is voltak. A legfontosabb közöttük a libertinusok zsinagógája. Ezek a Pompeiustól egykor Rómába deportált, de később szabadon bocsátott zsidó hadifoglyoknak az utódai voltak. Megemlíti az Írás még mellette a Cyreneből és Alexandriából meg Saulus hazájából, a Ciliciából származó zsinagógákat.

Itt találkozott össze a szintén hellenista művelt-ségű Istvánnal, aki talán iskolatársa is lehetett. Stephanos és Saulus a Messiásra vonatkozó felfogásban a legellentétebb álláspontot képviselték. Stephanos kimutatta a prófétákból, hogy a Messiásnak szenvednie kell és meg is kell halnia, és hogy a megfeszített Jézus az Izaiástól megjövendölt szenvedő „*Ebed Jahve = Isten-szolga*”. Saulus számára egy szenvedő Messiás, ki a rabszolgák halálával múlik ki, elviselhetetlen volt, hiszen Mózes mondja: „Átkozott, ki a fán függ.” (V Móz. 23, 23.)

Ennek a vitának lett az eredménye Szent István halála. Ezt az árat az ősegyháznak meg kellett fizetnie, hogy szét tudja tépni a nemzeti zsidó köteléket és rá tudjon lépni az útra, hogy rendeltetésének megfelelően világ egyházzá legyen. Ezen az áron kellett megvásárolni a legnagyobb apostolt, aki ezt a világtörténeti válságot megoldotta. Isten megengedi, hogy egyes munkatársai kiessenek a küzdőtérrel, de a munka folyik tovább. István, az Egyház nagy reménye halott, de az igazság nem halhat meg, mert Isten áll mögötte.

Szent Ágoston mondja, hogy amíg Saulus a megkövezők ruháit őrizte, a haldokló imája elsősorban érte szólt. Hozzáteszi: „Si martyr Stephanus non sic

orasset, Ecclesia Paulum non haberet — István imádása nélkül az Egyháznak nem lenne Pálja.” De hála Istennek, hogy István ily jól imádkozott!*

2. Isten három ösztökeje

a) Mily különböző utak vezettek az igazsághoz! Egyesek harc és válság nélkül megkapják Istentől ajándékképpen, másoknak borzasztó belső katasztrófákon kell keresztülmenniök. Saulusnak is éjtszakán és bűnön keresztül kellett Krisztushoz elérkeznie.

Látszólag diadalt ült az általa képviselt ügy, és mégis azt kellett látnia Saulusnak, hogy hiábavaló volt ez a vérontás. Stephanos a vértanúk glóriájával halt meg. Arcán egy magasabb világnak ragyogása verődött vissza. Imádsággal ajkán búcsúzott el az élettől. Elképzelhető-e, hogy mindez hatás nélkül lett volna Saulusra?

Ez volt az első ösztöke, mely lelkébe fúródott, de még rugdalódzott ellene.

Most még nagyobb dühvel vetette rá magát a Názáreti követőire, illetve pontosabban a hellenista, vagyis a görög világból származó és görögül beszélő zsidó-keresztényekre. Az apostolok azért maradhattak nyugodtan Jeruzsálemben, mert ők a mózesi törvényhez ragaszkodtak, és így mintegy konzervatívabb részét alkották az első krisztusiaknak. Talán Jakabnak a zsidók előtt való nagy tekintélye is védte őket. De annál erősebben dühöngött a hellenisták, tehát a krisztusi hívók radikálisabb szárnya ellen.

b) Azonban egy másik ösztöke is furdalta még lelkét. Az ő idejében a rabbinusok vallásossága már nem az ószövetség tiszta hite volt. Amikor tízesztedős korában megismertették vele a törvényt, ez számára nagy lelki megrázkódtatás volt. Megismerte vele a bűn titokzatos hatalmát, és a bűntől való félelem töltötte el ettől fogva az életét. Ebből a kor-

* V. ö. Holzner: 1—23.

szakából fakad későbbi szava: „Ki szabadít meg engem a halálnak ettől a testétől?” A Törvény ugyanis, melynek eredetileg az életet kellett volna szolgálnia, a későbbi zsidók számára a rabbinusok száz és száz külső törvényével Nessus ingévé lett, mely belülről égette.

Külsőleg kortársaival összehasonlítva, hibánélkülinek mondhatta életét. De kínozte őt az akarás és a végrehajtás közti ellentét. Átérezte a maga tehetetlenségét. És mert ellensége volt minden közepszerűnek, azért megérthetjük ezt a buzgóságot, melylyel belevetette magát az üldözésbe, hogy a lelkében érzett szakadékot ezzel a türelmetlen buzgóságával töltse ki.

Most Saulus a Krisztus-követők közt egészen újat lát magával szemben. Szelídséget, benső boldogságot, egy magasabb életnek kifejezését, feltámadt Krisztusukkal való egyesülést, bizonyosságot: tehát mindazt, ami után vágyódott lelke mélyén, de amit a Törvény megadni nem tudott neki. Még rugdalkozott ez ellen is, de ez az ösztöke még mélyebben belé fűrődött.

Saulus később életét két részre osztotta: Krisztus nélküli korra és a Krisztusban való korra. Közeledett már a nagy forduló, mely életének két felét elválasztja. Mint a nagy folyamok sokszor vízeséssel zuhognak céljuk felé, három egymásután következő kataraktát találunk az ő életében is: István megölése, a júdeai üldözés, a Damaszkuszba való lovaglás. Jeruzsálem ugyanis megtisztult a hellenista krisztusiaktól. Sokan mentek el közülük Damaszkuszba, mert ott nagy zsidó kolónia volt. A zsidók veszélyeztetve érezték magukat az új jövevényektől: Ki kell irtani őket — gondolták magukban.

c) Egy harmadik ösztöke is furdalta Saulus belső világát. Olyan volt, mint a vadász, kit megszáll a fékezhetetlen szenvedély. De nem ő volt az egyetlen vadász ezekben a napokban. Egy másik várt őreá az úton: a tanítványok Ura. Saulus azt hiszi magáról,

hogy ő az üldöző: s ő volt az üldözött. Thomson, angol költő híres költeményében: „Az ég vadászkutyái”-ban arról szól, hogy Isten is fáradhatatlanul vadászik a lelkek után, kik menekülnek előle. Ki ne ismerné ezeket a mennyei vadászkutyákat? Ezt a menekülést a saját gondolatainktól? Saulus már nem tudott menekülni ettől. A nagyváros zajában megfedkezhetett róla. De most hat napon, hat éjszakán át lovagolva, akár akart, akár nem, oda kellett állania lelkiismeretének belső ítélőszéke elé.

Volt már kép Saulus lelkében is a Messiásról, mint volt az egész zsidóságban. De csak nagyon kevésben alakult ki helyes kép. Erzsébet, Zakariás, Simeon énekei azt bizonyítják, hogy ők várták azt, aki Istennel kibékíti az embereket, miután engesztelő áldozatot mutatott be a bűnökért. A tömeg azonban a rabbinus Messiás-képet ismerte.

Ha egy nép századokon át szolgasorsban van, akkor, mint a rab a börtönben, álmódzni kezd. Így keletkezett a politikai messianizmus a vallásos helyén. Ebben már nincs szó a Messiás engeszteléséről, nincs szó Izaiás szenvedő „Isten-szolgájáról”, hanem helyébe lépett egy másik, egy emberfeletti ember, kinek hivatása a vezérség, az ellenségek megsemmisítése. És az ellenség legyőzésével a világ béke megteremtése. (Vajjon a tömegnek ma is nem ilyen messiás kell? Vajjon milliós népek nem hagynák-e el a Keresztrefeszítettet egy olyannak kedvéért, ki ezt a megváltást csak igéri nekik?)

Saulus szemében is ez az utóbbi Messiás-kép volt. Krisztus kereszthalála ő előtté annak bizonyítéka volt, hogy Jézus hamis Messiás. De vitakozott ő eleget Stephanossal. Hallotta annak védekezését, és így ismerte meg térése előtt a másik Messiás-képet is: a Bárányról, kit vágóhídra visznek, a szenvedő és haldokló Messiásról, aki népét az erkölcsi és vallási nyomorúságból menti ki. Még rugdalódzott ez ellen a harmadik ösztöke ellen, még erősen benne

volt a lázadás, mert érezte, hogy számára a lét és nemlét kérdése ez.

Ezzel a három ösztökével lelkében lovagolt most Damaszkusz felé.*

3. A nagy forduló

IX. ¹Saul még tovább dühöngött haragjában. Lihegett a gyilkos-vágytól az Úr tanítványai ellen. Végül is elment a főpaphoz. ²Írásbeli meghatalmazást kért tőle Damaszkuszba a zsinagógához: ha talál a zsinagógában olyan férfiakat és asszonyokat, akik ezt az új utat követik, és Jézus tanításához ragaszkodnak, megköthesse és Jeruzsálembe elhozassa azokat.

³Amidőn azonban ment az úton, és már Damaszkushoz közeledett, történt, hogy fényes délben, hirtelen Isten megjelenésének ismertetőjele: nagy világosság ragyogta őt körül az égből. ⁴Saul társaival együtt leesett a földre. Most szöveget hallott, s azt mondotta neki: Saul, Saul, miért üldözesz engem?

⁵Ő megkérdezte: Ki vagy, Uram?

Az a hang meg mintegy azonosítva magát az üldözöttekkel, így szólt: Én vagyok Jézus, akit te üldözesz. (Nehéz lesz neked az ösztöke ellen rugdalódnod. ⁶Erre remegve és ámulva kérdezte: Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem? Az Úr ezt válaszolta neki: ⁷Kelj föl s menj be a városba! Ott megmondják majd neked, mit kell cselekedned.

Az őt kísérő férfiak vele együtt zuhantak le, de azután előbb felkeltek. Most álmélkodva álltak. Hallották ugyan a hangot, de nem láttak senkit. ⁸Saul ezután felkelt a földről. De midőn felnyitotta szemeit, semmit sem látott: a nagy fényesség megvakította.

* V. ö. Holzner: 27—36. l.

Úgy vezették be kezénél fogva Damaszkuszba. Ott volt három napig, megvakultan és sem ételt, sem italt nem vett magához ezekben a napokban.

a) Saulus lelkét az égi fény és a simogató hang mély megismerésekre segítette el. Egyszerre látta, hogy Istvánnak van igaza: Jézus él! Ennek az élő Jézusnak megdicsőült arca vérrel, sebekkel elborított Fej gyanánt tűnt fel előtte. Átjárta a gondolat, hogy ő szenved tovább övéiben. Rövid volt az élmény, de döntő. Paulus életében a legnagyobb fordulatot jelenti.

Minden mély lelki élmény ismertetőjele, hogy rövid. Aki szeretné megállítani az időt és hosszabbá tenni a lelki indításokat, belső átéléseket, az nem ismeri ezt a törvényt. Nem kell tehát erre törekednünk még imádságban sem. Itt is gyakran a rövid, de gyakori fohászmádság segít el a legkönnyebben egészen a szemlélődésnek legelső lelkünkbe sugárzásáig.

b) A legmélyebb élményre is a felelet ez: Mit akarsz, Uram, hogy cselekedjem? Saulus ezt vetette fel, mert ő nem volt sem álmodozó, sem ingadozó, mint Hamlet, hanem a tettek embere. Nem jajgat eddigi életének kettétörése miatt, nem gondol kétségbeesett szakításra, hanem minden vonalon a tett, az átcsoportosítás, a máskéntlátás lett a programja:

Uram, végy el magamtól engemet és add nekem magadat! A te kísérod, a te rabszolgád akarok lenni! Későbbi leveleiben így is írja alá magát: „Servus Christi.”

Legyen ez a mi jelszavunk is életünk folyamán. Ha egy szép könyv, egy megkapó szentbeszéd, egy átérzett imádság indítást ad lelkünknek, kérdésünk ez legyen: Mit akarsz, Uram, hogy tegyek? Nem szabad csak édességet szopogatnunk és lelki gyönyörűségben olvadoznunk. Cselekedetre kell váltani a kegyelmet. Mert nem az megyen be mennyek or-

szágába, ki mondja: Uram, Uram, hanem aki Isten akaratát megteszi.

c) Mi lehetett Saulus lelkében abban a három napban, mikor Isten elvette tőle a külső világ látását? Megvakította három napra, hogy befelé forduljon és magába nézzen. Sok mindent érezhetett, de különösen kettőt kell kiemelnünk: az elismerést és a felismerést.

Elismerte, hogy téves úton járt, mikor üldözte, akit követnie, gyűlölte, akit szeretnie kellett volna. Megszégyenül, elpirul, mélységes bánat járja át, sohasem tudja többé elfelejteni. Akkor sem, amikor már régen a helyes úton járt, amikor már vértanúhalálával a mennyek ajtaja előtt állt. Egész életén át érzi a bűnnek egyik nagy földi büntetését. Azt, hogy Isten megbocsát és ő el is felel a vétket, de a bűnösnek mindörökké meghagyja az emlékét. Pogány felfogás a feledést adó Léthé vizének gondolata. Péter sem tudja elfelejteni, hogy megtagadta az Urat, — Pál sem, hogy üldözte híveit — és senki el nem felejtheti, ha vétkezett. Ez a földi purgatórium.

Felismerte az utat is, melyen járnia kell. Felismerte nevezetesen azt a nagy igazságot, melyről ma oly sokan megfeledkeznek: Nem azé az ég kegyelme, „aki akarja, vagy aki fut utána, hanem aki nek a könyörülő Isten megadja”. (Róm. 9, 16.) Saulus nem akarta a „kereszt botrányát” elismerni, az ellenkező utakon futott, de a könyörülő Isten megadta neki, hogy éppen a kereszt legyen számára az üdvösség jelvénye, és a „botrány” váljék számára „Isten erejévé”.

Felismerte, hogy a Feltámadott a Messiás és benne beteljesedtek mind a jövendölések. Azután, hogy Krisztus az Isten, és a földön élő Isten-ember azonos a megdicsőült, az örök Istenfiúval. Azt is, hogy Krisztus misztikus módon tovább él a hívőkben, úgy, mint az ő földi testében.

De mindenekfölött átjárta őt egy gondolat, egy érzés: Krisztusnak megfoghatatlanul nagy és min-

dent megbocsátó szeretete. Hogy ez az Úr már anyja öletől várt őreá és felkarolta őt. Az Úrnak ez a gyengéd szeretete, aki előbb szeretette őt és aki magát odaadta őérette, ez lett Pál evangéliumának magva és csillaga.

Igy végződött ez a csodálatos párviadal a Teremtő és teremtmény között. Isten hatalmas vadász, és éppen a legerősebbet akarja megszerezni. Szent Ágoston erre gondolva mondotta a kegyelem működéséről: „Percutiens eum et sanans, occidens et vivificans — lesujtotta őt, de meggyógyította, megölte, de újra életre támasztotta.”

d) Mli volt ez az egész? Patológiai tünet? Egy idegbeteg embernek hallucinációs-víziós élménye? A hitetlen kritika ugyanis hallatlan erőfeszítéseket tesz azért, hogy a damaszkuszi élményt egy hisztériás valakinek a víziójává tegye.

De a karakterológia megcáfolja. Lehetetlen ugyanis, hogy egy olyan egyéniség, aki annyira eszes, úgy tele van tetterővel, annyi kitartást bizonyít, az betegesen képzelődő lehessen.

Még jobban megerősíti ezt az állításunkat, ha azt látjuk, hogy maga Szent Pál is különbséget tesz a későbbi látomásai és ezen első döntő látomás között. A későbbiekről (II Kor. 12.) maga írja, hogy ő sem tudja, hogy és mint történt, testben vagy testen kívül történt-e, amikor látnia adatott, mit emberi szem nem láthatott, és hallania, mit emberi fül nem hallhatott. Ezt a látomást pedig ötször említi leveleiben mint az élő Krisztusnak megnyilatkozását és mint Jézus határozott megjelenését.

Végső bizonyítékul pedig megemlíthetjük a minden előzmény nélküli, hirtelen átalakulását, továbbá ennek az átalakulásnak állandó voltát, mert ezek is a damaszkuszi élmény természetfölötti eredetét mutatják.

Magam azokhoz csatlakozom, akik azt állítják, hogy az Úr Jézus mennybemenetele után ebben az egyetlen esetben jelent meg személyesen ember fiá-

nak a földön, és beszélt maga vele. A többi szentnek látomásai és kinyilatkozásai a kegyelem által felfokozott tehetségükből erednek. Nem egészen természetfeletti események tehát, hanem az ú. n. „parapszichés” jelenségeknek megszentelése és felemelése. Másszóval ez annyit jelent, hogy nem Jézus jelent meg nekik, hanem ők látták Jézust; — nem Jézus szólt hozzájuk, csak Jézus szavát hallották.

4. Az Isten iskolájában

IX. ¹⁰Élt pedig Damaszkusban egy Ananiás nevű Krisztus-hívő. Valószínű, már pünkösdi napján az elsőek közt csatlakozott Krisztushoz, és az üldözés idején menekült Jeruzsálemből Damaszkusba. Ehhez az Úr látomásban így szólott: Ananiás!

Ő pedig felelte: Itt vagyok, Uram!

¹¹Az Úr meg így beszélt tovább is őhöz: Kelj föl! Menj el az Egyenesnek nevezett utcába! Keresd föl Júdás házában a Saulus nevű tarzusi embert. Most éppen imádkozik. Imádsága közben ¹²látja, amint egy Ananiás nevű férfiú belép hozzá, és ráteszi kezét, hogy látását visszanyerje.

¹³Ananiás azonban így felelt:

Uram, sokaktól hallottam, hogy ez a férfiú mennyi gonoszat cselekedett követőiddel: a te kegyelmedből szenteiddel Jeruzsálemben. ¹⁴Itt meg felhatalmazása van a papi fejedelmektől, hogy megköttözze mindazokat, kik segítségül hívják nevedet.

¹⁵De az Úr — „aki azon könyörül, akin akar” — azt mondotta neki:

Csak menj, mert kiválasztott eszközöm ő nekem! Neki kell elvinnie nevemet a pogányokhoz, a királyokhoz és Izrael fiaihoz. ¹⁶Én pedig megmutatom neki, hogy mennyit kell szenvednie az én nevemért!

¹⁷Erre Ananiás elindult. Bement a megmondott

házba s Saulra tette kezeit és így szólt: Saul testvér! Az Úr Jézus küldött engem, aki megjelent neked az úton, melyen jöttél, hogy ismét láss és betelj Szentlélekkel.

¹⁸*Erre azonnal, mintha halpikkelyfélék hullottak volna le szemeiről, visszanyerte szemvilágát. Utána fölkelt és megkeresztelkedett.*

¹⁹*Azulán ételt vett magához és megerősödött.*

a) Bármily nagy is volt az élmény, amit Szent Pál megtapasztalt, bármily döntő is volt az Úr belemélyülése az ő életébe, azért még nagyon sokat kell tanulnia, nagyon, de nagyon meg kell változnia.

Neki is! Hát még nekünk, akiknek nem volt ilyen élményünk. Ne felejsük el soha, hogy a lelki élet folyamat; 10—20, talán 40—50 évig tart, és ha eredményt nem is látunk, mégis kitartó türelemmel kell dolgoznunk lelkünkön. Éppen ez a tény bizonyítja, mennyire igaz az Írás szava, hogy türelemben bírjuk lelkünket. Az Isten végtelen türelme megadta számunkra az időt, — mi köszönjük meg ezt neki, de használjuk is fel. Ne felejsük azonban, hogy az idő végét nekünk is türelemmel meg kell várnunk.

b) Az Atyaisten eddig a maga iskoláján át vezette Saulust. Most a mi Urunk Jézus Krisztus átvette őt a maga tanítványának. De ebben az iskolában is Pálnak mástól kell tanulnia. Mégpedig olyan-tól, aki nem annyira kiváló értelem, mint ő. Aki nem volt a tarzusi egyetem hallgatója és nem vett részt Gamaliel iskolájának akadémiai előadásain. Akinek nincs is olyan akaratereje, mint Saulusnak volt.

Nagy tanulság van ebben. Krisztus Egyházában senki magát nem taníthatja. Isten országában kell a mester. Az Úr szava mindörökké és mindenkre érvényes: Mutasd meg magad a papoknak. A lelki életben nincsenek „self-made man”-ok. Kivétel nélkül mindenki vezetőre szorul. A pápának is van gyónatójuk. De maga a Boldogságos Szűz is Szent János

vezetésére bízta magát, mert ismerte Istennek ezt a törvényét. Fogadjuk el magunkra is, keressünk mestert, és hallgassunk szavára.

c) Krisztus iskolájában a legerősebb eszköz — melyet pedig a maiak nem mindig akarnak elismerni: — az *imádság*. Ananiás félenk ember volt, ezért is menekült el Damaszkusba. De mikor hallja az Úr biztósító szavát: lásd, imádkozik! — és amikor valóban látta is, hogy Saul mint imádkozik, akkor nem kételkedett tovább, mert tudta, hogy az imádkozó ember megváltozik.

Mi se bízzunk nagyon a földi pedagógia tanításaiban az akarat neveléséről! Ne higgyünk túlságosan az emberi értelemről kitalált önnevelő módszerekben és rendszerekben! De annál rendíthetetlenbül higgyünk az imádság mindent átalakító erejében.

d) Újra látjuk azt is, hogy Isten útja mennyire más, mint az emberek elgondolása. Az Úr először le-sújt, de azután felemel, mert amikor sujtott, nem akart összetörni. Rögtön nagy bátorságot is önt a lélekbe: beleadja a nagy küldetés tudatát. Isten ugyanis nem játszik örök haragszom rád-ot. Ezt csak a kisgyerekek és a „nagy” (?) felnőttek játsszák. Isten, ha le is sujt, utána kitüntet.

De lehetne-e bármivel nagyobb bánatot, oda-adóbb ragaszkodást, bensőségebb szeretetet felkelteni az ember szívében, mint éppen ezzel az eljárással? Mert ha meglátjuk az Úr csodálatos szeretetét, akkor mélyen a szívünkbe vág annak tudata, hogy ezt a nagyságot, ezt a jóságot, ezt a szeretetet bántottuk meg. S mint felkiáltás tör ki szívünk-ből az elhatározás: Nem, nem, soha! Többé nem fogom megbántani! Mindörökre szeretni akarom őt!

e) De vajon sikerül-e megtenni? Fogadhatja-e bárki erősen, hogy benne a régi ember többé fel nem támad, és ettől kezdve ő új ember lesz? Valóban meghalt-e a „régí” Saulusban, és feltámadt-e az „új” Paulusban?

Igen is, meg nem is. A régi embert nem lehet egészen kitépni. Édesanyám kertjében középen egy út vezet végig. Kavicssal, salakkal van felszórva és ledöngölve. De ha egy hétig nem tisztogatjuk, a fű, a gyom itt is, ott is felüti fejét a kavicsok között. A föld alatt jutott el egy gyökér és tört utat magának? Vagy madár röpült el fölötte, az ejtett el magot, s ez vert gyökeret? Nem tudom! Csak ott van. Ha egy évig nem gyomlálnók, a gaztól már látni sem lehetne az utat. Hát így nem lehet kiírtani a gyomot a földi életben.

Nem lehet azért, mert nemcsak kívülünk van ellenséges ember, ki konkolyt vet Isten tiszta búzájába, de mibennünk is, magunkban van egy „inimicus homo”, és földalatti, lélekalatti, tudatalatti utakon újra és újra megnyilatkozik rosszabb énünk, földies magunk.

Szent Pál is örökké fogja érezni ezt a kettősséget, hogy a régi ember nem halt meg örökre, és az új ember nem született meg benne mindent legyőző, fölényes erővel. Felkiált még ő is a harcban: Uram, látom a jót, és mégsem azt teszem, hanem a rosszat, melyet pedig nem akarok.

És mégis megváltozott, és mégis meghalt Saulus, és mégis megszületett Paulus. Testi-lelki adottságai megmaradtak. Fizikuma maradt ugyanolyan, lelki tehetségei sem változtak. Csak eddig ez a testi-lelki valaki, akit Saulus néven ismertek, Jézus ellen küszködött, — most ugyanez, de már mint Paulus, Jézus felé tart.

Igy vagyunk mi is. Ha valakinek a lába születésétől fogva rövidebb, egész életében sántán fog járni. De nem ez a fontos, hanem az, hogy Jézus felé sántikáljon. Ha valakinek lelki adottságaiban gyarlóságok vannak, lehet, hogy nem tud rajtuk változtatni. De nem az a fontos, hanem legyünk, amilyenek vagyunk, csak menjünk mindig Krisztus felé.

Sőt még az sem nagyon fontos, hogy gyorsan haladjunk, hogy szárnyaljunk Isten felé. Nem min-

díg a gyorsabban induló jut hamarább a célhoz. Egyszerre indultak a nyúl és a csiga, de a nyúl abban bízott, hogy úgymé megelözi a csigát, lefeküdt egy bokorba és elaludt. A csiga csak csúszott-mászott, de kitartóan tette és célhoz ért.

f) Miért Saulust választotta ki az Úr? A tizenkettő között nem volt senki erre a munkára alkalmas? Vagy életében a hetvenkét tanítvány közül nem tudott volna kinevelni megfelelő munkatársat?

Ez az, amire nem lehet felelni: ez a „*mysterium gratiae*”, ez a kegyelemnek a ragyogástól fel nem fogható titka. Ennek csak egy alapja van: a „*voluntas Dei*” — az Isten akarata. Jól jegyezzük meg: Istené és nem az emberé! Mert nem aki akarja, nem aki fut utána, hanem akinek a könyörülő Isten megadja.

Magamra nézve sem tudhatom végzését, de ne is kutassam. Nincs más hátra a legszentebbnek sem, mint megértetlenül és felfoghatatlanul elfogadni: Legyen meg a te akaratod! Ha mégis nagyon szédít az örvény, ha az isteni végzés mélysége sötétben hágy, akkor mondjuk azt: Isten végzésében ölelkezett az örök irgalom és az örök szeretet. Vagy ahogy Dante mondja: *prima carità e somma sapienza*.

g) Még egyszer tudatosítsuk azonban, hogy a későbbiek megértésük, a damaszkusi élmény két igazságát, melyből kiszövdök a szentpáli világfel-fogás.*

Az egyik a *Corpus Christi mysticum* csodájának, a testvérben lakozó Krisztusnak megsejtése. Az első szó, mely az Úr ajkáról csodaédesen fülébe cseng: Miért üldözesz engem? Engem, akit nem lát-tál, nem ismertél, engem üldözöl az enyém-ben! Csodálatos Krisztusnak ez a maga-azonosítása az emberekkel. Ő mondta, hogy neki adják meg vagy tőle tagadják meg, amit az embertestvéreknek meg-adnak vagy tőlük megtagadnak.

* V. ö. Holzner: 36—40. 1.

A másik tanulság a *kegyelem erejének megérzése*. Ő már mint Saulus is jó, helyes, igaz, szent akart lenni; de azt gondolta, hogy ezt magának kell kiküzdenie, míg erővel úrrá nem lesz maga fölött. A jót ő úgy látta, mint a „*kell*”-t és „*nem szabad*”-ot, és így mindig az akarat nyomása alatt állott. Rajongott is a Törvény érvényesítéseért. Ha pedig sikerült valamit elérnie, az egyetlen következtetés, amit le tud a maga számára vonni, hogy még keményebb lesz önmaga iránt. Így kívánta ezt a farizeusi gondolkodás, mely a maga erejéből és a maga akaratából akarta kiküzdeni a többet, a jobbat, mert azt hitte, hogy mindent magának kell megtennie.

A damaszkusi órában Pál megszabadult ettől az igától, hogy mindent magának kell megtennie, és ezzel megszabadult a kintől, hogy semmit sem tud elérni. Megtapasztalta, hogy Krisztusban eljött az Isten kegyelme, és most az működik benne. A kegyelem tesz meg mindent: felvilágosítja az értelmünket, feloldja bensőnket, lángralobbantja szívünket, meghajlítja akaratunkat, egész lényünket felemeli, szárnyat ad neki. De éppen ebben lesz az ember igazán az, akinek lennie kell. A kegyelem kiveszi az embert a saját kezéből, de abban a pillanatban megkönnyebbülten felsóhajt az ember: Most vagyok csak én!

Mentől hatásosabban sugárzik a nap mosolya és mentől bensőségesebben járja át a virágot az ég harmata, annál pompásabban fejti ki szirmait és termi majd meg ízesebben gyümölcseit. És mentől erősebben hat az emberben a kegyelem, annál mélyebben érzi át: Most vagyok én, most nőttem azzá, amivé Isten akart.

Vagyis az Én fölszabadítását nem a küzdelem hozta meg, hiszen küzdött ő már eddig is, hanem megkapta, mert elhozta Krisztus kegyelme.

Küzd ezután is, de másként. Eddig maga akart az önnevelés eszközeivel szabadulni a Törvény súlya alól, de most már nem bízik a maga eszében és aka-

ratában, mert ha nem is szabadulhat meg soha a „*stimulus carnis*”-től, azért bízik mindenkor és mindenhol a szenttétevő kegyelem erejében.

5. A megtérő első élményei

IX. ¹⁹*Saulus egyideig még együtt maradt a damaszki tanítványokkal. De mert levonta teljesen a következtetéseket, előbbi köreivel egyszer s mindenkorra szakított. Sőt ²⁰hamarosan hirdette is a zsinagógákban az igazi tanítást Jézusról, az üldözött-ről, a megfeszített-ről, a lenézett Názáretiről. Megvallotta róla meggyőződését, hogy ő Isten Fia.*

²¹*Hallgatói pedig megdöbbenek ezen. Tűnődve kérdezték: Nem ez az ember tört Jeruzsálemben azoknak vesztére, kik ezt a Jézus nevet segítségül hívták? Nem ez jött ide is azért, hogy megköltözze és elhurcolja őket a papi fejedelmekhez?*

a) Vonjuk le a tanulságot Szent Pál példájából. Mikor megismerte Krisztust, *azonnal és teljesen* szakított. Elhagyott mindent a régiekből s teljes erejével az új felé fordult.

Mi is így teszünk-e? Vagy esetleg úgy, mint a zsidók a pusztában, hogy mi is visszavágyunk az elhagyott húsos fazékhoz? Arra gondolunk talán, hogy másoknak milyen jó dolguk van, minket pedig milyen nehézségeken visz át az Úr? Ha szakítanunk kell bárkivel és bármivel, legyen a szakításunk a szó szoros értelmében véve radikális, vagyis gyökeres.

b) Meglátjuk megint az Úr útjának egy sajátosságát: először pusztaságba viszi az embert, ott azután szívéhez szól. Így vitte Szent Antalt Thebaísba, Benedeket Subiacora, Ferencet Alvernára, Ignácot Manresába. Ott a puszták magányában, a csendes elhagyatottságban, a csillagos éjszakák némaságában lelkük mélyén megszólalt az Isten.

Ez történik mindenkivel, akit Isten nagyra szán.

Magára hagyja. Nem mindig viszi ugyan elhagyott hegyek barlangjába vagy messze tájak pusztaságaiba. Lehet, hogy milliós nagyváros közepén hagyja, mert ott talán még inkább egyedül érezheti magát, mint a pusztában. Nagyvárosban annyira nem ismerik egymást az emberek, hogy szinte mindenki idegen mindenkinek.

Vagy elviszi a nagyra hivatottat saját szívének pusztaságába. Megláttatja vele, hogy milyen hideg és üres az. Majd feltámasztja benne a vágyat, hogy Isten töltsen be ezt a pusztaságot, és ő teremtsen benne égrenyíló virágokat.

c) A szenteket az emberek sokszor oltárra állított szobroknak nézik és mindig a gyertyák megvilágításában látják. Ezért tűnnek fel nem egyszer szinte viaszfiguráknak. Egy német bencés azonban szellemesen mondja: „Die Heiligen sind keine Wachfiguren, sondern wachsende Figuren.”

Most növekedik Szent Pál az Arabia Petraea vad, romantikus tájaiban. Ide kellett menekülnie, hogy zsidó üldözői elől biztonságban érezze magát. De ide kellett jönnie azért is, hogy lelkébe elmerülhessen, következtetéseket végsőkéig levonjon, akaratát határozott irányba állítsa.

Külsőleg kemény sorsa volt. Dolgoznia kellett a szövőszék mellett, hogy kecskeszörből sátorszövetet készítsen. Mégis ez a három esztendeig tartó „exercitium” életének szemlélődéssel teli, boldog ideje volt.

Most kezdődött a szent Pneumának, Jézus Lelkének vezetése alatt a nagy átalakulás, melyet maga így foglalt össze: „Amit eddig nyereségnek tartottam, azt veszteségnek ítéltam Krisztusért. Sőt mindent veszteségnek tartok Jézus Krisztusnak, az én Uramnak mindent felülmúló ismerete miatt, akiért mindent elszenvedtem, és mindent szemétnak tekintek, csakhogy Krisztus legyen a nyereségem.” (Fil. 3, 7—11.)

A damaszkusi élmény csírájából kinő az Isten-

től kapott megvilágosítások hatása alatt Krisztusnak mélyebb megértése és a hit lényegének igazi meg-látása. Nem mindenestül új ez a kép. Hiszen sok vonását a gyűlölet hozta össze lelkében, hogy üldö-zésére induljon. De akármennyire gyűlölte, az ösztöke benne volt szívében, és hiába rugdalódzott ellene.

Ez az ösztökeről valló hasonlat szemléltető képe az előkészítő kegyelemnek. Az ószövetség könyvei-nek és történeteinek ismerete benne volt már, de rendezetlen kórakásként, mert ő is elvetette az építőmesterekkel a sarokkövet. A kegyelem valóság-os csodája kellett ehhez, és abban a percben lel-kének káoszából kialakult az új világ: „A régi el-múlt, lásd: új született.” (II Kor. 5, 17.)

A szent Pneumának Krisztus arcáról szívébe sugárzó ragyogása, mit „doxá”-nak nevez, egy-szerre megláttatja vele a multnak összefüggését és a jövő irányát. Tudta most már, hogy Jézus engesz-telő halálával egy új „aion”: a világtörténelemnek egy új korszaka jött el. Megértette most már a pró-féták szavát is, hogy Jézus a bűnösök Megváltója és a világ Szabadítója, tehát le kell rombolni mind-azt a válaszfalat, melyet a zsidóság kiépített maga és az emberiség többi népe között.

Igaz, hogy a Krisztus-arcnak kevés földi voná-sát találjuk meg Szent Pál leveleiben, de azért nem mondhatjuk, hogy nem épül fel a történelmi Krisz-tuson.* A tradíció gazdag folyama hozzá is eljutott. A földi Krisztusban legelőször és legjobban most már a kereszt ragadja meg lelkét. Az Úr egész tör-ténelmi életéből nem akar többé mást tudni, mint őt, a Felfeszítettet. (I Kor. 2, 2.) Azután Jézus sze-génysége, önmegtagadása, az emberek iránt való szeretete és isteni hivatásának megérzése szintén irányító eszmék lesznek nála. (Fil. 2, 6—10.) Mind-

* Lásd: Guardini, Das Bild von Jesus dem Christus im neuen Testament. Werkbund-Verlag, 1936. Würzburg.

ezek fölé emelkedik azonban Krisztus szeretete és a benne való hit.

Nem igaz tehát, hogy Szent Pálnak más Krisztusképe volt, mint a többi apostolnak. Mert mindaz, amit ő is meg Szent János is a maguk *Krisztus-misztikájában* kifejtene, már benne van Jézus Krisztusnak önmagáról tett kijelentéseiben. Jézus képe ugyanis teljesen, tökéletesen Jézus saját lelkében élt. Minden tanítvány azután a maga személyes módján hirdette a róla szóló evangéliumot. Szent Pál a megváltás szempontjából nézi Krisztust, és hirdeti benne a második Ádámot, a megváltott emberiségnek lelki fejét, míg például Szent János Krisztus-képe egészen az öröktől fogva létező Logos megvilágításában áll előttünk.

Most megtapasztalta Szent Pál és átélte azt a boldogító, a szívnek minden nyugtalanságát lecsillapító, minden bizonytalanságát elkergető, minden kételyt megoldó, a lelkiismeretnek minden fullánkját eltávolító, a szívet és a lelket világossággal és melegséggel elárasztó erőt, melyet ettől kezdve *hitnek* nevez.

Ez a hit nem fejtegetés, szétszedés, megismerés, fogalmi alkotás, hanem az egész embernek meghajlása és átadása Isten valóságának, mely az üdvösség tényeiben megjelent és nyilvánvalóvá lett. Ez a hit nem filozofálás a kinyilatkoztatás tartalma fölött, még csak nem is belső meglátás, intuíció, sőt nem is *gnózis* és *epignózis*, azaz Isten rejtett gazdagságaiba való behatolás. Szent Pálnak ez a hite kicsinyeknek egyszerűségével és a világ balgatagjaival annak meglátása, hogy a láthatatlan világ valóságos világ, és a hit nagy igazságai a metafizikus távolságból behatolnak a konkrét valóságba.

Lelkét világosság töltötte most el, és ebben fellélekzett. Ezt a lelki állapotot nevezte ő így: „*Krisztus Jézusban lenni.*” Ebben az állapotban érezte a belső meleget, mely minden jó csíráát elő-

csalogat lelkében, és őt magát is imádságos életre vezeti: ezt nevezte később el „plérómá”-nak.

Mindazt tehát, amit majd a leveleit átelmélkedve Szent Pál lelki világaként ismerünk meg, „in nuce”, magjában most kapta meg, mert Krisztus most ragadta meg őt, és fájdalmas erővel most nehezedett rá a kényszer, hogy Krisztus evangéliumát hirdesse. Ezért tér vissza három év múlva Damaszkusba.

6. Újra Damaszkusban

IX. ²²Arábia pusztaságából visszatérve, *Saulus mindnagyobb erővel lépett fel. Zavarba is hozta a damaszkusi zsidókat. Bebizonyította nyilvánvalóan, hogy ez a Jézus, akit ők megöltek, és akit ő maga Saulus is üldözött: a Messiás, a Krisztus.* ²³*Igy múlt egy jó idő. Ekkor a zsidók, az események láttára sem térve meg, megállapodtak abban, hogy megölik őt.* ²⁴*De Saulus megtudta cselszövésüket, és elrejtőzött előlük. Azok pedig erre Aretas király kormányzójától kértek segítséget. Megvesztegették Aretas sejkjét, és az katonákat bocsátott rendelkezésükre. Ezek még a kapukat is őrizték éjjel és nappal. Így akarták Saulust megfogni, hogy azután megöljék őt.*

²⁵Szent Pál mégegyszer összejött eucharisztikus lakomára a hívekkel, mégegyszer átölelte jó embereit, azután búcsút vett tőlük. Éjfél tájban néhány testvér kíséretében, parasztnak vagy tevehajcsárnak öltözködve, végiglopódzott a város szűk utcáin. A tanítványok azután éjjel körülfogták őt, kiengedték és a falon át kosárban leeresztették.

²⁶Bizony így kellett minden eredmény nélkül távoznia. Midőn most azután jó három év elmúltával Jeruzsálembe érkezett, megpróbált a tanítványokhoz csatlakozni. De szinte mindnyájan félték tőle, mert nem hitték, hogy megtérése igazán őszinte, és így valóban hűséges tanítvány. ²⁷Barnabás azon-

ban, kit maguk között a „vigasztalás fiának” neveztek, maga Cyprus szigetéről való volt, és onnan Tartzus híres iskolájába ment át, már régóta ismerhette Saulust. Maga mellé vette őt, elvezette az apostolokhoz, kik ekkor Jeruzsálemben voltak. Nevezetesen Péterhez, az apostoli testület fejéhez és az ifjabb Jakabhoz, az Úr közeli atyafiához.

²⁸Barnabás elmesélte nekik, mint látta meg Saulus az Urat a damaszkusi út közben, hogyan beszélt vele, és Jézus nevében mily bátran működött Damaszkusban. ²⁹Az egész idő alatt velük volt; bizalmasan járt-kelt Jeruzsálemben; s bátran prédikált az Úr nevében. Beszélt a pogányokhoz is, de különösen sokat vitatkozott a görögök közt lakó és most görögül is beszélő zsidókkal. Ezek azután megpróbálták félreállítani őt. ³⁰Mikor a testvérek erről értesültek, mivel Jeruzsálemben sem ért el semmi különösebb eredményt, lekísérték őt a tengerpartra, Cezareába, és onnan hajón elküldték Tartzusba, szülővárosába.

a) Mily különbség a két ember között, bár ugyanaz az ember, ugyanazon az úton megy! Azon Saulus között — ki Jeruzsálemből Damaszkusba tart Krisztus nélkül — és azon Saulus között, ki most visszatér Jeruzsálembe Krisztusban!

De nemcsak ő változott meg, megváltoztak a viszonyok is. Látszik ez a fogadtatáson is, melyben részesül. Elszakadt a régi köröktől, de az újak idegenül, ridegen fogadják. Csak egy akad közöttük, ki meleg szeretettel köszönti.

Pálnak kell mind a kettő, amint az orvos rendel hideg zuhanyt és rendel ledörzsölést is. Pálnak is kellett, hogy realisan lásson, ne eszményítsen, ne keressen olyat, ami nincs. De kellett az is, hogy utána valaki felemelje.

Mi melyik csoportba tartoztunk volna? A megterőrökkel szemben elutasítók, hidegek vagyunk-e? Vagy tudunk lenni „a vigasztalás fiai és leányai”?

Konvertiták panaszzolják, hogy beengedtük ugyan őket az ajtón, de nem engedjük be otthonunkba. A keresztkúthoz odaengedjük, a szentáldozat asztalához is együtt térdelünk velük, de az agapénál nem akarjuk asztaltársul fogadni őket. Ne csodálkozzunk tehát, ha nem mindjárt asszimilálódnak azok, akik bejöttek Egyházunkba. Lehet, hogy mi vagyunk az okai, ha nem tudnak egészen krisztusiakká lenni, mert nem fogadtuk őket otthonunkba, szívünkbe.

b) Szent Péter és Szent Pál, mikor megismerték egymást, örök barátságban kapcsolódtak egymással. A többi apostol közül ekkor mást nem ismert meg, mert Jakabbal is éppen csak hogy találkozott. De Saulus is csak Kéfást ment meglátogatni igazában, ahogy ő nevezi Pétert szívesen. Őt akarta megismerni, és tőle akarta megtanulni az ősegyház eleven hagyományát.

Hogy Péter milyen nemesen gondolkodó, milyen szeretetreméltó és mennyire természetes volt, kitűnik abból is, hogy a jövevényt meghívta, lakjék vele együtt Máriának, Márk evangélista édesanyjának vendégszerető házában. Különben Barnabás is Máriának testvére, s így Márknak nagybátyja volt.

De nagy dolog is a szentek barátsága! Pedig nagy volt az ellentét Péter és Pál természete között is, de ezenkívül az egyik Galileából származó egyszerű, tanulatlan halász, a másik pedig egy nagyvárosból kikerült, akadémikus műveltségű tudós volt. Az ellentét a felfogásban megnyilatkozott később is, de hogy mennyire egyek lettek mégis, misem mutatja jobban, hogy valóban a halálig, sőt a mennyei dicsőségig együtt maradtak Szent Péter és Szent Pál.

c) Milyen szemmel nézhette most Saulus Jeruzsálemet? Kíséreljük meg elképzelni!*

* P. Smyth, The Story of St. Paul's Life and Letters leírása alapján.

„...Mint egykor Nikodémus az Úr Jézus szavára, úgy figyelt most Saulus Kéfás elbeszélésére. Kielégíthetetlen volt, mert mindent meg akart tudni, a legapróbb részletekig. Ostromló kérdésekkel, szenvedélyes felkiáltásokkal volt tele egész lénye. Egyik alkalommal azután kiöntötte szívét új barátja előtt.

„Kéfás, tudod, legjobban mi ragadott meg engem? Krisztus szeretetének csodája. Hogy a Mester engem szeret, nekem megbocsát, nekem akarja kitárni magát. Nekem, az ő üldözőjének, aki titokzatos testének tagjait bilincsekbe vertem és halálra adtam!”

„Saulus testvérem, — felelt Péter — lásd, egészen így vagyok én magam is. Ilyen volt ő mindig. Különbben ismered az én történetemet. Ő, én sokkal rosszabb voltam, mint te!”

„Ne beszélj így” — vágott közbe Saulus.

„Nem, nem, testvérem, te legalább nem voltál gyáva. Egész biztosan nem voltál az. De én, akit ő mindenki közül kiválasztott legbensőbb barátjává, akit ő minden alkalommal kitüntetett, aki három éven át éjjel-nappal vele voltam, vele ettem és vele ittam, aki a szent hegyen az ő dicsőségének szemtanúja voltam: éppen én voltam az egyetlen, aki a szenvedés éjszakáján ellene fordultam. Megesküdtem, hogy nem ismerem őt és nem ismertem soha. Én voltam, aki segítséget nem nyújtottam, hanem ellenségei kezébe engedtem át. Három borzasztó sötét nap szakadt rám, tele szégyennel és fájdalommal. A Mester, akit úgy szerettem, a hideg sírban feküdt. És az utolsó szó, amit tőlem hallott, istenkáromlás és istentagadás volt. Ekkor jött húsvét. Az Úr feltámadott. És mit gondolsz, mit tett? Úgy érzem, hogy mindig csak rám gondolt. Húsvét reggelén az asszonyoktól egyenesen számomra küldött üzenetet: Menjetek, és mondjátok meg a tanítványoknak és Péternek. Péternek! Nekem, aki már nem mertem magamat tanítványának sem tartani. Saulus testvér, sejted-e most, hogy mint szeretem

én őt? Csodálkoznál-e, hogy én legszívesebben meghalnék érte?"

Ilyen beszélgetések közt múlt el a tizennégy nap. Óráról-órára erősödött a szent barátság kapcsolata lelkük között. Nincs is szebb, mint ilyen szent férfibarátság Krisztusban! Azután a két jóbarát búcsújárást kezdett a szent helyekhez. Vagy elképzelhetnők, hogy Saulus nem akarta volna látni Sion hegyén azt a helyet, ahol az Úr Jézus szeretetének jelét elrendelte? Elmentek együtt az utolsó vacsora termébe és ott Saulus Szent Péter kezéből fogadta először a szent Eucharisziát. Azután Péter mesélni kezdett.

„Saulus testvér, itt ült a Mester. És itt mosta meg nekem a lábamat.” Honnan tudta volna különben Paulus az alapítás szavait? Ő mindent kikutatott, és nem nyugodott meg előbb, míg hiteles tudósítást nem kapott ezekről az eseményekről. Ezt kapta meg most magától Pétertől. Így kapta meg tehát az Úrtól, amit azután tovább hagyományozott. (I Kor. 11, 23.) Ebben tehát az őshagyománynak egy szilárd tanítását láthatjuk magunk előtt.

Azután tovább zárandokoltak a halvány hold fényénél Getsemani kertjébe, azon az úton, melyen az Úr is ment az ő tanítványaival. Majd a Kálvária hegyének kis sziklás emelkedésén Péter letérdelt. Tapogatni kezdett, mintha valamit keresne. Azután suttogva mondotta: „Itt van!”

És Saulus remegő kezét belehelyezte a hasadékbba, melyben a kereszt állott egykor. Lelkét ugyanaz az érzelem járta át, mint Tamását, mikor az Úr sebébe engedhette kezét. Egész lényét átjárta a rendíthetetlen hit, bizalom és szeretet, egész valója ezt fejezte ki: Én Uram és én Istenem!

Azután lementek, és a közelben egy alacsony bejárason keresztül bevezette Péter az ő barátját egy kis helyiségbe, rámutatott: „Itt helyeztük őt nyugalomra. Itt találtuk meg a lepedőket összehajtva.”

Így lett lassan teljessé Saulus lelkében a

Krisztus kép. Leveleiben nem is volt arra szükség, hogy Jézus életéből jeleneteket lefessen, hiszen akiknek írta, azok már ismerték Jézus életét. De világos, hogy az ő Krisztus-képe a történelem eseményeiből kapta meg a valóság színét. Megismerte ő Jézust mint mintaképet és tanítót, barátot és mestert, de elsősorban mint keresztfeszítettet és feltámadottat.

Ha mégis a „*maga*” evangéliumát emlegeti, az éppen ebben az utolsóban tűnik ki. Az Istentől kapott mélyebb látás alapján be tudott hatolni az egyetemes megváltás tervének elrejtett titkaiba, és így megírhatta a *megváltás misztikáját*. Nem kell tehát azt gondolnunk, hogy az üdvösség egész tanítása az égből hullott az ő lelkébe, hanem az isteni megvilágosítás mellett iparkodott tanulni is, s azután iparkodott a meglátottat és megtanultat lelkében elmélkedéssel elmélyíteni.

d) Saulus most még vitázik, és látjuk, hogy vitájával még ő sem ér el semmit. Még a tanítványok is remegtek részben érte, részben meg maguk miatt. Hiszen eddig gondosan kerültek minden összeütközést a farizeusokkal. Lassan kialakulóban volt egy sajátos zsidó-kereszténység, mely előtt a kérdés érintetlen maradt, hogy vajjon a mózesi törvények érvényben vannak-e még? Most jött ez az óvatosságnélküli támadó egyéniség, ez a megalkuvást nem ismerő, — és éppen ezt a legsebezhetőbb helyet érinti meg. Egy új Stephanos jött el, és ugyanazon következmények látszottak bekövetkezendőknek.

A mai kor krisztusi hívői között nagyon sokan vannak vitázó emberek, pedig karddal-pajzzsal nem lehet eredményt kivívni. Az apostoloknak könnyel, imádsággal, prédikációval és étellel kell téríteniök. Ma mintha több lenne az apologeta, mint az apostol! És az apologeták is mintha tollhegyüket nem egyszer epébe mártanák, — de ezzel nem is hódítanak meg senkit. Sőt az egyébként velünk tartó, jóindu-

latú kívülállókban is csak a szeretetlenséget, gyűlölködést vagy legalábbis ellenkezést korbácsolják fel.

Csak ne vitatkozzunk, azt mondanám, majdnem soha! Különösen ne tegyük ezt társaságban. De ha valaki tanácsot kérne tőlünk, és úgy látjuk, hogy komolyan érdeklődik, hogy nem akar velünk vitatkozni, hanem tőlünk tanulni akar, akkor négyszemközt beszéljünk vele. De figyeljünk arra, hogy ez igazán igazságkeresés és valóban tanulniakarás legyen. Ha kételyek támadnának fel benne, akkor adjuk neki lelkünk kincsét, tudásunkat és hitünket.

Ha bárki vitatkozni akarna velünk, jelentsük ki határozottan: Nem vitatkozom! Ez az én hitem és meggyőződése, kérem, tartsa azt tiszteletben, és hallgasson. Biztosan eredményesebb lesz ez a viselkedésünk, mint majdnem mindig ügyetlen vitatkozásunk.

e) Saulus még nem találta el a helyes térítői módszert. Jeruzsálemi kísérlete még rosszabbul sikerült, mint Damaszkusban. Még Péter és Jakab is így szóltak hozzá: Testvér, a működésed itt céltalan, mert csak zavart keltesz. Érezte ezt ő maga is fájdalmasan.

Később elmeséli, hogy a templomba ment és imádságban kitárta lelkét az Úr előtt: „Uram, senki sem akar rám hallgatni. Nagyon sokat tudnak rólam.” Ekkor kapta meg a határozott parancsot: „Siess! Hagyd el Jeruzsálemet! Messze akarlak küldeni a pogányok közé.” Ez mentette meg őt is meg a testvéreket is egy új katasztrófától.

Mindenütt gyilkosok leskelődtek reá, azért nagy kerülőkkel jutott el szülőföldjére. Az idő még nem jött el, nem érett meg Saulus számára, és Saulus még nem volt érett az idő számára.

De Saulus eredménytelensége és sikertelensége is beletartozik Isten tervébe. Igazi lelki értékeink talán csak ilyenkor fejlődnek ki. Lacordairet, a híres szónokot, egyik nagyhatású beszéde után

cellájában sírva találta a rányitó laikus testvér. Megkérdezte tőle, miért sír, amikor ilyen eredményt, ekkora sikert ért el? Éppen a sikertől félek — mondotta ő. És valóban, nem való mindenkinek a siker. Annak helyes elviselésére meg kell érní. Aki korábban jut sikerhez, mint arra megérett volna, azt féltetni lehet, hogy megárt neki. Egészen bizonyos, hogy a sikertelenségek elviselésével aratjuk a legnagyobb győzelmet önmagunk fölött.

f) Saulus elgondolkodik a dolgokon. De nem úgy tesz, mint a legtöbb ember, hogy másokban keresi a hibát és másokat, a körülményeket okolja a sikertelenségért. Saulus egyre jobban rájött: Valamit elhibáztam.

Az igazság harcosa voltam. De az igazság is, a harc is szétválaszt. A szeretetet kellett volna keresnem. Szívemet kellett volna odaadnom, mert ez összehoz. Ettől kezdve szeretettől lángol fel, és tud úgy írni majd a szeretetről, ahogy még senki nem írt.

7. A magábaszállás csendes évei

a) Krisztus után kb. 40. évben Saulus ismét hazájában van. Hogy állandóan ittmaradt, vagy időnkint tett térítő utakat Szíria vidékein, ez mind homályban marad. A belső valószínűség a mellett szól, hogy Saulus a következő négy esztendőben a legnagyobb csendben várt Isten új hívására.

Isten kiválasztottjait nem egyszer sokáig engedi várakozni. Mint a Mesternek Názáretben, úgy kellett Saulusnak is Tarzusban készen állania, mikor jön majd a hívás. Jeremiás szava: *Praestolari cum silentio!* Kitaratóan várakozni teljes csendben: — ez volt ezeknek az éveknek a programja. De valószínűs türelempróba és hitpróba volt ez egy olyan természet számára, kit emészt a belső tűz, a cselekvés után való vágy.

A Szentírás tele van ezzel a várással, ezzel az

„Urban való kitartással”. A Krisztus előtti egész idő nagy várakozás volt Isten előcsarnokában. És az örökkévalóság szemszögéből tekintve, az egész világmindenség története a teremtmények várakozása a világ Birójának, az Úrnak a napjára.

b) Az Úr hívására való várakozás nagy lelki erőt tételez fel. Csak kicsiny és ideges emberek nem tudnak várni. Számukra minden vagy korán vagy későn van. A szent ember, aki a benső fegyveremben gyakorolt, megvárja Isten idejét. Ez az Istentől számunkra előre meghatározott időpont az, amit a Szentírás „*kairos*”-nak nevez. De jó nekünk arra gondolnunk, hogy a szentek életében is van a megpróbáltatásnak, a látszólagos tétlenségnek, a keresésnek és az Isten akarata után való tapogatódzásnak az ideje.

c) Tarsus közelében mutogatnak egy szikla-barlangot, mert régi hagyomány szerint a most következő éveket Saulus itt töltötte volna remeteként. Valószínűbb azonban, hogy a zsidó negyedben és a sátorkészítők utcájában kell szállását keresnünk. Egyik lakóházban ma is mutogatják Szent Pál kútját.

Mily jó volt most, hogy ifjúkorától kezdve ujjait gyakorolta a szövés mesterségében. Most is kezemunkája minden idegen segítségtől függetlenné tette őt. Szabadidejében többször elmehetett az Agora mellett, ahol a görög vándorszónokok próbálták aprópénzre váltani nagy filozófusaiknak bölcsességét. „A görögök a bölcseséget keresik” (I Kor. 1, 22.), de ő az örök Bölcsesség szavára figyelt. Ezt hallotta kicsendülni a görög bölcsék szavaiban is, amiket később idéz is. De igazi tanítója az örök Bölcsesség volt ebben a csendes négy esztendőben.

8. Szent Pál misztikájának forrásai*

a) A teremtő ősforrás a *damaszkusi élmény*; Szent Pál egész életén változatlan erővel hat mindvégig. Ehhez járult a *hagyomány*, mely őt az ősegyházzal összekötötte, és amelyet Jeruzsálemben ismert meg. Elmélyítette még jobban az *ószövetség tanulmányozása*, mert ennek fényénél dolgozta át lelke az új tényeket. (Amint fordítva is áll, ennek homályát az evangélium új világossága ragyogtatja fel.) Amit az ószövetségből megismert, mint írástudó, a világ teremtésétől és Ábrahám meghívásától kezdve, az most őbenne a Jézusról szóló új kinyilatkoztatással csodálatosan egybecsendült és egész lelkét csodálkozó imádással töltötte el.

Ehhez járultak most egyre gyakrabban *kinyilatkoztatások és víziószerű élmények*, melyekre leveleiben is hivatkozik. Ezek néha sugallatok, gondolatok alakjában jelentkeztek, amikor a saját gondolkodása holtpontra jutott, és az értelem már-már eltévedhetett volna. Ebben a csendes korszakában sokszor lehetett része ilyen kitüntetésekben.

De nem szabad ezeket a kinyilatkoztatásokat úgy elképzelnünk, mint az Istennek erőszakos benyúlását az ember életébe. Az Úr legtöbbször nem a viharban, hanem a szellő suttogásában jön, és nem is tudod, hogy honnan jön. Szépen mondja Nietzsche: „Die stärksten Gedanken sind die, welche auf Taubenfüssen kommen.” Paulus is evangéliumát nem kapta készen az égből, hanem a megvilágosodásnak, az imádkozó elmélkedésnek és az Írásba való elmerülésnek a gyümölcse is volt.

Ezt a kettős jelet magán viselik levelei is. Ha ezeket a keletkezés sorrendjében olvassuk, akkor könnyen megismerjük gondolatának kialakulását: Az első volt a *mag és a sarjadó vetés* (a két tesszalónikai levélben); — azután következtek a *duzzadó*

* Ez a pont teljesen Holzner könyvéből való kivonat; 49—55. l.

kalászkok (négy nagy levelében: galatákhoz, korintusiakhoz és rómaiakhoz); — majd következett *a kalászkok érése* (a fogságban írt levelekben); — és végül *a tarlózás* (pásztorlevelekben).

b) Hogyan képzelhetjük mi el ezeket a kinyilatkoztatásokat? Ez a kérdés hasonlít ahhoz: milyen úton halad a villám, mert úgy megy a sugalmazás is. Általában két útja van: *a vallásos képzelet útja* a szimbolumokban és *a lelki szemlélődés útja* az értelem által az intuícióban. Az ószövetségi próféták a kinyilatkoztatásokat legtöbbször szimbolumokban kapták, melyeknek rejtett értelme belső megvilágosodás által felragyogott előtűnik, de néha homályban is maradt. Képekben gazdag nyelvük világosan mutatja ennek nyomát.

Szent Pálnál a kinyilatkoztatások inkább a belső nézés útján történtek, amikor az igazságoknak és következtetéseknek, szétágazásoknak és összefonódásoknak egész tömege a gondolatnak egy képében egyesül, amelyhez járul az isteni eredetnek evidenciája.

c) De az így nyert ismeretet is rendeznie kell a gondolkozó szellem hatalmas erejével, mely a látottat és az átéltet kitartó kontemplációban szellemileg átdolgozza és nagy látószögekbe rendezi. Erre szolgál Szent Pálnál a Tarsusban látszólag tétlenül eltöltött 4—5 esztendő.

Most jöhetett tisztába a világ vallásos helyzetével és Krisztus halálának meg föltámadásának üdvösségtörténeti jelentőségével. Az új megismerés fényénél meglátta, milyen téves utakon járt az emberiség. De most már mint krisztusi gondolkozó más szemmel tudta tekinteni a pogány világot, mint farizeus korában. A pogányok szomorú helyzetét látva, mély részvét támadt szívében. Nem találhatta azonban jobbnak a zsidók helyzetét sem, mert mint a pogányok a természetet, úgy ők a Törvényt, a betűt bálványozták és imádták.

Az az akaratgyakorlás, melyet a törvény meg-

tartására törő lelkek még ma is kívánnak maguktól és másoktól, csak kétfajta lelkiállapotot eredményezhet. Az egyik valami mértéket nem ismerő öngigazolás: „Uram, köszönöm, hogy nem vagyok olyan, mint a többi emberek.” A másik pedig a mélységes levertség átérzése, ha mégis jönnek a bűnök: „Ki szabadít meg engem ettől a halálthozó testtől?” (Róm. 7, 24.)

Legjelentősebb volt pedig a Krisztussal való közösség fontosságának megismerése. Átértette, hogy Istennek teremő benyúlása által benne oly mélységes átalakulás történt, melyet csak a halálnak és az életnek az ellentétével lehet kifejezni. Őbenne is az ember ezen halál által lényegileg egybekapcsolódott Krisztus halálával, eltemetésével és föltámasztásával. Így alakul ki a Krisztussal való természetfölötti sorsközösség, melyet megteremt Krisztus lelkének egysége, mely az összekötő életáramlat Krisztus és a hívő között. Mindezek a dolgok Pál számára nem metaforák, hasonlatok, hanem realitások, melyek valósága számára biztosabb igazságok, mint az élet természetes folyamatai.

Ezek a vázlatok is mutatják, hogy azok a nagy gondolatok, melyeket később a világ tanítója leveleiben leír, melyek az ő tudásán és akaratán kívül az egész emberiséghez intézett levelek lettek, legnagyobb részben már itt a tarzusi sátorszövő műhely homályos rejtekében fakadtak lelkében.

Bármily nagyok voltak ezek az elragadtatásai, melyekről maga sem tudja, hogy testben történtek-e vagy testen kívül, de amelyekben a paradicsomig elragadtatott, és ember számára kifejezhetetlen dolgokat megismert, — azért bizonyos, hogy kínozhatta őt, a tettek emberét az a tudat, hogy ott Tarzuson túl egy egész világ van, mely még nem nyílt meg Krisztus számára, melyet ezután kell meghódítani.

9. Antiochiában

XI. ²⁵Míg Saulus csendben, elvonultan élt Tarzusban, Barnabás Antiochiában működött. De lassan nem győzte egyedül a munkát, s így Barnabás azután elutazott Tarzusba, hogy felkeresse Saulust. Amikor megtalálta, elhozta Antiochiába.

a) Mily boldogság járhatta át Saulus szívét, amikor talán 42 tavaszán gondolataiban elmerülve ült a műhelyben, szövőszéke előtt, és egyszerre megjelenik régi barátja, Barnabás. Vállára teszi a kezét és azt mondja: „Saulus testvér! Krisztusnak szüksége van rád. Magister adest et vocat tel Jöjj velem Antiochiába.”

Mily gyönyörűek lehettek azok az esti órák, amikor a két jóbarát a ház lapos tetején ülve az elmúlt esztendőк tapasztalatait kölcsönösen kicserélte. Mily hálával hallgathatta Saulus „az irgalmas-ság atyját”, amikor beszélt Krisztus diádaláról a pogányok között.

Ez volt a második nagy baráti szolgálat, melyet Barnabás tehetett testvérenek. Látszik belőle, hogy a legerősebb zseninek is, minő Saulus volt, szüksége van a barátságra és a közösségre, mert ettől elszakasztva a legnagyobb sem tud eredményesen működni. Az Egyház elismerte Barnabás érdemeit és megadta neki az „apostol” címét, mert ő is azok közé tartozik, akik az Egyházat a pogányok közt megalapították.

b) Utött az óra Saulus számára: megtalálta élete feladatát. Évek hosszú sora óta várt erre az órára, s most ilyen egyszerű módon jött, minden trombita és harsona nélkül. Ilyenek Isten útjai. Szemünk számára gyakran homályosak, de mindig nagyok és mindig csodálatosak.

Igy vezeti Isten az ő barátait. Vagy nem kellett Szent Teréziának is éveken át homályban tapogatódnia? Vagy Asszisi szentje is először nem téglát hordott és maltert kevert, hogy egy dűledező

templomot kijavítson, a helyett, hogy beszédével, példájával az Egyház épületét segítené?

A hivatást nem mi adjuk. Nem az ember választja Istent örökségének. Ez pelagianus gondolkodás volna. Világosan mondja az Úr, és Saulussal nekünk is át kell éreznünk: „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket.”

10. Az ünnepélyes megindulás

XI. *26*Barnabás és Saulus megérkeztek Antiochiába. Egy álló esztendőn át együtt működtek az összejöveteleken. Nagy sokaságot tanítottak, sokakat megkereszteltek, úgyhogy Antiochiában nevezték legelőször a tanítványokat keresztényeknek, illetve pontosabban lefordítva az eredeti szót: *krisztusiaknak*, Krisztushoz tartozóknak.

a) A fejlődés menetének három állomása, mely-lyel az ősi közösségből világegyház lett: Jeruzsálem — Antiochia — Róma. Szent Pál most ezen a második helyen kezdi meg működését. A szép Antiochia ekkor a római birodalomnak nagyságra nézve harmadik városa volt és rögtön Róma meg Alexandria után következett. Kelet fővárosa és a Szíriába küldött császári legátusnak székhelye.

Megérkezés után a két barát imádkozott Krisztushoz, hogy áldja meg munkájuk kezdetét. Talán éppen azon hatalmas szobor előtt mondták el, mely a városba vezető út mentén Charont, az alvilág csónakosát ábrázolta, és amelyet egy pestisjárvány megszűntekor a sziklából véstek ki. Egymásmellett álltak ekkor a halál szimbóluma és az élet apostola.

Azután beszíthettek a városba. Egyenesen a Singon-utcába mehettek, ahol a presbyterek szoktak összegyűlni. Saulust örömmel és tisztelettel köszöntötték, hiszen végre is az Urat látta. De azért érdemes elgondolkodnunk rajta, hogy Saulus Antiochiában nem lesz mindjárt az első. Előtte már

mások szereztek tekintélyt és jogokat. Barnabásnak pedig, mint apostoli delegátusnak, kiváltságos helyzete volt.

Mikor később az apostolok történetében (13, 1.) olvassuk azoknak a férfiaknak jegyzékét, kik abban az időben Antiochia élén állottak, Saulust a legvégén találjuk megemlítve. Olyanok vannak előtte, kiket ma már szinte teljesen elfelejtettek. Ne téveszsen meg tehát, hogy mint gondolkoznak rólunk és hová állítanak minket most, mert könnyen lehetnek már itt a földön is nemcsak az elsőből utolsók, de az utolsókból is első.

b) Az antiochiaiak híresek voltak szellemessé-
gükről és szójátékaikról. Severus császár kérdezte egykor: „Jöhet-e más Antiochiából, mint tréfa-
gyártó?” Ez a szellemeskedés adja ajkukra a „*christiano*” elnevezést, mert valószínűleg ezt a nevet említették leggyakrabban a görögből lett hívők. Mivel *Christos* nagyon hasonlít a *chrestos* szóhoz, ami derekat, becsületest jelent, de egy kicsit olyan lenéző értelemben: jó ember, jámbor ember, hasonlít tehát a bigott vagy a pietista szóhoz. Hogy valóban gúnynévként használták először, arra céloz Jakab apostol: „Káromolják azt a jó nevet, melyről el vagytok nevezve.” (2, 7.) Hasonlóképpen Péter apostol is: „Ha valaki mint krisztusi szenved (csúfolódást), ne szégyelje, hanem dicsőítse Istent e névben.” ... A világ ma is Krisztus híveire új és új gúnynevet talál ki. Ne szégyeljük egyiket se, nem tudhatjuk, mikor lesz a gyalázatnak szánt keresztből érdemkereszt.

c) Egy angol író* szellemesen megjegyzi, hogy ez a név már kezdet kezdetén kifejezte Krisztus tanításának univerzális jellegét. Értelme ugyanis héber: „a felkentnek tanítványai”, — származása szerint görög, — végződése pedig latinos. Ez a

* H. F. B. Mackay, *The Adventures of Paul of Tarsus*. London, 1931.

héber-görög-latin szó tehát valóban meglepő párja a kereszt feliratának, melyet Pilátus ugyanezen a három nyelven készíttetett el, és ezzel öntudatlanul is hirdette a krisztusi egyetemességet.

d) Mindíg ünnepélyes pillanat az, mikor egy új alkotásnak nevet adnak. A személy is meg a közösség is a név által lesz mintegy önálló lényé, mely minden mástól különbözik. A krisztusiak ezzel a névvel vetették le magukról az arám ruhát. Magukat görög névvel illetve, beléptek a görög-római kultúrvilágba.

II. Győzd le a rosszat jóval!

XI. ²⁷*Ama napokban próféták, azaz Istentől megvilágosított emberek, kik Isten ügyéért, Isten nevében lelkesen beszéltek, jöttek Jeruzsálemből Antiochiába.* ²⁸*Ezek közül egyik, névszerint Agabus, egyik összejövetel alkalmával felkelt, és belső sugalmazásra a Lélek által kijelentette, hogy nagy éhínség lesz az általuk ismert egész földkerekségen. Ez valóban be is következett Claudius idejében, 44 és 48 között.*

²⁹*A tanítványok erre elhatározták, hogy mindnyájan küldenek valamit a Judeában lakó testvérek segélyezésére, kiki tehetsége szerint.* ³⁰*Igy is cselekedtek, és meglehetősen nagy adományt küldtek Barnabás és Saulus keze által az apostoloktól megbízott öregekhez, presbyterekhez.*

a) Az első keresztények sem voltak mentve a földi bajoktól. Az üldözés után rájuk szakadt az éhínség, — ma úgy mondanók: a szociális nyomor. Földiesen gondolkozva kérdezhetnők mi is meg ők is: Akkor miért imádkozunk? Miért bőjtölünk, vezekelünk? Miért kell oly kemény küzdelmek között jóknak lennünk, ha sorsunk nem egyszer még rosszabb, mint másoké.

De mindjárt meg is felelhetünk erre a kérdésre: Ne földi javakért, hanem Istenért és önmagadért légy jó! A kereszténység nem élet- és vagyónbiztosító intézmény. Még ha valaki Isten szolgája is lesz, sőt ha szerzetbe lép, akkor sem lesz ment a gondoktól. Ne higgyük egy percre se, hogy jóságunkért, vallásosságunkért földi javakkal fizet az Úr. Fizet ugyan ezzel is: — néha. Legtöbbször azonban szeretete abban nyilatkozik meg, hogy a bajok közt sem hagyja el övéit. Ahol legnagyobb a veszély, ott legközelebb a segítség.

De egyet megenged! Azt, hogy eljussunk erőink legvégső határáig. Addig, amikor a gyenge gyermek és az erős férfi egyformán felsikolt: Nem bírom tovább! De csak eddig, tovább semmivel sem. Az Úr senkire nagyobb terhet nem ró, mint amennyit elbír. Csak néha ezt majdnem mind rá is rakja.

Vizsgáljuk meg, hogy bajainkban hogyan viselkedtünk, mert életünk igazolhatja legjobban az elmondottak igazságát. Talán mindnyájan voltunk már olyan szükségben, hogy azt hittük, nem bírjuk elviselni. A tény pedig az, hogy elviseltük. A kérdés csupán az, hogy hogyan viseltük. Hoppkénytelen, nem örömet, fogcsikorgatva, zúgolódva, káromkodva? Vagy Isten eljárásmódját megsejtve, alázatosan, megnyugodva?

b) Ki téged megdob kövel, dobd vissza kenyérrel! Szent Pál így cselekedett. Mikor először volt Jeruzsálemben, hidegen fogadták. Végül még menekülnie is kellett, nemcsak az üldözés miatt, hanem hogy a magukért aggódó híveket is megnyugtassa. Most mégis ő viszi ugyanezeknek a szeretetadományt.

Jegyezzük meg, akkor vagyunk a legkrisztustalanabbak, amikor nem tudunk megbocsátani. Pedig mennyire nem tudunk! Minden sértést, mely valaki részéről ért, mélyen szívünkbe vésünk. Tudok olyanról, aki fekete könyvet vezet és abban feljegyez mindent. Tapasztaltam, hogy 20 év múlva tud

szemrehányást tenni vélt vagy igaz sérelemért. Megbocsátani, sőt a sértővel jót tenni, bizony-bizony ez nagy ritkaság.

Ha meg is bocsátunk, azt csak néha és majdnem mindig feltétellel tesszük meg: Most még az egyszer, de aztán többet soha! Ezt olyan is mondja, aki talán hétről-hétre kéri gyónásában, hogy az Úr bocsásson meg néki, és el is várja, hogy az Úr neki sohase mondja: Többé soha.

Ne feledjük el, hogy *nagyon-nagyon jóknak kell lennünk, hogy egy kicsit jók tudjunk lenni*. Lehet, hogy a földies gondolkodás már túlzásnak fogja tartani jóságunkat. Lehet, hogy gerinctelennek és puhánynak fognak bennünket mondani. Sőt lehet, hogy valóban egy kicsit lágyabb masszák is vagyunk. De azért csak mondjuk Szent Odilóval mi is: Ha már valamiben hibáznom kell, akkor inkább azt kívánom, hogy legyek irgalmasságból megbocsátóbb és elnézőbb, mint szigorúságból igazságos, hogy Isten is irgalmas lehessen velem szemben az én irgalmasságomért, és ne kelljen neki igazságosnak lennie velem szemben, mert én is csak az igazságot kerestem, és nem az elnézést és megbocsátást.

c) Megváltoztak azonban a Jeruzsálemben levő hívek is. A szükség és az üldözés szelídebbé tette őket magukat is. Mikor Saulus először volt Jeruzsálemben, akkor csak Péterrel és Jakabbal találkozott, most egyiket sem találta ott. Jakab már megízlelte azt a kelyhet, melyről az Úr kérdezte tőle és testvérétől, hogy meg tudják-e inni? Akkor nem sejtették, hogy mire vállalkoznak, de mikor a valóság előttük állt, Jakab nem rettent vissza. Péternek pedig menekülnie kellett ismeretlen helyre. Nem mondták ki a nevét, az Irás is csak annyit jegyez fel: „egy másik helyre”. (Ap. csel. 12, 17.) Ezzel Jeruzsálem lesüllyedt. Már nem középpont, csak egy püspöki város. A vezetés átment egyelőre Antiochiára, ahol Péter is egy ideig székel, majd később Rómába.

12. Az első misszionárius küldetés

XII. ²*Barnabás és Saulus visszatértek Jeruzsálemből, miután elvégezték a szeretetetszolgálatot, amit Saulus maga annakidején nem nagyon kapott meg tőlük. Magukhoz vették Jánost, kinek melléneve Márk.*

XIII. ¹*Az antiochiai egyházban pedig próféták és tanítók működtek. Közéjük tartoztak: Barnabás és a Nigernek nevezett Simon, azután Cyrenei Lucius, továbbá Manachen, egykor Heródes negyedesejelelem gyerekpajtása és végül Saulus.*

²*Az egyik napon, miközben ezek az Úrnak szolgálatát, a nyilvános liturgiát végezték, és a fontos eseményre készülve, szokásuk szerint böjtöltek, ezt mondta nekik a Szentlélek: Különítsétek el nekem Saulust és Barnabást a munkára, amelyre meghívam őket, azaz a pogányok közti hithirdetésre.*

³*Erre újra böjtöltek és imádkoztak. Majd a presbyterek az új küldetés jele gyanánt rájuk tették kezüket, hogy méltóképen teljesítsék feladatukat. Ezzel útra bocsátották őket.*

a) Megtörtént Isten sorozása. Ennyi előkészítés után mondta ki az Úr Saulusra: Alkalmas! Hány esztendő is ez? Legalább tíz esztendőt jelent a damaszkuszi meghívástól az antiochiai püspökszentelésig. Csak az emberek türelmetlenkednek, Isten az örökkévalóság Ura, ráér megvárni az időt.

b) Megindul a népek apostola térítő útjára. Életének javán már túl van. Az ötvenedik esztendő felé közeledik. Nagy munkáját akkor kezdi, mikor mások már nyugalomra gondolnak.

Isten országának történetében még sokszor látjuk majd ezt. Szent Benedek majdnem 50 éves, amikor subiacoi remetesége után Monte Cassinora megy és megalkotja tulajdonképeni művét. Prohászka

püspök 43 éves, mikor az első férfikonferenciákat megkezdi és munkaterületét az egész országra kiterjeszti. Ismerjük el ebből, hogy az Úr nevel mindenkit, és ő állít a magunk helyére. Örülünk, ha ifjúkorunk óta szolgálhattuk őt, — de köszönjük meg, ha későn is megengedi, hogy munkásai legyünk.

c) Az első misszionárius-küldést és az első missziós istentiszteletet látjuk. Öt férfi áll a kis gyülekezet középpontjában. Három fehér és két Afrikából való fekete. Ez is már kicsiben mutatja küldetésüket a népekhez. Barnabást már ismerjük és szeretjük.

Mellette áll Simon. Mellékneve Niger, csak annyit mond, hogy sötétszínű. Talán mór, talán csak földművelő. Lehetséges ugyanis, hogy ő az a cyrenai Simon, aki az Úrnak segíthetett a kereszttúton. Ezt bizonyítja talán az is, hogy Cyrenéből való a harmadik férfi is, Lucius. Ekkor megérthetjük Krisztus ügyéért való lelkesedését. Egykor csak parancsra, kénytelen-kelletlen vette vállára a keresztet, — most szívből-lelekből megindul maga is a kereszttúton.

Ne féljünk mi se kényszeríteni gyermekeket, alattvalókat, hogy akaratuk ellenére is Krisztus útján járjanak. Velük is megtörténhetik, hogy amit először csak parancsszóra tettek meg, azt megismerve, önként is folytatják.

Mily különös is az emberi élet útja! Ezt mutatja a negyedik misszionáriusnak a története is. Manachen egykor tejtestvére és ifjúkori pajtása volt Heródes Antipasnak. Egy anya táplálta őket, egy nevelésben részesültek. És az egyikből lett zsarnok, házasságtörő, Keresztelő Szent János gyilkosa, Jézus kigúnyolója és így halálának is részese. A másikkól Krisztus evangéliumának hirdetőjét neveli az Isten. A kegyelemnek és a szabadságnak nagy titka ez. Ha hozzávesszük az ötödiket, tarzusi

Saulust, akkor előttünk áll a misszionáriusoknak legérdekesebb csoportja, mely csak adatott.

d) Megcsodálhatjuk az antiochiai kis közösség bátorságát. Allig alakultak meg maguk is, és már világhódító tervekre gondolnak. Kevesen vannak maguk is, és odaadják a legjobb erőiket, feláldozzák a maguk prédikátorai közül a legragygóbbakat. Miért éppen a mi legjobbjainkat kell missziókba küldeni? — hangozhatott már akkor is az emberies gondolkodás. De a Szentlélek nem ismeri az emberi bölcseségnek ezt a kis számíthatóságait.

e) A Szentlélek csodás vezetésének még egy példájáról elmélkedhetünk.

Mikor az első misszionáriusok ünnepélyes kiküldése volt a Singon-utca kis közösségében, ott volt egy 15 esztendőes ifjú is. Ragyogó szemekkel figyelte a szent cselekményt, mert már akkor feláldozott benne a nagy tisztelet Szent Pál iránt. Később ez az ifjú János apostol lábainál ült és 30 évvel e jelenet után maga lett Antiochia püspöke. Majd ismét 30 év múlva, Trajanus császár alatt az oroszlánok elé dobták Róma amfiteátrumában. Ez Antiochia híres püspöke, Ignác († 107).

A halálban is társa lett mesterének, Paulusnak, mert őt is Rómába hurcolták, mivel ő is római polgár volt. Útközben a hajó megállt Szmirnában is, és összeölelkezett a két apostoltanítvány, Ignatius és Polykarpus. Továbbmenve, magához hivatja Efezus és Magnesia püspökét papjaikkal, hogy búcsúzásul megáldja őket.

Innen írja hét híres levelét, az őskeresztény irodalomnak hét gyöngyét. A legfeltűnőbb ezekben a levelekben a katolikus tekintély-elvnek erős hangoztatása és Szent Pál lelkületének tovább sugárzása.

Lehet, hogy késői tanítványát és követőjét Saulus ekkor még nem is ismerte. De a történet maga okulásul szolgálhat mindnyájunknak, hogy vigyázzunk mindenkor a magunk viselkedésére, mert

nemcsak Krisztus tanítványai növekedhetnek azokból, kik észrevétlenül látnak és figyelnek minket, hanem még a meglévő hitet is leonthatjuk meggondolatlanságunkkal. Ez keltsen félelmet és intsen óvatosságra. Viszont bátorítson és nyugtasson meg a gondolat, hogy ha vigyáztunk, akkor majd az égben látjuk meg, hányan lettek általunk Krisztus hívei.*

* V. ö. Holzner: 65—73. l.

MÁSODIK FEJEZET

SZENT PÁL ELSŐ APOSTOLI ÚTJA

13. Az első tapasztalatok Ciprus szigetén

XIII. 'Barnabás és Saulus megkapták most a hivatalos küldetést és felhatalmazást. Ők tehát a *Szentlélek küldötteiként* mentek el Barnabás szülőföldjére: *Szeleuciába*. A szeretet is vitte őket, hogy rokonaiknak adják tudtul először az örömhírt, de meg a remény is, hogy köztük nagyobb lesz a hatásuk. Azért innen *Ciprusba hajóztak*. ⁵*Kikötöttek a sziget fővárosában, Szalamiszban*. Itt legelőször az ismerősök körében kezdtek működni, és a zsidók zsinagógáiban hirdették Isten igéjét. Szolgálatukra volt János Márk is, Barnabás unokaöccse, mert segített a hithirdetésben is, de főként a keresztség kiszolgáltatásában.

⁶*Azután bejárták az egész szigetet à nyugati részen lévő Pafuszig. Ott találkoztak egy Bar Jesus nevű zsidó varázslóval, aki, úgylátszik, értett a hipnózishoz és a gondolatolvasáshoz is. Ez Sergius Paulus prokonzulnál tartózkodott. Sergius tanult férfiú volt, mert Plinius értesítése szerint római nemes család sarja, tekintély a természettudományos kérdésekben, a Tiberist szabályozó császári bizottság tagja, az igazság becsületes keresője. Lukács ezért mondja, hogy megértő ember volt, aki mint a nagy urak az akkor szertejáró vándor bölcselőket szokták, magához hívatta Barnabást és Saulust, mert szerette volna hallani Isten igéjét.*

⁸*A varázsló Bar Jesus, görögös néven: Elymas,*

amely név annyit jelent, mint tudós, — amint a törökök ma is „ulimának”, bölcsnek nevezik tanítóikat — akadémiskodott. Igyekezett eltéríteni a helytartót az apostolok tanításában való hittől. ⁹De Saulus, aki a szakrális zsidó néven kívül a rómaiak szokása szerint maga is mint a konzul, másik nevén Pál volt, eltelt a minden helyzetben szükséges kegyelmet megadó Szentlélekkel. Keményen ránézett, ¹⁰és ezt mondotta:

Te minden csalárdsággal és álnoksággal megkent ördögfi! Te minden igazságnak ellensége! Mikor szünsz meg rontani az Úrnak egyenes újfait, melyeken Ozeás próféta szerint (14, 10.) ő vezeti az embereket üdvösségre. ¹¹Most íme az Úr büntető keze ezért reád nehezedik. Másokat akartál elvakítani, most magad megvakulsz. Egyideig, amíg az Úrnak tetszik, nem látod a napvilágot.

Azonnal homály és sötétség szakadt reá. Köröskörül tapogatódzva kereste, hogy valaki kezét nyujtsa neki. ¹²A prokonzul erre hitt, mert látta, mi történt, és csodálta az Úr tanítását.

a) Most kezdődik Szent Pál missziós útjainak nagy története, melyet valaki „Sándor menetének ellentétjeként” (H. Weinelt) írt le, mert Saulus keletről indult el nyugat felé, és eljutott Herkules oszlopáig, Római Kelemen szerint a nyugat legszélső határáig.

Osszehasonlíthatjuk azonban útját a görög sereg útjával is, melyet Xenophon ír le, mert Szent Pál vágya is a „thalattal”, a tenger volt, s ezt ő is Kis-Ázsia meghódítása után érte el.

Valóban hány merész expedíció indult ki már Szeleukia kikötőjéből: hatalmas királyok, nagy hadvezérek és keresztes seregek. A történet mindezeket elfelejtette, még nyomuk sem maradt ránk. De amit ez a három szegény misszionárius kezdett, az örökké

áll, mert ők a világot Krisztusnak akarták megnyerni. A történelem megőrizte annak a hajónak nevét, amelyen Kolumbusz ment el Amerikába, pedig az ő útja és felfedezése a világtörténelemben nem oly jelentős, mint az apostol útja. Valóságos krisztusi Odysseia kezdődik, mert merészebb útra kevesen indultak el. De őket vitte a Lélek és a Lélek szavának való engedelmség.

b) Először Barnabás szülőföldjére mentek. Ezzel is azt tanították, hogy szabad nekünk is elsősorban hazánkat és fajtánkat szeretnünk. Mennyi vallásos vonatkozás lehet a mi hazaszeretetünkben is. Magyarnak lenni és katolikusnak lenni nem áll oly ellentétben, mint nem egy regényíró és drámaíró akarja ma így láttatni Szent István királyunk működését. Nekünk szent koronánk van, királyunk apostoli király, és a Boldogságos Szent Szűz a magyarok Nagyasszonya.

A németek is „Unsere Liebe Frau” néven becézik a Boldogságost, aki a franciáknak is „Notre Dame”-ja, meg az olaszoknak is „Ma Donna”-ja. De éppen ebből látjuk, hogy Krisztus tanítása nemzetek felett álló. S ezzel nem rontja le sehol és senkiben a nemzetit, hanem megszenteli és felemeli. Így nálunk is, ami érték volt már a pogány magyarban, azt Krisztus hite megnemesítette, megszentelte s ezzel nagyobbá tette.

c) Sőt tovább mehetünk: Szabad és kell is jobban szeretnünk rokonságunkat, szívünkhöz vérségi-
leg vagy lelkiileg közelállókat. Vannak, akik túlzóan és egyoldalúan magyarázzák, hogy el kell hagyni szülőket, testvéreket, rokonokat, hogy szerzetesnek, papnak egészen ki kell szakadnia a családból. Igen, ezt kell tenniük, ha döntésre kerülne a sor Krisztus és a család között. De amikor nincs ellentét, akkor a legtermészetesebb, ha szeretetünk szavát követjük. Ez a természetes szeretet fog azután majd elvezetni a természetfölötti szeretethez, mert ez mutatja a *mértéket*, hogyan tudunk szeretni, amikor ez könnyű

nekünk és szívünkől fakad, — és ez mutatja az eszményt, hogy ugyanígy kellene szeretnünk azután mindenkit, idegent is, ellenszenvest is, sőt még tovább menve az ellenséget is.

Viszont vannak sokan, akik kifelé a különböző vallási egyesületekben nagyon is buzgólkodnak, — de otthon kiállhatatlanok. Vannak, akik minden bennük rejlő jót kifelé, másoknak adnak, — otthonra, hozzátartozóik számára csak a tüske marad meg belőlük. Miután másutt kikellemeskedték magukat, — családjukban csak kellemetlenkedni tudnak. Ha van bennük édes mag, azt kint elosztogatják, — övéik számára csak a zörgő héj marad. Pedig talán elsősorban otthon és a mieinkre kellene jóságunkat kiárasztanunk.

d) Cyprus szigete nem volt egészen megfelelő hely. Nem ígérkezett kedvező talajnak, hogy itt kezdjék meg munkájukat. A sziget egyik hegyén, a Paphos fölött emelkedő Amathuson állott Aphrodité hírhedt szentélye. A monda szerint itt jelent meg először az emberek között, és Venus Amathusia néven az ókor egész világa királynőként tisztelte. Nem volt ez Platon Aphroditéje, a görögök szépség- és bájkirálynője, hanem a föníciai Astarte: az érzékiség istennője, akit gyalázatos és fajtalan kicsapongó kultusszal tiszteltek.

A pogányság szörnyűsége éppen az, hogy a paráznaságot tették istentiszteletté. Innen érthető meg, hogy Szent Pál csak borzadályal tud írni erről. Egykor Róma feladatát látta abban, hogy „Carthaginem esse delendam“, — Karthágó világi hatalmát meg kell törnie, — most azonban nem védekezett a szír és föníciai pestis ellen, hanem behempergett az erkölcsi fertőbe. Mily bátorság és az isteni küldetésnek mily átérzése kellett ahhoz, hogy mégis itt kezdjék meg a térítő munkát! Mindjárt itt állott tisztán Szent Pál előtt az a szinte emberfölöttien nehéz feladat, hogy a pogány kicsapongást legyőzze és Krisztus tisztaság-ideálját megszerettesse.

e) A mocsárban kezdik meg tehát a munkát, — és mi az eredmény? Jó félelmi munka után egy ember megtéréséről szól az Irás. Valószínű, hogy többen is megtértek. Igaz, hogy Pál többé Cyprust nem keresi fel, mert azt Barnabás alapításának és munkaterületének tekintette, ő pedig tudatosan nem akar soha idegen alapokon építeni. De bizonyos, hogy ha ez az egy ember tért is volna meg az ő szavaikra, ők nem tartották volna kárbevesztetnek félészterdő minden fáradságát, mert tudták, hogy Mesterük is egyetlenegy emberért, egyetlenegy lélekért is elviselte volna a kereszt minden gyötrelmét.

Igaz azonban, hogy ez az egy kiváló lélek volt. Nem ő az első előkelő az Egyházban. Láttuk már Kandake kamarásának megtérését, ismerjük Kornéliusnak, a jaffai centuriónak a történetét, és hozzájuk csatlakozott most egy prokonzul. Vagyis Krisztus vallása már a kezdet kezdetén nemcsak az elnyomottaké, nyomorultaké és a rabszolgáké, hanem csatlakoznak hozzá előkelők is. Igaz, hogy mindig kevesebben, mert „könnyebb a tevének átjutni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutnia Isten országába“, már itt a földön: az Egyházba.

f) Sergius Paulus megtérése hatással volt a térítőre is. A római világban a győztes hadvezérek diadaluk emlékére melléknevet választottak. Így Scipio is büszkén fűzte nevéhez az Africanus jelzőt. Saulus is e győzelem emlékére választhatta második nevét, mert ettől kezdve az Irás is Paulus néven emlegeti.

De bár magyarázhatjuk a győztes vezérek szokásából Pál eljárását, a valószínű okot mégis abban kell látnunk, hogy szerepcsere történt. A zsidó világban még Barnabás volt az első személy, most a görög-római kultúrterületen átveszi az irányítást Szent Pál. Valószínű, hogy az ő lánglelke az első vezető állású római megtérésében intést látott, és már ekkor felmerült lelkében Róma meghódításának gondolata. Érezte és tudta, hogy a birodalom közép-

pontjából indulhatnak ki majd azok az aranyszálak, melyek az ókori világot Krisztussal kapcsolják egybe.

Tacitus Annalesében olvassuk, hogy Rómában a comitiák helyén, a Capitolium tövében állott egy fűgefá: a Riminal. Hitük szerint 830 éves fa volt, és árnyékában töltötték gyermekségüket Romulus és Remus. Ebben az évben, amelyben Pál is elindult megalkotni azt a művet, mit Sergius megtérítésével megkezdett, elszáradt az ősi fűgefá, de azután a holt ágakból új levelek fakadtak. A rómaiak csodajelet láttak ebben, de nem értették meg, hogy a pogány Rómának meg kell halnia, hogy a krisztusi világban örök életre feltámadjon.

g) Nagyon jelentős esemény volt Elymasnak a bűnhődése. A zsidó törvény tiltja ugyan, hogy a zsidók asztrológiával, boszorkánysággal, halottidézőssel foglalkozzanak, de a Talmud tanúsága szerint már ebben az időben nem törődtek az ószövetségi törvénnyel. Maguk a rabbik is hittek ezekben. Divatba is jöttek, mert a vezető emberek udvarában is tartózkodtak jósök, akiket kaldeusoknak vagy matematikusoknak neveztek. Az egész római-görög világ átvette a keleti okkultizmust s ezzel a mágia-ban való hitet.

Krisztus apostolainak fel kellett venniök a küzdelmet ezzel a hatalmas irányzattal is. Meg kellett mutatni a pogány rómaiaknak, hogy Krisztus vallása nemcsak valami vérszegény, elvont fogalmi rendszer, hanem Istennek ereje, mely minden mágiát és démoni hatalmat messze felülmúl. Aki ismeri ennek a kornak ezt a szellemi áramlatát, az tudja, hogy a krisztusi hit soha meg nem hódította volna a régi kultúrvilágot, ha nem tudta volna megmutatni letagadhatatlan fölényét a különféle mágikus kultuszok és titokzatos misztériumok fölött. Az új vallásnak utat kellett találnia az akkori emberek szívéhez is, akik előtt isteni és igaz csak az volt, amit csodás jelenségek is kísérték és megerősítettek.

Ebből a szempontból lehet megérteni majd az újszövetség csodáit, és főként Szent Márk evangéliumát, aki éppen a pogány római világnak akarta megmutatni, hogy *Krisztus a hatalmas*, ki fölényesen legyőzi az alvilági szellemeket, az embereket megszálló démonokat.*

h) Utoljára még egy kérdést vessünk fel: Mit hagytak maguk után Barnabás és Paulus azokon a helyeken, amiket elhagytak? Maradt utánuk valami közösség, amit már krisztusi egyháznak gondolhatunk? És ha igen, akkor mi volt hitük lényege? Mi tette őket a krisztusi közösség tagjává olyan időben, amikor nem volt még meg sem az újszövetség egyetlenegy könyve, sem valami közös rendszabály, sem kialakult hitvallás?

A zsidók között még könnyű volt a dolguk, mert kimutathatták, hogy az ószövetség jövődölése Krisztusban beteljesedett. Itt tehát az üdvösség, nem kell tehát szorongó aggodással betölteni a százféle törvény előírását, hogy ezzel szerezzék meg a megigazolást. Kinyílt az ég, árad a kegyelem. Eljött a törvény kötöttsége helyébe az Isten fiainak szabadsága.

A pogány hallgatóság számára Istennek természetes megismeréséből indultak ki, a monotheizmusból. Megmutatták először *a bennünk lévő Istent*, szóltak az „immanens” Istenről, „akiben élünk, mozgunk és vagyunk”, azután rátértek *a felettünk lévő Istenre*, a világ fölött lévő Teremtőre, hogy ebből állapítsák meg Istennek hozzánk emberekhez való viszonyát, és levezessék az Isten tiszteletének kötelezettségét.

Eddig Pál filozófiai nyugalommal beszélhetett. De ekkor áttér a Krisztusról szóló örömhír hirdetésére, és egyszerre elárasztja a meleg, a Tűzben ég, mikor a feltámadásról szól, meg a maga damaszkuszi

* V. ö. K. Prümm, *Christentum als Neuheitserlebnis*. Freiburg, 1939.

élményéről, arról az Úrról, aki az egyedüli Kynios, s aki az egész világ megszabadítója. Pál, aki nem látta személyesen az Urat és nem hallotta maga az ő tanítását, elsősorban a feltámadottban és az örökké élőben való rendíthetetlen hitet akarta átültetni tanítványai szívébe, és mert maga is sugározta ezt a meggyőződést, sikerült is megtennie.

Mégis, nem ez a tan volt az első közösségeket kialakító középpont, hanem az utolsó vacsorának a megünneplése. Egyszerű volt ez az ősi, apostoli liturgia, de már ebben az időben ez a mai szemmel szegényesnek tűnő istentisztelet tudta az embereket bensőségesen egybekapcsolni, — amint mindörökre az Úr asztala és a közös Kenyér lesz az élő közösségek erőforrása.

Az eucharisztikus Krisztus a misztikus Krisztus szíve, lelke, — és ha azt akarjuk, hogy a misztikus Krisztus tagjai élő kapcsolatban legyenek a Fejjel és egymással, az eucharisztikus Krisztus asztalánál kell ma is egyesülniök a híveknek Krisztussal és egymással, igazi „communio”-ban, azaz szószerint „communis unio” — közös egyesülésben.

14. Vezető helyen a pisidiai Antiochiában

XIII. ¹³Pál, akit ezentúl elsőnek kell kiemelnünk, és társai azután elhajóztak Paphosból. Kis-Ázsiába mentek, ahol először a pamphiliai Pergébe jutottak. Ott azonban János Márk elvált tőlük és visszatért Jeruzsálembe.

¹⁴Ők pedig átmentek Pergén, és nehéz, kemény útra vállalkoztak.

Hogy ez az út mily testi megpróbáltatás is volt apostolaink számára, világos az előtt, aki tudja az akkori idők primitív közlekedési viszonyait és az éghajlatbeli különbségeket. Ma még virágzó gyümölcsfák között mehet a vándor, másnap már egy

frígiai hágoról hirtelenül leszakadó viharral kell megküzdenie.

Míg Tarsus és a szíriai Antiochia alig 80 méter magasan vannak a tenger felett, a pisidiai Antiochia 1200 méter magas, Ikonium 1027, Listra 1230. Ehhez kell még vennünk a hiányos ellátást: valami kevés kemény kenyér, melyet vízben puhítanak meg és egy marék olajbogyó, ez volt a két misszionárius tápláléka. Gyakran vezetett az út szűk sziklavölgyön keresztül, ahol a Kaistros folyó ásott magának medret. A sötét szakadékokból az izauri rablók törtek elő, és csak amikor látták, hogy nem gazdag kereskedőket támadtak meg, akkor engedték tovább őket. Időnkint nem egyszer jutottak olyan helyre, hol a folyót semmi híd nem ívelte át. Át kellett úszniok, míg ruháikat és kevés csomagjukat egy fatörzsön húzták maguk után. Éjtszakáikat pedig a tevehajcsárok szegényes, piszkos tanyáin tölthették.*

Igy jutottak a mintegy 160 kilométeres út végén céljukhoz, és a pisidiai Antiochiába érkeztek.

A legelső szombati napon szokásuk szerint be mentek a zsinagógába. Leültek az idegenek számára szolgáló padon. Az ószövetségi szombati istentiszteletnek szerepe volt a mi szentmisénk első része kialakításában is. Részben imádságokból és énekekből, részben a szent iratok olvasásából s azoknak magyarázatából állott. ¹⁵Most is a törvényből és a prófétákból való felolvasás után a zsinagóga elől-

* Az utak leírásában mindenki két angol író munkájára támaszkodik. Ezek az Apostolok cselekedetét vették kezükbe „Baedeker” gyanánt s maguk végigjárták Szent Pál útját. Tapasztalataikat azután közzétették. Ez a két könyv: W. M. Ramsay, St. Paul the Traveller. London, 1898. Az újabb: H. V. Morton, In the steps of St. Paul. London, 1936. (Mortonnak az Úr Jézus szülőföldről írt szép könyve magyarul is megjelent.)

járói hozzájuk küldöttek egy megbízottat, a „hazzan”-t, templomszolgát, és felszólították őket:

Férfiak, testvérek! Ti Jeruzsálemből jöttetek és törvénytudók is vagytok, jobban ismeritek a tanítást. Ha van valami mondanivalótok a néphez, mondjátok el.

¹⁶Erre Pál felemelkedett, és mivel a római-görög retorok általában így szoktak tenni, de azért is, mert a zsidók akkor is hangosak voltak a zsinagógában, kezével csendre intett, azután így szólt:

Izraelita férfiak és ti pogányságból megtért istenfélők! Hallgassatok meg! Az elhangzott olvasmánnyal kapcsolatban három dologról akarok szólni.

Először a most felolvasott történelemből akarok figyelmessé tenni Isten jótéteményeire Izrael iránt, legelsősorban pedig a messiási ígéretekre. ¹⁷*Izrael népének Istene kiválasztotta atyáinkat, mert megkönyörült rajtuk. Megsokasította és számban nagygyá tette a népet, amikor Egyiptom földjén hontalanok voltak. Azután oltalmazó hatalmas karral kivezette őket onnan.* ¹⁸*Negyven esztendeig táplálta őket a pusztában.* ¹⁹*Majd elpusztított hét népet Kánaán földjén. Azoknak földjét sorsolás útján örökségképen nekik felosztotta.* ²⁰*Utána mintegy 450 év multával bírakat adott nekik Sámuel prófétaig.* ²¹*Ettől fogva királyt kívántak maguknak. Isten a hagyomány szerint negyven esztendőre egyik őszömet, Sault adta nekik, Chis fiát, Benjamin törzsének sarjadékát.* ²²*Ennek letétele után Dávid királyt támasztotta nekik. Mellette bizonysgot is tett, mondván: Dávid, Jessze fia az én választottam, mert szívem szerint való férfiú. Ő majd teljesíti minden*

akaratomat. ²³Ennek ivadékából támasztotta Isten ígérete szerint Izrael üdvözítőjét, Jézust.

²⁴Az ő nyilvános működésének megkezdése előtt tehát a nyilvánosság elé való fellépése előtt János a bűnbánat jeléül a vízben való megmerítést hirdette Izrael egész népének.

Mikor pedig János bevégezte pályafutását, azt mondotta: Nem az vagyok, akinek engem tartotok. De lássátok: utánam eljő, aki előttem volt, akinek lábán a sarukat megoldani méltó nem vagyok.

²⁶Férfiak! Testvérek!

Bizonyítom nektek másodszor, hogy ez a Jézus a megígért Messiás, mert rajta teljesedtek be, amit a próféták a Messiás szenvedéséről és haláláról jövendöltek.

Ábrahám nemzetének fiai és pogányok közül itt jelen levő istenfélők!

Az üdvösségnek ez az ígéje hozzánk jutott el, a szétszórtságban élőkhez. ²⁷Jeruzsálem lakói vezetőikkel együtt el nem ismerték őt, Jézust Messiásnak! Sőt: elítélték őt. De ezzel beteljesítették a próféták szavait is, melyet minden szombaton felolvasnak, de meg nem értenek.

Azt hiszik, hogy a „messiási fájdalom”, melyekről a zsoltár szól, a szolgasorsba jutott népnek szenvedését fejezik ki, melyből egy nemzeti hős fogja őket kiszabadítani. Ezért magukra vonatkoztatva imádkozták:

Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?

Miért vagy oly messze, távol

Segítségemtől, jajaim szavától...

És a zsoltár utolsó szavaiban nemzetük dicsőségét látták:

Magukba térnek s hozzád édesednek
A föld legszélső végei,
Leborulnak előtted
A népek nemzetségei.

Nem értették meg, hogy ez az Úr szenvedését és diadalát jövendőli meg. ²⁸Nem találtak ugyan benne semmi okot sem a halálra, mégis azt követelték Pilátustól, hogy ítélje halálra őt. ²⁹Miután így mindent beteljesítettek, ami róla meg volt előre írva, szerető szívű emberek, minő volt Arimateai József is, levették a keresztről és egy sírba helyezték őt. ³⁰De az Isten feltámasztotta őt a halálból. ³¹Megjelent több napon át azoknak, kik vele együtt jöttek fel Galileából Jeruzsálembe. Ezek tanúbizonyságot tesznek őróla mindaddig a hazánkban lakó nép előtt.

³²Mi meg nektek, a szétszórtságban élőknek, hirdetjük ezt az örömhírt, hogy a mi atyáinknak tett ígéretet és annak beteljesedését Isten megadta nekünk, az ő fiainak, mikor Jézust feltámasztotta nekünk. ³³Igy is van ez megírva a második zsoltárban:

Fiam vagy te, én ma nemzettek téged.
³⁴Hogy pedig feltámasztotta halottaiból, és hogy többé nem tér vissza az enyészetbe, azt így jövendőlte meg:

Nektek adom Dávid biztos és szent javait.
Nektek adom az ígéreteket.
Szövetségem meg nem hazudtolom,
Ajkam igéjét meg nem másolom,
Én szentségemre esküdtem meg egyszer
S Dávidnak én hazudni nem fogok:
Ivadéka örökké megmarad,
Erős előttem trónja, mint a nap,

És mint a hold, örökké élni fog!
Erős tanúk az égi magasok.

³⁵Éppen ezért mondja másutt is a Zsoltárossal
(16. zs. 10.):

*Nem engeded, hogy a te szented rothadást
/lásson.*

³⁶Világos, hogy Dávidra nem vonatkozhatnak ezek a szavak; Dávid ugyanis, miután a maga idejében teljesítette Isten akaratát, elhunyt. El is temették atyái mellé, tehát meglátta a rothadást. ³⁷De az a Jézus, akit az Isten halottai-ból föltámasztott, nem látott rothadást! Valóban ő lehet csak az, akiről a zsoltárok jövendöltek: tehát ő a Messiás, ő a közöttünk testben megjelent Isten.

³⁸Fértiak! Testvérek!

Vegyétek tehát tudomásul, amit harmadiként, Izaiás próféta most hallott tanítása alapján akarok lelketekbe vésni. Nemcsak az Írás megismerése mutatja, hanem magam is tapasztaltam, hogy ő általa hirdettetik nektek a bűnök bocsánata. ³⁹Amíg Mózes törvénye által igazság nem lehettek, ő általa mindenki megigazul, aki hisz benne. ⁴⁰Ügyeljete azért, hogy be ne teljesejék rajtatok Habakuk próféta mondása:

⁴¹Nézzetek ide, ti megvetők,
Csodálkozzatok és semmisüljete meg,
Mert a ti napjaitokban én olyat teszek,
Hogy el sem hinnétek, ha valaki elbeszéli
/nektek. (1, 5.)

⁴²Mikor ezután Saulus és Barnabás még az istentisztelet vége előtt kimentek, egyesek utánuk siettek és kérték őket, hogy a következő szombaton bővebben beszéljenek ezekről. ⁴³Sőt az istentiszte-

let befejezése után sok zsidó és pogányból lett istenfélő nem akart a következő szombatig várni, hanem azonnal csatlakozott Pálhoz és Barnabáshoz. Ők tovább beszélgettek velük és buzdították őket, hogy maradjanak meg az Isten kegyelmében, mellyel elindultak az igazság felé.

a) Apostolkodása kezdetén nagy csalódás érte Szent Pált. Kísérőtársuk, János Márk, nem akart tovább tartani velük.

Mi lehet ennek az oka? Talán Márk visszariadt volna a reá váró nehézségektől? Nem akart tovább menni oly vidékre, ahol nem lesz többé zsinagóga, nem lesznek oltalmazó hitsorsosok, hanem úttalan utakon kell a vad természettel megküzdeniök? Márkus pedig mint nagyvárosnak gyermeke visszariadt volna ezektől a nehézségektől? Ezt aligha tehetjük fel Márkról, ha ismerjük életének egész történetét. Mélyebb okokat kell tehát keresnünk és azt hiszszük, hogy a következő okoskodás lesz a helyes.

Márkus Jeruzsálemben az apostolok körében az ószövetségi hagyományok szellemében növekedett fel, és most úgy látta, hogy Pál egész határozottan el akarja szakítani az Egyházat a zsinagógától. Márkus Szent Péternek hűséges tanítványa volt, az ő görög tolmácsa, ezért nevezi őt Szent Péter „Márkus fiamnak” (I Pét. 5, 13.), és most választania kellett. Még nem történt meg a hivatalos döntés, de egyre jobban éleződik a probléma, és Márk otthagyja Szent Pált, hogy visszatérjen Péterhez.

Szent Pál szíve is vérzett. Még évek múlva is kiérződik viselkedéséből a fájdalom. Mintha nem is tudna megbocsátani mindjárt Márkusnak. Hiszen ha fájó a seb, mi is csak legfeljebb az eszünkkel tudunk megbocsátani, szívünket nagyon nehéz lecsendesíteni. De eljött az idő, amikor Szent Pál és Márkus

újra összetalálkoznak, már itt a földön is, nemcsak fönt az égben.*

b) Barnabás is választás elé kerül, hiszen Márkus az ő nővérének fia, tehát az ő kisöccse volt. Vagy Szent Pált és a hithirdetést kellett volna elhagynia, vagy szeretett kisöccsétől kell elszakadnia. Nehéz szívvel az utóbbira határozta el magát, mert így kívánta az apostolság kötelessége. Ekkor még ő sem gondolta, hogy eljön az idő, amikor ő is Márkushoz hasonlóan elszakad Szent Páltól, és utaik örökre szétválnak. Most azonban még a hosszú vándorlás alatt csak közelebb kerültek egymáshoz, és most még helyeselte Szent Pál missziós módját.

Ebben kettő tűnik fel. Először, hogy Pál azokon a nyomokon haladt, amelyeket már a zsidó kívándorlók tapostak. A római birodalom ugyanis ekkor már tele volt a szétszóródásban élő és a hellenista műveltséghez csatlakozó zsidók zsinagógáival. A működési terület kiválasztásában az a gondolat is vezette Szent Pált, hogy a maga mesterségét folytathassa. Ez ugyan elvett az idejéből sokat, de megadta neki nemcsak azt, hogy az embereket jobban megismerhette, hanem azt is, hogy tőlük anyagi szempontból független lehetett. Bár maga hirdeti, hogy méltó a munkás a maga bérére, azért büszke volt arra, hogy ő maga egyetlenegy eset kivételével nem vette igénybe soha a hívek áldozatkészségét.

Volt egy mélyebb oka is ennek a módszernek. Olyan vallást hirdetni a birodalomban, amely nem akar beolvadni az államvallásba, a birodalom törvényeitől tiltott „*religio illicita*” volt. De a zsinagógának már megvolt az államilag biztosított joga, hogy prozelitákat gyűjthetett. Ezt a jogot használták ki az apostolok, hogy az állami hatóságokkal ne kerüljenek összeütközésbe. A pogányok még sok évtizeddel később sem tudták megkülönböztetni a krisztu-

* M. Werner, Der Einfluss d. paul. Theologie im Markus-Evangelium. Giessen, 1923.

siakat a zsidóságtól, és mind a ketten sokszor szenvedtek a miatt, hogy felcserélték őket.

c) Szent Lukács megadja nekünk itt Szent Pál beszédeinek rövid kivonatát. Valószínű, hogy minden zsinagógában körülbelül ezt a gondolatmenetet használta. Először a maga történetére büszke népnek eszébe idézte, amit a zsoltár „*magnalia, mirabilia, terribilia Dei*” — Isten nagy tetteinek, csodáinak és hatalma megnyilatkozásának nevez. Azután rámutatott a messiási ígéretekre. Innen könnyű volt már az áttérés az Úr Krisztusra és az ő tanítására.

Ily módon szerezte meg az első híveket. Azután ezekkel kezdett a zsinagógái istentiszteleten kívül is foglalkozni. Természetesen a zsinagóga vezetői valami szektafélét láttak ebben, és ha kezdetben nem is, de hamarosan kenyértörésre került a dolog.

d) A legelső beszédben is meglátszik már Szent Pál tanításának egyik vezető gondolata: a Törvény és a kegyelem ellentéte és az ellentét megoldása.

Felelet ez az akkori világ legkínzóbb kérdéseire. Érezniök kellett, hogy lelkiismeretük szava szerint vádlottakként állanak az Isten előtt, a bűn által az Úr ellenségei lettek, de egyúttal foglyok is, az ördög rabjai és a bűnök szolgái. Vágyódtak utána, hogy a vád alól szabadulhassanak, az Úrral kibékülhessenek, adósságukat megfizethessék, és ezzel magukat a fogságból, a szolgasorsból visszavásárolhassák. Most boldogan hallhatták, hogy Jézus, az Atya Fia, megszerezte mindezt minekünk, mert keresztségével visszavásárolt minket, helyettünk megfizette adósságainkat, mi pedig az újjászületés által megkaptuk a megigazulást, az Atyával való kibékülést, megbocsátást, megváltást, Isten fiaivá való fogadást.

Vagyis Szent Pálnál a krisztusi hit nemcsak tan és világnézet, és nemcsak szervezet és társadalom, hanem elsősorban megváltó vallás. Ezt kell nekünk is megértenünk, átéreznünk és életünkbe is belevinnünk, — pedig ma is vannak nagyon sokan, akik ezt nem teszik meg.

A lényeg helyett mi mindent nem látnak a katolikus, krisztusi hitben! Az egyik valami *erkölcsi szisztémát* lát benne, szebbet, jobbat, nagyobbát, mint aminőt Epikuros vagy a Sztoa hirdetett, de mégis a dogmatikát elsikkasztja. A másik *kultúrhatalmat* érez benne, és gyönyörű himnuszt zeng arról, hogy mint tette egész Európát művelté. Csak azt nem látja meg benne, hogy az ég számára akar hódítani. Vannak, akik valami *bölcseleti rendszert*, az egész világot egységbe foglaló elvet, az egész életet átjáró irányítást keresnek a kereszténységben. Egyre többen vannak, akik *a szociális problémák megoldását* keresik Krisztus hitében, vagy legalábbis azt állítják, hogy a maga idejében ez volt, ha ma már el is vesztette ezt a hivatását, mert támadtak a világnak új megváltói, akik ugyan egyelőre még csak világháborút és ezzel nyomort és szenvedést hoztak, de milliók mégis tőlük várják, amit szerintük Krisztus hite ma már meg nem tud adni. Sőt vannak még olyanok is, akik testi bajban *orvosságnak* tekintik és „christian science” néven hirdetik a maguk elgondolását. Végül vannak, akik *az Istenbe való általános beolvadást*, valami pantheizmust látnak benne.

Jól jegyezzük meg, a krisztusi élet lényege nem az, hogy a tanítást megismerve, imádkozzunk, böjtöljünk, lelki életet éljünk, templomba járjunk, szociális tevékenységet fejtsünk ki, — pedig de sok ember ebben éli ki vallásosságát! — hanem a kereszténység lelke: *szabadulás a bűntől*, megváltás a bűntudattól. A mi Urunk Jézus Krisztus mondotta, hogy *azért jött a földre, hogy az embereknek életük legyen és az bővebben legyen*. Belső átalakulást, lelki újjászületést, a megváltottak boldog nemzedékét állította a világba.*

e) Szent Pál ezt hirdeti, erre vezet rá. Nemcsak felráz, hanem emel is. Nemcsak gyarló voltunkat

* V. ö. Holzner, 96—105. l.

láttatja meg velünk, hanem megéreztetni a kegyelem erejét is és megsejteti a krisztusi élet fölségét. A bűnei közt bukdácsoló emberiséggel megláttatja, hogy Krisztus nem hétszer, hanem hetvenhétszer, ha kell, hétszázszor hétszer, azaz mindig újra és újra megbocsát. Krisztus nem akar a legutolsó pillanatilítélő bíró lenni, hanem Megváltó. A mennyországban is, mint örök közbenjáró áll az Atya színe előtt, és míg Ábel kiomló vére bosszúért kiáltott fel az égre, az Úr Krisztus öt szent-sebe engesztelést kért. Ó jó Pásztorunk, irgalmas szamaritanusunk, minden tékozló gyermekének megbocsátó atyja akar maradni.

És mégis a krisztusi hit több, mint a bűnbocsánat, ez egy új életnek, a réginél különbnek, egy egészen másnak megteremtése bennünk. Krisztussal Isten országa szállt le a földre, kezdődött meg bennünk és mi már itt földön a mennynek életét élhetjük.

15. A lelkek szétválása

XIII. *“A következő szombaton azután majdnem az egész város egybegyűlt Isten ígéjének meghallgatására. Lehet, hogy a zsinagóga be sem tudta őket fogadni, azért most a szabadban, az agorán szóltak az apostolok. ⁴⁵Mikor azonban a zsidók ezt az ember-tömeget látták, elfogta őket a féltékenység. Eddig őreájuk hallgattak inkább a helyesebbet és a jobbat keresők. Azonkívül most már elmúlt egy hét, felocsúdhattak az első meglepetésből, meg fel is készülhettek az ellenvetésekre. ⁴⁶Erre Pál és Barnabás egész bátran kijelentették:*

Először nektek, zsidóknak kellett hirdetnünk az Isten ígéjét, de mivel ti visszautasítottok azt s nem tartjátok magatokat méltóknak az örök életre, azért most a pogányokhoz fordulunk. ⁴⁷Igy parancsolta ugyanis nekünk az Úr:

A pogányok világosságává tettek meg téged,

Hogy szolgálj az üdvösséget a földnek végső határáig. (Iz. 49, 6.)

⁴⁸*Mikor a pogányok ezt hallották, megörültek. Magasztalták az Úr igéjét: hittek is mind, kik el voltak rendelve az örök életre. ⁴⁹Az Úr igéje pedig elterjedt abban az egész tartományban. Ezzel azzá lett a pisídiiai Antiochia is, amivé vált a szíriai Antiochia: a krisztusi hit terjedésének középpontjává.*

⁵⁰*A zsidók azonban, mikor látták, hogy tervük visszafelé sült el, harcba kezdtek. De nem nyílt küzdelembe, hanem alattomos aknamunkába. Felizgatták a pogányok közül hozzájuk húzó vallásos és előkelő asszonyokat, s azután azok segítségével férjeiket, a város hivatalos első embereit. A csöcseléket is könnyű volt pénzzel felbújtani, s így rendszeres üldözést kezdtek el a nép közt Pál és Barnabás ellen. Most már a hatóságot rá tudták venni az apostolok elleni eljárásra, és a hatóság közbenjárásával kiűzték őket határaikból.*

⁵¹*Ezek pedig, amint az Úr mondotta, a teljes szakítás jelzéséül lerázták ellenük lábuk porát, s elmentek Ikoniumba, Likaonia tartomány fővárosába, melynek lakói azonban frigek voltak, és így általában frigiaiaknak is szokták őket mondani. ⁵²Az Antiochiában megtért tanítványok meg az apostolok távozása ellenére is telve voltak örömmel és a Szentlélekkel.*

a) Mily nagy hangulatváltozás egy hét alatt! És miért? Irigységből, hatalomféltésből. Először Barnabás szólt a maga megnyerő, kedves módján, és inkább a közöset hangsúlyozta, nem a szétválasztót. Ekkor jött Szent Pál. Végső szavaiból arra következtethetünk, hogy beszédjének alapjául Izaiás prófétának 49. fejezetét választotta:

Halljátok szigetek
És figyeljeteik távoli népek . . .
Azt mondotta Jahve, az Úr:
Kevés az, hogy szolgám légy nekem
Jákob törzseinek helyreállításában
És Izrael maradékának visszatérítésében:
Ime, a nemzetek világosságává tettelek,
Hogy üdvösségem légy a föld széléig.

Mily kiáltó azonban az ellentét az ígélet és a nép szomorú jelene között. Dávid háza eltűnt, a nép szerteszóródott. De éppen ez volt az Isten gondviselésének útja, mert elvitték a népek közé a Szabadító után való vágyódást. Isten terve nemcsak a zsidók szabadítására vonatkozik, és Krisztusban nincs különbség zsidó és pogány, úr és szolga, férfi és asszony között: Krisztusban mindnyájan együtt és egyek vagyunk.

Ezt nem bírták el a zsinagóga vezetői. Nemzeti gőgjükben érezték magukat megsértve. Ők voltak a vér és fajnak az egész ókoron át fanatikus hívei, és ennek nevében különültek el a többiektől s nézték le őket gőgösen mint alsóbbrendű fajokat. Valóban, az ő sorsuk mutatja, hogy „a vér és a faj” elválasztja egymástól az embereket és népeket. Viszont a Lélek az, aki eggyé teszi őket. Krisztus égnek és földnek, embernek emberrel, népnek néppel való egybekötő kapcsa. Akik ezt nem értik meg ma, azok tovább is az elfogultság útját járják.

b) Isten vezető keze nyilvánult meg ebben az eseményben is. Most történik meg egyre teljesebben az átmenetel a zsidók térítéséből a pogányok térítésére. Mert ha meg is volt erre a hajlam Szent Pál lelkében, igazában mégsem a maga elhatározása, hanem a zsidók eltaszító magatartása tette Szent Pált a pogányok apostolává. Csak ezt a tényt úgy fogadta Szent Pál, mint az Isten útmutatását és küldetését.

Határozott választ ad a zsidóknak. Ez illik az apostolhoz, és ilyen helyzetekben csak a határozott állásfoglalás tud világosságot teremteni. Tanulhat-

nak ebből mindazok, akik ma a megegyezést keresik, és nem akarják átlátni, hogy amikor azt mondják, így tudjuk bevinni Krisztus szellemét a mai világba, tulajdonképpen maguk színtelenedtek el.

Vannak idők, mikor nem egyeztetőkre és beleolvadókra van szükség, hanem bátran különállókra. Nem az ellentétek mesterséges elsimitására, hanem azoknak világos meglátására, s utána határozott állásfoglalásra. És most ilyen időket élünk.

c) Mily örömet jelenthetett éppen a jobbratörő pogányok számára Szent Pál tanítása. Úgy állott most előttük az üdvösség útja, hogy az apostol szavára ezeknek a szegényeknek szemében nem egyszer csillant meg a könny. (Gal. 3, 1.) Nem hallottak most számtalan kicsinyes zsidó előírásról, étkezési törvényekről, mosakodásokról stb., ezekről az „erőtlen és szegényes elemekről”. (Gal. 4, 9.) Az az Isten, kit az apostolok hirdettek, nem pedánsan számoló kereskedő vagy földbirtokos, aki szolgálival minden filérért perel, hanem nagy király, aki kegyelmének szabad királyi szavával minden bűnöst boldoggá tesz.

Mily balgaságnak tűntek fel most előttük az istenek atyjáról, Zeusról szóló mesék, melyek szerint szerelmi kalandok után járt az isten. Hogy mosolyogtak most az istenek anyján, Kybelén, akinek képét a pogány papok megfürdették a folyóban, szekéren körülhordozták és jó pénzért mutogatták. Meg a többiek is, akikről senki sem tudta megmondani, hogy éltek-e egyáltalában, és ha igen, mikor.

Most pedig olyan személyről hallanak, aki alig tizenöt évvel ezelőtt itt élt a földön. Akinek tanítványai, barátai még most is élnek, aki ennek a Pálnak maga jelent meg és küldötte őket hozzájuk. Hogy eltűnt egyszerre minden démon és kísértet! Ma már el se tudjuk képzelni, hogy az antik ember lelke a babonák súlya alatt mily nyomorúságban élt. Valóban az ördög zsarnoki uralma volt ez a lelkek felett.

d) Szent Pál nemcsak szavával, hanem életének

példájával is tanított. A galatákhoz írt leveléből, melyet tehát éppen ezen vidék krisztusi hívőinek írt, kitűnik, hogy betegsége először itt Antiochiában nehezedett rá. Nem is lehet csodálkoznunk ezen, ha tudjuk, hogy Pál útja a maláriától megfertőzött Pamfilián át vezetett, innen hozta magával a váltóláz csíráját. Forró-hideg lázban feküdt lakásában, még pedig nem is egyszer. „A test ösztökéje” újra és újra gyötörte, ő pedig háromszor is kérte az Urat, hogy vegye ezt el tőle. Mert most, a betegágyán is, csak a munkájára gondolt, és azt szerette volna folytatni. De hensejében csak ezt a hangot hallotta: Elég neked az én kegyelmem. Mert a testi gyengeségben nyilvánul meg az én erőm a maga teljességében. (II Kor. 12, 9.)

A maláriás betegetől féltek a természet ölen élő pogányok. Babonás lélekkel azt hitték, hogy a gonosz szellem szállta meg az ilyeneket. Ez a betegség tehát könnyen akadálya lehetett volna annak, hogy elfogadják azt a tanítást, amit az apostol „a test erőtlenségében hirdetett” nekik. De mikor látták, hogy Pál a lázban is Krisztusáról beszél, nem dühöng és nem lát gonosz szellemeket, sőt szól hozzájuk és zsoltárokat énekel nekik, akkor tapasztalták meg, hogy a krisztusi ember a betegségben és a halálban is más ember. Így azt „ami kísértésükre szolgálhattott volna, nem vetették meg, sem meg nem utálták, hanem most fogadták igazában úgy az apostolt, mint Isten angyalát, mint Krisztus Jézust”. (Gal. 4, 14.)

e) Az üldözők útja örökké egyforma. Kezdődik asszonyi intrikával; megértjük ebből, hogy miért hirdeti Szent Pál, hogy az asszony hallgasson az Egyházban. — Azután folytatódott az aknamunkával. — Végül betetőződött a csöcselék fellázításával.

A városból való kiűzésük nem volt oly egyszerű, mint ahogy a leírásból sejthetnők. Nemcsak lelki fájdalom volt ez, hanem előtte testi megszégyenítés is érte őket. A zsinagóga pincebörtönében most szenvedte el Szent Pál is egyikét az öt ostromzás-

nak, — amit maga említ meg — vagy pedig úgy történt a kiűzés, hogy a liktorok korbácscsapásai kergették őket ki a városból. Igaz, hogy római polgárt nem lehetett megvesszőzni, de ebben a kis városban nem volt római prokonzul, aki érvényt szerezhetett volna a törvény szavának. Meg Szent Pál lelki nagyságához tartozott, hogy nem is akarta védekezésül felhasználni ezt a jogát. De még amikor a római fogásból levelet írt kedves tanítványához, Timoteushoz, akkor is eszébe jutnak ezek az események: „Mik történtek velem Antiochiában, Ikoniumban, Lystrában, micsoda üldözéseket állottam ki. Mindezekből kiszabadított az Úr engem!” (II Tim. 3, 11.)

16. Elszántam Ikoniumban

XIV. *¹Ikoniumban ugyanúgy, mint Antiochiában, együtt bementek a zsidók zsinagógájába, ott beszéltek oly eredménnyel, hogy nagy sereg zsidó és görög lett hívővé. ²De az evangéliumot el nem hívó zsidók, akik szíven a jeget egy Szent Pál láng-lelke sem tudta felolvasztani, felizgatták és felbőszítették a pogányokat a krisztusi testvérek ellen. ³Ennek ellenére jóideig ott maradtak és tovább prédikáltak bátran, „parrhesiával”, apostoli nyíltsággal, prófétai lángolással, az Úrban bízva, aki bizonysgot tett kegyelmének ígéje mellett, mert az ő kezük által jeleket és csodákat is művelt.*

⁴A város pogány lakossága azonban kétfelé oszlott, főként, amikor meghallották Thekla történetét. Némelyek ugyanis a zsidókkal, mások viszont az apostolokkal tartottak. ⁵Ekkor a pogányok és a zsidók előljáróikkal együtt azt tervezték, hogy ellenük támadnak, őket bántalmazzák, sőt megkövezzék. ⁶Azonban még idejében értesültek erről, és elmenekültek Likaonia városaiiba, Lystrába, Derbébe. Majd

köröskörül jártak az egész tartományban és 'itt hirdették mindentelé az evangéliumot.

a) Pál és Barnabás sebei még sajogtak, az ostorcsapások véres csíkjai még a hátukon voltak, amikor elhagyták Antiochiát. Rajtuk állt a választás, hogy nyugat felé tartsanak-e és Efezusba menjenek vagy kelet felé, ahol egy sziksós síkság és mocsaras vidék után Ikoniumba juthatnak. Ügylátszik, mind a ketten szívük ügyének tekintették, hogy ezt az egész délgalatai fennsíkot bejárják. Ezért keletnek indultak, és ha az antiochiai tartózkodást egy esztendőre tesszük, akkor 46 őszén jutottak el ebbe a kedves városba. Mikor feléje közeledtek, Damaszkus juthatott Szent Pál eszébe, mert Ikoniumot is gyümölcsfákkal teli kertek vették körül, csatornák öntözték, és nagy útvonalaknak találkozáspontja volt.

Bizonyos tehát, hogy mind a ketten kitartóak voltak. Az emberek ingatagsága, az ellenség áskálódása, a 120 kilométernyi út nehézsége nem riasztotta vissza őket. A sok erény közül, amit életük bele sugározthat lelkünkbe, nem az utolsó helyen áll ez az állhatatosság. És ha valamiben korunk hiányt szenved, akkor ez is ide tartozik. Pedig, de nagy szükség lenne ma is erre a kitartásra! De nagy szükség volna először arra, hogy a krisztusi hívek valóban azok legyenek, amit nevük jelent: krisztusiak, Krisztuséi, azután pedig arra, hogy ma kitartsanak rendíthetetlenül az Úr mellett.

Az Úr mondotta, hogy a sónak sónak kell lennie, mert ha megromlik a só, akkor mivel sóznak. A krisztusiaknak krisztusiaknak kell lenniök, mert ha elszíntelednek, alkudoznak, megegyeznek, éppen a társadalmat átjáró erejüket veszítik el. Össze kellene fogniok Krisztus elszánt híveinek annak az elvnek következetes megvalósításában, hogy nem engedik elszínteleníteni a krisztusi tant.

Ma divatos szólam, hogy vigyünk be a keresztényeket az üzletvilágba, a politikai életbe, de helytelen az a gyakorlat, amellyel ezt meg akarják való-

sítani. A *kereszténységet* kellene belevinni és nem csak megkeresztelt embereket. Mert azzal még nem lesz sem az üzlet, sem a politika keresztény, ha a húsfoszék mellől eltaszított emberek helyébe olyanok kerülnek, akik lelkiületben és cselekvésmódban semmit sem különböznek az előzőtöktől.

Be kellene vinni a krisztusi szellemet és nemcsak a keresztény embereket színházba, irodalomba, moziba, mert hacsak abban nyilatkozik ez meg, hogy magukat öskeresztényeknek nevező emberek továbbra is ugyanazt a selejtes árut adják más csomagolásban, akkor ez nem nevezhető a krisztusi elvek győzelmének. Sőt talán rosszabb az előzőnél, mert a keresztény cégér alatt megjelenő rossz filmet most már szidni sem lehet, hogy zsidók csinálják.

Semmiesetre sem kereszténység, ha a betiltott Magazinok helyébe újakat indítanak, melyek csak címben meg a haszon zsebvágóiban különböznek a régiektől, de irányban ugyanazon vonalon haladnak. Ugyanezt elmondhatjuk a divatról és a szórakozásokról is. Nyugodtan merjük hirdetni, hogy a magyar asszonyok és magyar lányok tudnak nagyon ízlésesen is öltözni, és az eredeti magyar viselet a legszebbeknek is egyike, nemcsak a legtisztességesebbeknek. Nemcsak a kereszténység elveihez maradnának tehát hűek, hanem magyarságukhoz is, ha mernének ellentmondani a testi kultúra címén erkölcsstelenséget terjesztő irányzatnak.

Végül kellene az elszánt krisztusiaknak szövetsége a családi élet megszentelésében, mely nemcsak abból áll, hogy fizessük gazdagabban a családapát, sőt még abban sem, hogy minden módon a gyermekáldást akarjuk fokozni, hanem elsősorban abban áll, hogy maradjon a család az otthon falai között, kapcsolódjanak össze benső szeretetben, legyen az apa tekintély, az anya szíve jóságával aranyozza meg mindnyájuk életét, a fiúk tanuljanak engedelmességet, a leányok háziasságot, és időnkint mindnyájan együtt boruljanak térdre a

házi oltár előtt, imádkozzanak közösen, menjenek együtt templomba, járuljanak valamennyien a szent-
ségekhez. Csak így lesz majd az otthonuk Isten háza, melyben valóban Krisztus szelleme uralkodik, és éppen ezért lehet az elveszített paradicsomnak visszahódított kis szöglete.

b) Ehhez a kitartáshoz kell a szétválás is. De jegyezzük meg, hogy kétféle szétválás van. Van egy, ami minden igaz krisztusi hívőnek szíve mélyéig fáj és amelybe sír minden magyar szív. Ez a lelkek szétválása, azoknak elszakadása egymástól, akiknek Isten gondolata szerint össze kellene tartozniuk. Fáj, amikor szétzüllött családokat látunk; fáj, amikor sokszor meddő politizáláson vagy csupán gazdasági kérdésen társadalmi osztályokra, politikai pártokra, felekezetekre szakadoznak szét, akiket ez a föld hordoz, akik fölé ez a magyar ég borul.

De van üdvös szétválás is és hasznos szakadás. Elszakadni attól a szellemtől, amit a humanizmus, a felvilágosodás, a szabadkőműves páholy hozott Európába a kissé távolabbi múltban. Elszakadás attól a krisztustalan szellemtől, melyet korunknak sok szellemi áramlata hint mindenfelé a lelkek megfer-
tőzésére. Nem lehetünk olyan közömbösek, mint Lessing bölcs Náthánja; mi nem elégedhetünk meg azzal, hogy a három gyűrű közül nem tudjuk megmondani, melyik az igaz? Nekünk dönteni kell, hogy ki mellé akarunk állni! De tudnunk kell, hogy ez a döntés válást és szakadást is hoz magával, és ezt is vállalnunk kell, mert ma talán minden időknél igazabb az Úr szava: Aki nincs velem, az ellenem van! Aki nem gyűjt velem, az szétszór!

c) Aki nem merül el az Írásba, hanem csak felületesen szalad végig rajta, annak úgy tűnik fel, mintha az Ikoniumban történtek egészen „sablon-
szerűek” lennének. Szent Pál most is olyan lakást keres magának, ahol mesterségét folytatni tudja. Azután, hogy az állami törvényekbe ne ütközzék, most is először a zsinagógába megy. Miután elvégezték a

szokásos mosakodásokat, belépnek az imaházba. Zöld függöny takarja el azt a fülkét, melyben a Szentírás tekercsei vannak. Előtte áll a hétkarú gyertyatartó. Lámpák függnek alá. A középén áll az olvasó emelvény. Az asszonyok oldalt ülnek farács-csal elválasztott részben. Pál és Barnabáson rajta van a „*talith*“, az a fehér-barnacsikos köpeny, mely megkülönbözteti őket a prozelitáktól. Megszerzik az első híveket, de megszerzik az ellenségeket is.

Mégis mintha fejlődést is látnánk. Antiochiában a rendőrség lépett közbe és kikorbácsolta őket a városból. Itt a tömeg már a halálukat akarja és készülnek a megkövezésükre. Vajjon mi lehetett ennek a lázadásnak az oka?

Azt hisszük, hogy a sok mesés részlettel átszőtt Thekla-legenda világítja meg. Sokan akarták tiszta mesének tartani kalandos csodái miatt. De nem helyes a teljes tagadás. Origenes, Chrysostomus, Szent Ágoston úgy beszélnek Thekláról, mint autentikus vértanúról. Van olyan bibliakézirat, melyben Timoteushoz ezt írja Szent Pál: Gondold meg, mit kellett szenvednem Thekla miatt. (II Tim. 3, 11.) Tertul-lianus pedig megírja, hogy egy kisázsiai pap igazat és hamisat egymással összekeverve elmesélte Thekla élete regényét. (Az első keresztény regények egyike ez.) Végül az Egyház a haldoklókért mondott litániájába beleszővi Szent Thekla nevét és három borzalmas meggyötörtetését. Az igazság tehát (Harnach szerint is), hogy nem kitalált személy és történetéből az igazság körülbelül (Ramsay megállapítása szerint) a következő:

A két apostol a Via Sebastén, a császári úton közeledett Ikonium felé. Az egyik utágazásnál várta őket egy Onesiphoros nevű ember (II Tim. 1, 12.), aki álomlátásban értesült jövetelükről. Felismerte Szent Pált: alacsonytermetű ember, összenőtt szemöldökkel, kissé erősebb orral, gyéres hajjal, de arcában annyi bájjal, mintha nem is ember, hanem angyal lenne. Elvitte az apostolokat a saját házába, és ez

lett Ikoniumban a zsinagógától különváló krisztusiaknak első gyülekező helye.

A szomszéd ház egy előkelő pogány háza volt, annak emeleti ablakából a ház leánya hallotta, hogy a szomszéd alacsony háznak nyitott ablakán keresztül valakinek a kedves hangja jut hozzá. Nem láthatta, hogy ki beszél, de amit hallott, az átjárta a szívét. A tisztaság szépségéről beszélt meg az Úr feltámadásáról. Nem is akarta elhagyni az ablakot, hiába kérlelte édesanyja. Elküldött tehát Thekla vőlegényeért, Thamyrisért. De hiába volt minden fáradásuk, Thekla most már nem akart tudni vőlegényéről.

Thamyris feldühödött ezen, és a város kormányzójánál feljelentette Szent Pált mint boszorkánymestert, aki menyasszonyának szívét elszakította tőle. Az előkelő polgár vádjára a vándor zsidó predikátort minden nehézség nélkül börtönbe vettette a kormányzó. Erre Thekla megvesztegette házuk portását meg a börtön őrét, és beszökött Szent Pálhoz a börtönbe. Az apostol egész éjszakán át oktatta őt Krisztus hitére. Thekla édesanyja és vőlegénye itt találta meg az elszökött leányt, akinek szívét már megillette a „kereszt balgasága”.

Ez az esemény osztotta a város lakosságát kétfelé, ezért akarta a csöcselék megkövezni őket, és ezért kellett elmenekülniök.

Thekla további sorsát keleti fantáziával festi le a regény, de minket ez már nem is érdekel. Elég annyit tudnunk, hogy méltó tanítványa lett az apostolnak, kitartott a vértanúhalálig; és most az égi szentek koszorújának egy olyan kedves virága, mint Ágnes, Cecília és a többi mártír-szűz.*

d) Elmélkedhetünk még Ikonium további sorsáról. Antiochia mellett ez a város lett hosszú időn át Kisázsia belsejében Krisztus Egyházának középontja. Még a világháború előtt Ikoniumnak 60,000

* V. ö. Holzner, 105—109. l.

lakosa volt, és az ott lakó örmény keresztények híven kitartottak utolsó töredékként Krisztusunk mellett. Van azonban valami, amit a világháború idején a központi hatalmak politikából elhallgattak, utána pedig a változó idők szinte feledésbe merítették. De nem szabad ezt engednünk.

Tény, hogy a világháború alatt a török kormány több százezer Krisztus-hívőt lemészárolt csak azért, mert katolikus volt. Tény az, hogy Ikoniumban Szent Pál öröksége, minden fáradozásának és Krisztusért elviselt szenvedésének gyümölcse, a galatai egyház ekkor pusztul el nyom nélkül. Tény, hogy regénybe illő hősiességgel próbáltak védekezni egyes helyeken, így a „Musa Dagh”-on is, magyarul: Mózes hegyén az örmény katolikusok. A legszomorúbb tény azonban, hogy hiába folyamodtak a német császárhoz és a Habsburg uralkodóhoz. Ezek félték, hogy elveszítik a katonai szövetségest, azért nem mertek sikraszállni a lemészárolt katolikus vértanúkért.

Elhagyták tehát Isten és Krisztus ügyét, de azután Isten és Krisztus is elhagyta őket.

17. Egyszerű emberek közt Lystrában*

XIV. Mikor az oázisszerűen szép Ikoniumot elhagyták, megint szegényes és részben mocsaras vidéken jutottak keresztül. Zsidóknak ezen a tájon üzletre nem volt kilátásuk, nem is jöttek ide. Egyszerű, szegény pásztor emberek éltek ezen a tájon. Az út légvonalban csak 30—40 kilométer, de még ma is nehéz megjárni. ⁸*Lystrában*, mert nem volt zsinagóga, az apostol egy nagyobb téren beszélt ezeknek a jólelkű, de babonás és műveletlen embereknek. *Volt ott egy nyomoréklábú férfi. Sohasem tudott járni, mert születésétől fogva sánta volt.* ⁹*Ez*

* A Bludan, Paulus in Lyston. Katholik 1907. 91—113. és 161—183.

is hallgatta Pál beszédét, és szemét le nem vette az apostolról. Pál figyelmes lett rá, és mikor úgy látta, hogy hisz a gyógyulásban, ¹⁰erős hangon ezt mondta neki: Állj fel egyenest a lábadra! Erre az felszökött és járt-kelt.

¹¹Ez a jólelkű pogány népsereg látta Pál csodátettét, felindultságában nem a görög nyelven, ahogy Pál is szólt hozzájuk, hanem a honi likaoniai nyelven kiáltott fel: Az istenek emberalakot vettek magukra és eljöttek közénk. ¹²Barnabást, mert nagy, magas termetű és méltóságos megjelenésű volt, elnevezték Zeusnak. Pált pedig részben kisebb, igénytelenebb külseje miatt, részben mert ő vitte a szót, Hermesnek. ¹³Állt a városon kívül egy Zeus-templom, ennek papja már felkoszorúzott bikákat hozatott a kapuk elé, hogy az ő tiszteletükre a népsokasággal együtt áldozatot mutasson be. ¹⁴A szavukat nem értették ugyan, de Barnabás és Pál apostol a jelekből és az előkészületekből megértették, hogy mire készülnek. Ekkor, mint a zsidók nagy gyászban és felindultságban szokták, megszagatták ruhájukat, a tömeg közé ugrottak, és ¹⁵ezt kiáltották:

Emberek! Mit tesztek?! Mi is olyan halandó emberek vagyunk, mint ti! S éppen azt hirdetjük nektek, hogy az áldozatraszánt állatoktól, virágfüzérektől, bálványszobroktól, ezektől a hiábavalóktól térjete meg az élő Istenhez, az ég, a föld, a tenger és mindannak Teremtőjéhez, ami azokban van. ¹⁶A régi időkben engedte ugyan, hogy a pogányok mind a saját utaikon, a bálványimádásban és erkölcstelenségben járjanak, ¹⁷de mégsem hagyta el teljesen őket és nem engedte, hogy róla meg ne bizonyosodhassanak, mint minden jó adományozójáról. Az égből esőket és termékeny időket adott nekik.

Betöltötte őket eledellel és szívüket örömmel. Mindezekből megismerhették volna, hogy ki az igaz Isten.

¹⁸*Igy szóltak az apostolok, mégis csak nagy fáradsággal tudták rávenni a tömeget, hogy ne mutasson be nekik áldozatot.*

¹⁹*Ámde Antiochiából és Ikoniumból néhány zsidó utánuk jött. Ezek felbőszítették az amúgyis elkedvetlenedett és kiábrándult néptömeget, amely még nemrég istenítette, hogy most elítélje őket. Azok végül megkövezték Pált, mert őt tartották a szóvivőnek. Azután abban a hitben, hogy meghalt, kivonszolták a városon kívülre, hogy a szemétdombon a kóbor kutya és a testre leső madarak elpusztítsák.*
²⁰*Mikor azonban a tanítványok, köztük Eunice és fia, Timoteus részvétellel felkeresték és nagy szeretettel körülvették, Szent Pál, mivel Isten csodával újra életet lehelt belé, felkelt és bement a városba.*

a) Láthatjuk először a föld népének, az egyszerűbb emberek lelkének természetes, egészséges megnyilvánulását. Darabosabb és földízűbb ez, de őszintébb és színesebb. Ezért nemcsak a politikában, de a vallásosságban is mondhatjuk: Vissza a néphez.

Mint a liturgikus apostolságnak munkása, mondhatom, hogy nem szabad megfedkezünk a népjáratosságról. Van abban sok jó és egészséges, de vigyázni kell, mert van sok babona és felületeesség is. A megújulás forrása is lehet, de csak vezetés mellett.

b) Szép példáját láthatjuk és jellemző példáját az érzelem szerepének is a lelki életben. Könnyen fellobban, de könnyen — el is lobban. Elég egy hét, elég néhány lázító szó: és az isteneknek járó áldozat helyett jön a megkövezés. Így volt az Úr életében is, és így van napjainkban. Néhány éve a híradó moziban egy héten belül mutattak be felvételt ugyanazon bécsi utcáról. Az első képen kétemeletes nagy

vászonlepedőn egy arckép látszott, — egy héttel később a földön volt már a plakát és a rajta taposó emberek már mást köszöntöttek.

Igaz tehát, hogy csak az érzelem hatása alatt nem lehet mély vallásosságot teremteni. De nagy baj volna, ha egészen ki akarnók zárni lelkiségünk-ből és mindent csak az észre és akaratra építenénk; mert az egyik hideg, mint az északi fény, virágot nem színez, gyümölcsöt nem érlel; a másik kemény, mint az acél, nem enged, de törik esetleg. Kell tehát az érzelem és ne szégyelljük érzelmeinket.

A Misszálé imádkozik „a könnyek adományaért”, csak a modern ember szégyenlené, ha érzelmei így is megnyilatkoznának. Prohászka mégsem restelli megvallani naplójában egyszer, hogy sírt, máskor pedig, mint egy szerelmes kisleány, megcsókolja: — a kápolna kilincset. Csak vigyázzunk rá, mert az érzelem átcsaphat a végletekbe. Szeret vagy gyűlöl, de középen ritkán áll meg.

c) Lystra egyszerű emberei könnyen gondolhatták, hogy az istenek jelentek meg előttük emberalakban. Városuk előtt állt két ősi hársfa. Törzsük és lombjuk egymásba fonódtak. Azt mondták, hogy ezek voltak egykor Philemon és Baucis. Egyszer ugyanis az istenek atyja, Zeus, kísérvőjével és szóvivőjével, Hermesszel emberalakban jártak a földet, hogy megismerjék az embereket. Így jutottak el Lystrába, és megszálltak ennél a kedves házaspárnál. Barátságosan fogadták a vendégeket, jutalmul megkapták kérésük teljesítését. Azt kérték, hogy egészségesen nagy kort érjenek el, és ugyanazon napon együtt haljanak meg. Zeus megadta kérésüket, sőt fává változtatta őket, hogy sorsuk örökre egybeforradjon.

Ebből a szép mondából az emberiség ősi vágya szól hozzánk, mellyel mindig keresték az Istennel való érintkezést, vágytak az Isten *epifániája*, emberrelévése után, keresték az ő szavát, a Logos-

nak a megnyilatkozását. Az ősi örökségnek töredéke ez, mely kitör a pogányok mítoszaiban, de csakhamar vagy nevetségessé válik, mint a görög mitológiában vagy veszedelmessé, mint a császárok kultuszában, kikben szintén az istenné tett embert imádták. Ebből érthetjük meg Szent Pál szenvedélyes közbelépését, hogy inkább magára zúdította a nép haragját, de az árnyékát sem tudta elviselni, hogy az igaz Isten tiszteletén csorba essék.

d) Mily csodálatos módon fizet vissza az Isten! Egykor Saulus hideg szívvel tudta nézni, mint hullanak a kövek Istvánra. Most, amikor az első kő felszakította az ő homlokát, és a vérsugár előntötte az ő arcát, világosság járta át lelkét és boldog megelégedés. Hiszen életének rejtett fájdalma volt az a tudat, hogy részese volt István halálának. Most boldogan fogadta a rázúduló köveket, mert úgy érezte, hogy megfizet régi bűnéért. Ugyanazt kellett neki és végigszenvednie, amivel vétkezett. Végigszenvedte a halált is, mert elfogadhatjuk azt a véleményyt, hogy valóban halott volt, mikor a szemedombra kihurcolták, és Isten csodája támasztotta életre. De még ha nem is teszünk fel csodát, bizonyos, hogy ami lelki gyötrellem van a halálban, azt végigszenvedte. Ennek a kövezésnek sebeit Szent Pál élete végéig hordozta. Ezek voltak számára Krisztus sebeinek stigmái. Milyen súlyt nyerneek most előttünk azok a szavak, amiket a galatákhöz, tehát ennek a vidéknek lakosaihoz írt: „Én az Úr Jézus jegyeit viselem testemen.” (Gal. 6, 17.)

e) Volt-e haszna szenvedésének? Igen. Mert amint Stephanus halálának tanújából, Saulusból lett Szent Pál, most is volt Szent Pál megkövezésének egy tanúja: az ifjú Timoteus. Amikor ugyanis az apostolok Ikoniumba érkeztek, találtak itt egy jámbor családot. Három tagból állott, az egyik volt a zsidó nagymama: Lois, ennek leánya volt Eunice, egy görög vagy római hivatalnok özvegye, a har-

madik volt fiuk, a fiatal Timoteus. Érzékeny lelkű, szinte leányosan félénk gyermek, kit két asszony nevelt. Megtudta az apostol, hogy a gyermek még nem kapta meg a körülmetélést, de Pál ezt nem is tartotta fontosnak, mert a krisztusi keresztség teljesen elegendő. Ez a gyöngédlelkű fiú most látta meg, hogy apostolnak lenni annyit jelent, mint Krisztusért a szenvedést vállalni. Ez az óra erősítette meg az ifjú lelkét, hogy most már maga is a példán felbuzdulva az apostol követője vágyott lenni. Majd később Isten kegyelméből az is lehetett, és mint püspök, Efezus első pásztora lett. Így lesz a látszólagos eredménytelenség későbbi nagy dolgoknak termékeny magva.

18. Hazatérés

XIV. ²⁰Ikoniumból a megkövezés után már *másnap* Szent Pál *elindult Barnabással együtt* a 40 kilométernyire levő *Derbébe*. ²¹Nem tudjuk eléggé csodálni az Apostol fizikai teljesítőképességét, ha meggondoljuk, hogy az előző napi borzasztó vérvesztés után göröngyös, köves úton, rázós szekéren megtette az utat *Derbébe*. *Ebben a városban hirdették most egy jóideig az evangéliumot, és sok tanítványt szereztek, mert senki sem zavarta őket.*

Elmúlt azonban már vagy négy esztendő attól kezdve, hogy megkezdték az utat. Most vissza nem riadva a másodszori testi-lelki veszélytől, a járhatatlan utaktól, az engesztelhetetlen ellenségtől, jól lehet innen 5—6 nap alatt Tarzusba juthattak volna, mégis visszafordultak, és ugyanazon az úton *visszatértek Lystrába, Ikoniumba és Antiochiába*, mert ezeknek a fiatal hitközségeknek sorsa aggasztotta a pásztor szívét.

²²*Útközben megerősítették a tanítványok lelkét s intették őket, hogy maradjanak meg a hitben. A*

maguk példájával is igazolták, hogy sok viszontagságon át kell bemennünk a Messiás által hirdetett és a tőle meghozott Isten országába, mert ide mindnyájunkat kivétel nélkül a kereszt útján vezet. Azután mindenegyes egyházban presbyttereket rendelt a hívők fölé. Ezeket böjtölés és imádság után kézzel és lábakkal pappá szentelték, azután szolgálatra ajánlották őket az Úrnak, akiben megtanultak hinni, hogy azután az Úr kegyelme vezesse őket tovább.

²³Ezek után átmentek Pisidián és Pamfiliába jutottak. ²⁴Mivel az előző alkalommal ezen csak átsiettek, most itt Pergében is hirdették az Úr igéjét. Végül lementek Attáliába, mert ott könnyebben találhattak hajót. ²⁵Onnét el is hajóztak a szíriai Antiochiába, ahol öt évvel előbb Isten kegyelmébe ajánlották és megbízták őket azzal a munkával, amelyet őt, fáradsággal és üldözéssel, szenvedéssel teljes éven át — elvégeztek s amelyről most be akartak számolni.

²⁶Megérkezésük után egybehívták a közösséget. Elbeszélték, hogy mily nagy dolgokat végzett velük és általuk az Isten, meg azt a jövőt eldöntő, fontos tanulságot is, hogy megnyitotta a hitnek ajtaját a pogányoknak, pedig azt a kicsinyes gondolkodásúak be akarták előlük zárni. ²⁷Ezután jóideig ott maradtak a tanítványokkal.

a) Derbe Szent Pál első körútjának utolsó állomása. Itt nyugodtan tudott dolgozni, mert a zsidó ellenfelek halottnak hitték, és ide már nem jöttek utána. A kis város pedig annyira kieső volt, hogy innen sem mehetett el hír róla ellenségeihez. Név szerint is megismertünk egy hívőt, aki később Szent Pál útítársa is lesz: ez Gajus. Valószínű ennek a házában szállt is meg, mert szüksége volt gyógyulásra. Oly összetörtén érkezett oda, hogy hosszú

ideig kellett ágyban feküdnie. A Derbében kialakuló krisztusi közösséget a szó szoros értelmében fájdalom közt szülte meg. Ezért írja később ezeknek a híveinek: „Gyermekeim, újra végigszenvedem a szülés gyötrelmeit értetek, míg Krisztus alakot ölt bennetek.” (Gal. 4, 19.)

Egy teljes évi fáradozása bizony eleinte kemény munka volt, de azután egyre több örömet találhatott, amikor a környék népe is egymásután befogadta Krisztus tanítását. Szent Péter leveléből tudjuk, hogy Szent Pál apostol prédikációjának és szenvedéseinek nyomán a szomszédos Kappadóciában és Izauriában is felragyogott a hit, az evangélium fénye. Maga Szent Pál az eredményt nem annyira beszédeinek, mint inkább kiállott szenvedéseinek tulajdonítja, mert ekkor ismerte meg átélésből, hogy a magunk szenvedésével kiegészítjük a misztikus Krisztus szenvedését Egyházában.

Újra és újra felmerül azonban lelkünkben a kérdés, hová lettek ezek az apostoloktól alapított közösségek. És miért tűntek el szinte nyom nélkül erről a földről? Bizonyosra mondhatjuk: azért, mert nem hallgatták meg az intelmeket a galaták, amiket az Apostol írásban is eljuttatott hozzájuk, és nem figyeltek Szent János üntéseire a Jelenések könyvében. Újra megmerevedtek a külsőségekben; nem a lelket, hanem a betűt követték, szórszálhasogató fejtegetésekbe és nemzeti elfogultságba fajultak el, annyira, hogy végén elszakadtak Krisztustól, a sziklától. Valóban, mint az apokaliptikus lovasok, néhány század után, úgy száguldottak végig Kis-Ázsián a próféta zöld zászlaja alatt Mohamed követői, és elsöpörték ezt az elfajult kereszténységet. Örök intő példa minden idők minden krisztusi hívője számára.

b) Derbe már csak 5—6 napi járóföldre van Tarzustól, ahol nyugalmat találhatott volna mind a két apostol. Mégis úgy döntöttek, hogy a járt úton térnek vissza. Szent Pál egyéniségét ismerhetjük

meg jobban ebből a döntésből. Nem olyan egyéniség ő, aki el tudná viselni az erőszakos elszakítást, pedig minden helyről menekülnie kellett.

Azután mélyen átérezte az apostoli felelősséget is, mert nagyon jól tudta, hogy nem személyes varázson épül az Egyház. A személy varázsa sokszor még a személynek életében is elhalványul, halála után meg majdnem biztosan megszűnik. Meg annyira terjedt is már Krisztus hite szívének nagy öröme, hogy nem is tudott maga megfelelni minden kötelességnek. Ezért visszatér az elhagyott helyekre, mindenütt megszervezi a híveket, és papokat szentel számukra. Látjuk tehát most mint szervező erőt, mint „okos építőt”. (I Kor. 3, 10.)

Kell mind a kettő: a bátor elszántság meg az okos építés. Nem is hívta ki most ellenfeleinek haragját már csak azért sem, mert sem ő, sem Barnabás most nem a zsinagógát keresték fel és nem az agorán beszéltek, hanem a meglévő krisztusi híveket tanították, erősítették.

c) Mi lehetett Szent Pál lelkében? És mi lehetett a hívők lelkében?

Szent Pál azt láthatta, amikor végigment újra ezeken a területeken, hogy nem volt hiábavaló eddigi munkája, szenvedése, imádsága. Izzadsággal, könnyel és vérrrel vetett, — és most láthatta már kikelőben a vetést.

A hívők szíve pedig eltelt csodálattal a hős iránt, engedelmességgel a tekintéllyel szervező iránt és tisztelettel a szenvedést kiállott és Krisztus „stigmáit” hordozó apostol iránt. Megsejtettek egy nagy igazságot: *evangélium és martirium elválaszthatatlanul egybetartoznak*. Nem lehet nagyobb a tanítvány Mesterénél, mindegyiknek tehát az ő útján kell keresztyét hordoznia. Ebből a meglátásból fakadt az első krisztusi hívek hősiek lelkülete, melyet tisztelettel csodál meg azóta is minden század.

d) Hogy útjuk diadallal teljes út legyen, mi-

előtt elmentek volna a szíriai Antiochiába, a kikötővárosban, Pergében is egyházat alapítottak. Hét bástyát állítottak fel Krisztus számára: Salamis, Paphos, a pisidiai Antiochia, Ikonium, Lystra, Derbe és most Perge. De bármennyit dolgoztak és bármily nagy sikereket értek el, világosan érezték mind a ketten, hogy Isten vezette őket. Hiszen sajátságos volt az útjuk már a kezdet kezdetén. Kidolgozott terv és határozottan megállapított cél nélkül indultak el, és szinte egyetlen lépésüket sem a maguk elhatározásából tették, hanem kényszerűség nyomása alatt. Így tesznek most hazatérés után is: várnak és csendben dolgoznak addig, míg az Isten nem dönt és nem hívja őket el új feladatokra. De jó lenne valamit ebből is megtanulnunk, hogy békésebb, nyugodtabb, harmonikusabb lenne bensőnk is, meg egyenletesebb, kapkodásnélkülibb a külső munkánk is.

e) Hogy el kell magunkat szégyelnünk, amikor otthoni beszámolójukat olvassuk! Hazaérve semmit nem szóltak a zsidók ellenállásáról, az ostromozásról, a megkövezésről, a gyötető betegségekről. Nem mondtak semmit a személyüket ért sérelmekről, de nem idézgették az őket ért magasztalásokat sem. Egyikük sem mondott rosszat másról és nem hirdette a jót magáról.

Miről beszéltek akkor? — gondolhatnák akárhányan. Mert mi az ellenkezőjét tesszük: mi másokról a rosszat mondjuk el, a minket ért sérelmeket fűnek-fának elpanaszoljuk, talán fekete könyvbe felírjuk, és hosszú évek múltán sem feledjük el, eredményeinkkel és sikereinkkel pedig dicsekszünk, mégpedig rögtön, hogy valahogy az emberek észrevétel nélkül ne hagyják!

Az apostolok pedig Isten nagy tetteiről beszéltek. Szent Pál később is hirdeti: Isten kegyelméből vagyok az, aki vagyok, az ő kegyelmének segítségével vihettem végbe mindazt, amit megtehettem,

mindenem, amim van, Istentől kapott kegyelmi ajándék, nincs oka és nincs alapja dicsekedésemnek. Tanuljuk meg tőle mi is, hogy tőlünk magunktól nem származik semmi más, csak a rossz, s ha van bennünk valami jó, azt Isten adta. És ha tudtunk valami jót tenni, azt Isten tette velünk, bennünk és általunk. Azért: ne nekünk, hanem a fölséges Istennek legyen egyedül dicséret, dicsőség és hála.*

f) Két nagy belső eredménye volt ennek az apostoli körútnak Szent Pál számára. Az első az a tapasztalat, hogy Krisztus evangéliuma mindenhol túllépte a zsinagóga korlátait. Amerre csak járt, pogányok és zsidók egyformán csatlakoztak az Igéhez. A pogányok azért, mert megérezték, hogy nagy és hatalmas, minden gonosz szellem és ártó hatalom fölött álló ezen égi Ige. A zsidók pedig, mert átlátták, hogy a Páltól hirdetett Ige nem más, mint akit az Isten megígért az ősatyáknak és megjövendőlt a próféták által. De mind a ketten, pogányok és zsidók egyformán hitték, hogy ez *a hatalmas Ige és ez a megjövendőlt Ige*: maga az Isten. Megnyílt tehát a hitnek ajtaja a pogányok számára is, de még előbb nagy válságokon kell átmennie az ifjú Egyháznak, míg ez az igazság győzedelmes lesz.

Azután nagyon hasznos volt ez az ötesztendő missziós körút Szent Pál lelki fejlődése számára is. Most tanulta meg, hogyan kell a maga viharos szívet, tüzes temperamentumát megfékeznie, a szenvedélyeket hogyan lehet megtörnie szenvedéssel, kemény egyéniségét mint kell meghajtania Krisztus szelíd igája alatt. Így lehetett természetének kirobbanó túlfeszítettségét, szenvedélyes kitörését erős és kitartó türelemmé változtatnia, mely nemcsak Szent Pálnak, de az egész első kereszténységnek

* V. ö. ezzel Szent Benedek tanítását az alázatosságról. Akkor kitűnik, hogy Szent Benedek még mennyire az ősegyház szellemét hirdeti.

legjellemzőbb tulajdonsága volt. Ezt a türelmet tanulta meg később Szent Benedek, amikor azt mondja, hogy a türelem által Iesünk részesei Krisztus országának. Ez lesz mindörökre a mi számunkra is a könnyes vértanúság útja az ég felé.*

* Lásd erről részletesebben: Könnyes vértanúság. Bp. 1940. Szent István-Társulat.

HARMADIK FEJEZET

SZENT PÁL AZ APOSTOLI ZSINATON

19. Kitör a válság

A most következő eseményeknek szükségszerűen be kellett következniük. Krisztus hite először Jeruzsálemben terjedt el, és ott szinte kizáróan a zsidókból lett hívek alkották az Egyházat. Két esemény azonban megváltoztatta Jeruzsálem helyzetét a krisztusi hívek életében. Az egyik az a tény, hogy maga Szent Péter elhagyta Jeruzsálemet és „ismeretlen” helyre ment. A másik tény pedig, hogy Szent Pál működése megnyitotta az ajtót a pogányok számára is, és Antiochiában új, virágzó krisztusi közösség keletkezett a pogányokból lett hívők között. A két város meg a kétféle hívősereg között előbb-utóbb el kellett dőlnie az elsőség kérdésének. De még más lényegesebb és fontosabb kérdések is felvetődtek és megoldásra találtak. A válság kitörését a következő esemény hozta magával:

XV. ¹*E közben néhány fájára és nemcsak válására nézve zsidó jött le Judeából Antiochiába. Itt mint fogadatlan prókátorok és megbiztatás nélküli prédikátorok alap nélkül Szent Jakabra hivatkozva így tanították a pogányságból Krisztushoz tért testvéreket: Hacsak Mózes törvénye szerint körül nem metélkedtek, nem üdvözülhettek.*

²*E miatt heves vita és nagy ellenkezés keletkezett Pál és Barnabás meg ezek között. Mert ezek szerint az apostolok eddigi munkája helytelen, s ezért az elért eredmény veszélyben lett volna. Sok vita után az antiochiai testvérek elhatározták, hogy*

Pál és Barnabás és még néhányan közülük menjenek ezen kérdés ügyében Jeruzsálembe az apostolokhoz és a presbyterekhez. ³A közösség elkísérte őket egy darabig, azután kölcsönösen elbúcsúztak. Ők pedig átmentek Fenícián és Szamárián. Útközben, ahol krisztusi közösséget találtak, valamennyi testvér nagy örömeire mindenhol elbeszélték a pogányok megtérését.

**Mikor pedig megérkeztek Jeruzsálembe, a közösség, az apostolok és a presbyterek fogadták őket. Ebben az időben ugyanis erre a három csoportra tagozódott a jeruzsálemi egyház. Nekik is elmondották, mily nagy dolgokat művelt általuk az Isten. ⁵Azonban a farizeusok pártjából lett hívők közül néhányan előálltak, és azt mondták, hogy azokat is, akik pogányból lettek Krisztus hívei, először körül kell metélni, azután rájuk is kell parancsolni, hogy tartsák meg Mózes többi törvényét.*

a) A nagy belga történettudós, Kurth Godefroid érdekes történelmi apológiát írt az Egyház mellett. Kimutatta, hogy 1900 év folyamán milyen nagy válságok közé került az Egyház. Az általános emberi ész minden esetben mást tanácsolt volna, mint amit az Egyház választott, de a fejlődés az Egyház döntését igazolta. Ebből azt a következtetést vonja le egészen helyesen, hogy nem a közönséges emberi gondolkodás, hanem a Szentlélek Isten vezetése tűnik ki világosan.

E történelmi válságok közül a legelső éppen most tört ki. Nézzük meg tehát, hogy csak a két város versengése az elsőbbségért és csak a két-fajta hívőnek a versengése fakasztotta volna ezt a viszályt, vagy lényegében mélyebb kérdések is vetődtek fel?

Tény az, hogy sok emberi mozzanatot találunk ebben az eseményben. Találunk a jeruzsálemi hívők között titkos irigységet. Őket kötötte nemcsak az

ószövetségnek, de a rabbiknak is egy sereg szabálya, bőjtje, előírása. Belül irigykedve látták, hogy mások könnyebben élhetnek, őket nem köti ennyi sok törvény. — Volt bennük bizonyára a maguk igazolására való törekvés is, úgy érezhették, hogy joguk is és okuk is van arra, hogy a maguk felfogását és a maguk életmódját tartsák a helyesnek és így mindenkitől követendőnek. — Lehetett bennük valami az ellenmondás szelleméből is, amely felébred majdnem mindig az emberekből, mikor azt látják, hogy mások másként cselekszenek és gondolkodnak. Ilyenkor önkénytelenül feltámad mindenki-
ben az ellenkezés, — és ha még kis korlátoltság is járul hozzá, akkor jön az ítélet is, mellyel másoknak más eljárását rossznak tartják.

Minden időben vannak ilyen emberek, — még a katolikusok között is. Ezek, ha valaki nem úgy imádkozik, mint ők, nem ugyanabba az egyesületbe tartozik, nem azt az ujságot olvassa, azonnal készek az ítélettel. „Mindennek mértéke az ember” — mondotta a görög bölcs. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy azután az ember magát teszi a mértéknek. Nagyon kellene vigyáznunk tehát, hogy ha valaki másképp tesz, mint mi, ne ítélkezzünk azonnal fölötte, mert először nem biztos, hogy a mi mértékünk valóban olyan abszolút jó-e, amilyennek magunk szeretnénk magunkat tartani. Azután ha mi kerülnénk a másik ember körülményei közé, nem biztos, hogy meg tudnánk helyünket csak annyira is állani. Ami jó a mi körülményeink között, az nem mindig helyes más körülmények között. A sas is madár, a hattyú is madár meg a strucc is madár, de az egyik a földön szaladgál, a másiknak világa a víz, a harmadik a levegőt szeli.

b) Annak ellenére, hogy ennyi emberi gyarlóság fakasztotta ki a problémát, megint látjuk a csodálatos tényt, hogy az isteni Gondviselés az Egyház vezetésében mekkora teret enged az emberi szabadságnak, — de az emberi korlátoltságnak is. Az Isten

utainak és az ő gondolatainak ezt a leghomályosabb rejtélyét mi megoldani nem tudjuk, mert Isten gondolatai és Isten utai mások, eltérők a mienktől. Ha bármikor kerülünk életünkben ilyen rejtvény elé, nem tudunk jobbat tenni, mint isteni Mesterünk tett, amikor világosan látta az eljövendőket, és így imádkozott: Engedd, Atyám, hogy egyek legyenek. Mikor pedig imánknak nem látjuk eredményét, akkor azt kérjük, hogy ne vigyen minket a kísértésbe, ne engedjen eltévelyednünk és bizalmatlan-kodnunk az Isten bölcs vezetésében, hogy egyszer minden jó lesz, ha a „hogyan”-t nem is tudjuk megérteni és a „mikor”-t nehezen tudjuk kívárni.

c) A felmerülő probléma bonyolult volt. Nemcsak az volt a kérdés, hogy vegyenek-e fel pogányokat az Egyházba. Ez már eldőlt akkor, amikor Péter Korneliust az Isten irányítására befogadta a krisztusi közösségbe. Hanem az volt az első kérdés, hogy a pogányságból Krisztus hitére megtérteknek kell-e előbb az ószövetség törvényeihez is alkalmazkodniuk és alá kell-e magukat vetniök a körülmetélésnek. Bizony ez a szertartás felnőtt korban meglehetősen fájdalmas és és veszedelemes is volt, már csak e miatt is kevesen csatlakoztak volna a krisztusi közösséghez. De azután társadalmilag megszégyenítő is volt, mert tudjuk, hogy született zsidók is orvosi beavatkozással akarták eltüntetni ennek testi nyomait. Már e miatt is csak egy zsidó szektának tűnt volna fel Krisztus Egyháza, és már csak e miatt sem tudta volna meghódítani a római világbirodalmat.

A társadalmi érintkezésben szintén nagy nehézséget okozott a zsidó törvények megtartása. Zsidóknak nem volt szabad akármit megenniök, és így a zsidókból lett krisztusiak is csak rituálisan levágott állatokat ehettek, ez pedig pogány környezetben nem mindig volt elérhető. Ha egyesek ezt követték volna, akkor hamarosan két csoport ala-

kult volna ki: a szigorúbbnak látszók csoportja, akik lenézhatték volna a szerintük tágabb lelkiismeretűeket.

Mindezeknél mélyebb azonban az a vallási probléma, amely Szent Pál lelkét egyre jobban foglalkoztatja s amelyet később leveleiben is ő fejt ki a legjobban. A végső kérdés ugyanis a dogmatikus alap volt: *vajjon a Törvény által vagy Krisztus kegyelme által történik a mi üdvösségünk?* Mert ha az üdvösségre szükséges a körülmetélés és az őszövetség törvényeinek követése, akkor mire jó Krisztus keresztye és mit ér nekünk a Krisztusba vetett hitünk? Ha a Törvényt és a Törvénytől előírt körülmetélést valami szentségfélének nézzük, mely üdvösséget közöl, akkor kérdésessé válik éppen a krisztusi hitnek lényege, mely nem más, mint az az igazság, hogy a megváltást egyes-egyedül és kizáróan Krisztus szerezte meg nekünk és egyes-egyedül Krisztus tudja közölni. Mindenki másnál jobban átértette ezt a kérdést Szent Pál, aki a maga életében megtapasztalta, hogy milyen boldogságot és megnyugvást ad lelkünk számára, ha kiszabadultunk a Törvény betűinek fogságából és megérezzük Krisztus boldogító szabadságát.

d) Még egy tanulságot levonhatunk: A támadók először a farizeusok közül valók voltak, — azután látszatra szigorúbb és szerintük szentebb felfogást hirdettek, — ehhez tekintélyt is kerestek, mikor Szent Jakab példájára és állítólagos tanítására hivatkoztak. Mindezt azonban megtaláljuk minden időben. Megtaláljuk ma is, mert először vannak ma is és katolikusok között is farizeusok. Ezeknek fontosabb a látszatszentség, a külső cselekedet, a világ előtt is mutogatott ájtatoskodás, böjtölés. De a mai krisztusi hívők között található farizeusokra is áll az Úr nyolcszoros jajszava.

Azután világos, hogy nem mindig a szigorúbb jobb, nem mindig a Savanaroláknak van igazuk, nem mindig a szigorú a tökéletes. Vannak emberek,

akik a társas érintkezésben oly szigorú felfogást vallanak, hogy ezt merik mondani: Krisztus Urunk is jobban tette volna, ha nem ment volna el a kánai menyegzőre.

Végül nem egyszer tapasztalhatjuk, hogy hamis módon hivatkoznak ma is tekintélyekre, hogy pl. Prohászka mondta ezt, amit vagy nem mondott soha a nagy püspök, vagy amit ők értettek teljesen félre.

20. Szólnak az apostolok

XV. ^oDöntő fontosságú volt ez a kérdés. *E miatt az apostolok, köztük Péter, aki erre az alkalomra az ismeretlen és meg nem nevezett helyről egy időre visszatért Jeruzsálembe, azután az ifjabb Jakab és János, továbbá a presbiterek egybegyűltek először egy előzetes gyűlésre, hogy maguk között megvizsgálják ezt az ügyet. ¹Mivel azonban nagy vitatkozás támadt, új gyűlést hívtak össze, és ezen, mint az Egyház feje, fölkelte Péter, és így szólt hozzájuk:*

Férfiak! Testvérek!

Ti jól tudjátok, hogy Isten régmúlt napoktól fogva, van már vagy tizenkét esztendeje, kiválasztott engem közülünk, hogy a pogányok az én ajkamról hallják először az evangélium igéjét és hívők legyenek, mikor Korneliust közösségünk tagjává tette. ²A szíveket ismerő Isten bizonyosságot tett mellettük, mert megadta nekik a Szentlelket éppúgy, mint nekünk. ³Nem tett semmi különbséget sem köztünk, akik az ószövetség Törvénye szerint éltünk, és közöttük, kik nem voltak körülmételve, mikor a hit által tisztította meg szívüket.

Az ószövetség Törvénye nem tudta az embert megmenteni, pedig magunk tudjuk,

hogy milyen nehéz azt sokszor teljesíteni. —

¹⁰*Most tehát mit kísértitek az Istent azzal, hogy azt az igát rakjátok újra a tanítványok nyakára, melyet sem atyáink, sem mi nem bírtunk elviselni.*

Végül bizonyos, hogy az üdvösség egyedül Krisztus keresztyéből fakad, tehát nem a Törvény, hanem a kegyelem a döntő. Ebben nincs köztünk eltérés. ¹¹*Sőt ellenkezőleg: mi is Pál testvérrel teljesen egyetértve azt hisszük, hogy nem a mózesi Törvény és körülmetélés által, hanem mint ők is: Jézus Krisztus kegyelme által üdvözülünk.*

¹²*Erre az okos és a tényeken épülő beszédre az előbb még oly szenvedélyesen vitatkozó egész sokaság elhallgatott. Tisztelettel meghajolt a döntést kimondó tekintély előtt. Petrus locutus, causa finita! Péter szólt, az ügy tehát be van fejezve. Most már nyugodtan meghallgatták Barnabást és Pált, amint elbeszélték, mekkora jeleket és csodákat művelt az Isten általuk a pogányok között. Így például, hogy Ciprusban mint büntette meg Bar Jesut, Ikoniumban magának Pálnak mint adta vissza az életét, és Lystrában mint gyógyította meg a bénát.*

¹³*Miután pedig azok elhallgattak, Jakab szólalt meg. Nagy tekintélye volt nemcsak azért, mert az Úr nagyon közeli atyjafia volt, hanem mert egyesítette a Jézus iránt való szeretetet a Törvényhez való hűséges ragaszkodással és a legszigorúbb aszketikus élettel. Haját olló nem érintette, húst nem evett, szandált és gyapjúruhát nem hordott, részegítő italt nem ivott s órákhosszat imádkozott a templomban térdre hullva, hogy a sok térdeléstől oly kemény lett a bőre, mint a teve térdé. Az ószövetségi lelkiiségnek utolsó és legtisztább megtestesítője volt,*

aki a maga személyében az ószövetség és az újszövetség pátriárkáinak alakját jelenítette meg. Ő is Péter és Pál mellé állott, de számolt az emberek gyengeségével, és valami módosítást ajánlott. Ezért így szólt:

Férfiak! Testvérek! Hallgassatok meg engem!

¹⁴*Simon eszünkbe idézte, mi módon látogatta meg Isten Korneliust és házanépét azért, hogy a pogányok közül is népet szerezzen a maga nevének. Simon erre a tényre hivatkozik, de ¹⁵ezzel megegyeznek a próféták mondásai. Így például meg van írva Ámosznál (9, 11. s köv.):*

*¹⁶Ezekután ismét feléjük fordulok,
És újra felépítem Dávidnak leomlott sátorát,
Omladékaikt helyreállítom és felállítom azt,*

*¹⁷Hogy keressék az Urat a többi emberek
És mind a népek, kik segítségül hívják
/nevemet.*

*Igy szólt az Úr, és így cselekszik öröktől
/fogva.*

¹⁸*A Szentírás alapján is mondom tehát, hogy nem Péter személyes ügye és nem Pál egyéni véleménye a pogányok meghívása, hanem öröktől fogva ismeretes az Úr előtt az ő műve.*

¹⁹*Ennélfogva én úgy ítélem, hogy nem kell a zsidó szokások megtartásával felzaklatni azokat, akik a pogányságból térnek meg Istenhez.*
²⁰*De hogy mégse bántsuk meg a született zsidók érzelmeit sem, azért a zsidókkal vegyes*

helyeken addig, ameddig a lelkek el nem csitulnak, *írjuk meg nekik, hogy:*

először tartózkodjanak a bálványokkal való megfertőzéstől,

azután tartózkodjanak a közeli rokonok egymásközi házasságától, ettől a krisztusi szempontból paráznaságtól,

végül ne egyenek fullasztott állatból, amelyben megmaradt a vér, de ne egyenek magából a vérből sem, mert az ettől való idegenkedés már egészen természetükké lett a zsidóknak, és az ellenkezője visszariasztja őket.

Ezt elfogadhatják a pogányságból megtértek is, — ²¹*mert Mózesnek megvannak a hirdetői régi időktől fogva minden városban, s ott a zsinagógákban ezeket minden szombaton olvassák, így mindnyájan tudomást vehettek róla.*

a) Eldőlt tehát, mi a *dogma* és mi a *disciplina*. Mi az örök, változatlan hitkincs és mi az idők és országok szerint változó fegyelmi kérdés? Szent Péter a dogmát jelentette ki, tehát az elvekhez ragaszkodott, — Szent Jakab a disciplinát állapította meg, tehát a gyakorlathoz alkalmazkodott. Ez a helyes és ez a jó. Rendíthetetlenül ragaszkodnunk kell az elvekhez, amelyeket számunkra az Egyház dogmái foglalnak össze, — de szabad alkalmazkodnunk a gyakorlati követelményekhez is, amikor az okosság ezt kívánja és megengedi.

Csak ne cseréljük fel. Ne ütközzünk meg, ha másutt fegyelmi szempontból mást találunk! Ne tartsuk a lényegtelen lényegesnek! Amiben lehet, ne ítélkezzünk, hanem alkalmazkodjunk.

b) Az első zsinat példaképe lett valamennyi későbbi zsinatnak. Maguk az apostolok is azon voltak, hogy a vitát felemeljék az emberi szükségű-

ség, egyéni elfogultság alacsony színvonaláról abba a magasabb világba, hol a Szentlélek Isten működhetik. Ha az Egyház történelmében a későbbi húsz egyetemes zsinatnak történetét átlapozzuk, akkor ezt a szellemet látjuk mindvégig érvényesülni, és ezért is tudunk boldogan meghajolni mindenkor az Egyház döntő tekintélye előtt.

c) Valóban, fölséges módon nyilatkozik meg az egész tárgyalásban és döntésben az Egyháznak mind a négy ősi ismertetőjele: az „una, sancta, catholica et apostolica Ecclesia”.

Az első akkor ragyog fel előttünk, amikor úgy döntenek, hogy minden feltétel nélkül beléphetnek a krisztusi közösségbe a pogányok is. Ezzel elhagyta az Egyház a zsinagóga szűk falait, lerontotta a határokat, és az egész világra kiterjedő, azaz *egyetemes*, katolikus lett.

Abban a tényben pedig, hogy ezt az apostol tekintélye döntötte el, hogy Péter szólt és szavára mindenki meghajolt, az *apostoli* Egyház egyik legszebb vonását állítja elénk.

Szent Jakab hozzászólásában, amikor távol akar tartani mindenkit a bálványok szolgálatától, a maga korában szabadon eresztett nemiéletnek féktelenségétől, fegyelemre, keménységre kényszerít, akkor a *szentség* fénye ragyogta be az ősegyházat.

Az *egység* és a szeretet abban nyilatkozott meg, hogy nemcsak a hitelvekben jutottak közös megállapodásra, hanem hogy a pogányból lett gazdag testvérek éppen Szent Pál keze által adták át szeretetadományukat az elszegényedett anyaegyháznak Jeruzsálemben.

d) Szent Pál ismételt gyűjtésében az egységen és szereteten kívül azonban még valamit megsejthetünk. Nem tudta elfelejteni, hogy még Saulus korában mily elszántan üldözte Krisztus követőit. Tudta azt is jól, hogy nagyrészen éppen ennek az üldözésnek következményeképpen szegényedett el

annyira a jeruzsálemi anyaegyház. Egész élete végéig fájt neki ez a bűne. Levelében nyilvános bűnvallomást is tesz erről. De példájával akarja megmutatni mindnyájunknak, hogy nem elég a bánat, nem elég a bűn megvallása, — *kell még az elégtétel*. Mily sokan megfélemedeznek erről! Vagy csak nem hiszik, hogy elégtétel az az egy-két Miatyánk, amit gyónásuk után jól-rosszul elmondanak?! Szent Pállal kötelességünknek kell éreznünk, hogy amit csak tudunk, próbáljunk meg jóvá is tenni, ha már egyszer elrontottuk.

e) Feltűnő, hogy a három legnagyobb tekintélyű apostol közül nem halljuk Szent Jánost. Nem szólt, amikor Péter a dogmát eldöntötte. Hallgatott, mikor Jakab a disciplinán módosított. Vajjon miért? Mert ő most is csak szeretett! És a szeretetnek nincs szüksége szavakra, mert azok nélkül is kisugárzódik és eljut mások szívébe.

Megvolt azonban ez a szeretet a másik kettőben is, amikor Szent Pált és Barnabást jóakarattal átölelték és társuknak fogadták. Mert ez is egyik célja volt Pál és Barnabás utazásának. *El kellett ismertetni az anyaegyházzal is apostoli tekintélyüket*. Bármennyit tettek is az első nagy körútjukon, apostollá nem az ő működésük, hanem Szent Péter tekintélye tette őket. Ekkor történhetett a megállapodás közöttük, hogy Péter a zsidók apostola marad, míg Pál a népek közé viszi el az evangélium ígését. Nem úgy történt ez, hogy teljes elválasztást akartak, mert Péter is elmegy még Rómába, viszont Pál is még látogatja a zsidók imaházait s közülük is térít. Nem volt tehát ez a szétosztás megosztás közöttük, mert a három ősapostolt, Pétert, Jakabot és Jánost meg a két új apostolt, Pált és Barnabást egybeforrasztotta Krisztus iránt égő szeretetük, mely erősebb volt bennük minden emberi különbségnél.*

* V. ö. Holzner: 125—130. l.

21. Írnak az apostolok

XV. ²²Erre az apostolok és a presbiterek az egész közösséggel együtt elhatározták, hogy maguk közül választott férfiakat küldenek Antiochiába Pállal és Barnabással. Ezeknek tanúságot kellett tenniök mind a pogányból, mind a zsidókból lett hívők előtt. Ez utóbbiak számára küldték Júdást, melléknevén Barzabást, aki a legelső órában lett Krisztus híve, és valószínűleg Máté apostol édestestvére, tehát Jézussal magával ismerős családnak tagja. A pogányokból lett hívők számára pedig Szilást, vagy latinus nevén Silvanust, aki a diasporából származó hellenista volt, és mint Pál, római polgárjoggal bírt. Ezek a jeruzsálemi testvérek között is tekintélyek voltak. ²³Általuk ezt az írást küldötték az apostolok, ez tehát az első apostoli körlevél, az első pápai enciklika:

*Az apostolok és presbiter-testvérek
üdvözik az Antiochiában, Szíriában és Ciliciá-
ban lakó pogány eredetű testvéreket.*

²⁴Hallottuk, hogy némelyek közülünk megzavartak benneteket, és szavaikkal feldúlták lelketeket, bár tőlünk megbízást nem kaptak. ²⁵Azért jónak találtuk, hogy közös megállapodással elöttetek is tekintélyes férfiakat válasszunk ki és küldjünk el hozzátok Barnabásunkkal és Pálunkkal, ezekkel a kedves emberekkel együtt, ²⁶akik életüket halálvesztélynek tették ki a mi Urunk Jézus Krisztus nevéért. ²⁷Elküldtük tehát Júdást és Szilást, ők ugyanazt személyesen élőszóval is tudtokra adják, amit íme írásba is foglaltunk.

²⁸Tetszett ugyanis a Szentléleknek és nekünk, hogy semmi további terhet ne rakjunk rátok, mint ezeket a fegyelmi okból,

mások érületének meg nem sértése végett okvetlenül szükségeseket. ²⁹Nevezetesen ezt a hármat:

tartózkodjatok a bálványoknak áldozott dolgoktól,

azután a vértől és fullasztottól,

végül a Krisztus Urunk legszigorúbb mértéke szerint vett paráznaságtól.

Ha ezektől őrizkedtek, akkor helyesen jártok el. Jó egészséget!

³⁰A küldöttek tehát lementek Antiochiába. Itt egybegyűjtötték a hívők közösségét és hivatalosan átadták a levelet. ³¹Mikor azt hangosan elolvasták, örültek a vigasztalásnak. ³²Júdás és Szilas pedig, kik maguk is Isten nevében és hatalmával szóló férfiak, vagyis a Biblia szavával próféták voltak, többszöri beszéddel vigasztalták a testvéreket és megerősítették őket.

³³Miután pedig egyideig itt időztek, a testvérek visszabocsátották békében azokhoz, akik küldötték őket. ³⁴(Szilas azonban jónak látta, hogy ott maradjon, ennél fogva Júdás egyedül ment fel Jeruzsálembe.) ³⁵Pál és Barnabás Antiochiában maradtak. Többekkel, másokkal együtt tanítottak és hirdették az Úr igéjét.

a) A Jeruzsálemben hozott határozat ki akarta békíteni mind a két irányzatot, azért megegyezésre törekedett, és nem a nézetek teljes tisztázására. Az első feladat volt, hogy a szakadást megszüntessék, és egyesítsék a lelkeket. Ezért megelégedtek egy közbeeső megoldással, és nem eléggé élesen fejezték ki a vallásos nézőpontot, hogy a megváltást teljesen és kizárólagosan a kegyelemnek köszönjük, s a Törvény és a cselekedetek egyáltalában semmivel sem járulnak hozzá. De a társadalmi kérdést sem

döntötték el, mert nem feleltek arra, hogy a krisztusi szabadság kiterjed-e a zsidókból áttért krisztusiakra is, vagy azoknak tovább kell hordaniok a Törvény egész terhét?

Éppen ennek a bizonytalanságnak lett következménye egy eset, melyről az Apostolok Cselekedete hallgat. Pedig lehetetlen, hogy Lukács ne tudta volna, mikor éppen Antiochiában, az ő városában történt. Hallgatásának oka valószínűleg abban rejlik, hogy bár kb. 15 évvel az esemény után írja meg Szent Lukács művét, mégis vigyáznia kellett, hogy a régi sebeket újra fel ne szakítsa, ezért inkább hallgat róla.

b) Az eset maga a következő volt: Nemsokára a jeruzsálemi döntés után látogató körútja alkalmával Péter is eljött Antiochiába, kedves kísérijével, a fiatal János Márkkal együtt. A pogányból lett krisztusi hívők büszke örömmel fogadták a maguk körében az Egyháznak mindenkitől tisztelt fejét. Péter pedig minden hátsó gondolat nélkül érintkezett ezekkel a családokkal. Résztvett az ő szeretetlakomáikon, és nem kérdezte, hogy vajjon az ételek a zsidó törvény szerint tiszták-e vagy tisztátalanok. A zsidóból lett hívők ezt nem nézték jó szemmel. Egyesek Jeruzsálemből jöttek el, hogy ellenőrizzék az oda eljutott híveket. A jólelkű Péter most az ő szavukra hallgatott, és visszavonult a pogányokból lett krisztusi családoktól. Ebben azután követte őt Barnabás is.

Péternek ez a sajátságos és ingadozó viselkedése sértette a pogányból lett krisztusiak öntudatát, mert úgy érezték, hogy gyakorlatilag ezzel alacsonyabb rendbe kerültek, nem tekintették őket teljes krisztusiaknak. Szent Pál érezte, hogy meg kell akadályozni a készülődő szakadást, de meg kell védeni ezenkívül a veszélybe kerülő hitet is.

Nem lehet ugyanis elválasztani egymástól a hitet és az életet. Ezért mondta egy szellemes író: Elj úgy, amint hiszel, mert különben hamarosan

olyan lesz a hited, minő az életed. Szent Pál jó emberismerő volt. Ismerte a maga régi farizeus társait, tudta, hogy azoknak semmi sem elég jó, ami nem közülük származik. Hogy őket a jeruzsálemi döntés bensőleg ki nem elégítette, és most kerülő utakon akarták a jeruzsálemi határozattól visszatéríteni az embereket. Ámde ekkor a tiszta krisztusi hit, mely nem a Törvényben, hanem a kegyelemben bízik, és a szentséget nem a maga műveitől, hanem Krisztus keresztyéntől várja, lassan elhomályosodott volna. Talán végül a megváltás egész művéről való tiszta kép is eltűnt volna.

Hosszú ideig küzdhetett Szent Pál magában, sokat imádkozhatott, míg elhatározta magát a végsőre, pedig az a veszély fenyegette, hogy két legjobb barátját sérti meg és idegeníti el magától. Természetesen ezt csak egy Szent Pál merhette megtenni, és ő is csak benső isteni sugallatra. Nyilvános volt a veszedelem, azért egy nyilvános összejövetelen kérte számon Szent Pétert. A keletiek szenvedélyes természetének megfelelően kemény szavakat használt, amikor Péter viselkedését képmutatónak nevezte. Szent Pál maga azt írja később levelében, hogy nyíltan, szemtől-szemben, nem a háta mögött szállt szembe Péterrel. Éppen ezért világos és komoly beszéde megszerezte számára a győzelmet.

Lényeges bizonyítéka az volt, hogy a szent misztériumban mi is Krisztussal együtt meghaltunk és Krisztussal együtt feltámadtunk. Ma erre a beszédre azt mondanák, hogy *misztikus* szavak. A régiek pedig *misztériumnak* érezték, tehát valami rejtett és a lélek mélyén végbemenő folyamatnak, de amelynek valóságában ők rendíthetetlenül hittek. Szent Pál ebből a gondolatból továbbfejt, hogy nem a Törvény és nem annak teljesítése a krisztusi személyiség alakító elve, nem az a krisztusi emberek személyes életének irányítója, hanem maga Krisztus, illetve pontosabban Krisztusnak az a misz-

tikus bennünk lakása, melyet a „pléroma”, a Szentlélek teljessége teremt meg mibennünk.

Ősi erővel tör ki Szent Pálból a Krisztussal való egyesülés mélységes átélése: Én Krisztussal keresztre feszítettetem. Élek, de már nem én élek, egy más él én bennem, mert életemnek alapja Krisztus. Életem számomra csak azért méltó az átélésre, mert hiszek Krisztusban, ki engem szeretett és értem feláldozta magát.

c) Csodálatraméltók ebben az eseményben a szereplők valamennyien.

Nagy marad Pál, amikor megmutatja, hogy nem tekint a testre és a vérre, nem tekint semmire a világon, ha Krisztus ügye forog kockán. Tisztelettel bár, de mégis határozottan megmondja a maga igazságát. Kitarja lelkét és mi megértjük abból, hogy miért érezte ő úgy át a Törvény és kegyelem közti ellentétet, és miért szállt úgy síkra a kegyelem mellett.

De csodálatunkra méltó Péter és Barnabás is. A lelki nagyság jele a hibának átlátása és alázatos elismerése. Nem akarta Péter a maga tekintélyét viselkedésének védelmezésével megtartani. Ő maga és kora még nem volt ebben a tekintetben olyan aggódó, mint a későbbi nemzedék. De nem is kellett neki aggódnia, mert az ő személyes tekintélyét Krisztus szava alapította meg. Éppen ebből az esetből láthatjuk, hogy oly magasan állott a hívek becsülésében, hogy ez az esemény az ő szemükben semmit sem jelentett.

Szent Péter maga pedig, amikor tudatában volt elsőbbségének és az ebből fakadó méltóságának, ugyanakkor nem felejtette el az Úr tanácsát: „Aki közöttetek a legnagyobb, legyen mindenkinék szolgája!” Könnyes szemekkel nyujtott tehát kezét Pál testvérének, átölelte őt, és ezzel szavak nélkül lefegyverezte azt, aki viselkedése felett oly kemény szavakkal mondott kritikát. Tudta Péter, hogy nem

Pál szólt hozzá, hanem Krisztus szólt Pál ajka által, és jóságos szemét szebbé tette a könny, mely ugyanúgy fakadt lelkéből, mint nagycsütörtök éjtszakáján.

Hogy maradt-e valami keserűség a megbántottak szívében, nem tudjuk eldönteni. Barnabáséban valószínűen maradt, mert látni fogjuk, hogy hamarosan teljesen elválnak utai Pálétól. Szent Péternél pedig talán az ellenkezője történt. Most kapcsolódtak össze még jobban lelkileg, úgyhogy közös barátságukat a közös vértanúhalál pecsételte meg.

d) Nagy szakadásnak lehetett volna kezdete ez az esemény, melyben két szeretetreméltó, érdemekben gazdag, nyílt szívű és Krisztushoz ragaszkodó férfi szinte az egész Egyház színe előtt nyilvánosan szembekerül egymással. És mégsem lett szakadás, mert mindnyájan határtalan szeretettel s odaadással ragaszkodtak Jézushoz. Krisztusban pedig nincs sem győztes, sem legyőzött.

Előttünk azonban világos, hogy a fiatal krisztusi Egyházban nagy ellentétek voltak, és ezek a Szentlélek ereje nélkül szétdobták volna a fiatal szervezetet. Péter és Jakab a Törvény képviselői voltak, Pál pedig a krisztusi szabadságé és a lélek erejéé. De Péter és Pál nem ellentétek, hanem egymással kart karbaöltő testvérek. Így kell lennie ennek az Egyház egész történetén mindvégig. Jöhetnek idők, amikor a krisztusi szabadságot szabadosságra használná fel az emberi gyöngeség. Akkor döntő szerepe van Szent Péter ragaszkodásának a Törvényhez. De jöhet idő, amikor a törvény kezd merevvé válni, az emberek lelkét ridegségbe kezdi fagyasztani. Akkor kell Szent Pál szelleme, hogy Krisztus iránt való lángoló szeretete és az ő kegyelmébe vetett rendíthetetlen hite újra életre melegítse a halálba dermedő lelkeket.

NEGYEDIK FEJEZET

SZENT PÁL MÁSODSZOR ÚTRA INDUL

22. Szétváló utak

Szent Pál lelkének gazdagsága egyre teljesebben kezd előttünk kibontakozni. Eddig láttuk őt mint pihenést nem ismerő vándorprédikátort. Megismertük hajthatatlan jellemét, akit ha megköveznek is, nem riad vissza, hogy ugyanoda visszatérjen és tovább hirdesse Krisztust. Megismertük mint minden nehézséggel megküzdő organizátort, aki marandó szervezetet akar létrehozni s ezért nem magára épít mindent. Most látjuk majd a szerető, melegszívű édesatyát, a juhaiért szorongva aggódó lelkipásztort. Nem is tud egy helyben maradni, mert alighogy elvégezte a most szükséges feladatokat, máris új körútra szánta el magát.

XV. ³⁶Jó idő múlva — az 51. év koratavasán Pál így szólt Barnabáshoz: *Menjünk vissza oda, amerre első alkalommal jártunk. Látogassuk meg a testvéreket városról-városra mindenütt, ahol előző utunk alkalmával hirdettük az Úr igéjét. Nézzük meg saját magunk, hogy miként vannak.* ³⁷Barnabás azt akarta, hogy vigyék el magukkal újra Jánost is, mellékeven Márkust, akivel Ciprus szigetét is együtt járták. ³⁸Pál ellenben talán attól félt, hogy Márk újra ingadozni fog, mint elsőizben is, vagy talán egy egész életre szóló alapos leckét akart adni az ifjúnak, kérte Barnabást, hogy ne kelljen visszafogadnia azt, aki akár testi, akár lelki gyöngeségből, de — elpártolt tőlük Pamfiliánál és a pogá-

nyok megtérítésére szolgáló munkába nem ment velük együtt.

³⁹Igy nézeteltérés, ebből elkeseredés támadt köztük úgyannyira, hogy különváltak egymástól. Barnabás maga mellé vette Márkot és Ciprusba hajózott. Többé nem is dolgozott együtt Szent Pállal. ⁴⁰Pál viszont Szilást választotta kísérőtársul. Miután a testvérek őt Isten kegyelmébe ajánlották, vele útrakelt. ⁴¹Bejárta Szíriát és Ciliciát. Megerősítette az egyházakat. Arra buzdította őket, hogy tartsák meg az apostolok és presbiterek rendelkezéseit.

a) Ez a kis jelenet mély bepillantást enged Szent Pál lelkébe. Ha ugyanis keressük az okot, ami őt az új útra sarkallja, akkor nem elég arra rámutatni, hogy általában, ez volt az apostolok módszere, mert mindnyájan újra felkeresték az általuk alapított egyházakat. Inkább azt kell kiéreznünk, hogy Szent Pál, ha testileg távol is volt híveitől, lélekben mindig náluk tartózkodott. Gondol fájdalmaikra és örömeikre. Bántja, ha rossz hírt hall róluk, de örül a jó hírnek. Majd dicséri, majd feddi őket. És állandóan imádkozik értük. Ez a meleg, szinte mondhatnánk anyai gondoskodás nyilatkozik meg itt, mert újra indul hozzájuk, jóllehet második tartózkodása alkalmával már mindenhol megállapította a végleges rendet, és külön elöljárókat is rendelt számukra.

b) Látjuk azonban azt is, hogy Szent Pál is mennyire ember. Látjuk őt mint alakuló szentet, akiben azonban még az új ember nem győzte le teljesen a régi embert. Feltámad benne is a régi Saulus hevesége, amikor Barnabással nézeteltérése támadt, amely végül szakadáshoz vezetett. Erre okot az szolgáltattott, hogy Barnabás szeretne volna erre az útra unokaöccsét, János Márkot is elvinni. Pál lelkében azonban még nem aludt el két keserű em-

lék, az egyik Barnabáshoz, a másik éppen Márkushoz fűződött. Barnabás is még nem oly régen Antiochiában mintha elszakadt volna tőle és Péter mellé állott volna, amikor a két nagy apostol között is vitatkozás keletkezett. Ez is vezethette Szent Pált, hogy Barnabásnak ellene mondjon. De azt sem tudta elfeledni, hogy első útjuk alkalmával Márkus cserbenhagyta őket. Attól tartott, hogy most is hasonlóképen fog történni, hiszen talán most is rágalmazás, üldözés, megkorbácsolás, megkövezés várhat rájuk. A városi fiú újra vissza fog majd ezektől riadni. Hiszen ilyen ingadozó volt akkor is már, amikor Krisztust elfogták. A zajra kiszalad házukból, követni kezdte Krisztust és a katonákat. De amikor egyik megfogja őt is, akkor ruháját otthagynya visszamenekül.

Barnabás szerette kisöccsét, nővérének fiát. Azt gondolta, hogy elég lecke volt számára, amit már eddig kapott. Azt látta, hogy Márkus az újonnan feltámadt készségével maga is jóvá akarja tenni előbbi gyöngeségét. Meg talán attól is félt, hogy az új visszautasítás az ideálisan gondolkodó fiú lelkében nagy kárt okozhat, és talán mindörökre elveszi kedvét a további munkától.

A nézeteltérés következménye az lett, hogy a görög szöveg szerint elkeseredés támadt közöttük, és utaik végleg különváltak. Fájdalmas minden szakadás, de még fájdalmasabb lehet azok között, akik ily nagy munkában dolgozhattak együtt Krisztusért.

c) Kinek volt igaza?

Vigyázzunk az ítélettel! Előttünk áll a világos példa, hogy mily nehéz egy embert megítélni. Márkot magát is Szent Pál keményebben, Barnabás szelídebben ítélte meg, pedig mind a ketten okos és szent emberek voltak, tapasztalatuk is és józan ítéletük is megvolt. Bizony nagyon sok oly dolog van egy jellem megismerésében, melyet csak a Mindentudó ítélhet meg tévedés nélkül. Mi emberek sohasem láthatunk másként egy embert, mint a

mi gyarló értelmünkön keresztül. Ennek gyarlóságát még fokozza, hogy a rokonszenv vagy az idegenkedés még inkább megmásítja a keletkező képet.

Azt kell mondanunk a jelen esetben is, mint a legtöbb hasonló esetben, hogy mind a kettő véleményében volt igazság is, de csak részigazság, és mind a kettő valamit tévesen nézett. Mindig ez az oka ugyanis, ha szent emberek vagy jó emberek között keletkezik nézeteltérés. Ennek egyik oka a különböző temperamentum. Más az egyik és más a másik. Lehet mindegyik külön-külön teljesen jó és tökéletes a maga nemében, — és mégis egymástól lehetnek teljesen különbözők. Anyagi hasonlatot is mondhatnánk ennek megvilágítására: A fizikai világban a legtökéletesebb test a gömb. Mégis két gömb csak egy pontban érintkezik. Az összes többiben pedig különböznek egymástól. Így lehet, hogy két szent ember is csak az Isten szeretetében tudnak találkozni, de minden másban különböznek.

Szent Pál és Szent Barnabás között az egymás meg nem értésének oka az lehetett, hogy Szent Pál magát *a nagy ügyet*: Krisztus igéjének hirdetését nézte, Barnabás pedig *inkább az embert* nézte és sajnálta meg. Ekkor már megérthetjük mindkettőnek a lelkét. Aki Krisztus ügyét nézi, az hajthatatlan lesz. Ha valakit egyszer a cél elérésére alkalmatlannak talál, akkor inkább az embert állítja félre, csak az ügy kárt ne szenvedjen. Szent Pál egész életét feltette az evangélium hirdetésére. Teljesen a tettek embere volt. Így osztoznia kellett a cselekvő embereknek sorsában, akik sokszor szívük ellenére is kénytelenek látszólag szívtelenül cselekedni.

Ne ítéljünk tehát, hogy meg ne ítéltessünk!

d) Ki tévedett?

Emberileg azt kell mondanunk, hogy Szent Pál. Nekünk ezt azért könnyű megmondanunk, mert mi már tudjuk az egész eseményt. Tudjuk, hogy a jövő Barnabás felfogását igazolta. De éppen azt is tudjuk, hogy maga Szent Pál is, mikor átlátta tévedését,

jóvátette azt. Ha emberi volt is felindulásában, kemény ítéletében és a kissé keserű szétválásban, szent lett a feledésben, a teljes megbocsátásban, az újra átölelésben.

Márkus bátor, önzetlen, nagyszívű emberré lett. Később nagy szolgálatot tett Péternek is, de Pálnak is. Nevét az egész krisztusi világ ismeri, hiszen Szent Péter prédikációit ő foglalta össze a második evangéliumban. Tehát egy szent és zseni is tud tévedni. Pál azonban nem vonakodott helyrehozni és jóvátenni tévedését. Római fogságából ezt írja a kolosszaiaknak: „Üdvözlök titeket Márk, Barnabás kísöccse. Róla már kaptatok ismertetést. Ha hozzátok megy, fogadjátok szeretettel őt.” (Kol. 4, 10.) Timotheusnak pedig azt üzeni: „Küldd el Márkust hozzám, mert nagyon értékes számomra az ő segítsége.” (II Tim. 4, 11.) Ime, így találkoztak újra kölcsönös megértésben, sőt így szenvedtek együtt a fogságban is. (Fil. 24.)

Barnabásról is megemlékezik Szent Pál később a korintusiakhoz írt levelében, mikor dicséri apostoli tevékenységét. Ebből következtethetjük, hogy újra kapcsolatba kerültek és kölcsönösen értesíthették egymást missziós tevékenységükről. Van azonban a hagyomány szerint továbbtartó barátságuknak még egy maradandó emléke. Már Tertullianus arra gondol, hogy a zsidókhoz írt levelet, mely tele van szentpáli gondolatokkal, de stílusában mégis eltér a többitől, esetleg Barnabás írhatta. Origenes is megcsodálja ennek a levélnek Szent Pál többi leveleitől eltérő elegáns formáját, jó görögségét, harmonikus és kiegyenlített, minden viharos kitöréstől ment felépítését, amely talán Barnabás szép, nyugodt lelkét tükrözteti vissza. Ő ugyanis, mint született ciprusi, elsajátíthatta azt az alexandriai műveltséget, mely ebből a levélből kicsendül. Bár ily régi bizonyosság szól e feltevés mellett, az igazat eldönteni nem lehet. Az Egyház jogosan felvehette kánonjába ezt az ismeretlen kéztől írt levelet, mert

nemcsak Szent Pál lelkének nyomát láthatjuk rajta, hanem visszatükrözi akár Barnabásnak, akár egy másik jóbarátnak lelki rokonságát.

e) Szent Lukács pártatlansága és megbízhatósága mellett szól, hogy ezt az egyébként nagyon emberi eseményt nem hagyta ki. Általában mondhatjuk, hogy a Szentírás csodálatos nyíltsággal szól hőseinek hibáiról is. De éppen ezzel lesz számunkra nemcsak az oktatásnak, javításnak és nevelésnek (II Tim. 3, 16.), hanem a vigasztalásnak is (Róm. 15, 4.) a könyve.

Ebből az eseményből meríthetünk mi is vigasztalást, amikor emberi gyarlóságaink fel-feltörnek. Csak azt is meg kellene tanulnunk, hogyan tudjuk jóvátenni. Ne hibánkat akarjuk igazolni azzal, amiben nagy emberek is esetleg hibáztak, hanem próbáljuk meg abban követni őket, amiben igazán nagygyá lettek.

f) Még fontosabb azonban az a tanulság, amelylyel megismerjük az Isten gondviselő irányítását. Meg kell csodálnunk először is, hogy mint szolgálja minden az Isten terveinek megvalósítását. Így a jellemek eltérése is. Szent Pál célratörő, keményebb és egyenesebb, mint Aranyaszájú Szent János mondja, Barnabás lágyabb szívű, szelídebb és megértőbb. Látszólag nagy az ellentét, és mégis Isten ügyét szolgálja mind a kettő.

Most már látjuk, hogy kellett ez az elválás Barnabás szempontjából is. Lehetetlen volt ugyanis, hogy ilyen nagy egyéniség, amilyen ő is volt, talán egész életén át a második szerepet játssza Szent Pál oldalán. Maga is akkora fényesség volt, hogy nem állhatott mindig egy nagyobbknak az árnyékában. Az ő szelíd komolysága, meleg tekintete, atyai hangja, a prófétai beszédnek külön karizmája, melyre már neve is rámutat, valami elbűvölő, vigasztaló, vonzó hatást adott lelkének, és gyorsan meg tudta nyerni a szíveket. Ragaszkodó természetű volt, azért maradt szülőhazájában, és azt akarta, hogy ott is legyen

eltemetve. Sírját ma is mutatják, Famagusta közelében, Ciprus szigetén.

A missziók ügye is nyert vele, mert két hit-hirdető helyett most négyen mentek a világba. Pál Szíliában talált segítséget, Barnabás és Márkus pedig együtt maradtak. Isten országának terjedése előbb-utóbb úgyis megkívánta volna az erőknek a megosztását.

g) De érdekesen látni ebből az esetből is, hogy hogyan vezet az Isten. Nem mindig nyíltan kifejezett szavakkal. Nem is megsejtéssel, látomással, álommal, hanem sokszor emberi gyarlóságokkal, az életkörülmények alakulásával, nem egyszer az élénk társulási nehézségekkel, gonosz ember üldözésével. Olyan kicsiny dolog kell Istennek, hogy célját elérje.

A lényeg, amit meg kell jegyeznünk, hogy mindnyájan sötét úton járunk. Legtöbbször nem tudjuk, hogy holnap, holnapután mi lesz az Isten akarata, hová, merre fordítja életünk sorsát. Egyetlenegy bizonyos: hogy ami van most ebben a pillanatban, azt az Isten vagy egyenesen akarta, vagy megengedte, de mindenképpen tudott róla. Ez az egy gondolat is adhat megnyugvást az élet minden körülményében.

23. Isten irányítása alatt

XVI. ¹Szent Pál a cilíciai kapunak nevezett hágon át ment a Tauruson keresztül és eljutott *Derbébe*, most már harmadszor. *Azután Lisztrába*. Itt kövezték halálra, és itt kapta szenvedésének legkedvesebb gyümölcsét is. *Idevalósi volt még az első térítése idejéből egy bizonyos Timoteus nevű tanítvány, egy hívő zsidó anyának: Eunicének, de görög atyának a fia.* ²*A testvérek Lisztrában is meg Ikoniumban is jó bizonyosságot tettek mellette.* ³*Pál segítőtársaként magával akarta vinni az útra. Azért magához vette, s bár tudta, hogy a zsinati határozat szerint nem kell*

az üdvösségre a mózesi törvény megtartása, mégis tisztán pasztorális okokból: *mégis az ezeken a helyeken lakó zsidókra való tekintettel körülmetélte, mert mindenki tudta róla, hogy atyja görög volt, s így nem taníthatott volna a zsidók közt a zsinagógákban.*

“Sorra járták ezután a városokat, és mihez tartás végett közölték Krisztus követőivel a végzéseket, amiket Jeruzsálemben az apostolok és presbiterek hoztak éppen arról, hogy a körülmetélés nem szükséges az üdvösségre. Így az Egyházak megerősödtek a hitben, és számban is gyarapodtak napról-napra.

a) Miért akart Szent Pál társat maga mellé, amikor Barnabástól elszakadt? Látjuk, hogy nem szívesen utazott egyedül, már csak azért sem, mert első útja alkalmával maláriát kapott, és a lázrohamok most is, később is meg-megtámadták.

Ennél azonban döntőbb lehetett az Úr rendele-téhez való ragaszkodás. A mi Urunk Jézus Krisztus kettesével küldötte szét tanítványait és Szent Pál ebben is hú akart maradni Mesteréhez.

Hogy pedig miért választotta most Szilást, azt könnyű megmagyarázni. Hűséges, nemeslelkű, minden áldozatra kész volt, és főként hiányzott belőle a zsidó szűkszívűség. Szent Pál számára egyenesen kedvező volt, hogy Szilásban a jeruzsálemi egyház egyik tagjával járhatta útjait, aki hozzá még Péter-hez is nagyon közel állott. (I Pét. 5, 12.) Ebből azt is láthatjuk, hogy a Péterrel való nézeteltérés nem hagyott egyikük szívében sem nyomot. Szilás mint összekötő tag Jeruzsálemmel, egyúttal értékes megerősítés volt Pál számára, hogy nyilvánvaló legyen az anyaegyház által történt elismerése. De értékes segítőtárs volt a hivatalos hatóságokkal szemben is, mert Szilás római polgár volt. Szilást magát pedig megnyerhette Szent Pál merész vállalkozó kedve. Aki ugyanis egyszer ennek a férfinak a közelébe

került, az vonzóerejétől nem tudott többé megszabadulni.

b) Mily csodás az Isten útja a történelemben! Antiochiából észak felé indultak el az Amanus hegyen keresztül. A 900 m magas hágóról mégegyszer visszatekinthettek Antiochia kedves síkságára. Utána megkezdődött útjuk nehezebb része egy szűk hegyszoroson keresztül, melyet a régiek szíriai kapunap neveztek. A régi római úton vonult Szent Pál és Szilas egészen Alexandrette öbléig. Nagy Sándor alapította ezt a kikötőt, hogy kiindulópontja legyen a Mezopotámia felé tartó nagy karavánút számára. Közelében terül el az a síkság, amelyen Krisztus előtt 333-ban Nagy Sándor legyőzte Dáriust. Ez az isszusi csata eldöntötte Ázsia és Európa sorsát. Ez volt a hellenizmus megszületése. Ez az a nagy keleti szellemi áramlat, melyben Nyugat és Kelet kultúrája összetalálkoztak. Így lett Nagy Sándor tudattalanul is az evangéliumnak előkészítője, mert ez a csata alapította meg a görög nyelvnek és kultúrájának világhuralmát és ez készítette elő Róma uralmát Kelet fölött. Pedig e kettő nélkül Szent Pál nagy útja a római impériumon keresztül nem lett volna elképzelhető sem.

c) Rövid ideig Tarsusban is tartózkodhattak, azután kezdődött útjuknak a legnehezebb része. Valami képet ad nekünk erről a következő leírás.* Mivel Taurust még májusban is hó fedte, azért aligha indulhattak el előbb május végénél. Az első nap még csak szép nyaralók között vitt az útjuk, de a második napon már kezdődtek a nehézségek. Bejuttattak a ciliciai kapuba, amelyet „ördögszakadék”-nak is neveztek.

Ma a bagdadi vasút ablakából kényelmesen nézhetjük azt az utat, amelyet a két apostolnak még gyalog kellett megjárnia. A szoros falai több száz

* V. ö. Holzner: 140—147. l.

méter magasra is meredeztek, míg a mélyben helyenkint az út csak 10—12 lépés keskeny. Állandó bent a félhomály és a gyorsan folyó hegyi patak zúgása. Néha csak egy gerenda vezetett át a vizeken. Oly vad ez a szoros, hogy a keresztesvitézek, mikor rajta keresztül vonultak át, hogy a Szentföldet felszabadítsák, vadsága miatt *Júdás kapujának* nevezték. Maga a szoros néhány száz méter magas és alig húsz méter széles, de ebből is csak négy és fél méter a járható. A sziklába vésett feliratok szerint ezen vonultak keresztül a világtörténelem nagy hódítói: a fáraók, az asszírok, a nagy perzsa királyok, Xerxes és Dárius, Nagy Sándor, később Harun al Rasid és Bouillon Gottfried.

A Taurus láncának megmászása után a szakadék hatalmas völgygé tágul, de utána újra egy hágó következik, a 3560 m magas Bulgar Dag. Lovasembernek négy napig tartott ennek a 120 km-es hegyiútnak a megtétele. Ha voltak is hidak, szinte életveszélyes volt rajtuk átmenni. De nagyon gyakran kellett átúszniuk a ragadó gyorsaságú folyón. Csak itt-ott volt egy-egy római katonai őrház, hogy valami védelmet nyújtson a rablók ellen és fedelet az éjtszákára. Ezekre a veszélyekre gondolhatott Szent Pál, mikor később ezt írja: „Sokat utaztam, sok veszélyben forogtam a folyókon, a rablók között, a pusztaságban, éhezve és szomjazva.” (II Kor. 11, 26.)

Nem volt könnyű azonban a leereszkedés sem. Fátlan, sziklás, kialudt kráterek között kellett menniük. Lent pedig a tájék a tavaszi esőzések és a hóolvadás után szinte egyetlen mocsár volt. Itt vezető nélkül az utas is, lova is nyomorultul elsüllyedt volna a mocsárban.

Mily nagyszerű is a Szentírásban, hogy minderről csak annyi van: „Eljutott Derbébe és Lystrába.” Ha nem lettek volna lelkes férfiak, akik megpróbálták maguk is végigmenni ezeken az utakon, hogy így tapasztalatból megismerjék és velünk meg-

ismertessék ezt a tájat, akkor szinte sejtelmünk se lehetne, mit jelentett ez az út.*

d) Lisztrában nagy öröm várt Szent Pálra. Mikor először ott volt és elszenvedte a megkövezést, akkor talán fel sem tűnt neki a gyermek Timoteus, akit pedig ettől kezdve az ő példája lelkesített. Most azonban már felnőtt fiatalemberré lett, akiben Szent Pál is csodálattal látta az isteni kegyelem kiválasztásának csodáját. Azok közé tartozott, akiknek szeméből sugárzik az istengyermekség. Kedves és szeretetreméltó mind természeténél, mind a kegyelem erejénél fogva. Családja elősegítette lelke fejlődését. Pogány édesapjának halála után vallásos anyja és nagyanyja nevelték. Ők taníttatták a Szentírás olvasására és imádságra, mert szívük mélyén remélték, hogy Krisztus papja lehet. Szép példája ez annak, hogy a papi hivatást nem lehet mesterségesen megteremteni, hanem ez természetesen nő ki a krisztusi család légköréből.

Timoteus családja társadalmilag is magasabb rangú lehetett, mert úgy beszélt és írt görögül, mint egy született görög. Ezért lehetett később az Apostol íródeákja. Már eddig is mint felolvasó segédkezhett az istentisztelet alkalmával, mert az öregek tanúbizonyságot tettek mellette. Most azután Szent Pál előkészítette őt a pappászentelésre. A presbiterek gyülekezete Pállal és Szilással együtt az ifjúra tette kezét, ki ezzel Krisztus papja, majd később püspöke lett.

Szent Pál hűséges kísérőtársat kapott Timoteusban. Gyakori betegségeiben, gondokkal teli éjszakákban, amikor emésztette őt az aggodás minden egyházért, úgyhogy már szinte erejének végét érezte, ott állt mellette szelíd részvéttel. Követte őt Korintusba, Efezusba, Jeruzsálembe és Rómába.

Felbecsülhetetlen szolgálatairól hálásan emlé-

* Alf. Steinmann, Die Welt des Paulus im Zeichen des Verkehrs. Braunsberg 1915.

kezik meg Szent Pál: „Nem találtam senkit, aki velem annyira egy szív, egy lélek lett volna . . . Úgy viselkedett, mint gyermek az atyja iránt és segített az evangélium szolgálatában.” (Fil. 2, 20.) Máskor is atyai büszkeséggel nevezi őt „a hitben igaz fiának”. (I Tim. 1, 2.)

Timoteus pedig ugyanúgy, mint a többi apostoltanítvány, nem eredetiségével és önállóságával tűnt ki, hanem inkább tanulékonyságával és hűségével. Őt is és társait is jellemzi ez a régi mondás: „Quod didicerunt, docuerunt: quod acceperunt, tradiderunt — amit tanultak, azt tanították, amit kaptak, azt adták tovább.” De éppen ezzel szolgálták a Gondviselés tervét, melynek nem eredeti szellemekre volt ekkor szüksége, hanem a hagyomány hűségére őrzőire és továbbadóira.

e) Érdekesen látjuk érvényesülni Szent Pál élete sorsában is azt az igazságot, hogy ha valaki mást megítél, akkor az Isten nem egyszer azzal bünteti, hogy hamarosan maga is elköveti ugyanazt a hibát. Szent Pál még nemrég szembeszállt magával Szent Péterrel is, mikor az Antiochiában látszat szerint a zsidóból lett keresztények mellé állott. Most azonban Szent Pál lesz következtlen önmagához. Bár azt tanítja, hogy a körülmetélés nem szükséges az üdvösségre, mégis Timoteust körülmetélteti.

Hogyan magyarázhatjuk meg ezt az esetet? Vajjon nem kell-e nekünk is következtelenséggel vádolnunk őt? Különösen akkor, ha tudjuk, hogy később Titus esetében egyenesen ellenszegül annak a követelésnek, hogy őt körülmetélje.

Nem szabad nehézségeket keresnünk ott, ahol könnyen meg is tudunk felelni. Aranyszájú Szent János azt mondja: „Szent Pál körülmetélte Timoteust, hogy megszüntesse a körülmetélést.” Így ez szellemes szójátéknak tűnik csak fel, de ha figyelembe vesszük, hogy maga Timoteus is hirdeti Szent Pállal együtt az apostoli dekrétumot, mely megszünteti

azt a véleményt, hogy *kell* a körülmetélés, akkor világos, hogy tisztán pasztorális és taktikai szükségből elismerték, hogy *lehet* körülmetélés.

Látjuk, hogy hasonló megfontolásból lesz később kész maga Szent Pál is nazireus fogadalmat tenni, csak hogy megnyerje a zsidó hagyományhoz ragaszkodókat, mert ő „mindenkinek mindene akart lenni”. Nyíltan meg is írja: „Én teljes függetlenségem ellenére mindenkinek kész szolgája lettem, hogy a többséget megnyerjem. Igen: a zsidóknak zsidó lettem, hogy a zsidókat megnyerjem. A törvény népének mintha törvény alatt állnék, hogy a törvény népét megnyerjem. A törvény nélkül valóknak, mintha törvény nélkül volnék, — bár nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvénye közösségében — hogy a törvény nélkül valókat megnyerjem. A gyengéknek gyenge lettem, hogy a gyengéket megnyerjem. Egyszóval: mindeneknek mindene lettem, hogy mindenáron megmentsek egynéhány lelket.” (I Kor. 9, 19—23.)

Titus esetében azonban egészen másként áll a dolog. Először is Timoteus anyai részről félig zsidó volt: így tehát nem állott távol tőle lelkileg sem, hogy az ószövetség ritusával is megmutassa származását. Titus ellenben teljesen pogány származású volt: így tőle magától is teljesen idegen volt az ószövetségnek ez a szertartása. Másrészt Titusnál a judaista keresztények követelték a körülmetélést, és ha Szent Pál engedett volna az ő követelésüknek, akkor ez az engedékenységek azt mutatta volna, hogy nekik ad igazat. Míg tehát az első esetben teljesen közömbös cselekedet volt, melynek csak jó gyümölcsei lehettek, mert Timoteust a zsidók is egészen magukénak vallhatták, de a pogányok is sorstársuknak tekinthették, — Titus esetében már következményében jogfeladás lett volna és az apostolok döntésének tagadása.

XVI. ⁶*Azután bejárták Frígia és Galácia tartományát. Itt Szent Pál betegsége miatt kénytelenek voltak pihenőt tartani. Az Apostol ezt úgy vette, hogy a Szentlélek megtiltotta nekik, hogy ez alkalommal a nyugati partokon, a Provincia Asia-ban hirdessék az ígét.* ⁷*Erre Szent Pál nem eredeti terve szerint Efezus felé, hanem észak felé fordult. Mikor Miziába értek, megpróbálták ugyan, hogy onnan Bithiniába jussanak, mert több nagy város és a nagyszámú zsidóság is vonzotta őket. De Jézus lelke: a Szentlélek, oda sem engedte őket.*

⁸*Csak áthaladtak azért Mizián és lementek Troasba. Ez kb. 18 km-re épült a régi Trója helyétől, és átkelő pont volt Kisázsia felől a már Európában lévő Macedónia felé.* ⁹*Itt Pálnak éjnek idején látomása támadt, de nem álom közben, hanem imádkozás közben. Egy a ruhája, elsősorban a fejvisellete szerint makedon férfiú állott eléje és kérve-kérte: Jöjj át Makedoniába! Segíts rajtunk!*

¹⁰*A jelenés után abban a biztos tudatban, hogy Isten hívott oda minket az evangélium hirdetésére, nyomban igyekeztünk megfelelő hajót keresni és elindulni Makedoniába.*

a) Most hová? Merülhetett fel Szent Pál lelkében, miután a gallatai egyházakat újra végiglátogatta és megerősítette. Lelke mindig nyugat felé hajtott, de most mintha bizonytalankodást látnánk nála. Egyszer a test gyöngesége, máskor Isten Lelke keresztelte terveit. Hogy mi volt ez az utóbbi, azt nem tudjuk biztosan megmondani. A keleti ember általában fogékonyabb a sejtelmek, az előjelek, a benső sugalmak iránt, mint ahogy ma azt megértенők. Ők még jobban kapcsolatban éltek a természetfölöttivel. Érezték a magasabb hatalmak irányítását. Nem egy-

szer akarták azt megismerni a csillagok állásából és az álmok magyarázásából. Nem kell ebben okvetlenül pogány babonáskodást látnunk, mert lehet, hogy mindezeknek alapja a bennünk tudattalanul végbemenő folyamatoknak ősrégi és nem egyszer a mai-nál mélyebb megismerése.

Ehhez az igazi lelki alaphoz azonban Szent Pálnál Isten irányítása is belekapcsolódott, mert az apostolok cselekedetének egyik legfeltűnőbb vonása, hogy Szent Pál mennyire nem előre megállapított menetrend szerint megy missziós útjára és mennyire átadja magát egészen az isteni vezetésnek. Ez egyszer bizonyos tényekben, máskor váratlanul jött hírben, majd az út nehézségében, majd az eredménytelenségben, de nem egyszer az istentisztelet alkalmával hallott prófétai hangokban vagy álmokban nyilatkozott meg. Mily jó lenne, ha mi is tudnánk ezekre Szent Pállal együtt felfigyelni, de ugyancsak Szent Pállal együtt, ha valamit Isten akaratának megismertünk, akkor gyorsan határozni és halogatás nélkül cselekedni.

b) Szent Pál most a régi római úton Efesus felé akart menni. Így jutott el Apameába, az út elágazásához. Itt érezte a Léleknek első vétő-ját, mely Efesusztól visszatartotta. Miért? Talán azért, hogy ha oda eljutott volna, akkor nehezen szabadulhatott volna el. Hiszen a harmadik missziós útján is egy teljes esztendeig tartózkodik Efesusban. Nagy kérdés lett volna tehát, hogy Efesusból megtalálta volna-e az utat Európa felé, pedig az isteni Gondviselés most őt ide hívta.

Pál azonban még nem látja biztosan az utat, tehát észak felé fordul. Szent Lukács csak nagy általánosságban, néhány sorba foglalja össze az eseményeket. A tudósok vitatkoznak, hogy merre járt, előttük csak az a tény világos, hogy az Apostolok Cselekedetei még a két apostolfejedelem működésének is csak igen kis részét tárja elénk. De ez is elég

arra, hogy megsejtsük és tisztelettel meghajoljunk a nagy munka előtt.

Lehet, hogy ebben az időben járt az észak-galaták között.* A „galata” elnevezés görögös formája a gall vagy kelta névnek. Krisztus előtt 300 táján néhány kelta törzs ugyanis elhagyta Toulouse vidékét, és a Duna melletti országokon át eljutott a Balkánra, majd onnan Görögországon keresztül Kis-ázsiaába. Kedvük szerint raboltak mindenfelé, míg végre a Halis folyó két partján megállapodtak. Ott alapították meg Tavium Pessinus és Ancyra (a mai Ankara) városát. Sokáig megtartották kelta erkölcsüket, vallásukat és szervezetüket, de nem tudtak egészen elzárkózni a görög és zsidó hatás elől. Függetlenségüket 189-ben veszítették el Krisztus előtt, de a római hódítók elég bölcsek voltak ahhoz, hogy hagytak bizonyos önállóságot, önálló alkotmányt és meghagyták királyukat is. Így a galaták a rómaiaknak hűségese szövetségese maradtak.

Ha Szent Pál szokása szerint most is a nagy városokat kereste fel, akkor eljutott Ancyrába is. Saját szemével láthatta a „feliratok királynőjét” (monumentum Ancyranum), Róma és Augustus templomának külső falán. Ezen Augustus maga foglalja össze sűrített alakban uralkodásának nagy tényeit. Együttal beszédes bizonyítéka az „Imperium Romanum” nagyságának és jelentőségének. Megtanulta már eddig is csodálni a rómaiak bátor zsenijét, szabadságszeretetét, a rend iránti érzékét, törvényadó tehetségét, folyton előretörekvő buzgóságát és mégis várni tudó türelmét. Érezte, hogy az ő lelke is sokban rokon ezzel a római lélekkel. Most újra felloboghatott benne a láng, hogy Rómába elvigye Krisztus igéjét. Meg is írja később a rómaiaknak: „Éveken át vágyakoztam, hogy hozzátok eljussak.”

* Érdekes nép lehetett ez, ezért akarja a francia Baumann a franciákkal, a német Holzner pedig a németekkel rokonságha hozni.

(15, 23.) Az isteni Gondviselés csodálatos végzését kell látnunk abban, hogy vágya csak akkor teljesedhetett, mikor előtte már Szent Péter elmegy Rómába, mert annak mindörökké Péter „dominiumának” kellett lennie.

Viszont Bitinia ismét más hithirdetők számára volt fenntartva. Hatvan évvel később ugyanis Plinius a következőket jelenti Traianus császárnak írt levelében: „Ez a babona — a krisztusi hit — nemcsak a városokba vonult be, hanem meghódította az egész síkságot.” De ez a hódító itt valamely ismeretlen apostol volt.

c) Újra biztos adat Szent Pál útjáról, hogy Mizián — talán apostolkodás nélkül — csak áthaladt és eljutott Troas városába. Teljes nevén a szép kikötővárost Alexandriai Troas-nak hívták, Nagy Sándor a görögök híres hősenek, Achillesnek tiszteletére ugyanis felkereste az egykori Trója romjait. Ezen a helyen buzgóságában teljes fegyverzetel kiugrott a hajóról a partra, hogy felkeresse a régi Trójának még fennálló romjait.

A rómaiak is megbecsülték ezt a helyet, mert mondáik szerint a jámbor Aeneas ősz atyját a vállán hordozva, indult el Priamus égő városából, hogy hosszú vándorút után Itália partjain kössön ki. Augustus családját Vergilius, az udvari költő, a trójai királyokkal hozta rokonságba. Ezért Augustus a várost római veteránok kolóniájává tette. Így nyújtott egymásnak kezet a görög föld és Róma.

De mi Trója és mi Ilion és mi az egész trójai háború Szent Pál művével egybehasonlítva? Mi Odysseus minden kalandja az emberiség szempontjából Szent Pál négy útjához viszonyítva? Mily furcsa is, hogy krisztusi létünkre iskoláinkban heteket fordítanak arra, hogy ezeket a történeti mondákat megismertessék, míg Szent Pál útjára talán egy-két hittanóra jut.

A maratoni futót megcsodáljuk, hogy egyhuzamban megtette az utat Athén piacáig, és kimerül-

ten, végső lehelletével elmondhatta a győzelem hírét. Szent Pál lelkét is csak egy gondolat járta át: a világot Krisztusnak megnyerni. Annak a Krisztusnak, aki eljött a földre, hogy legyőzze Olympos isteneit és az emberiségnek új, boldogabb jövőt teremtsen. Szent Pál is be akarta futni az egész világot, hogy utolsó lélekzetvételéig hirdesse ezt a győzelmet. De a maratoni futónál és minden olimpiai bajnoknál nagyobb hőssel a keresztény iskolák tanterve sem foglalkozik többet, mint Hannibállal és Scipióval! És így akarunk teljes keresztényeket nevelni!

d) Most hirtelen megváltozik az előadás módja. A harmadik személyű alanyt egyszerre felváltja ez a szó: Mi. Az általánosan elfogadott vélemény szerint Szent Pál most ismerkedett meg Szent Lukács-csal, aki ettől kezdve útítársa lett és mint szemtanú írja le az eseményeket.*

Megismerkedésükre alkalmat az szolgálhatott, hogy Pál ismét rosszul lett. Maláriájából ugyanis még nem gyógyult ki teljesen, és így orvosra szorult. De ebből a találkozásból mélyszéges barátság fejlődött ki.

A hagyomány szerint Szent Lukács Antiochiából származott és mint orvos, az akkori idők szokása szerint sokat utazott. Igazi görög voltát jellemének három vonása is mutatja. Az egyik a *vándorkedve*, különösen pedig a tenger iránt való szeretete. Oly pontos adatokat közöl a hajójáratokra és a hajóvonalakra vonatkozóan, hogy valószínűvé teszi ezt a feltevést. Ebben találkozhattak lelkileg is Szent Pállal, kit szintén vonzott a tenger.

A másik jellemvonása *írói adottsága*. Iskolázottsága megadta neki, hogy könnyen és szépen tudta írásba foglalni gondolatait. E mellett éles megfigyelő és lelkiismeretes krónikás. Jézus életéről születésétől kezdve haláláig szem- és fültanúktól

* V. ö. Holzner: 147—155. l.

gyűjt adatokat, hogy azokat később evangéliumában feldolgozza.

Végül, harmadszor megragad minket szelíd gondolkodása, nemes és gyengéden érző lelke, de elsősorban a *halálíg tartó hűsége*. Nagy csodálója az Apostolnak, de azért mindig független is tud maradni tőle. Ennek a kiegyensúlyozott, nyugodt embernek kellett megírnia a legszenvedélyesebb embernek, Jézus legizzóbb tanítványának életét. Így a keletkező Egyházzól két, élettel teljes képet adott nekünk a Gondviselés. Az egyiket Pál keze által festette annak harci kedvtől átvárt leveleiben. A másikat az orvosnak nyugodt és biztos keze által, aki a gyógyító kést is, a tollat is egyforma nyugalommal használta. Ime, a Gondviselés csodája megint, hogy Kelet és Hellas mint egyesítik legszebb adományait: Pál prófétái vízióinak mélységét és izzását, és a gondolatnak báját Lukácsnál.

e) Szent Pál biztosan, talán naponkint is, kiment a kikötőbe, hogy emberekkel találkozassék. Sokszor látott makedon embereket, amint egy könnyű anyagból készült köpenyegbe, a *chlamys*-ba burkolóztak és fejükön a *causica*-t, fehér nemezből készült magas és széleskarimájú kalapot hordozták. Erről ismerte fel látomásában is a megjelent alakot. Európa sóvárgását fejezte ki Krisztus tanítása után: Jöjj közénk! Másnap ezt a látomást meg is beszélhették egymással az útítársak: Szent Pál, Szilás, Timoteus és Lukács. Mindnyájan úgy látták, hogy Isten küldötte ezt a látomást.

Jöjj át közénk! — Fizikailag az út nincs messze: két nap alatt át lehet hajózni. De lelkileg és szellemileg már sokkal hosszabb volt az út. Szent Pálhoz mint zsidóhoz közelebb áll a szíriai, frígiai, keleti gondolkodásmód, míg a görög makedon és római kultúra még távol esett tőle. Neki magának is még lélekben messze utat kellett megtennie, hogy a görögök számára görög, a rómaiak számára római legyen.

De ez lett! És ezzel mindörökre példát mutatott az Egyház életében.

Jöjj közénk! — újra hangzik a századok folyamán ez a felkiáltás. Megértették ezt a későbbi idők igazi nagy térítői. Így például a bencés missziókat mindig jellemezte az a tény, hogy beleélték magukat az idegen népek és törzsek gondolkodásába, érzelmi világába, életmódjába. Amit közöttük Istentől adottnak, értékesnek és egészségesnek, természetesnek találtak, azt el nem nyomták. Ez nem lett volna „közéjük menetel”. Az Egyháznak azon népek nyelvén kell szólania azokhoz, akiket meg akar téríteni. Mintha egy időn át ezt elhanyagolták volna, de napjainkban újra meghallják és megértik ezt a szót: *Jöjj közénk!*

f) Szent Pál mindig tudatosan cselekedett, ha egyszer megérezte az Isten akaratát. Most is úgy lépett Görögország földjére, hogy megremegett a szíve, mert érezte, hogy nagy dolog történt! Világtörténelmi jelentőségű óra volt ez. De mint az Egyház történetének minden nagy órája, ez sem előzetes számításokból, megfontolásokból született. Szent Pál vallóban az lett, amit az „apostol” szó teljes értelmében jelent: a mi Urunk Jézus Krisztusnak egyik küldötte. Nem ő tehát, hanem a mi Urunk Jézus Krisztus lépett be ezzel Európa történetébe.

25. Az első „oratorium” Európában

Neapolisban lépett Szent Pál először európai tálajra. Neapolis az Égei-tenger partján levő kikötőváros volt, ma Kawalla a neve. A Szent Miklós-templom padlóján ma kör jelzi a helyet, ahol Szent Pál partra szállt.

A városon keresztülhaladva ráléptek a híres Viá Egnatiara. Meredek emelkedés után kedvesen tárult szemük elé Filippi városa.*

* Ramsay: St. Paul the traveller and the Roman citizen. London, 1905. 198—226.

XVI. ¹¹*Hajóra szálltunk tehát és Troasból még aznap egyenesen Szamotrake szigetére jutottunk, másnap pedig Neapolisban kötöttünk ki. ¹²Innen azután a 12 kilométerre levő Filippibe mentünk át, mely Makedonia ezen részében az első gyarmatváros, mert Augustus sok itáliai lakost telepített oda.*

Itt győzte le ellenfeleit Octavianus, és itt alapította meg az impériumot: — és itt kezdődött Krisztus győzelme az impériumon. Octavianus ellenfelei Róma állítólagos szabadságáért küzdöttek. Most egy új szabadság követői léptek partra, egy új világhódító heroldjai. Ez a világhódító kard nélkül többet tett a világ szabadságáért, mint az összes szabadsághősök együttvéve.

Ebben a városban beszélgetések között töltöttünk el először néhány napot.

¹³A rómaiakhoz nehéz volt még hozzáférni, zsidók meg kevesen laktak. Minthogy a hét elején érkezünk és senkit nem ismertünk a rómaiak közül, azért a zsidókat kerestük fel. Szombatnapon kimentünk a városból a kapun kívül a kis Gangites folyó partjára. A városban ugyanis a zsidóknak nem volt templomuk, de itt a rituális mosakodás elvégzésére is alkalmas imádsághely (proseuché) volt, alacsony fallal körülvéve. Leültünk és beszélgettünk az egybegyűlt asszonyokkal. ¹⁴A hallgatók közt volt egy Lydia nevű pogány származású, de istenfélő bíchorus asszony a lídiai Thyatira városából, a bíchorgyapjú készítésének leghíresebb helyéről. Lydia szívét az Úr megnyitotta, és áhítattal figyelt Pál szavaira. ¹⁵Miután — talán hosszabb időn keresztül is — hallgatta Szent Pál tanítását, megkeresztelkedett maga is, meg háznépe is. Ezek közt talán gyermekei is ott voltak, talán csak szolgái és szolgálói. Könnyörögve mondotta ezután: ha szemetekben most azok

közé tartozom, akik hisznek az Űrban és hűségeselek hozzá, akkor jöjjetek házambal Lakjatok nálam. Pál eleinte vonakodott, de Lydia kitartott, és kedves erővel rá is vett minket.

a) Lydia özvegyasszony jellemző példája a bibliai erős asszonyoknak. Mikor ura meghal, maga veszi át az üzletet, hogy eltartsa családját. Mikor Thyatirában nem tud megfelelően megélni, átmegy más városba, ahol jobb elhelyezkedést talál. A báborkereskedelem meglehetősen nagy tőkét kíván, mert a legdrágább anyagok egyike volt. Jómódúnak kell lennie, s így tehát háza is nagy volt, úgyhogy nemcsak a négy hithirdetőt tudta befogadni, hanem alkalmas lehetett a hívők első gyülekezési helye számára is. Üzlete révén került összeköttetésbe előkelő asszonyokkal. Élt benne a vágy már a mélyebb lelkiség után, és amikor a zsidó nők között megsejtett valamit az ószövetség tiszta istenképéből, elkezdett járni az ő imádsághelyükre. Józan asszony, nincs benne semmi szentimentalizmus, de van tanulékonyág, jóindulat, tevékeny szeretet.

Szent Pál azért fogadja el a meghívást, mert látja, hogy nem a személyhez való ragaszkodás, nem rendetlen vonzalom van a lelkében, de nem is a hiúság és vetélkedés vezet, hogy nála, ne pedig másnál lakjék az Apostol. Anyagi haszon reménye sem kecsegtethette, hiszen neki kellett adnia. Megérezte az Apostol, hogy egyszerűen csak a szeretet és a tisztelet hajtja őt, s ezért lesz az ő háza Európában az első kápolna, az első oratórium.

b) Mély lélekismeretre vall Szent Lukács megjegyzése: Az Űr kitárta Lydia szívét. A hit ugyanis kegyelem. Az énbe zárkózott szív kapuit ki kell előbb tární, hogy a kegyelem bevonulhasson. A dogma tanítja, hogy nemcsak a hithez, hanem a hitet megelőző cselekedetekhez is kell már a kegyelem. Így tehát, hogy az értelem elismerje a hit elfogadható voltát, és az akarat kész legyen a hitből

származó kötelességeket teljesíteni: kell mind a segítő, mind a szentté tevő kegyelem. Ha a biblia olvasásából erősödni akarunk hitünkben, akkor kérjük mi is a kegyelemtől kitárt szívet, hogy a szent szavak olvasására úgy lángoljon bennünk is a szív, mint az emmauszi tanítványoké, mikor az Úr beszélt velük, és ő magyarázta nekik az Írást.

c) Ki gondolta volna, hogy az evangélium ily csendesén fog bevonulni Európába? És mily jellemző, hogy először az asszonyok szívében nyert lakást. Így volt már Jézus idejében is, így folytatódott az Egyház történetében is. Joggal lehetnek büszkéek a vallásos nők arra, hogy asszonyok álltak végig a kereszt alatt, asszonyok kísérték a sírba az Urat, asszonyok mentek és látták meg az üres sírt is.

Ahol az evangéliumban hamisságról, gyűlöletről, üldözésről, ócsárlásról, árulásról, gyáva futásról olvasunk, ott nincs egyetlenegy nő sem. Igaz, hogy később a férfiak mint a hit hirdetői és misszionáriusok erősebb világításban állnak előttünk, de hol volna a krisztusi Európa a krisztusi asszonyok nélkül az otthonokban mint anyák, feleségek és nővérek, és mint a sok különböző nehézségek között egyszer szűzies, máskor anyás segítők nélkül.

Szent Pál mélyen megértette a női léleknek ezeket a vonásait. Először ő vonta be tevékenyen az asszonyokat a misszió munkájába. Megbecsüli az értelmes asszonyokat, mint Priscillát, aki a tudós Apollóst tanítja. Leveleiben mindenütt találunk egy-egy üzenetet, egy-egy elismerő szót az asszonyok számára: dicséri Chloe szolgálatait Korintusban, Phoebe-ét Kenchreá-ban, akire rá is bizza a rómaiakhoz írt levelét. Amikor a gazdag kereskedőnek, Filemonnak ír, üdvözli feleségét, Apphiát is. Különösen becsüli az asszony házimunkáját és a gyermekek nevelését, melyek által a nők megszerzik a menynyet. Értékeli Caesareában Fülöpnek prófétai tehetségű szűz leányait. Gondoskodik a derék özvegyekről, akik a karitás terén tevékenykednek. Európa

kapujánál is nemes asszonyok állanak, akik mintegy arra intik az egész világon élő nővéreiket, hogy az asszonyoknak szent missziójuk van Krisztus Egyházában, mert papnőknek kell lenniök, akikre első-sorban azt a szent tüzet bízta rá az Isten, mely boldoggá teszi az emberiséget.

26. Az ördög incselkedései

XVI. ¹⁶Egy jóideig csendben működtek az apostolok a lassan gyarapodó kis hívőszereg lelki nevelésén. Egy darabig a sokaságot nem érdekelte, hogy mit csinál ez a kis csoport. *Történt azonban, mikor később egy alkalommal az imádság helyére mentünk könyörögni, hogy a Delfiben jósló Pythia-hoz, Apolló papnőjéhez hasonló gonosz szellemtől megszállott leány találkozott velünk. Ez jövendőt is tudott mondani s ezzel nagy hasznot hajtott gazdái-nak, akik talán pogány papok voltak.* ¹⁷Ez a leány a megszállottak megsejtésével érezte az apostolok lelki nagyságát. Nyomon követte Pált is, meg min- ket is. Közben kiáltozva mondotta: Ezek az emberek a magasságbeli Istennek a szolgái! Az üdvösség útját hirdetik nektek! ¹⁸Ezt több napon át tette. Pált, részben mert megsajnálta a szegény leányt, részben mert nem szerette a feltűnést, ez bántotta. Hátrafordult egyszer és azt mondotta a benne működő gonosz léleknek: Jézus Krisztus nevében parancso- lom, távozz tőle! Erre még abban az órában elhagyta a gonoszlélek a szegény leányt, de ezzel a jósló tehetségét is elvesztette.

a) Ez a jelenet bepillantást enged először a pogány lélek szomorú helyzetébe. A régi idők legfontosabb vallástörténeti eseményének: az antik világnak átalakulását a krisztusi életformába alig

érthetnők meg, ha nem ismerjük azt a homályos, de sivár és titkos (okkult) háttérrel, melyet a modern papirus-kutatás megismertetett. Az Apostolok Cselekedeteiben is látjuk, hogy többször találkozik a kereszténység a mágiával: Péter és Simon mágus esete, Szent Pál és Elimas vitája, azután most ez a Filippiben lejátsszódó, később Efezusban megismétlődő esemény visszatükröztetik azt a világot, melybe Szent Pál lépett.

A mágia teljesen ellenkező lelkiállapotot tételez fel, mint a vallásosság. A vallásos lélek érzi a teremtmény függő voltát, a mágikus ráolvasások pedig az istenséget akarják az ember szolgálatába kényszeríteni. A mágiák tárgya földi javak voltak, de a halhatatlanság „fluiduma” is. Ezt keresték a filozófiák és a misztériumok is, de az ő útjuk hosszú és fáradságos volt, míg a mágusok mindenütt rendelkezésre állottak. Tőlük kevés pénzen vásárolhatott egy részt a halhatatlanságból az ember. Pál idejében a zsidóság is sokat adott hozzá a görög varázsló irodalomhoz. Így Mózeszt és Salamont a mágia ősatyjának tekintették, sőt a fölséges Istennek, Jahvénak neve görög alakjában: Hypsistos vagy elferdítve: Sabazios (Sabaoth ura) szintén bekerült szókincsükbe. A pogány lelket babonás félelem fogta el ezen titokzatos hatalmak iránt. Szinte fellélekzés volt számukra, mikor az apostolok bemutatták Krisztust mint hatalmast, aki legyőzi ezeket a szellemeket.*

b) Ez a szerencsétlen leány erősen hisztérikus lehetett, talán spiritusza médium is. Nem kell okvetlenül őt magát csalónak gondolnunk, bár gazdái már a maguk javára használták ki azt a természetes tehetségét, hogy elrévült állapotban (trance) mint hasbeszélő tudta megszólaltatni az alvilág szellemeit, és mint a világoslátás (clairvoyance) ritka, de természetes adományával meg tudta mondani az em-

* E. Stemplinger, Die unbekannte Antike. Leipzig, 1936.

berek titkos gondolatait és bele tudott világítani a jövő sötétségébe is.

Példaképe lehet azonban a Lydiával ellenkező asszonytípusnak. Mint jósnő csupa fantázia, csupa érzelem. Vonzódik a különöshöz, szereti a titokzatos. Álmodt és jóslgatni próbál, ezzel kerül az ördög hatalmába. Azután igazi személykultuszt űz. Tapad az Apostolhoz, állandóan nyomában jár. Keresi a feltűnést, de nem azért, hogy az Apostolt, hanem hogy őt is észrevegyék.

Szent Pál kemény és határozott. Résztétel van a személy iránt, de a gonoszleket nem tűri, azt ki-kergeti. Amennyire szerette és becsülte Lydiát, annyira, hogy hozzá ment lakni is, annyira elutasító ezzel a másik nőtípussal szemben.

27. Leleplezések

XVI. ¹⁹Mikor azonban a leány gazdái látták, hogy a nyereségre való reményük füstbement, meg-ragadták Pált és Szilást. Elhurcolták a piacra, a duumvirekhez, vagyis az előljárókhoz. ²⁰A bírák elé állítván őket, gyűlöletük igazi, anyagi okát elhallgatták. E helyett azt mondták: Ezek a zsidók meg nem engedett vallási propagandájukkal fellázítják a várost, pedig Claudius most kiadott rendelete így szól: „A zsidókat, akik valami Chrestos lázítására folyton nyugtalanságot keltenek, ki kell kergetni a városból.”* Továbbá ²¹olyan életmódot hirdetnek, melyet nekünk római létünkre sem elfogadnunk, sem cselekedettel követnünk nem szabad. ²²A zsidókat sohasem szenvedő csőcselék is odaszaladt, a nemzeti érzésükben is megbántott bírák éppen a lázongás miatt is, de meg attól is félve, hogy néhány „zsidó” miatt városuk esetleg elveszti a római polgárjogot, a „jus Italicum”-ot, a törvényes eljárás

* Suetonius, Claudius 25.

mellőzésével *letépették ruháikat és* mielőtt Pál mint római polgár tiltakozhatott volna, s mielőtt szavát a zajban meghallgatták volna, kiadta a parancsot: „Lictor, — expedi virgas! — ad verbera!” — Szolga, oldd ki a vesszőnyalábót, botozd meg. Így ezzel a fájdalmas és a római polgár számára megalázó büntetéssel *megvesszőzték őket.* ²³*Miután nem a zsidóknál szokásos: egy híján negyven ütést, hanem számolás nélkül jó sok ütést mértek rájuk, úgy vére- sen a felsővárosban a várhegy oldalában levő barlangbörtönbe vetették őket. A barlangnyílásokat faajtó és rajta keresztbe tett fagerenda zárta el. A börtönörre pedig ráparancsoltak, hogy halálbünte- tés terhe alatt szorgosan őrizze őket.* ²⁴*Az őr erre a parancsra a belső, ablak nélküli sötét tömlőcbe vitte őket. Ott még lábukat is kalodába szorította. Csuklóikra és nyakukra bilincset tett, s azután láncsal a falhoz erősítette őket. Így felsőtestükkal mereven ülniök kellett, pedig hátuk sajgott, s a nyílt sebekből még szivárgott a vér.*

a) Találó a magyar közmondás, hogy a szög előbb-utóbb kibújik a zsákból. Ez az esemény is lerántja a leplet a pénz és a hatalom féltőiről és a gyűlölet megszállottjairól.

A leány gazdái a pénzüket féltették. De ezt nyíltan megmondani nem merték, — amint nem merik ma sem. Hamis vádat kerestek és találtak is. A zsidókkal szemben minden időben lehetett a nacionalista szempontot emlegetni. Azután a nem-gondolkozó tömeget is sokszor lehet félrevezetni a nemzeti jelszavakkal, mert csak a csomagolást nézik és az árut elfogadják.

A hatalom birtokosai szintén megmutatják igazi képüket. Azt a mindenfelé elterjedt típust látjuk itt is, akik lefelé hatalmaskodnak, de felfelé annál jobban görnyedeznek. Amíg az apostolokban két védtelen zsidót láttak, addig még csak a törvényes

formákat sem tartják meg velük szemben. Amikor megtudják, hogy római polgárok, akiket a „lex Valeria” értelmében súlyos büntetés terhe alatt hivatalosan ki kellett volna hallgatniok, akkor meg túlzottan hajladoznak, csakhogy állásukat el ne veszítsék.

A tömeg pedig az mindenkor és mindenhol egyforma. Néhány felbérelt előcsahos, valami találó jelszó, az irigységnek és gyűlölségnek felébresztése a jobbmódúak iránt, egy-két nagy ígéret: és készek mindenre.

b) Alkalmunk van most betekinteni a zsidó diasporába.* Kezdődött ez már Krisztus előtt a 7. században, mikor egész zsidó tömegek mentek Egyiptomba. Folytatódott azzal, hogy Babilonban és a perzsa birodalomban a hódítók tömegeket hurcoltak rabszolgákként s azoknak jórésze ott is maradt. Ptolemeus 320-ban elfoglalja Jeruzsálemet, és ismét zsidó telepeket létesít Egyiptomban, Cyrenében és Libiában. Később találunk zsidó telepeseket egész Kis-Ázsiában, Cipruson, Krétán s a többi szigeten, Görögországban, Itáliában és Spanyolországban.

A szétszórva élt zsidóságban két réteget lehet megkülönböztetni: a hellenista és a talmudista zsidóságot. A görög kultúrvilág szellemét magába vevő hellenista zsidóság között keletkezett az ószövetségnek görög fordítása. Itt írták az ószövetség bölcsesség-könyveit (Jesua, Sirák fiának könyve, Közmondások). Itt érett ki a Logos és a Pneuma gondolata, melyet azután Szent János és Szent Pál krisztusi szellemmel töltöttek el. De ez a magas szellemű kultúra eltűnt a talmudi zsidók nyomása alatt. Szent Pál maga még hellenista zsidóságból származott.

A szétszóró zsidóság szoros kapcsolatban állt a jeruzsálemi anyaegyházzal. Elzarándokoltak oda, fizették a templomi adót, farizeus vándorprédikáto-

* V. ö. Ed. Meyer, Ursprung und Anfänge des Christentums. Stuttgart, 1921.

rok és köriratok jutottak el hozzájuk. Nagy támogatójuk volt a faji egység öntudatának megőrzésében az istentiszteletnek egyetlen helyen, a jeruzsálemi templomban való végzése. Ezenkívül a pogányok nagy bámulatára csak tanító és imádságos istentiszteletük volt, amelyet a zsinagógákban és az imahelyeken végeztek. De Isten képe, szobra, templom, áldozat, ez nem volt a szétszórtságban.

Nagy hatással volt a zsidóság részben a nemezebb természetűekre a Bibliának föntségével, részben azonban a felületesekre és különösen az asszonyokra a babonasággal, varázslattal, jóslással, a különböző gnosztikus tévedésekkel, melyek ellen már Szent Pál is kénytelen harcolni Efezusban, Kolosszában.

A görög-római világban a zsidóságnak gőgös elzárkózottsága, de főként a nemzsidó népeknek kegyetlen kizsákmányolása, anyagi elnyomása különböző érzelmeket ébresztett. Horatius például gúnyolja őket. Mások rituális gyilkossággal, számar imádasával vádolják őket. A legnagyobb rész pedig gyűlöli és megveti őket. Nem egyszer tömeggyilkosságban tör ki az ókori antiszemitizmus. Seneca szerint a zsidók: „scelestissima gens”, a leggonoszabb fajta, mely „mint legyőzött, törvényt adott a győzteseknek”. Ezekután nem csodálhatjuk Szent Pálnak nehéz küzdelmét ebben a görög-római világban, melyet mint zsidónak kellett vívnia az ellenszenvvel szemben, — de megcsodálhatjuk méltán a sikert, amit ezek ellenére is elért ő is meg Szent Péter is.

c) Most tárul eléink teljes kegyetlenségében az a kemény világ is, melyben ezután kell majd élnie a népek apostolának. Ő maga is később a rómaiakhoz írt levelében a pogányság jellemvonásának a szeretetlenséget és szívtelenséget mondja. Valóban, az óvilág a szeretet hiánya miatt pusztult el. Ezt a világot csak a mártíromságra kész, a halálig kitartó szeretet tudta legyőzni. Szent Pál nem ját-

szott csupán csak a vértanúság gondolatával, mint az átlagemberek, akik Isten akaratát más irányba akarnák elterelni. Maradt Pál ebben az irányban is nagy realista, aki készült a vértanúságra, testileg és lelkileg egyaránt. Testileg, amikor sok fáradságot elviselt, mértéknélküli büntetéseket kiállt, ismételtelen börtönben szenvedett, nem egyszer járt halálveszélyek között. (II Kor. 11, 23.) Lelkileg pedig, mikor egész életét úgy látta, mint harci játékot az élet Olimpiászában, az Isten stadionjában és nem sajnált semmi fáradságot akaratának megerősítésében, csak hogy a koronát elnyerje. „Nem hátrálunk meg, sőt ellenkezőleg, ha a testi ember romlásnak indul is, belsőnk napról-napra megújodik.” (II Kor. 4, 16.)

d) Sokszor keresik a módot, hogyan lehetne a mai világot újra Krisztus lelkével átjáratni. Ezerféle eszközzel próbálkoznak azok, akik „világhódító kereszténységről” álmodoznak. Az első krisztusi hívek világosan mutatják, hogy mivel győztek ők a mainál sokkal pogányabb, részben kegyetlenebb, részben babonásabb világban. Az apostoloknak nem voltak olyan eszközeik, amikkel ma akarjuk Krisztus ügyét diadalra vinni: iskola, sajtó, rádió, film, egyesületek stb. Mégis mivel győztek? Két olyan nagy lelki tulajdonsággal, amely ma még a krisztusiak között is szinte teljesen hiányzik.

Az egyik volt a nagy szeretet, mely őket nemcsak egymás iránt töltötte el, hanem ellenségeik és üldözőik iránt is. Egymást úgy szerették, hogy a pogányok kiáltottak fel: Ime, ezek igazán szeretik egymást! Üldözőiket pedig úgy szerették, hogy még a halál pillanatában is imádkoztak értük, mint maga az Üdvözítő és első vértanúja tette. (Ezt mi nem tesszük meg. Hadakozunk, verekszünk, kritizálunk, politizálunk, — csak szeretni elfelejtünk.)

A másik volt a mártírságra kész lelkület, melyet a nagy iránt fogékony rómaiak sokszor megcsodáltak. Nem egyszer megesett, hogy akiknek szívét

a krisztusiak nagy szeretete nem tudta felmelegíteni, a kínzások közt tanúsított bátor lelkület Krisztus táborába segítette. Tertullianus joggal mondhatta, hogy a vértanúk vére lett a szebb jövő vetése, mert gyakran megtörtént, hogy a halálba menőkhöz csatlakoztak olyan pogányok, akik azonnal a véskeresztiséggel nyerhették el a Krisztussal való közösséget.

28. A börtön áldott éjszakája

XVI. ²⁵*Éjjeltájbán azonban Pál és Szilas vérző és sajgó sebekkel testükben, de igazi boldogsággal szívükben, imádkozni kezdtek és dicsérő énekkel magasztalták az Istent. A velük levő és a többi cellában sínylődő foglyok először talán bosszankodva, majd álmélkodva, végül tisztelettel hallgatták őket.* ²⁶*Istennek azonban kedves volt ez az első éjszakái imádság Európa földjén. Mutatják a jelek, amelyek azt is bizonyítják előttünk, hogy milyen hatalma van az igazi hívő imádságnak. Váratlan nagy földrengés támadt, úgyhogy a börtön alapfalai meginogtak. Az ajtókra keresztbe tett gerendák lehullottak. Egyszerre kinyíltak mind az ajtók, és leoldódtak mindnyájukról a bilincsek. Jó alkalom lett volna a távozásra. De az apostolok sem az örnek nem akartak bajt okozni, sem a legkisebb gyanúsításra, szóbeszédre nem akartak okot adni. Mindig nyíltan, egyenesen cselekedni, semmit alátomosan nem tenni, semmit el nem tussolni: ez volt a gondolatuk.*

²⁷*A földrengésre a börtönőr is felriadt. Kiszaladt a homályos udvarra. Mikor úgy látta, hogy a börtönajtók nyitva vannak, először arra gondolt, hogy foglyai is megszöktek. Kétségbeesésében kivonta kardját, s meg akarta magát ölni, mert halálbüntetés terhe mellett kellett volna vigyáznia, ő*

pedig ezt elmulasztotta. ²⁸Pál azonban hangosan kiáltva rászólt: *Ne tégy semmi kárt magadban! Mindannyian itt vagyunk! Az Apostol példája ugyanis olyan vonzó volt, és szavának ereje annyira rábeszélő, hogy a többi fogoly sem élt a magától kínálkozó alkalommal.*

²⁹*Az őr világosságot kért erre, azután beljebb ment. Amikor együtt látta a foglyokat, remegve borult Pál és Szilás lábához, mert a jósnő szavából már tudta és most személyesen is meggyőződött az ő természetfölötti hatalmukról. A többi foglyot újra elzárta, ³⁰őket kivezette. Megkérdezte tőlük: Uraim, mit kell cselekednem, hogy üdvözülhessek? ³¹Azok pedig mondták: Higgy az Úr Jézusban, akkor üdvözülsz magad is, meg házadnépe is.*

Ki az? — szerette volna tudni a tömlőctartó. Az apostolok megfélemeztek sebeikről, nem törődtek az éhséggel, hanem még ott az udvaron, a kút kávéján ülve ³²*hirdették az Úr ígését neki és egész házanépének, akiket az újedség felriasztott és a gazda köré csoportosított. ³³Az őr pedig még ugyanabban az éjjeli órában nyomban ott a kút vizével kimosta sebeiket. Mivel pedig Isten a nagy meg rázkódtatással együtt megadta neki a rendkívüli kegyelmet és hitt, egész házanépével együtt meg is keresztelkedett. ³⁴Azután bevezette őket saját otthonába, asztalt terítettett számukra. Az apostolok pedig a keresztség után ebben az agapéban bemutatták az Eucharisziát is, és az Úr lakomájában részesítették az őrt, aki így örvendezett házanépével együtt, hogy eljutott az Istenben való hitre.*

a) Mily nagy különbség van a között, hogy valaki hívő lélekkel olvassa-e az Írást vagy pedig hitetlenkedve mint irodalmi terméket boncolgatja. Aki így olvassa a Szentírást, az egyik nehézséget a másik után tudja támasztani. De minden ellen-

vetése olyan, hogy a hívő lélek könnyen meg tudja cáfolni őket.

Wellhausen otrombán tréfálgozik és azt mondja: Éjfél tájban ébren voltak Paulus és Szilás, ébren voltak a többi foglyok, csak az őt aludt. („Gegen Mitternacht wachten Paulus und Silas, die anderen Gefangenen wachten, nur der Wächter schlief.”) Kíváncsiak volnánk, hogy aki így tud tréfálgozni, az nyílt sebekkel egész testén, a nedves köpadozaton, kimondhatatlan piszok és egy sereg féreg és patkány között tudna-e aludni?

Ha pedig az keltené fel kételyét, hogy éjfél tájban énekelni kezdenek, akkor csak meg kellene néznie az első krisztusi liturgia emlékeit, és nem kételkednék. Így a 2. századból való általános egyházi rendelet, mely a tudósok ítélete szerint az első századig megy vissza, így rendelkezik: „Éjfél tájban kelj fel, mosd meg kezeidet és imádkozz... Így tettek ugyanis elődeink, akik azt mondták nekünk, hogy ebben az órában az egész természet egy percre csendbe borul. Az Urat dicsérik a csillagok, a fák, a folyók, az angyalok és az igazak lelkei.” Azután pedig, hacsak Szent Pál legelső levelét olvassa el, melyet hamarosan ezen esemény után ír, megismerné belőle az első hívők paruziás, Krisztust váró lelkületét. Márpedig Krisztus újrakezdetének szerintük éjfélkor fog megtörténni, azért imádkozva és énekelve virrasztottak.

Akinek nehézséget okoz, hogy egyszerre föld-rengés támad, azt természetes okokkal is, de a Szentírással is meg lehetne győzni. Az Égei-szigeteken és Makedóniában nem ritkák a földlökések. Lehet tehát csak egyszerűen, hogy egybeesett az apostolok imádsága és az elég gyakran előforduló rázkódás. — De a hívő ember számára felvilágosítást ad Krisztus szava, aki szerint az igaz hit imádságos szavára még a hegyek is megindulnak és a tengerbe ugranak. Igaz, hogy az imádság ereje legtöbbször oly csendesen termi meg gyümölcsét, mint a májusi

eső, a hajnali harmat, az őszi napsugár. De hogy az Isten hatalmas ereje fölségesebben is megnyilatkozhatik, azt a krisztusi történelem ismerője nagyon is jól tudja.

Új nehézség az ajtók kitárulása, a bilincsek lehullása. Ha nem akarunk, ebben sem kell csodát látnunk. Egy angol tudós, Ramsay végigjárta mindazt a tájat, melyet Szent Pál bejárt. Látott mostani török börtönöket is, azért tudja írni: „Aki valaha látott egy török börtönt, az nem fog csodálkozni azon, hogy az ajtók kicsapódnak. Az egyes ajtókat csak egyetlenegy zár tartja, és amikor a földrengés a talajt meghullámoztatja, akkor az ajtó két felét úgy összetolja, hogy a zár a tartójából kiesik és az ajtó kipattan. A foglyokat a falakhoz bilincselték vagy pedig fakalodába zárták, de a földrengés a köveket annyira meglazíthatta, hogy a láncok a falakból kihullottak.”

Hogy Szent Pál és Szilás nem menekültek el, ez még csak érthető, mondják a kritikusok. De miért nem használta fel a többi fogoly a kedvező alkalmat? Elégge meg lehetne ezt magyarázni az erős földrengésnek lelki hatásából is. Ez eleinte szinte megbénítja az embereket, és tehetetlenül újabb lökésekre várnak. De azután éppen a két apostol példája és szava is megnyugtathatta őket. A börtöncellából a börtön udvarára kerülni még nem jelenti mindig, hogy tovább is szabad az út. Inkább maradtak a szabadban, esetleg összeverődve, mint falak között tartózkodva. Vagy behúzódtak a hátsó, természetes hegyibarangba, melyet biztosabbnak ítélték, mint az emberkézzel rakott falakat.

Van, aki előtt érthetetlen a börtönörnek viselkedése, hogy mint csap át az egyik végtelből a másikba. De ez nem ismeri a jólelkű, de pogány szokás szerint babonás ember lelkiállapotát. Először öngyilkos akart lenni, mert a földrengés annyira megzavarta, hogy csak a tátongó ajtókat nézte. Az öngyilkosság pedig a pogány világban nem volt

oly szokatlan; jobbnak találhatta, hogy maga végezen magával, mint hogy hóhér gyötörje meg. Az idegösszeroppanásnak egy olyan állapotába kerülhetett, amelyben mindenki egyik végétből a másikba csap át.

Hogy most a két apostol iránt oly csodálattal és tisztelettel van, az nem is hirtelen változás eredménye. A jósnő már heteken át kiáltotta városzerte, hogy a Fölségesnek követei. A véres büntetésnél csodálkozva láthatta, hogy minden panasz és jajgatás nélkül, hasonlíthatatlan bátorsággal szenvedték el. Hallhatta még az éjszakai éneküket is az Istenükhöz, aki most valóban segített is rajtuk. Valamit megérezett a „*tremendum maiestatis*”-ból, az Isten remegést keltő fölséges hatalmából. Természetes, hogy ő is szeretett volna a maga tehetetlen istenei helyett ennek a hatalmas Úrnak a szolgálatába állani.

Utolsó nehézséget okozza a hirtelen keresztelezés és utána az áldozatban való részvétel. Tudjuk azonban a dogmatikából, hogy a hit nem az ember erőlködéséből jön létre, hanem Isten kegyelme kell hozzá. Igaz, hogy ezt a kegyelmet az ember értelmi és akarati feszülése nélkül ritkán adja meg az Isten. De van alkalom, amikor hirtelen sugárzik a lélekbe a „*fides implicita*”, az a lelki készség, mely híven elfogad mindent, hogy belőle „*fides explicita*”, később részleteiben is megismert, teljes hit legyen.

Szent Pál megláthatta ezt a lelki készséget az egész családban. Az isteni kegyelem művét felismerve és elismerve, kiszolgáltatta a szentségeket. Felejthetetlen lehetett az őr előtt ez a különös vallásoktatás a fogház udvarában, a kút mellett, a csillagok fényénél. A szeretetnek és hűségnek mélységes köteléke fonódott most az apostol és az újonnan megtértek között. Valahányszor Szent Pál később Filippibe jött, felkereste az ő kedves őrét. Az pedig örömmel hallhatta, amikor a hívősereg előtt felolvasták az Apostolnak hozzájuk írt levelét.

b) Hagyjuk azonban a hitetlenkedők kis ellenvetéseit, nézzük meg, hogy a szeretet és a hit mennyi tanulságot meríthet ebből az eseményből.

Láthatjuk világosan, hogy nincsen semmiféle rossz igazában a világban, mert az egyetlen rossz a bűn, minden más: szenvedés, betegség, üldözés stb. nem rossz, hanem csak nehéz. Ezt a nehézséget azonban könnyebben elviseli az, aki tudja, hogy nincsen olyan sötét éjtszaka, hogy nappal ne jöjjön utána; nincsen olyan kemény tél, hogy a tavasz le ne győzze; nincsen olyan tövises bokor, hogy egy kis virága ne lenne; borúra derű következik, s a bajból jó lesz.

Láthatjuk azután, hogy mint lehet még a börtönből is templom. Mert templommá válik minden hely, ahol emberek imádkoznak. Főként ahol ketten-hárman összejönnek az Úr nevében, azok megidézhetik őt, mert ígérete szerint köztük van és templommá szentel minden helyet jelenlétével.

Mindenhol és mindenkor lehet imádkozni. Az imádságra pedig templom lesz a betegágy, melyet hetekig, hónapokig nem hagyhatok el, pedig már magam is alig bírom el áporodott szagát. Templom lehet a bánya mélye, ahol kő zuhan a szegény, verejtékező munkás mellére, és Istentől kér segítséget. Templom lehet a zsúfolt villamos, ahol türelmesen imádkozhatunk a velünk együtt utazó sok emberért, szegénységgel küszködőkért, jómódban lélektelenné válókért, munkába sietőkért vagy mulatóhelyről csömörrel telve hazatérőkért, az ütközőre kapaszkodó haszontalan gyerekekért és az állást alig bíró öregért. Templom lehet a vasúti váróterem, ahol majd az éjtszakát úgy kell eltöltenem, hogy két-három szék az ágyam, de előtte elmondom esti imádságomat. Templom lehet a korcsmaszoba sarka, ahol Szent Ignác társaival a breviáriumot végzi, míg az írni-olvasni nem tudó teherhordozójuk csak Ament felel a szentek imádságaira.

Csodálatos ez az ének az éjtszakában! Valóban

„új ének” ez, mert ilyet a pogány világ eddig nem ismert. Éppen ebben mutatkozik a pogány élet benső tarthatatlansága, értéktelensége és bizonytalansága. Sehol sem találunk benne szilárd alapelveket, igazi megfontolásokat. Minden csak érzelem, hangulat, vergődés az aggódó szorongás és sokszor alaptalan remény között. A lélek nem talál egy szilárd pontot, ahol horgonyt vethetne. Ha fejét elveszíti, eldobja életét mint értéktelent. Benső kapcsolat isteneikhez teljesen hiányzott belőlük, mert isteneiknek volt ugyan szeme és füle, de nem láttak és nem hallottak, és nem törődtek az emberek sorsával.

Egyre nagyobb súllyal rájuk nehezedett a könyörtelen sorsnak rabszolgasága (*moira*, *heimarmené*), a vak véletlen szeszélye (*tyche*) vagy a természetnek, a démonoknak és a csillagoknak kikerülhetetlen erőszaka (*ananké*). A görögök bölcselkedő szelleme felfedezte a természet kauzalitásának szétszakíthatatlan törvényét, melynek még az istenek is alá voltak vetve. Ebben a meglátásban aztán már nincsen érzelem, de nincsen értelem se. Ezért nehezedik az emberek életére valamilyen mély gyász. Ezért ábrázolják magát az időt is mint a végzet istenét, az „Aión”-t személyesítve, mint fogvicsorgató szörnyeteget.

Úgy uralkodott az ókorban a babonaságnak és a démonoktól való félelemnek ez a borzasztó lelki nyomása, mint ahogyan ma a Távol-Kelet vallásai-ban (buddhizmus), vagy ahogy átérezheti a lélek-nélküli motorizálás modern rabszolgaságát az európai ember is.

Keresték már Krisztus előtt a pogányok, aki megszabadítja őket a sors nyomásától; így tekintették Isist, az „ananké legyőzőjének”, Serapist pedig „a szegények üdvözítőjének”. Milyen új jelentést kap ebben a megvilágításban a mi Urunk Jézus Krisztus szava: „Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik fáradtak és terhelve vagytok.” Hihetetlen a felszabadulásnak az az ujjongó átérzése, melyet az

első pogányból megtértek érezhettek Krisztusban.*

Valóban új ének és felfoghatatlan ének volt ez, melynek dallamát a világ még nem hallotta, de amelyet azóta az igazi kereszténység mindig énekel. Ez adja Francesco ajkára a himnuszos szavakat, mellyel Frater Leonet oktatja az igazi boldogságról. Ezért tudja hattyúdalában is énekelni: „Áldott légy, Urunk, testvérünkért, a testi halálért.”

Krisztus minden igazi híve tudja, hogy csődöt mond az embereknek minden erőszakossága, ha a krisztusiak énekkel tudnak arra válaszolni. Itt megtörik minden földi hatalom, mert érvényesül a nagyobb, mely nem e világból való. Bár átéreznők mi is ezt, hogy elmondhatnók: Ki szakíthat el minket Isten szeretetétől?

Krisztus Egyházának történetében ezerszer megismétlődött ez az éjtszaka felhangzó dicséret. A krisztusiak a fogságban, a máglyán, a kínpadon, a kényszermunka poklában, szükségben és kínban és halálban, a testnek és léleknek végső sötétségében énekelnek. Ellenségeik diadalmaskodva ujjal mutatnak rájuk, akik szerintük pusztulásba mennek, de a krisztusiak: — énekszóval dicsérik az Istent.

Végül dicsérettel emlékezzünk meg az egyszerű embereknek hitéről is. Tudósok okoskodhatnak, gazdagok elbizakodottak lehetnek, hatalomban levők megváltó vezéreknek érezhetik magukat, a szerencsében élők lehetnek egyideig Isten nélkül: — az egyszerű emberek nem okoskodnak, nem kevélykednek, nem magukban bíznak, hanem leborulnak és hisznek. Ma is falusi emberek között találunk több hitet. A faluról a nagyvárosba kerülő egyszerű altisztek, rendőrök, postások és vasutasok adják még ma is a tömeget az Egyház szolgálatára.

Búcsúzásként pedig gondoljunk az apostolok helyzetére. Még lelkükben él az előző nap borzalma, még bennük is remegett az éjtszaka izgalma, véres

* A. I. Festugière, *L'Idéal religieux des Grecs et l'Evangile*. Párizs, 1932.

ruhájuk testükhöz ragadt, szűró fájdalom szaggatta fejüket, az éhség gyötörte gyomrukát, de mindezzel nem törődnek, mikor a lelkeket szolgálhatják. Megsajnálják a szegény, tudatlan őrt és családját, és eszükbe sem jut, hogy a maguk kényelmére gondoljanak.

Azután nem szabad arra gondolnunk, hogy Paulus és Szűlász esetleg teljesen előkészítetlen embereket kereszteltek csak azért, hogy megkereszteltek legyenek, de az is bizonyos, hogy nem voltak a merev szabályok emberei, nem voltak paragrafus-rágók, hanem ahol érezték, hogy a Lélek működik, ők is tudtak lelkiek lenni.

29. Kell a becsület

XVI. ³⁵*Virradatkor az előljárók, úgylátszik, hogy a földrengéstől felriasztva gondolkodni kezdtek, vagy talán már este Lydia felvilágosította őket, hogy elhamarkodták a dolgot, vagy elégnék gondolták már ezt a büntetést számukra, azért szerették volna törvénytelen eljárásukat titokban jóvátenni. Elküldték a liktorokat, a törvényszolgákat az őrhöz ezzel az üzenettel: Bocsásd szabadon azokat az embereket.*

³⁶*A börtönőr Pálnak ezt az üzenetet tudtára adta: Az előljárók ide küldötték a liktorokat és azt üzenték, hogy bocsássalak el titeket. Most tehát menjete, s békével távozzatok!*

³⁷*Pál azonban, részben mert tudta, hogy a bírák eljárása törvénytelen volt, s ők méltánytalan büntetésben részesültek, részben, hogy ez a meggyalázás és a nyomában keletkező suttogás ne legyen a hit további terjedésének akadálya, így választ küldött: Megvesszőztek minket nyilvánosan a nélkül, hogy kihallgattak s elítéltek volna. Börtönbe vetettek, mint gonosztevőket, noha római polgárok vagyunk. — Most pedig csak így suttýomban akarnak*

kiutasítani? Nem úgy van! Jöjjenek el maguk! Ők vezessenek ki minket. Állítsák így vissza elrabolt becsületünket.

³⁸*A liktorok hírül vitték ezt a választ az előjáróknak. Ezek, mikor meghallották, hogy rómaiak, megijedtek, mert aki római polgárt megvesszőz, azt hivatalvesztéssel büntették, és minden köztisztviselésére alkalmatlannak nyilvánították. Azt, hogy talán ez nem is igaz, egy percre sem gondolták, mert viszont tudták, ha valaki jogtalanul hivatkozott római polgárjogára, azt kivégezték.* ³⁹*Azért eljöttek, bocsánatot kértek tőlük, majd kivették a börtönből. Kérték, hogy hagyják el a várost.* ⁴⁰*Ők pedig a börtönből való kiszabadulás után azonnal Lydiához mentek, ahol a hívő keresztények virrasztva imádkoztak értük, ezért először ide siettek. Miután meglátogatták a testvéreket és panaszkodás, a hatóság ócsárlása helyett megvigasztalták őket, Pál és Szilás útrakeltek. Lukács és Timoteus eddig sem tűntek fel a hatóság előtt, ők tehát nyugodtan ott maradhattak, hogy tovább is gondozzák a krisztusiakat.*

a) Lehet, hogy többeknek feltűnik Szent Pál viselkedése. Eddig minden szenvedést úgy tudott elviselni, mint aki mélyen meg van győződve róla, hogy Krisztus Egyházát ugyanazon erők tartják fenn, mint amelyek keletkezésében megalapozták. Az Egyház pedig — mint egykor Éva Ádám oldalából — úgy lépett most elő a mi Urunk Jézus Krisztusunknak, az emberiség második Ádámjának lándzsával megnyitott, vérrrel és vízzel áradó oldalából. Az Egyháznak tehát mint Krisztus misztikus testének, szenvednie kell. És a misztikus test mindenegyes tagjának el kell viselnie ennek a szenvedésnek egy meghatározott részét. Ez kisebb vagy nagyobb lehet a szerint, hogy távolabb vagy közelebb van-e a

Fejhez, az Úr Jézus Krisztushoz. Mivel az apostolok és az egyházközségek alapítói hivataluk szerint is legközelebb állnak öhozá, rájuk nagyobb mértékben vár a szenvedés. Szent Pál látja is ezt, hogy amint élete a Krisztus élete, ugyanúgy szenvedése is Krisztus szenvedése. Ezért írja szenvedéseiről: „Örülök, hogy értetek szenvedve, kitöltöm a Krisztus szenvedéseinek gyarló testemen látható híját, az ő testéért, az Egyházért.” (Kol. 1, 24.) Élete céljának pedig azt vallja, hogy megismerve Krisztust és feltámadása erejét, „közössége lehessen az ő szenvedésében és halálában is”. (Fil. 3, 10.)

Most pedig mintha szakítana ezzel a felfogásával, feltámadna benne az emberi büszkeség és római polgár voltára hivatkozva, kéri becsületének helyreállítását. Mi lehet az oka ennek a változásnak?

Az első nyilvánvaló: most lépett közelebbi érintkezésbe a római kultúrvilággal. Most jutott olyan vidékre, ahol nagyobb súlya van az ő polgárságának. Kis-Ázsia belső vidékén, az ottani lakosok között szinte hiába is tette volna ezt. Nem egyben talán még fokozta volna a gyűlöletet, mert a hódítót látta volna benne.

Van azonban egy ennél mélyebb oka is. Szent Pál megértette az evangéliumi paradoxonokat. Azokat a látszólagos, isteni ellentéteket, melyek Krisztus szavában is megnyilatkoznak. De ő az egészet nézte, és nem elégedett meg féligazsággal, míg a mai írók és szónokok nem egyszer csak a féligazságot látják. Vannak, akik azt mondják, hogy túrni kell, mert erre tanít az Úr, hogy aki megüti az egyik arcodat, nyujtsd oda neki a másikat is. De van, aki azt mondja, hogy az Úr is korbácsot ragadott, nekünk sem szabad mindent eltűrnünk. Igaza van mind a kettőnek, — csak nem teljesen. Féligazságot követnek, és azt, ami a maguk természetének megfelel. Az egyik erőszakos: és most Jézus korbácsával akarja igazolni a maga fanatikus harciasságát, ami már talán verekedés. (Vagy nagyon sok esetben

még csak krisztusi elvből nem is magyarázható, hanem csak irigységből és gyűlöletből fakadó zsidóverés.) A másik gyáva; s most igazolni szeretné magát és megvetésreméltó eljárását Jézus szavaival.

Szent Pál megmutatja, hogy mind a kettőt gyakorolni kell. Van ideje és alkalmja a csendes szenvedésnek is. Akkor, amikor csak önmagáról van szó, feláldozhatja vagyonát, műveltségét, becsületét, életét is. De nem teheti ezt, amikor már nem róla van szó, hanem másokról vagy pedig magáról a szent ügyről. Szent Pálnak egyénileg közömbös volt, hogy mint bánnak vele, de nem volt ez közömbös a Filippi-ben levő testvérek és nővérek előtt. Azoknak nem volt mellékes, hogy úgy élnek-e továbbra, mint egy olyan embernek követői, akit kikorbácsoltak és mint csavargót kiűztek a városból, vagy pedig olyan közösséget alkotnak, melyet egy római polgár szervezett meg ebben a római kolóniában, — római polgár, akitől maga a hatóság sem tudta megtagadni a neki járó tiszteletadást.

b) O'Connell Dániel, az ír katolikusok híres vezére mondotta: „Néha meg kell az embernek mutatni oroszlánkarmait, mert másképp mindenéből kifosztják.” Szabad és kell is tehát nekünk hallgatni, tűrni, mindent elviselni, — de csak addig, míg az engedékenység fel nem bátorítja az ellenséget, míg hallgatásom nem teszi gyanússá a hitet, míg tűrésem, engedékenységem nem lesz gyengeséggé, nem lesz a keresztény méltóság elvesztése, nem lesz nagyobb bajok forrása.

Kell az engedékenység, de kell a méltóság tudata is. Noblesse oblige! Krisztusi méltóságom kötelezettséggel is jár. Jogos öntudattal mondhatta Szent Pál: *Civis Romanus sum* — római polgár vagyok. De mennyivel nagyobb öntudattal mondhatjuk mi: *Catholicus sum: civis coelorum sum!* — Katolikus vagyok, tehát a mennyországnak polgára vagyok. A *Corpus Christi mysticum* tagja vagyok.

Ez az öntudat majd rásegít, hogy megtaláljam a

középutat a szelídség, alázatosság, engedékenységgel és a bátor, öntudatos fellépés között.

c) Szent Pál földi jogokra hivatkozott, az emberi társadalomban elfoglalt helyével érvelt. Vajjon lehet-e ezekután azt mondani, hogy az ő tanítása meg az egész kereszténység „népi” szempontból helytelen állást foglal el, hogy tehát éppen ezért a katolikusok nemzeti szempontból „kisebb értékűek”?.

Ki nem fejezetten benn van ez a vád nálunk is abban, hogy az egyik protestáns felekezet nagy szeretettel szokta magát magyarnak nevezni. Azt mondotta valaki közülük, éppen Debrecenben, hogy ő szívesen lenne *magyar katolikus*, de nem akar lenni *római katolikus*, akkor már inkább megmarad a magyar vallásban. Elmentem vele a debreceni nagytemplom elé és kértem, hogy olvassa el a feliratot, mely „*helvét hitvallás*”-nak hirdeti Kálvinnak reformációját. Ezekután mi katolikusok nyugodtan mondhatjuk, hogy van annyira magyar a mi római vallásunk, mint amilyen az ő *helvét* vallásuk.

Sőt ha magyar szentjeinket nézzük meg a nagy katolikus magyarokat: az árpádházi nagy királyokat, Nagy Lajost, Hunyadi Jánost, Zrínyi Miklóst, Rákóczi Ferencet, Széchenyi Istvánt, Teleki Pált, akkor másoknál is nagyobb büszkeséggel mondhatjuk: Magyar vagyok, nemcsak, mert itt születtem, hanem, mert katolikus vallásom is segít abban, hogy hazámért, népemért áldozatos életet élhessek, mert Krisztus ereje az én erőm is lesz és ha kell, meg is tudok halni hazámért.

Ez a kezdet mutatja, hogy ezen az új földrészén is az evangéliumot csak szenvedés és üldözés között lehet elterjeszteni, de nem kevésbé mutatja, hogy az élő Krisztus erősebb az emberek minden ellenségeskedésénél. A dicsérő ének, mely az éjtszakában fakadt a két férfiú szívéből, most már nem némul el többé, akármerre mennek, hogy ezt a Krisztust hirdessék.

d) Szent Pál első lépése Európa földjén az első

összeütközésre vezetett. A legelső helyet már kihulló vércseppjével kellett az Apostolnak Krisztus számára megszereznie. De kettőt tanulhatunk ebből az első esetből is mindjárt.

Először, hogy az első vércsepp után még nagyon sok fog kihullani, de nem hiába hull egyetlenegy cseppje sem. Valamennyi összeütközésünk csak a mi győzelmünkkel végződhetik.

A második pedig az, hogy ezután nem lehet azt mondani, hogy Krisztus tanítását Európában először névtelen, gyanús csavargók hirdették, akiket Filippiben nyilvánosan elfogtak és börtönbe vetettek, ahonnan a nagyobb szegényen vagy a halál elől egy földrengés alkalmával sikerült titokban kicsúszniok. Becsületüket helyreállítva, a hívek bátorságát visszaadva mehetek tovább Krisztus diadalútján, melyet ugyan a földi szem sokszor lát csupán véres keresztútnak.

e) Szent Pál szívében nem maradt vissza semmi keserűség. Sőt mint az édesanya sokszor azt a gyermekét szereti legjobban, kiért a legnagyobb fájdalmat szenvedte el, így marad mindig a legkedvesebb alapítása Szent Pálnak Filippi. A szeretetnek és a bizalomnak legbensőbb és leggyöngédebb kötelékei fűzték mindenkor hozzá. Ügylátszik, Szent Lukács volt a közvetítő továbbra az Apostol és a hívők között. Ez a közösség volt az egyetlen, melyet leveleiben sem kénytelen hibáira figyelmeztetni. Ez volt az egyetlen, amelytől az önállóságára büszke Apostol, aki mindenhol a saját keze munkájával akarta magát fenntartani, szegénységében anyagi támogatást is elfogadott. Lydia háza továbbra is a középpont maradhatott, de rajta kívül megdicséri az Apostol Evodiát és Syntychet, akik nő létükre sokat tettek az evangélium szolgálatára. Azután pedig külön kiemeli Epaphroditost mint a filippiek „apostolát”.

Többször elmegy még Szent Pál Filippibe, hogy kedves híveit felkeresse. Majd látni fogjuk, hogy az egyik legszebb levelét is, melyben egészen ki-tárja szerető szívét, nekik írja.

ÖTODIK FEJEZET

SZENT PÁL APOSTOLKODÁSÁNAK TELJES KIVIRÁGZÁSA

30. A siker titka

Szent Pál további útjának négy állomása következik most: Tesszalonika, Beröa, Athén, Korintus. Hatalmas, nagy munkát végez ezeken a helyeken Krisztusért. Majd Efezust érintve, visszamegy jelentéstételre Jeruzsálembe. Nézzük meg ezt a négy állomást

XVII. ¹Filippiből a Via Egnatián halad tovább Szent Pál. Ez az út kötötte össze Kis-Ázsiát Itáliával. Hányan mentek már ezen az úton Keletről Nyugatra, hogy Rómában hatalomra, nagy állásra tegyenek szert! Hányan mentek Nyugatról Keletre, hogy vagy gazdagságot, kincset szerezzenek vagy örömet, gyönyöröket élvezzenek.

Áthaladtak Amphipolyson és Apollonián, de nem időztek itt sokáig, hanem 150 kilométert gyalogolva végül Tesszalonikába érkeztek. Itt a zsidóknak zsinagógájuk volt.

²Makedonia fővárosa, a régi Therme, Nagy Sándor nővéréről kapta a Tesszalonika nevet.* Ez volt az első európai nagyváros Szent Pál útjában. Kikötőjével, jó utáival már akkor a legjelentősebb helyek egyike volt. A régmúlt dicsősége és a jelen gazdagsága meglátszott a régi, nagy ciklopsfalak

* A városok leírásában forrás: W. M. Ramsay, *Cities of St. Paul*. London, 1922.

maradványain és a római templomok, diadalívek, színházak pompás épületein. Amikor Szent Pál a várost láthatta, arra gondolhatott, hogy innen gyorsan elterjedhet az evangélium a Földközi-tenger vidékén. Úgy is lett. Mert egy év múlva már azt írhatta Korintusból Tesszalonikába: „Töletek az Úr igéje továbbterjedt nem csupán Makedoniában és Achajában, hanem a ti hitetek híre elterjedt mindenütt.”

Szent Pál először munkát keresett, mert keze munkájából akarta magát fenntartani. Így kerül Jazon műhelyébe, aki fizetés fejében szállást is adott nekik. Azután most is a zsidókhoz fordult. Eddigi szokása szerint bement hozzájuk a zsinagógába és három szombaton át kérdéseikre felelve beszélt velük az Írásról. ³Kifejtette és kimutatta először,

hogy nem a földi és nemzeti Messiás gondolata az igazi, hanem hogy Krisztusnak mint az Izaiástól megjövendőlt Jachve-szolgának szenvednie kellett, majd meghalnia s utána halottaiból fel kellett támadnia.

Azután bebizonyította előttük, hogy ez az izaiási és a többi ószövetségi jövendölés valóra vált.

Végül diadalmasan hirdette, *hogy ez a Jézus az a Krisztus, akit — úgymond — én hirdetek nektek.*

⁴*Néhány zsidó hitt is szavainak, és csatlakozott Pálhoz és Sziláshoz. De azután megismerkedve a helyi viszonyokkal, a görögökkel is többet foglalkozhatott. Azok közül is hasonlóképen hitt igen sok istenfélő görög és nem egy előkelő asszony is.*

⁵Több hónapon beszélt így a görögöknek, amikor kezdődött a régi történet. A zsidók mindig sze-

rettek prozelitákat gyűjteni, és most irigykedtek meg féltékenykedtek Szent Pálra sikerei miatt. Harci modoruk azonban változatlanul ugyanaz. Maguk mellé vettek a csőcselékből néhány gonosz embert, azok segítségével csődületet támasztottak és felizgatták a várost. Majd az apostolok szállását, Jázon házát rohanták meg. Megkísérelték, hogy kihozzák őket a nép közé. ⁶Mivel azonban nem találták meg őket, néhány ott időző Krisztust hívő testvérrel együtt Jázont vonszolták a politarchosok, a város előljárói elé, akik a praetor alatt állva a közigazgatási és rendőri tisztet töltötték be. Közben ezt kiáltották: Ezek a világfelforgatók ide is eljöttek. ⁷Jázon befogadta őket, pedig ezek mindnyájan megsértik a császár rendelkezéseit, mert felségsértést követnek el. Azt hirdetik ugyanis, hogy nem a római imperátor a császár, hanem más, hogy Jézus a király.

⁸Fel is bősztették a népet meg a város előljáróit, mert amikor ezeket hallották, féltették a „szabadvárosi” jogukat. ⁹Mégis azonban „ördögi” cselvetéssel, hogy Pál visszatérését megakadályozzák, szabadon bocsátották őket, mert Jázon és társai saját életükkel kezeskedtek arról, hogy Pál és társai egyrészt semmi császár- és államellenes dolgot nem követnek el, másrészt, hogy hamarosan elhagyják a várost. ¹⁰A vezető presbyter testvérek valóban még azon éjjel elküldték Pált és Szilást, akik ugyan maguk sem hagyták volna cserben az értük kezeskedőket, azért, hogy miattuk a híveknek se legyen még több bajuk, hiszen máris üldözik őket, Beröába, Makedonia harmadik kerületébe, mely kétnapi járásra volt.

a) Mintha Szent Pál minden működését eddig a sikertelenség vagy legalábbis a befejezetlenség jellemezné. Most már vagy ötödször menekül. A

pisídiái Antiochiában a hatóság erőszakkal távolította el. Lystrában halálra kövezték, ezért nem maradhatott. Filippiből a végén tisztelettel ugyan, de mégis csak kiutasították. Damaszkusból, Jeruzsálemből, Ikoniumból, Tesszalonikából, hamarosan Beröából saját elhatározásából ment el. De sohasem a maga kívánságából, hanem mindig mások tanácsára. Így az ő élete mintha csak az örök bolygó zsidó élete lett volna. Látszatra mindenütt nyugalanság, állhatatlanság, pihenést nem ismerő, örökös jövés-menés, kidobás és elűzés. A valóság pedig az, — mert az eredmények mutatják — hogy eddig minden helyen mégis csak virágzó egyházközségek alakultak, és az Apostoltól rendelt presbiterek továbbépítettek azokon az alapokon, amiket mégis Szent Pál vetett meg. Minden látszat ellenére tehát missziós útja győzelemút. Diadalt diadalra arat.

Mi ennek a titka? Az, amit a magyar költő így fejez ki:

„Gondolj merészet és nagyot
És tedd rá éltedet!
Nincs veszve bármily sors alatt,
Ki el nem csüggedett.”

Szent Pál életét pedig egyetlenegy merész gondolat járja át: *Meghódítani a világot Krisztusnak*. Valóban csodálatraméltó, hogy Szent Pál mint tudta ebben a nyugtalan életáramlatban lelkét annyira egy gondolatra fordítani, amint az leveleiből világosan eléink tárul. Ezek tanúsága szerint egyike a legösszesszedetebb embereknek, akiben mint Mesterében, az Úr Jézus Krisztusban is, a külső munka mellett csodálatos a belső nyugalom.

b) Csüggedetlenségére szebb példát nem találhatnánk, mint a mostani útját, melyet így ír le egy tudós: „Az 50. esztendő tavasza lehetett, amikor Paulus, Szilas és Timoteus a gránitkockákkal köve-

* Holzner: 175—181. l.

zett katonai úton, a Via Egnatián kétnapos járással eljutott nyugatfelé Amphipolisba. Egy nappal előbb még a háta fájdalmak közt hajlott meg a liktorok ostromozása alatt. Sebeit Lydia szerető keze bekötötte, de még mindig sajogtak. Lábuk is fájt a kaloda nyomától, melybe beleszorították. Ily körülmények között nagy teljesítmény volt testi szempontból is ez az út, mely magában véve csodaszép és nagyon kedves tájékon vezet át. Eleinte jól megművelt földek között, majd később egy platánfasor felüdítő árnyékában. A Pangeus hólepte csúcsairól kellemes, hús szellő szállt alá. A hegyek lejtőiről kristálytisza patakok siettek a strymoniai tengeröböl felé. A forrásoknál a vándorok rövid pihenőt tartottak. Estefelé azután leereszkedtek a Strymon folyó széles völgyébe.

A közbeeső városokban nem álltak meg, mert utazásuk célja Tesszalonika volt és Szent Pál mindig a nagy városokat szerette. Így vándoroltak tovább a harmadik és negyedik napon az öböl és a parti hegység közti úton, ahonnan mindig rátekinthettek a tengerre. Elmentek két hegyi tó mellett is. — Így jutottak el Arethusa gyönyörű völgyébe.

Itt volt egy liget, ahol a tölgyek, platánok és fenyők árnyékai között feküdt a nagy görög tragikusnak, Euripidesnek sírja. Viharos kétségektől szaggatott szíve itt talált nyugalmat. A vándorok azonban továbbhaladtak és negyedik napon elérték Apolloniát, mely egy nagy hegyi tónak déli partján fekszik festőien, és egy magas hegy választja el a később oly híressé vált Athostól.

Hátra volt még útjuk utolsó részlete: tizenkét órás gyaloglás. A szép, de fárasztó vándorlás után utazásuk hatodik napján pillantották meg végső céljukat. Mélyen alattuk feküdt a tenger örökké hullámzó kéksége, míg szemben a lenyugvó nap sugarai bíborba öltöztették az Olympos majdnem háromezer méter magas csúcsait, a görög istenek szent lakóhelyét. Amily szent félelemmel gondolt az

izraelita Sinai hegyére, úgy tekintett a jámbor görög az istenek hegyére. Homeros szavaiból az Olymposról még ma is érzi a művelt világ a vak költő megsejtését az istenség lényegéről. Ezt próbálta azután kőbe vésni éppen ezen sorok után Pheidias. Egy szikrája volt ez annak a „logos spermaticus”-nak, annak az örök teremő szózatnak, melyet belezengett az Isten az egész mindenségbe és amelynek testbe öltözését jöttek most hirdetni Krisztus heroldjai. Szent Pál gondolata lehetett: „Ott fenn kereste tehát a görög nép a maga isteneit. Menjünk és hirdessük nekik a mennyei Atyát, és mondjuk meg, hogy ez a hegy is csak lábainak számolya.”

c) Tesszalonikának mint kikötővárosnak nem volt a legjobb híre. Szent Pál óvja is később a megtérteket ezektől a veszedelmektől. De e mellett virágzó ipara is volt. Különösen a szőnyeg- és a sátor szövés mestersége terjedt el. Pál is először munkaalkalmat keres. Így jut el egy jóindulatú zsidónak a műhelyébe. Magát görögösen Jázonnak nevezte. Az ő kis szövőgyárában találtak mind a hárman barátságos fogadtatást, szállást, kenyeret és munkát. Már másnap Pál köténnyel maga előtt ott állt a szövőszék mellett. De két társa is iparkodott, hogy hasznossá tegye magát.

Mennyire jellemző ez is Szent Pálra! Ki tudná ugyan megtenni közülünk, hogy egyhetes vándorlás után, még sebhelyekkel teli testtel, a lelkipásztori munka mellett még órák hosszat dolgozzék durva sátor szövés készítésén, csak hogy napi eledelét megkeresse, és hozzá még évenként egyszer megostoroztatást vagy megkövezést kelljen elszenvednie. Való igaz, hogy Szent Pál nemcsak szavával, de életének példájával is apostolkodott!

d) Prédikációiban pedig most vetődött először a kereszt árnyéka Görögország földjére. A zsinagógában mondott beszédeinek alapja Izaiás prófétának

híres 53. fejezete, melyben a Messiást úgy mutatja be, mint Ebed Jahvét, az emberiség bűneiért szenvedő „Jahve-szolgát”.

Ez a Szentírásban egy olyan döntő részlet, mely az ősegyház igehirdetése szerint Krisztusban teljes beteljesedésre talált. De Pálnak ezzel zsidó hallgatósága lelkeiben a legérzékenyebb részt kellett érintenie. El kellett szemükről venni a fátyolt, de a teljes igazság meglátására szemük fájdalmasan belesajgott: „A ti győzelemmel koronázott Messiás-királytok csak lázálom. Az igazi Messiás töviskoronát hordoz.” Mekkora csalódás, sokak számára mekkora bosszúság, igazi botránykő volt ez a magyarázat.

Hiába mutatta ki Szent Pál, hogy ennek így kellett lennie. Nem az antik pogány sors és kényszer hatalmánál fogva, melyet maguk az istenek sem kerülhetnek ki, hanem az Isten szerető, örök végzésének fényében, mely az előző nemzedék előtt el volt rejtve, de Krisztusban feltárult. Megmutatta nekik a keresztet mint minden ellentétnek metszőpontját, minden széthúzásnak kiegyenlítőjét, minden nehézségnek megoldását, amikor megmutatta, hogy az emberiség feje mint szenved a kereszten, hogy az ősi bűnért eleget tegyen.

e) Másik nagy témaköre volt az „*eschatologia*”, az utolsó dolgokról való tanítás. Erről már nem annyira a zsidóknak szólt, mint inkább a pogányságból megtért híveknek, akik ellen most már szinte állandóan acsarkodtak a hitetlen zsidók. Ezek előtt rámutatott arra, hogy „az Úr Jézust és a maguk prófétáit is megölték, nincs is bennük az Istennek gyönyörűsége, mert minden embernek ellenségei, és minket is meg akarnak akadályozni, hogy tinektek ne hirdethessük az üdvösség ígétjét. Így lett teljes bűneik mértéke, de utol is éri őket az Istennek haragja. (I Tessz. 2, 15—16.)

Ezzel kapcsolatban szólt a világ végének titká-

ról. Mivel pedig abban az időben a világ végét váró hangulat járta át az egész birodalmat, természetesen nagy volt az érdeklődés éppen ezek iránt. Az üldözöttek vigasztalást találtak abban, hogy közeledik az Úr napja, melyen nyilvánvaló lesz az ő dicsősége. Csak ezt a tanítást Szent Pál már nem tudta előttük teljesen kifejtetni, mert innen is hirtelenül menekülnie kellett.

f) Az ellenség nem tudta nyugodtan nézni Szent Pál egyre növekedő hatását. Érdekes azonban, hogy ha a Szent Pál ellen emelt vádat összehasonlítjuk azzal, amivel Krisztust vádolták Pilátus előtt, akkor azt látjuk, hogy a zsidók a hatóságok előtt most is a császárhű polgárok szerepét játszották. Mennyire ismerték ők a szolgalelkű emberek pszichológiáját! Egyetlen aggodalmuk ezeknek mindössze az, hogy fölfelé jól gondolkozzanak róluk. Pilátus is mihelyt azzal fenyegetik, hogy nem lehet a császár barátja, mert Krisztus királlyá teszi magát, megijed. Most is a politarchosok előtt azzal vádolják Szent Pált, hogy szerinte nem a császár többé az uralkodó, hanem Jézus, a király. Ehhez tudnunk kell, hogy Keleten a „bazileusz” szó egyformán vonatkozott császárra és királyra, és akkor világos, hogy felségsértést lehetett ezekbe a szavakba beleolvasni. Tesszalonika vezetői pedig csak abban különböztek Filippi városának előljáróitól, hogy óvatosabbak voltak. Úgy látszik, eléggé ismerték már a zsidók „hazafiságát”. Nem ítélték tehát oly elhamarkodottan és könnyelműen, de azért mégis félték, hogy fölfelé talán gyanúsak lesznek és azért kiutasították az apostolokat.

g) Egy kis történelmi megjegyzést kell tennünk ezen a helyen, mert ebből Szent Lukács igazmondása kap erősebb bizonyítékot. Ezt az egész jelenetet azért akarta a hitetlen kritika költői kitalálásnak minősíteni, mert Szent Lukács a város vezetőit *politarchos*-oknak nevezi. Ezt az elnevezést pedig

sehol a klasszikus irodalomban nem ismerték. De megvalósult újra, hogy a kövek szólalnak meg és tesznek bizonyosságot az igazság mellett. Néhány évtizede kiástak egy követ, melyen a város vezetőit politarchosnak nevezték. Most a londoni British-múzeumban van ez a kőbe vésett bizonyság, mely azonban szívünk bizonyosságát is megszilárdítja.

h) A zsidók gyűlölködése az Apostol távozásával nem szűnt meg. Valahányszor később is hallunk Tesszalonikáról, mindig üldözésről és szorongatásról is hallunk. (I Tessz. 2, 14; II Tessz. 1, 4.) Paulus azt hitte akkor, hogy távozása csak rövid lesz. Valóban kétszer vissza is akart térni, de saját szava szerint a „Sátán” minden alkalommal megakadályozta. (I Tessz. 2, 18.) Elfogadhatjuk mi is, hogy ez a sátáni gondolat az volt, hogy Jázontól és a többi hívektől kezességet kívántak, mégpedig lehet, hogy nemcsak pénzben kívánták ezt, hanem életükkel is felelőssé tették őket. Ebből teljesen megérthető, hogy Szent Pál, mikor Beröában sem maradhat, egészen messze távozik, csakhogy ne ártson az érte kezeskedőknek.

Nyolc teljes évig nem láthatja tehát többé barátait Tesszalonikában. Amikor pedig visszatért, nem volt egy percnyi nyugalma sem. Egyik házból a másikba kellett rejtőzködve menekülnie. Így írja később: „harcok kívülről, belülről pedig állandó szorongás” (II Kor. 7, 5.) volt köztük az élete. De ez az állandó üldözés belsőleg egybekovácsolta a hívőket és buzgalmukat ébrentartotta. Nincs is más város, melyet az Apostol annyira megdicsérne kitartásukért, hitben való hűségükért, de elsősorban ki-magasló testvéri szeretetükért. (II Tessz. 3, 4.)

31. Vetésre érett lelkek

XVII. ¹⁰Az 51. év elején vagyunk. Szent Pál az éjtszaka oltalmában elhagyja két kísérőjével a várost. Végigmegy az öböl partján, majd rákanyaro-

dik a Via Egnatiára. Így jut el 12 órai gyaloglás után Beröába. Ebben a távoleső hegyi városkában az Olympos lábánál nyugodt élet uralkodott. Az egyszerű nép csendben művelte szőlőit s olajfaültetvényeit, vagy dolgozott műhelyeiben meg a kőfejtőben, ahol az Olympos márványdarabjait dolgozták fel.

Megérkezésük után hamarosan itt is bementek a zsidók zsinagógájába. ¹¹Az itteni zsidók már nemezebb lelkűek voltak, mint a tesszalonikaiak. Nagy örömmel be is fogadták az igét. Nap-nap után máguk is kutatták az Írásban, vajjon úgy állnak-e valóban a dolgok, vajjon Paulus tanítása megegyezik-e a Szentírásával. ¹²És míg Tesszalonikában a zsidók közül csak kevesen, itt sokan lettek hívővé. Sőt még az előkelő görög asszonyok és férfiak közül is számosan csatlakoztak Krisztus táborához.

¹³*Amikor azonban a tesszalonikai zsidók megtudták, hogy Pál Beröában is eredményesen hirdette Isten igéjét, ide is eljöttek. Mivel megvásárolható és botrányok, verekedések után kapó csöcselék mindenütt van, itt is fellázították a tömeget. ¹⁴Erre a testvérek azonnal útra bocsátották Pált. Ő látszat szerint a tengerig ment, hogy ezzel megtévessze az üldözőket. Az Apostol szíve vérzett, mert újra válnia kellett munkatársaitól is: Szilás és Timoteus ottmaradtak, mivel rájuk nem haragudtak. ¹⁵Pált pedig kísérői mégis szárazföldön vezették el, mégpedig, mivel útközben újra betegségbe esett, — mintha idegösszeroppanást szenvedett volna — nemcsak a határig, hanem egészen Athénig vitték. Mivel pedig ez vagy 350 kilométernyi távolságra volt, valószínű, hogy egy kis kikötőben hajóra szálltak, s így mentek tovább. Megérkezésük után Pál parancsot küldött általuk Szilás és Timoteus számára, hogy minél*

hamarabb jöjjenek hozzá, mert nagyon egyedülvalónak érezte magát. A kísérők azután erre visszatértek városukba.

a) Szent Pál lelkének két csodálatos vonását ismerhetjük meg abból a tényből, hogy bár minden helyen a zsidóság előbb-utóbb ellene fordul, ő mégis újra először közéjük megy és nekik hirdeti az igét. Ebben láthatjuk először *honfitársai iránt érzett nagy szeretetét* is. Mindenáron szeretete volna Krisztushoz elvezetni őket. Lelke sokat rágódik azon, hogy mi lesz népének jövő sorsa. De e mellett éreznünk kell azután az ő *mártíriumra kész lelkét*. Örömmel, sőt bizonyos halk vággyal várta, hogy vértanú legyen. Az ellene emelt vádakkal nem sokat törődött. Azt sem nézte, hogy mi lesz íge-hirdetésének következménye.

Prédikációja majdnem mindig pozitív volt. A Szentírásra támaszkodva hirdette, hogy a názáreti Jézus a Messiás. Ami ebből következett, azt az Ura iránti engedelmességből örömmel vállalta magára. Csak a mártíromságot nem akarta kicsikarni. Az ő hitvalló bátorsága az engedelmességben volt. Megbiztatásának az evangélium hirdetését érezte. Nem tartotta volna helyesnek, hogy ennek hirdetése az ő dacos ellenállása miatt túlságosan gyorsan befejeződjék. Ezért kitért az üldözők elől, ameddig az lehetséges volt. De amikor jött a mártíromság órája, akkor már nem hátrált.

b) A másik csodálatos Szent Pál magatartásában, nem a „hősies szembeszállás”, amellyel felvette volna a harcot az ellenséggel szemben, hanem éppen az az *elképzelhetetlen szívósság*, amellyel művét folytatta. Bizonyos, hogy a veszély elől kitért. De ezt csak azért teszi, hogy a legközelebbi helyen azonnal folytassa munkáját. Minden üldözés, minden bántalmazás, minden életveszélyes fenyegetés után újra és újra beleáll a hithirdetés munkájába, mintha semmi sem történt volna. Pedig Ázsiában, Európá-

ban mindig ugyanaz volt a tapasztalata. A zsidók gyűlölete ellene támadt, a tömeg lázongott, a hatóság erőszakoskodott. Gyűlölet és üldözés. Azután újra gyűlölet és újra üldözés: ez a mindennapi kenyere. A megkorbácsolás vagy kövezés után nem megy „betegszabadságra”, hogy idegeit rendbeszedje. Még csak az után sem érdeklődik, hogy a másik városban kedvezőbbek lesznek-e a viszonyok, és így veszély nélkül tud-e ott majd dolgozni. Még csak a zsidókat sem kerüli ki. Mindig az ő zsinagógájukban kezdi a hirdetést. Magára tehát a legkisebb tekintettel sincs, hanem csak az után érdeklődik, hogy mint viheti el az örömhírt ezeknek az embereknek. Hogy Szent Pál személyiség, egyéniség volt, ki akarná ezt vitatni? De oly személyiség, akiben az egyéni szinte személytelenné válik azzal szemben, aki őt birtokába vette: „Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él bennem.”

c) Beróában látjuk, hogy mik voltak a krisztusi hit elfogadásának feltételei. A zsidókat ugyanis nemzeti elfogultságuk, a görög-rómaiakat panteista pogányságuk szinte alkalmatlanná tette, hogy külön kegyelmi csoda nélkül megtalálhassák az utat Jézushoz. Itt azonban világosan meglátjuk, mint teljesedik az Úr Jézus ígérete: „Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságot, mert ők kielégítetnek.” Ha Szent Pál megérezte ezt a sóvárgást az igazság után, amely az egyszerű emberekben talán mint az istenfélelemnek bizonyos faja nyilatkozott meg, akkor ebben ő már érezte, hogy megvan bennük a lelki érzék: a „*numinosum*” az isteni iránt. A pogányokban elsősorban ezt kereste.

A zsidók szívét pedig a Szentírás elmélyedt tanulásával akarta előkészíteni. Az egyszerű és őszinte szívvel való elmerülés a Szentírásba, különösen a próféták szavaiba: ez volt a legegyszerűbb és legbiztosabb út. De ehhez is kellett egy szubjektív és egy objektív feltétel. Az első a csönd és az összeszedettség, amely befogadásra alkalmassá teszi

a szívet, hogy olyan legyen, mint a vetésre érett föld: már várja a magot, hogy az benne gyökeret verhessen. Az objektív feltétel pedig, amely az egész Szentírás titkát kitáró kulcs: *Krisztus engeszlelő halálának nagy központi gondolata*. Visszaveti sugarát az ószövetségbe, és érthetővé teszi előttünk az újszövetséget. De nemcsak a krisztusi korszak kezdetén volt fontos a Szentírásba való ehmerülés, hanem ez marad minden időben a frissiséget adó forrás, amikor a kereszténység abba a veszélybe kerül, hogy külsőséggé vagy a törvénybe való megmerevedéssé vagy esetleg politizálássá válik.

d) Ebben a két városban nyomon kísérhetjük Szent Pál eljárását, „missziós módszerét”. Először is ő nemcsak misszionárius, nemcsak hódító, hanem lelkipásztor is. Amit az Úr számára meghódított, azt meg is tudja erősíteni és meg is tudja tartani. Nem a vakító, gyors eredmény lebeg szeme előtt. Maga hasonlítja magát mint misszionáriust a körültekintő építőmesterhez. (I Kor. 3, 10.) Mint lelkipásztor pedig egyszer atyához hasonlítja magát, aki gyermekeit nemcsak jóságával, de szigorúságával is megtartja a jóban, máskor édesanyához, aki előtt a szenvedéssel szült gyermekei a legdrágábbak; ismét máskor pedig a dajkához, aki babusgatja a maga gyermekeit. (I Tessz. 2, 8—12.)

A zsinagógában mondott beszédei csak a megindítást adták meg. Utána következett a lelkipásztorkodás. De ezt Szent Lukács nem említi, mert célja az evangélium terjedésének az ábrázolása. Ebben a munkában felkeresték a műhelyeket, a magánházakat, a paloták rabszolga-odúit, az előkelő hölgyek fogadószobáit. A legnagyobb mértékben személyes lelki gondozás volt ez. Szemtől-szembe, lélektől-lélekhez, háztól-házhoz.

Segítségére volt ebben Pálnak az ő elragadó, meggyőző ereje, mindenkit elbájoló szeretetreméltósága és önzetlen odaadása. Senkit nem veszített szeme elől, hanem mindenkivel benső sze-

mélyes barátságot kötött. Csak ez nem öncél volt nála, és nem a barát után való vágyódásnak önző kielégítése, hanem eszköz, hogy a híveket Krisztussal is magán keresztül a legszorosabb barátságba kapcsolja. Hogy mint vőfély, elvezesse a menyasszonyt a mennyei vőlegényhez.

Krisztus hite Pál számára nem elvont tanítás volt, nem is csupán gondolatban való kapcsolódás Istenhez, hanem elsősorban gyöngéd, bensőséges egybekapcsolódás az Úrral. Ezért szenvedni és halni is kész. Ez volt az ő eljárásában az, amit találóan neveztek el „a szeretetreméltóság aszkézisének”. Mert bizony le kellett mondania nem egyszer teljesen énjéről, hogy mindenkinek mindene lehessen. Még soha a világ nem látott ilyen pazarló önátadást, ilyen szenvedélyes küzdelmet lélekről-lélekre, amióta az Isten Fia a Jó Pásztor alakjában megjelent, és amióta a Jó Pásztor az ő legnagyobb apostolának személyében járta a világot.

e) Néhány hónappal később írja Tesszalonikába ezeket a szavakat, hogy a mi hithirdetésünk köztek nemcsak szavakkal történt, hanem erőben és Szentlélekben és teljes gazdagságban. Ezzel megmutatja, hogy a kezdődő krisztusi életnek még erősen *karizmatikus jellege* volt. Szent Pál is lángoló prófétabeszéddel megrázta az egybegyűlteket, hogy azok vagy szent fájdalomban felsírtak eddigi életük miatt vagy a Megfeszített iránt érzett részvételtől zokogtak, majd örömben és vigasztalásban ujjongtak. Majd egy-egy megszállott gyógyult meg, míg egy utolsó vad roham után majd az Apostol szívbelátó adottsága ragadta el őket.

De az entuziasztikus elfogódottságnak ezek az órái csak bevezetésül szolgáltak. Amikor az első megtérésnek és a keresztelezésnek napjai elmúltak, akkor megkezdődött az Apostol számára a hétköznapi élet finom és aprólékos munkája. Lassan el kellett választani híveit az anyatejtől, és szilárd táplálékra kellett őket szoktatni. Az Apostoltól mesz-

sze távol állt, hogy megtérőinek ezt az első túláradó érzelmét, melyet maga is nagyon jól ismert, értelmetlen rajongásnak tartsa. De nagyon jól tudta, hogy nem ez a kezdő fellángolás és első édesség a fontos, mert az Isten akarata: A ti megszentelődés-tek! (I Tessz. 4, 3.)

f) Szent Pál lelki világa ebben az időben tele volt a *paruziának*: az Úr jövődő megjelenésének gondolatával. Biztosan ő is csak egyet tudott, hogy „az Úr napja úgy jön el, mint a tolvaj az éjtszakában”. De mint egész kora, sőt még a későbbi időszak is, hitt a közeli paruzia lehetőségében. Ebben nemcsak korjelenséget kell látnunk, és nemcsak Szent Pál tévedését. Mert van jelentősége az egész krisztusi világ számára.

Sem az ókeresztény világot, sem a liturgia lelkét nem érti meg az, aki nem él ebben a szent várakozásban. Szent Pálnál még ez egészen természetes. De hogy mily mélyen belegyökerezett a krisztusi hívők lelkébe, azt az ősi irodalom újra és újra igazolja. Szent Jeromos leírása szerint az ő idejében a hívők húsvét szombatján egészen éjjelig a templomban voltak. Boldog borzongással reméltek a jók és szorongtak kissé a lányok. Mind azt várták, hogy talán ezen éjjel lesz vége minden fájdalomnak és minden bűnnek. Most lesz vége Isten hallgatásának és talán a földi örömeknek is. Mikor pedig az éjjél elmúlt, így szóltak egymáshoz: Nem, még nincs itt az idő. Ezután boldogan készültek a feltámadás csodáját megünnepelni.*

Az üldözések tetőpontján a mártírok türelmét hatalmasan támogatta az a gondolat, hogy nem kell soká várakozni az igazak diadalára. Kihallgatás közben a bíró gúnyosan kérdezte: Ha Krisztus feltámadott, miért nem mutatja meg magát mindnyá-

* V. ö. Eugen Walter, *Das Kommen des Herrn*. Freiburg, 1941. Herder.

junknak? De a keresztények bízva felelték: Közel az ő újraeljövelete, meglátjátok még őt.

g) Szent Pál állhatatosságának jutalmát élvezhette Beröában. A Szentírás azonban megjegyzi még azt is, hogy éppen az előkelők csatlakoztak Krisztus seregéhez. Ez is egy bizonyosság, hogy helytelen az az általánosítás, mely csak proletárok közül valónak hirdeti az első krisztusi híveket. A szegények talán valóban jobban várták és készségesebben befogadták az evangélium örömhírét, de azért nemcsak ők csatlakoztak Krisztushoz. Igaz, hogy Beröa további sorsáról a Szentírásból semmit sem tudunk. De hogy Szent Pál alapítása maradandó volt itt is, azt bizonyítja többek közt az is, hogy még később is halunk az itteni Krisztus-hívők képviselőjéről, Sopaterről.

32. Egyedül Athénben

Szent Pál athéni tartózkodásáról az Apostolok Cselekedeteiben mindössze tizenhat verset találunk. Azt mondja azonban a klasszikus ókornak egy kiváló ismerője, hogy ebben a néhány sorban „a történeti anyagnak oly teljes bősége van, benne minden oly találó és sajátos, annyira léttel teli és jellemző, annyira nincs benne semmi szónoki és semmi sablonos, hogy ez lehetetlen volna, ha valaki csak kitalált történetet tárna elénk... Az én meggyőződésem éppen azért, hogy aki Szent Pál athéni tartózkodásáról szóló híradás történeti értékét kétségbe vonja, az az emberiség történetéből a legértékesebb lapok egyikét szakítaná ki”.*

XVII. ¹⁶Pál eleinte egyedül élt Athénben, *mi* közben várta *Szilást és Timoteust*. Bejárta a műemlékekben gazdag várost. Már a kikötőtől a városba vezető úton is mind a két oldalon sírok és istenszobrok fogadták őt megérkezésekor. Bent a város-

* Curtius, Paulus in Athen. Sitzungsberichte der k. pr. Akademie zu Berlin. 1893.

ban pedig még sűrűbben álltak a szobrok, melyek számát háromezernél többre becsülik. Ezek között ott tündököltek egy Pheidiasnak és egy Praxitelesnek szobrai. A legszebbek és leghíresebbek a város fölött emelkedő várhegy templomai voltak. Az Akropoliszon ott állt a Parthenon, Athene pompás, nagy temploma, az Erechteion, Niké temploma, és mindezek fölé emelkedett 25 méter magasan Athene Promachos kolosszális szobra. Sisakja a napfényben úgy csillogott, hogy a hajósok előtt már Sunium hegyfokánál, 50 kilométernyi távolságra mint világító fény ragyogott. *Szent Pál lelke megrendült a bálványimádásba merült város láttára.*

A jó üzlet reménye ide is sok zsidót vonzott, s itt is volt zsinagógájuk, mert templomukhoz mindenütt ragaszkodtak, azért is nem olvadtak be az idegenek közé. ¹⁷*Szombaton tehát Pál vitatkozott a zsidókkal és a pogányokból megtért istenfélőkkel a zsinagógában.* De ebben a nagyvárosban élő liberális zsidóság szinte semmi érdeklődést nem mutatott Szent Pál szavai iránt. Azért az Apostol nem is foglalkozott velük tovább.

E helyett mint egy új és krisztusi Sokrates, a görögök közé ment a nyilvános helyekre. Nap-nap után *beszélgetett, akikkel összejött a különböző piacokon, elsősorban pedig a híres „Kerameikos”-on* (a fazekaspiac), mert ez volt a közlekedés középontja, de egyúttal minden tétlen lézengőnek a gyülekezőhelye is. Valószínű, hogy szavának ereje, tanításának érdekessége felhívta rá a figyelmet, s egyre többen csődültek köréje.

¹⁸*Néhány, az élet örömeit élvezgető epikureus meg néhány hidegen csak az észet becsülő sztoikus bölcselő vitába ereszkedett vele. Egyesek ezt mondták: Mit akar ez a gondolatlarlózó: ez az idegen*

gondolatokat összefüggéstelenül összehordó, magáét pedig hebegve, akadozva elmondó, szószaporító hirdetni? Mások viszont azt mondták: *Ügylátszik, hogy új isteneket hirdet, mert valami istenpárról beszél: Jézusról meg az ő párjáról, „Anastasisról”* (Föltámadó). Félreértették ugyanis és személynek gondolták, amit a feltámadásról prédikált.

a) Athén Szent Pál idejében már régen nem volt a régi. Mikor a rómaiak Krisztus előtt 84-ben meghódították, politikai jelentőségét egészen elvesztette. Lakosainak a száma is, mely egykor 180,000 volt, aligha maradhatott meg épségben. Az egész görög föld hanyatlásából Athén sem maradhatott ki. Pedig a görög föld szinte pusztasággá vált már, mert Peloponezosban már csak Spártának és Argosnak volt valami jelentősége; — az Olympia lezuhan már szellemi magaslataról; — Thebában, Pindaros városában már csak a várban laktak; — egész Beothia pusztasággá lett; a régi nemesi családok kihaltak. A görög föld már csak nagy múzeum volt az akkori világcsavargók számára. A görögök maguk pedig mint felügyelők és idegenvezetők éltek saját földjükön. Ezerszámra vándoroltak el Nyugat provinciáiba és a világ lett a hazájuk. Sorsuk így sok közösséget mutat a zsidóságéval. Ők is nagy magasságról sülyyedtek le mélyre. Csak Hellasnak nem voltak siralmakat zengő prófétái.

És mégis: Athén csak Athén maradt. Régi vonzóerejét nem veszthette el egészen. Philo szerint még mindig a világ szemefénye, Cícero szerint pedig a világ világító fényessége maradt. Egy római sem tartotta magát műveltnek, ha nem járt Athén iskoláiba. Ezért oly férfiak, mint Cícero, Ovidius, Horatius, Vergilius innen merítették legmélyebb ösztönzéseiket. És államférfiak, mint Caesar, Antonius, Pompeius, Augustus hódoltak Athén szépségének.

Legnagyobb változáson a nép ment át. Még büszkén mutogatták idegeneknek Platon akadémiáit,

Ilyssos völgyében a platánokat, melyek alatt Sokrates tartózkodott tanítványaival, Aristoteles líceumát, Zeno tarka csarnokát (stoa-poikile) és Epikureus kertjeit, — de maga legszívesebben járt az Agorára, erre az oszlopcsarnokokkal, templomokkal, bazárokkal, hivatalos épületekkel körülvett piacterre, hogy elegáns sétapálcájával, divatos ruhában, illatosított hajfürtökkel fel-alá járjon, és mint a babonás vénasszonyok, hallgassák az újonnan jött filozófusokat, akik a legújabb politikai vagy vallási nézeteket fejtegették a mindig újdonság után vágyódó tömegnek.

Régi nagyságából megmaradt tehát még *a bölcseségnek a látszata*, mert iskolái még mindig híresek voltak, bár ebben az időben egyetlen kiemelkedőbb gondolkodója sincsen. Meg azután megmaradt *a régi jámborságnak a látszata*, mert több ezer istenszobrával legalább külsőleg mutatta a régi vallásoságnak emlékét, melyből lélekben úgysem maradt meg már több, mint a vallási kérdések iránt való érdeklődés. De ez már nem hit volt, sőt még csak nem is vallásbölcselet, hanem csupán érdekes beszélgetéstéma.

b) Szent Pál nem akart Athénbe menni. Az Isten Lelke vitte ebbe a nem neki való környezetbe. Nincs igaza ugyan Renannak, aki nem is annyira franciás fölényességgel, mint inkább az aposztatának gúnyolódásával így kiált fel: „Remegjetez igaz isteneknek és istennőknek szép és tiszta képmásai! Itt áll az az ember, ki ellenetek kalapácsot fog emelni. Kimondja a végzettetjes szót: Ti bálványképek vagytok. Ennek a kicsi és csúnya zsidónak tévedése lesz a ti halálos ítéletek.”*

Ha Szent Pált valóban nem is tudjuk úgy elképzelni, hogy Baedekerrel, útmutatóval kezében műemléktől műemlékhez siessen, hogy azokat látva

* Idézi Baumann, 240. l.

esztétikai gyönyörben olvadjon el, azért nem fogadhatjuk el, hogy érzéketlenül nézte volna ezeket az alkotásokat. Végso eredményben ő Tarzusból való volt, és így nem barbár, műveletlen valaki. Szülővárosa az ő idejében egyike volt az akkori világ legjobb „iskolavárosainak”, amely felvehetette a versenyt Athénnel és Alexandriával. Megismerhette itt a görög szellemi világot is, amit éppen majd beszéde fog legjobban bizonyítani. Egyébként is az az ember, aki azt a tanácsot tudja tanítványainak üzeni: „Ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami szeretetreméltó, ami kellemetes, ami erény, ami dicséretes, arról gondolkodjatok” (Fil. 4, 8.) — az maga is feltétlenül elfogadott minden szép és nemes emberit, minden finom és illedelmes szokást, mindent, amit emberi méltóságnak mondhatunk, mert tudta mindezeknek a jelentését értékelni Isten országa számára.

c) Kisérjük csak végig sétáján, és meglátjuk, hogy Krisztussal telített lelke is hányszor megérezte a görög szellemnek hol vágyódását, hol pedig szinte az elérésig jutó közeledését a helyeshez.

Szállása a Kerameikos piacát körülvevő műhelyek valamelyikében volt. Ettől a szokásától, hogy maga tartsa fenn magát, itt sem térhetett el. Innen ment az *Akropolisra*, mely a klasszikus művészet magaslatának legtökéletesebb képe, annyira, hogy sugarai még ma is ragyognak és világítanak. Mint királyi diadém emelkedik a város fölé a pompás Akropolis, és annak legszebb gyöngye, a *Parthenon*, Pallas Athene temploma. Benne Pheidias mesteri keze alkotta meg aranyból és elefántcsontból a szüzi istennőnek szobrát. Az a gondolat, hogy Athene atyjának, a legfőbb istennek fejéből teljes fegyverzettel pattant elő, a görögök számára az isteni bölcseségnek legfőbb megszemélyesítője volt. Mint ilyen, ragyogó tisztaságával tiltakozás volt az érzéki kultuszba való lesüllyedés ellen. A szoborfaragó művész csak azt fejezte ki, amit Homeros géniusza már

előbb meglátott benne: az isteni vezetésnek a meg-személyesítőjét. Vajjon nem az „anima naturaliter christiana” nyilatkozott meg itt a görög élet magaslatán? A rokonhangot megérezte Szent Pál, mutatja a beszéde.

Pallas Athene szobrának méltó párja volt az *olympiai* Zeus. Ugyanaz a kéz faragta ki. Tekintete minden szemlélőjét annyira megrázta, hogy a római hadvezér, Aemilius Paulus is szinte lenyűgözötten állva maradt előtte, lélekzeni is alig mert. A bölcsességnek és erőnek, a szelíd jóakaratsnak és a fölségnek oly kifejezése tündökölt vonásain, míg nyugodt tekintete a kifürkészhetetlent engedte sejteni. De vajjon nem az istenit sejtette-e meg a görög nép a szépnek alakjában? Valóban, ennek a népnek istengondolata messze magasan állt a többi népé fölött, akik isteneiket szent állatokban vagy állatok és emberek keverékében ábrázolták. A görög számára az ember a maga testi-lelki harmóniájában, a „kalokagathiá”-nak: a szépségnek és jóságnak harmóniájában az istenség legfőbb kinyilatkoztatása volt. Mintha halvány sejtelme lett volna már az emberrelés misztériumáról, vagy legalábbis megkönnyítette ez számára ennek hívő elfogadását.

Néhány lépéssel odébb elért az *Erechteion*-ba. Akkor még virágzott udvarán a szent olajfa, mely a görög felfogás szerint az istennő szavára sarjadt a földből, és Görögország csupasz szikláit virágzó és termékeny földdé tette. Éjjel-nappal égett az istennő képe előtt az olajmécses, melyet a legtisztább olívaolaj táplált. Ennek a szokásnak gyökerei oly mélyen belenyúlnak az általános emberinek mélységeibe, hogy a krisztusiak is át tudták venni. Így, amikor kialudt az olajmécses az *Erechteion* templomában, millió és millió helyen kigyulladt az örökmécses szelíd csillogásában.

Ugyancsak mélyen meg kellett érintenie Szent Pál krisztusi lelkületét, amikor a *Részvét oltárát* meglátta. Az ókorban az egyetlen nép a görög volt,

mely erre gondolt. De vajjon nem olyan volt-e ez, mint a vágnak felsikoltása a pogányság romlottságából az irgalom Istene után?

Ez a szobor még abból az időből származott, mikor a görögök szabadok voltak. Most a szolgaságba süllyedt nép Róma géniuszának és Augustus császárnak emelt templomot. Mint egykor a Résztvételnek, úgy állíthattak volna most a Hízelgésnek és a Szolgalelkűségnek oltárt. Hiszen nem múlik el majd nyolcvan esztendő, és Hadrián császár Athénben az általa épített templomban mint Zeus Olympioszt, Panhellenioszt és Sotert (megváltót), istenként fogja magát ünnepeletetni.

Gregorovius mondja, hogy az istenítés az egyetlen mód, ahogyan a szolgaságba merült nép uralkodójának hódolni tud. Holzner pedig hozzáteszi: „Klasszikus példa ez arra a tapasztalati tényre, hogy szolgalelkűség és emberkultusz kéz a kézben mennek, és hogy *míg az Isten imádása az embert szabaddá teszi, az ember istenítése szolgaságba süllyeszti.*”

Szent Pál az Akropolist a Propylaion-on keresztül hagyta el, amelynek minden szépsége és pompája a hazafias gondolat szolgálatában állt. Minden négy évben ide vonultak a nagy nemzeti ünnepség alkalmával. Ekkor megemlékeztek a város alapításáról. Ezt akarták megülni zenei, szónoki, drámai előadásokon és sportünnepélyeken. A legmagasztosabb és legszebb pillanata az egész ünneplésnek mégis az volt, amikor maga a nép körmenetben felvonult az istennő szentélyébe. Ott egy szűz hajadon gazdagon díszített ruhában áldozatot mutatott be az istennek. Egyúttal a versenyek győztesei az ő kezéből kapták meg a babérkoszorút. Hat évszázadon át volt a Parthenon a szűzi istennőnek szentelve, hogy azután a szűz Istenanyának tiszteletére szolgáljon. Annak, aki a *parthenos* gondolatát igazán megértette, nem volt nehéz elfogadni a szeplőtelenül fogant és mindenkoron szűz Máriát.

Lefelé menet el kellett mennie *Sokrates börtöne* mellett is, akinek tanításában és életében sok olyan mozzanat volt, amit a kereszténység praeludiumának tekinthetnénk. Hogy Szent Pál gondolt-e erre, amikor elhaladt a börtön mellett, azt nem tudhatjuk. De aki ismeri az emberi gondolkodás történetét, az megállapíthatja, hogy Pitagorástól ugyanaz a szellemi fejlődés vezet Sokratesen, Platonon és Aristotelesen keresztül egészen Szent Pálig. Mindnyájan azt keresték, mint Platon egyszer ki is fejezte: Mi is a bizonyos ismeret, melynek tulajdonságai közé tartozik, hogy minden helyen egy és ugyanaz, *szent* és *egész*, minden tekintetben egységes és minden tulajdonságában „kat holon“, azaz katolikus, másszóval egyetemes. Így használta először már Platon, majd utána Aristoteles is a *katolikus* szót, úgyhogy szinte Szent Lerini Vince híres meghatározását sejtjük meg előre: „quod semper, quod ubique, quod ab omnibus...“

Legjobban az kapta meg azonban Szent Pál lelkét, amikor valahol egy utca sarkán egy kis templomban oltárt látott ezzel a felirattal: „*Agnosto theo*“: „Egy ismeretlen istennek.“ Egész biztosan felállítói nem gondoltak, mert nem gondolhattak még az ismeretlen Istenre, akinek hirdetője jött közéjük most Szent Pál személyében. Lehet, hogy nem is egyesszámban áll az oltáron, csak beszéd közben idézi így Szent Pál, mert találtak feliratot többszámmal, már éppen Athén környékén is, a Phaleron kikötőbe vezető út mentén, de egyesszámú alakban még nem került elő. Mindegy, hogy mint értették ezt a görögök, az bizonyos, hogy Szent Pál lelkét most mélységes részvét fogta el ezen szegény emberek iránt, akik pantheonjukban nem tudták azt, hogy mint kelljen az isteni után vágyódó szomjúságukat lecsillapítani, és az ismert istenek mellett — nem annyira tiszteletük, mint inkább a démoni hatalmaktól való félelmük miatt — az ismeretlen és névtelen isteneknek is hódoltak. Mohamed idejéből

maradt egy arab imádság, amely legszebben fejezi ki, hogy mi lehetett az ismeretlen isteneknek oltárt állítók lelkében: „Isten, ha tudnám, mint kell neked szolgálnom, nagyon szívesen szolgálnék neked, de sajnos, nem tudom.” Szent Pál ezt a lelkületet értette meg, mely a büszke görög népnek felsikoltása volt a „Deus absconditus”, az elrejtett Isten után.

De természetesen volt nagyon sok, ami ellenkezését ébreszthette fel, sőt a görög szöveg szerint bosszankodását. Elsősorban a *bálványimádás*. „Hány Zeus-, Pallas-, Bacchus- és Aphrodite-szobrot, templomot látott! A Kerameikos felett emelkedett Hephaistos temploma; ennek egész közelében állott Aphrodite szobra, melyet egy darab pharosi márványtömbből faragott ki Pheidias. A keresztező utca sarkán Praxiteles Satyrosa vigyorgott; a színházzal szemben újra Bacchus. Ha a színháztól az Akropolisra ment az ember, egymásután haladt el Aesculap, Themis, Gaea Kurothropos és Demeter Chloe templomai mellett.* A római Petronius gúnyosan mondta, hogy Athénben könnyebb találkozni egy istennel, mint egy emberrel.

Ezeket is legjobban az bántotta őt is, amit ma is mindenkinek észre kell vennie, ha egy múzeumban egymásután nézi az antik és a krisztusi művészet alkotásait: ez pedig a *lélek teljes hiánya*. Már a katakombák primitív művészetében is mélyen érint minket az Istent szerető lélek, melyet nem pótolnak a drágakövek és a festékek, amikkel a görögök istenszobraikat akarták elevenebbé tenni. Míg tehát a szerencsétlen emberek iránt a legnagyobb részvét járta át szívét, ezekre a művészi alkotásokra csak haraggal tudott tekinteni, mert a vallásosságnak elvilágiasítását szolgálták. Szent Pál mindent, az egész világot csak egy gondolat tükrében nézte: a Krisztusban új ember, új élet szempontjából. Ennek a felindulásának rezgését érezzük

* Pausanias Attikája után írja Baumann, 242. l.

majd ki beszédeiben is, amikor kimondja, hogy az Istent nem lehet arannyal, ezüsttel, kövel, képekben, szobrokban kifejezni.

d) Nem csodálhatjuk ezekután, ha ránehezedett lelkére az egyedüllét. Mégpedig nemcsak a fizikai egyedüllét, hiszen azt hamarosan eloszlatta Timotheus megérkezése, hanem sokkal inkább a lelki egyedüllét. Az is lehet, hogy neki is ki kellett állnia a próbát, mint a szenteknek, mert őreá is ránehezedett a belefáradásnak, a megunásnak válsága.

Mennyit feszült, dolgozott! Mennyit szenvedett! És milyen kevés az eredmény! Feladatának nagyságát: Ezt a görög-római világot meghódítani Krisztusnak, most érezhette át egész súlyával. Neki, egy teljesen ismeretlen vándorprédikátornak, kinek semmi rangja, semmi hatalma, semmi földi eszköze, — neki, aki még hozzá a megvetett és gyűlölt zsidó népnek a sarjadéka — neki kellett Platon unokáinak, Athén tudományára büszke népének a keresztet hirdetni, mely a görögök szemében csak balgaság lehetett.

De nem sokáig tarthatott ez a lelki egyedüllét, mert minden eléje tornyosodó külső akadály és minden lelkét elborító belső szorongás ellenére tovább hirdeti az evangéliumot.

33. Az Areopagos előtt

XVII. ¹⁹Eddig csak a hallgatók kérdéseire felelt és így vitatkozott Szent Pál. Amikor azután a felátadásról szóló szavát félreértették, mintha valami új istennőről beszélne, akinek neve Anastasis, — Feltámadás — felszólították őt, hogy összefüggően is adja elő mondanivalóját. Pál elfogadta a felszólítást és beszédére előre elkészült.

A következő napon *körülfogták őt* a bölcselkedők és a nép, és az *Areopagos* elé vezették. Ez a vallási bírák testülete volt. Tagjainak, az areopagi-

táknak kötelessége volt, hogy meghallgassák az új tanításokat és megadják további hirdetésére az engedélyt. Nevüket onnan kapták, hogy eleinte az Areopagoson, Ares dombján jöttek össze, és ott vértörvényszéket ültek. Később hivatásuk is megváltozott meg gyűléseiket is máshol tartották. Ezek elé vitték most Szent Pált, a királyi csarnokba, hogy ott mintaelőadást tartson.

Odaérkezve, talán kissé gúnyosan kérdezték: *Megtudhatjuk-e, micsoda új tanítást hirdetsz?* ²⁰*Hiszen valami újszerűt beszélsz fülünkbe, Jézusról meg Anastasisról! Szeretnők tehát mi is tudni, mik lehetnek ezek?* ²¹*Az athéniek ugyanis majdnem mindnyájan, de főként az ottlevő jövevények, akik tanulni is, de nem utolsósorban gyönyörködni utaztak ide, semmi egyébbel nem foglalkoztak, csak azzal, hogy valami egészen újat, egészen frisset mondjanak vagy halljanak.*

²²*Pál pedig az areopagusok között megállt és szétnézett. A megszokottal ellenkező hallgatóságot látott. Eddigi hallgatói kereskedők, iparosok, munkásemberek, nagyon sokszor rabszolgák voltak. Azután egy-két előkelő asszony, néha férfi is került közéjük. Most más világ közepébe került. Egészen más utakat kellett járnia, hogy megtalálja a hidat lelkükhöz. Ezeknek az embereknek magatartása és pillantása félig gúnyosan és kételkedve, félig kíváncsian és babonásan vizsgálta az idegen szónokot. A bírálgatásra és gúnyolódásra való hajlam velük született, és az udvarias kifejezés alig tudta azt befedni. Az Apostol azonban elfogódottan ugyan, de bátran megkezdte beszédét.*

Athéni Férfiak!

Látom, hogy ti valóban minden tekintetben istentől félők vagytok. ²³*Amikor ugyanis jár-*

tam-keltem várostokban, és nézegettem szentélyeiteket, egy oltárra akadtam ezzel a felirattal: ISMERETLEN ISTENNEK. Nos, amit tehát ti ismeretlenül is tiszteltek, azt hirdetem ti-néktek!

²⁴*Először magáról az Istenről mondom el a legfontosabbat. Kettőt kell tudnunk róla. Először, hogy az az Isten, aki a világot s benne mindent teremtet, az a mennynek és a földnek Ura, tehát nem lakik kézzel épített templomokban. ²⁵Másodszor nem is szorul emberkéz szolgálatára, mintha bármire is szüksége lenne. Ellenkezőleg, mindeneknek ő ad életet, lehelleget és mindent.*

²⁶*Azután a legkiválóbb alkotásáról, az emberről is tudnunk kell, hogy először az ő műve az ember is. Isten terve az emberrel, hogy az egytől származó egész emberi nem lakja az egész föld színét. Ezért szabta meg mindenkinek az ittmaradás meghatározott idejét, és ezért vontá meg országuknak földi határait. ²⁷Célja pedig az volt, hogy keressék az Istent. Hátha megsejthetik, kitapogathatják és megtalálhatják, nincs ugyanis ő messze egyikünktől sem. ²⁸Nem kell tehát messze keresnünk őt, mert mi őbenne élünk, mozgunk és vagyunk: amint egyik-másik költők, így Aratus is meg Cleanthes is mondotta:*

Mi is az ő nemzedéke vagyunk.

²⁹*Vonjuk le ebből a következtetést: Ha tehát az Isten nemzedéke vagyunk, akkor nem kell azt gondolnunk, hogy az Istenség hasonló aranyhoz, ezüsthöz, kőhöz, az emberi ész és az emberi művészet alkotásaihoz. Szakítani*

kell tehát a sok istennel s azoknak bálványozásával, mert különben megbüntet, hogy őt fel nem ismertük.

³⁰*Az Isten ennek a róla való tudatlanságnak idejét a múltban elnézte, de ez az idő elmúlt. Eljött az üdvösség ideje, azért most azt hirdeti, hogy mindnyájan és mindenütt tartssanak bűnbánatot.* ³¹*Mert ő meghatározott már egy napot, s azon ítélni fog a világon igazságban egy arra rendelt férfiú által. Ezt igazolta is mindenki előtt, mikor a halálból feltámasztotta őt.*

a) Eddig mondhatta el Szent Pál beszédét, melynek vázlatát megőrizte számunkra Szent Lukács, lehet, hogy magának Szent Pálnak feljegyzése alapján. De találóan mondja egy tudós: „Pallas Athene szent állata a bagoly volt, az éjtszaka madara, amelynek szeme nem tudja elviselni a nappali fényt. Így már Görögországnak akkori bölcsesége az életnek csak megcsonkított, éjjeli szemlélete volt. Istent megismerni mint világosságot, szeretetet és életet, ez pedig az életnek nappali szemlélete volt, melyet Szent Pál ragyogtatott fel előttük.”* Nem csodálkozunk ezen, ha szemügyre vesszük először Szent Pál hallgatóságát.

Hallgatóságának egyrésze *Epikuros* követői voltak. Epikuros 306-ban nyitotta meg iskoláját Athénben. Ez egy *materialista-naturalista irányzat* volt. Szerintük a lélek is a legfinomabb atomokból, de mégis anyagból állt, és ezek a halálkor ismét szétszóródnak. Az istenek nem törődnek a világ folyásával. Ezért az embereknek a legfőbb céljuk elérni *a teljes közönyösséget (atharaxia)*. Ezt úgy éri el, ha „minden órának leszakítja virágát”, és minden jónak kiélvezésével eléri a „derült lelki nyugalmat”. Ehhez

* Holzner: 189—206. l.

azonban szükséges, hogy megszabaduljunk az istenektől, a haláltól és a másvilágtól való félelemtől. Így tehát éles ellentétben áll a Krisztus-tanítással, mert tagadja a halhatatlanságot és az isteni Gondviselést. Teljesen földi vallás, melynek követői eleinte szellemi örömekre törekedtek, de később Horatius szava szerint lesüllyedtek „Epikuros malacivá”.

A komolyabb részét alkották a sztoikusok. Alapítójuk a Cyprus szigetéről származó Zenon volt, aki előadásait Athénben a „stoa”-ban, az oszlopcsarnokban tartotta, és innen vették fel a sztoikus nevet. Ez a bölcselet *naturalista pantheizmus* volt. Mégis a jobb lelkekre nagy hatással volt, mert a legfőbb jónak az erényt vagy a bölcseséget hirdették és ez szerintük *a teljes érzéketlenségben (apatia)* állott, nemcsak minden fájdalommal, hanem — itt a nagy ellentét köztük és az epikureusok között — a gyönyörökkel szemben is. Szent Pál idején a stoa már harmadik periódusában állott. Kiváló képviselője volt e korszakban Seneca, akinek testvérével, Gallioval hamarosan találkozik is Szent Pál. A sztoicizmus nyilvánvalóan közelebb áll a krisztusi hithez, mint az epikureizmus. Szent Pál ezért tudott beszédében felhasználni több sztoikus gondolatot is, a nélkül azonban, hogy maga mindenestül igaznak vallotta volna. Ugyanilyen szabadon idéz pantheista költeményből is a nélkül, hogy azt magáévá tenné.

Kapcsolatot akart ugyanis keresni hallgatóságával. A zsidóknál eddig Isten szavára, a pogányok előtt pedig Isten művére hivatkozott, mely a természetben, a zsidóknál az üdvösség történetének eseményeiben, a pogányoknál Istennek a lelkiismeretben való megnyilatkozásában, a szív belső meg tapasztalásában, az Isten utáni vágyban és keresésben nyilatkozott meg, főként a különféle misztériumokban. De most bölcselekedők előtt beszél, velük keres tehát kapcsolatot. Amit annak talál, az nem az eszméknek benső rokonsága, nem a vallásos

helyzetnek, lelki hangulatnak azonossága, hanem csak távoli hasonlatosság, mely egyrészt a kifejezésformák és képek azonosságában találja alapját, másrészt pedig egyetemesen emberi közösségben.

Egyébként mondhatjuk, hogy az ókor népei között a görög jutott el oly közel az Isten természetes megismeréséhez, hogy bölcselkedőinek szava szépségben és mélységben, bensőségben és fenségben csak kevéssel állt a zsoltárok és próféták ki nyilatkoztatása mögött. Sőt mintha egyben Hellas felülmúlta volna Izraelt: az Isten-gondolatot művészi esen ki is tudta fejezni, míg Izrael ebben barbár maradt, és a Gondviselés terve szerint annak is kellett maradnia. Az Isten-eszmének és a művészetnek szintézisét, az Isten-eszme tisztaságának veszélyeztetése nélkül először a kereszténység tudta megalkotni. Viszont Izrael Isten-fogalma abban állt messze magasan Hellas felett, hogy a Sinai törvényadójában megismerte a szentség Istenét, aki tőlünk is szentséget kíván.

Az evangélium legnagyobb tanítása az *istengyermekségről* szól, és a krisztusi szakramentumok legnagyobb csodája az *isteni természetben való részesítés*, — és mintha Cleantes himnusza meg a Szent Páltól citált Aratos ezt sejtené meg. Úgy érezzük, hogy ha nehéz kérdés is, röviden össze kell foglalnunk az erre vonatkozó görög tanítást, mert emberi gyarlóságaitól megfosztva, igazi, helyes megvilágításba beleállítva a krisztusi világnézetben is megtalálhatjuk.

Platon (a Phaidonban és Timaiosban) úgy látja, hogy az emberi megismerés alapelvei az „örök”-re irányulnak. Megismerésünknek ebből a természetéből következett a mi égi eredetünkre, és az Istennek mint az ideák ideájával való lényegbeli rokonságra (*syngenéia*). Ez pedig *részvétel az örök életben* és Isten szemléletében részben mint *visszaemlékezés az Istenben eltöltött előbbi életre* (ez

Platon kedves tévedése), részben pedig mint az ember végső célja.

Az értelem a mi legbelsőbb énünk, Platon szerint *égi erő (daimon)* bennünk. Marcus Aurelius szerint, akinek szavát a krisztusi misztikusok is átvették: „*lélekszika*”. Philon — s utána Paulus is — ezt nevezi emberi „*pneumának*”. Végül még csak Pindarost idézzük, aki a lelket *Isten képének (eidolon)* nevezi. Az újabban megtalált „*orphicus aranylemezek*en” ugyanezt a gondolatot találjuk kifejezve. Mindez világosan mutatja, hogy ezen a nyomon haladva milyen könnyű lett volna a Krisztus tanításához eljutni.

Sajnos azonban, Platon és Aristoteles bölcseletét a görögök vagy elhagyták vagy megváltoztatták. Így a sztoikusoknál az Istennel való rokonság kiterjedt a természetre, az egész mindenségre. A lélek, ez az isteni szikra pedig a világ lelkévé lett, melyen nyugszik a „*mindenség szimpátiája*”. Később ugyan visszatérnek Platon eredeti gondolatához és újra az ember és az Isten közti kapcsolat révlik fel írásaikban. Olyanformán, ahogy Goethe költeményében is megláthatjuk ezt:

„Wär' nicht das Auge sonnenhaft,
Die Sonne könnt es nicht erblicken.
Läg' nicht in uns des Gottes eigene Kraft,
Wie könnt' uns Göttliches entzücken?”

Platon tévedését a léleknek Istenben való előbblétezéséről Aristoteles kiigazította. De a másik felfogása, mely szerint az élet legfőbb célja az Isten látása, marad mindörökké a görög szellem egyik el nem múló vívmánya, mely a kereszténységben csak fokozásra talált Szent Pál tanításában a „*visio beatifica*”-ról (I Kor. 13, 12.), az Isten boldogító látásáról.

Ime, az emberi szellemnek ez a két óriása, Platon és Aristoteles, milyen közel állnak Szent Pálhoz! Ha ők találkoztak volna az életben az Areopagoson, ők megértették volna egymást. Mégis minden szellemi

rokonság mellett oly nagy szakadék választotta el őket a krisztusi világnézettől, aminő a természet és kegyelem között van, és amelyet csak a kinyilatkoztatás tud áthidalni.

Platonnál a szuverén ember a maga bensejében lakó erejével tör fel Istenhez. A krisztusi tanításban és életben pedig Isten hajol le az emberhez és emeli őt magához. Az embernek ez a felfelé törése a természet, az Istennek lehajolása és vonzása pedig a kegyelem.*

b) De nem Platon és Aristoteles hallgatták Szent Pált, hanem epikureusok és sztoikusok. Ezek pedig egymásután ütköztek meg Pál tanításán. Szinte minden állítása egy-egy botránykő volt számukra. Nézzük meg ezeket, hogy az ellentét tisztábban kiemelje az igazi tartalmat.

α) Először Szent Pál a görögök előtt ismeretlen Istent úgy mutatta be, mint *a világ teremtetőjét*. Ezt mindjárt nem tudták elfogadni hallgatói.

Epikureus azt tanítja, hogy a világ az atomoknak véletlenül összeverődött tömege, amelyek az üres térben állva örökké mozognak. Lassan azután ismét atomjaira bomlik a világ, de utána egy új világalakulási folyamat kezdődik. Ez így folytatódik a világok periódusain keresztül. Az isteneknek a világ keletkezésével semmi kapcsolatuk nincs.

A sztoikusok minden dolgot az isteni őstűzből (pneuma) származtatnak. Azt mondják, hogy a levegő, a víz és a föld csak annak a lecsapódásai. Egyszer majd egy általános világégésben ismét feloldódik minden, és visszatér az őstűzbe, de a fejlődés azután újrakezdődik, mert ez szerintük is örökké ismétlődő folyamat: *apokatastasis*.

Aristoteles is azt tanítja, hogy a világ örök. Nem keletkezett, de el se múlik. Isten a világ fölött

* Festguère: *L'Idéal religieux de Grecs et l'Évangile*. Paris, 1932.

áll, de nem mint teremtetője, hanem mint minden mozgásnak mozdulatlan örök mozgatója.

Platon beszél egy világalakítóról (*demiurgos*), aki valószínűleg az Istennel azonosítható. Így tehát közelebb kerül a krisztusi felfogáshoz, csak abban téved, hogy ez a világalakító is függ egyrészt az eszmétől, amely szerint alakít, másrészt az anyagtól, mely vele szemben mint önálló valami lép fel.

β) Az emberre vonatkozóan Szent Pál az egész emberi nemnek egységét hangoztatja. (Ez ellen ma is felzúdulnának sok helyen, ahol az emberek „alsóbb és felsőbb fajra” osztályozzák a vér és származás szerint.) Valamikor a görög mitológia is még ezt a megsejtést vallotta. De később a politeizmus, a sokistenhívés szétszaggatta az emberek egységének gondolatát, mert minden népnek megvolt a maga ősistene, akitől származtatta magát. Különösen a görögök voltak erre büszkéek és magukat egész más anyagból alkotottnak hitték, mint a barbárok és az idegenek. Most egyszerre azt kell hallaniok, hogy görög és barbár egyformán nemes származású, mert egyformán Istentől ered.

γ) Beszédének további folyamán Szent Pál az emberiség történetét két korszakra osztotta mintegy: „a tudatlanság korszakára” és a „tudás korszakára”. De ezen bölcselők előtt a Parthenon és a büszke templomok árnyékában, Athén dicső múltjában ezt a világot a tudatlanság világának nevezni a legnagyobb sértésnek érezték nemzeti elfogultságukban. Mikor azt mondotta, hogy a tapogatódzásnak és tévelygésnek, a bizonytalanságnak és tudatlanságnak kora elmúlt, még nyugtalanabbak lettek. Ez mégis csak hallatlan vakmerőség, hogy ez a barbár zsidó meri a föld legműveltebb népét tudatlansággal vádolni.

δ) Hozzá pedig még azt kívánja tőlük, hogy tartsanak bűnbánatot. Ez a leghetetlenebb gondolat volt előttük. Tisztulásról, megdicsőülésről, Istenhez

használva válásról álmodoztak. Szerették is volna elérni a maguk különböző misztériumainak titokzatos szertartásaival. De belső gondolkodásnak megváltozása (*metanoia*), a multnak bánattal való jóvátétele és a jövőnek belső elhatározottsággal való előkészítése egészen szokatlan. A pogány és hitetlen léleknek legszörnyűbb mélysége éppen ez, hogy bűnt tudnak bűnre halmozni, sokszor bűntudat nélkül, tehát bánat nélkül is. Mekkora kellett Krisztusnak változtatnia az emberiség gondolatán!

e) Mikor azután Szent Pál bizonyos merev nagyszerűséggel áttér Krisztusra és bár nevét nem mondja még ki, de már *kereszthaláláról és feltámadásáról* beszél, akkor nevetésben törnek ki, mert ezt már teljes értelmetlenségnek tartották. Szent Pál nem tudott tovább beszélni, abba kellett hagynia a nélkül, hogy Jézus nevét kiejthette volna, mert hogyan is tudta volna engedni, hogy ez a szent név ilyen bolondok előtt gúny tárgyává lehessen.

A gyűlést vezető areopagus is nevetségesnek tarthatta. De udvariasan vetett véget az egész gyűlésnek: „Nagyon érdekes volt, majd máskor szívesen hallgatunk többet is ezekről.” Szent Pál azonban kiérezte ezekből a szavakból az iróniát, látta a teljes eredménytelenséget.

c) Botránykeresők azonban ma is vannak, mert éppen Szent Pál areopagosi beszédéhez fűznek különféle megjegyzéseket.

a) Igy Spinoza, de a panteizmus más védelmezői is szívesen használták fel Szent Pál idézetét a maguk értelmezése szerint. Teljesen jogtalanul tesszik, mert Paulus minden más, csak nem panteista. Itt is egész világosan megvonja a választóvonalat Teremtő és teremtmény között. A magában véve panteisztikusan érthető verssort ő teista értelemben alkalmazza. Amint a többesszámban álló oltárfeliratot is a maga céljának megfelelően egyszámban idézi. Szent Pál ezen szavainak helyes meg-

értéséhez a legalaposabb gondolatokat Aquinói Szent Tamásnál találhatjuk. (S. Th. 1, 8.) Nagy Szent Gergely pápa azt írja: „Isten benne van mindenben, de e mellett ő maga mindenén kívül, mindenén felül és mindenén alul van. Mindenén felett áll hatalmával, minden alatt fenntart tevékenységével, mindenén kívül nagyságánál fogva és mindenben lélekvoltával.”

Az Istennek ez a bennléte a legteljesebb mértékben valósul meg a szenttétevő kegyelem által megáldott emberben. Olyan lesz ez a viszony, ahogyan a szőlővessző van a szőlőtőben és a tagok Krisztus testében. Szent Ambrus szava szerint: „Istenben mozgunk, mint az *Úton*, benne vagyunk, mint az *Igazságban*, benne élünk, mint az örök *Életben*.” Szent Ciprianust idézzük végül, aki ehhez, hogy benne vagyunk, élünk és mozgunk, ezt fűzi hozzá: „Az Atyában vagyunk, a Fiúban élünk, a Szentlélekben mozgunk és fejlődünk.” Ha elgondolkozunk ezeknek a szenteknek szavain, akkor megérthetjük, hogyan lehet ezt a pantheista ízű idézetet hitünknek megfelelően értelmezni. (A panteizmus egyébként is egyik legmérgezőbb jelenség, mert sokszor oly szép költői szavakkal fejezi ki az istenségnek a természetben benne való létét, hogy a kevésbé jártas hívőket is könnyen meg tévesztheti.)

β) A másik botránykő volt azok számára, akik mindenáron csak irodalmi alkotásként, és nem „szent” írásként nézik a Szentírást: *Szent Pál szavainak rokonsága a sztoikus gondolatokkal*. E miatt akarták kétségbevonni ennek a beszédnek történeti értékét. Azt állították, hogy későbbi sztoikus beszúrás. De tévednek: Szent Pál maga is mondhatott sztoikus ízű szavakat, egyrészt mert korának egyik legnagyobb sztoikus tanítómestere éppen az ő szülővárosában élt, amikor ő gyermek volt; de ezenkívül is ezer alkalma volt ezeket megismerni. Azután láttuk, hogy minden különbözőség mellett a

sztoikus gondolatokban van valami rokonság a mi hitigazságainkkal is. Magától értetődő tehát, hogy amint minden szónok, úgy Szent Pál is hallgatóinak nézetét, amennyire csak ez alkalmazható, szívesen fogadja el, hogy alapul szolgáljon a további fejtegetés számára. Nem a kiindulás sokszor a döntő, hanem a belőle levont következtetés.

γ) Legutóbb pedig egy német filológus* még bizonyítékot is vélt találni abban a tényben, hogy egyesszámban eddig még nem találták meg eddig sehol ezt a felíratot. Azután aki keres, az talál, — és Norden keresett, és talált is tyanai Apolló athéni beszédében célzást az ismeretlen istenekre. Azonnal kész is volt a következtetéssel, hogy a keresztény szerző ebből vette át és illesztette be az egész részt az Apostolok Cselekedetébe. De ha megnézzük elméletét, igazat kell adnunk egyik bírálójának, hogy csodálkozva kell látnunk, mily sok tudós munkát veszteget el arra, hogy egy összeomló állítást megtámogasson. Hogy a mi hitünk is erősebb legyen, látva, hogy mily nevetséges erőlködés még az ú. n. tudósok támadása is, röviden szólunk kell erről.

Tény az, hogy él Nero és Domitianus idejében Rómában egy Tyanából származott Apollonius nevű valaki, aki nagy előadó körutakra is vállalkozott. Egyik tanítványa a 2. század elején följegyezte az adatokat. Ezekből később Philostratus a 3. század elején egy nagy életrajzot szerkesztett. E szerint Athénben előadást tartott az áldozatról. Egy más szerzőnél viszont, Eusebiusnál találunk egy töredéket egy ismeretlen szerző munkájából „az áldozatról”. Kész volt a következtetés: Ez a töredék Apolloniusé, és azonos az Athénben elmondott beszéddel.

Életrajzának egy másik helyén Apollonius meg-

* Eduard Norden, *Agnostos Theos*. Leipzig, 1913. Magyar nyelven alaposan tárgyalja: Kemenes Illés O. S. B., a Pannonhalmi Főiskola évkönyvében. 1916.

dícsér egy fiatal egyiptomit, amiért az isteneiknek áldozatot mutat be, de hozzáteszi: Okosabb nem egy istenről, hanem tisztelettel minden istenről beszélni. Főként Athénben, ahol oltárok vannak az ismeretlen istenek számára is. Ez a két részlet volt az alap, amiből az egész elméletet felállította a német „tudós”, de elméletét még a protestánsok sem fogadták el, mert Harnack* mondja: Nem lehet bebizonyítani, hogy Apollonius egyáltalában tett-e célzást athéni beszédében az ismeretlen istenek oltárára, mert az idézett részlet éppúgy lehet Philostratosnak is egy megjegyzése. Erre több szót nem is érdemes vesztegetni.

34. Égi és földi bölcsesség

XVII. ³²*Amikor a holtak feltámadásáról hallottak, egyesek, akik a könnyelműségbe átcsapó epikureusok tanát követték, kigúnyolták Szent Pált. Mások, az életet sokkal komolyabban vevő sztoikusok pedig úgy érezték, hogy talán Paulus felelni tudna majd az élet legnagyobb kérdéseire, azért azt mondták: Erről majd egyszer máskor hallgattunk meg téged.* ³³*De ez a más alkalom nem adatott meg, mert ez után Szent Pál szomorú szívvel eltávozott körükből.*

³⁴*Csak néhányan léptek kapcsolatba vele, és jutottak el a hithez. Így például az Areopagos egyik tagja, név szerint Dionysius, valamint egy Damaris nevű asszony meg velük együtt néhányan mások.*

a) Először találkozott össze a görög gondolkodás és a krisztusi hit, vagy úgy is mondhatnánk: a földi és az égi bölcsesség. Ha a görög és a krisztusi szellem közti különbséget szeretnénk világosan meg-

* Ad v. Harnack, Die Mission und Ausbreitung des Christentums. Leipzig, 1924.

mutatni, keresve sem találhatnánk jobb példát, mint ha az *Eros* és az *Agapé* fogalma közti különbséget nézzük.

Az *Eros* a vágyódó szeretet, tehát a lélek szeretete is az igazság iránt. Valami kutató ösztön. Platon „Lakomá”-jában a megismerésre való törekvés, amely által a lélek a tiszta ideának, az örök szépségnek szemléletére felszárnyalhat. De a tiszta eszme (Isten?) nem felel, nem szeret, nem ismeri az embert: neki nincs barátja, ő elég önmagának.

Ez az *Eros* mint szó is és mint fogalom is az újszövetség szellemével, tehát Szent Pál felfogásával is teljesen idegen. A krisztusi hit szerint Isten az, aki az embert előbb szereti. Ez a szeretet az *agapé*. Ennek kettős mozgása van: az Isten ereszkedik le benne az emberekhez (Gal. 2, 20.), és benne az ember felelete száll Istenhez. (I Kor. 13.)

Hasonló az eset tehát a szeretettel is, mint az Isten megismerésével (*gnosis*). Ez a megismerés is Platonnál nélküli a kölcsönösséget. Az ember egyedül van, de ebbe az egyedülvalóságba belép a krisztusi új kinyilatkoztatás: „Most megismeritek Istent (— ezt még Platon is hirdette, de Szent Pál hozzáteszi —), most már Isten is megismer titeket.” (Gal. 4, 9.)

b) Mivel lehet megmagyarázni ezt a teljes eredménytelenséget?

Igaz, hogy Szent Pálban van valami merevnek feltűnhető egyenes célratörés, — de e mellett van benne sok más megnyerő tulajdonság is. Eddig is láthattuk, hogy tud alázatosan alkalmazkodni, tud gyengéd tekintettel lenni másokra, tud a körülményekkel számolni, tud önzetlenül áldozatot is hozni. Sőt éppen Athénben azt látjuk, hogy nagyonis tud alkalmazkodni a viszonyokhoz, mikor látja, hogy Európa egészen más, mint Ázsia, és itt is Hellas egészen más, mint Macedonia. Megtanult még „nyelni” is, fel nem fortynni, amikor csak „gon-

dolat-tarlózonak", fölösleges szószaporítónak csúfolják.

Éppen itt Athénben külön készül is erre a beszédjére. Emlegeti az athéniek vallásosságát, melyet a legnagyobb görög írók: Sophokles, Platon, Xenophon, Pausanias művei igazolnak még ma is. Ennek köben, márványban, aranyban megörökített bizonyossága éppen Athén sok temploma és több ezer szobra, meg ezekben a templomokban kifejlődött fényes kultusz. Hiszen Athénben több ünnepet megültek, mint egész Görögországban. Azután szól az ismeretlen istennek szentelt oltárról. Idéz költőjükből, Aratusból. Mégis minden hiába. Mi lehet, kérdezzük újra, a sikertelenség oka?

Megtaláljuk ezt részben Szent Pálban magában, részben hallgatóiban.

a) Szent Pálban hiba volt az, amit ő maga is felismer és leveleiben később ki is fejez, meg a gyakorlatban meg is valósít. Azt érezhette: Rosszul fogtam hozzá. Talán jobb lett volna, ha nem szólok nekik a feltámadásról, bármennyire is ezt érzem hitünk legfőbb alapjának. Talán előbb csak Jézus életét kellett volna elmondanom. A jövőben jobb lesz, ha a beképzelt tudósok helyett visszatérek az egyszerű munkásnép közé. A jövőben nem fogok többé a görög bölcseségről és nem fogok a földi okoskodás elgondolásai szerint beszélni. Megpróbáltam most világos gondolatmenettel, költőibb szavakkal, világi nagyokra való hivatkozással eredményt elérni: és kár volt a fáradságért. Most már csak Krisztusról beszélek és a kereszt balgaságáról. Nem akarok többé semmi másról tudni, csak a Megfeszítetről és Feltámadotról. Nem az emberi szavakkal, hanem az Isten erejével szeretném a lelkeket megszerezni. Most az egyszer tetszeni akartam az embereknek a magam tudásával, a saját szavam erejével, — többé nem akarok másnak tetszeni, csak Istennek, és nem akarok embereknek se más-sal tetszeni, csak Istennel és az ő szavával.

β) Még több hiba van azonban a hallgatóságában.

Legelsősorban is *beképzettek voltak* és tudasukban gögössé váltak, pedig a hitnek talán nincsen nagyobb akadálya, mint éppen az öntetszelgő és önkielégült féltudás. Modern ember, Pasteur mondotta, de a régiekre is áll: „Csak a féltudás távolít el Istentől, míg az egész tudás Istenhez visz. Magamnak azért olyan a hitem, mint egy breton paraszté, mert sokat tanultam. De ha még többet tanultam volna, olyan lenne a hitem, mint egy breton parasztasszonyé.”

Ezeknél az athéni filozófuskáknál a göghöz és beképzeltséghez még hozzájárulhatott a *féltékenység*: Hátha ez az új ember elveszi tőlük az ő tanítványaikat, s ezzel megcsappan a jövedelmük. Ez pedig még fontosabb, mint hogy megcsappan a tekintélyük, mert az már úgyis csak a saját szemükben volt. Hogy ők egy szövömműhelyben keserves munkával keressék meg napi kenyerüket, el nem tudták még képzelni sem!

A tömegben pedig az athénieknek ragadós betegsége, az *újdonsághajhászás* volt az akadály. Így ítéli meg már az athénieket Demosthenes is* és Thukydides.** Akit azonban csak az újsághallás vonz, nem pedig lelke üdvösségének keresése, azt kielégíti az újság tudomásulvétele. Ez azonban abban a percben már meg is szűnt újság lenni, tehát azonnal másfelé fordul érdeklődésével.

A legnagyobb baj azonban az *igazi vallásosság hiányában* volt. Ha élt is még valami maradványa bennük a régi hitnek, az már csak tiszta esztétikai gyönyörködés volt. Élvezték pompás épületeiknek nagyszerűségét. Zeus és Athene szobrában már csak művészi szempontból gyönyörködtek. Nem az istenszme megközelítését sejtették meg bennük, hanem

* 4. beszéd, 10.

** III. 38, 4.

Pheidias alkotóerejét csodálták meg. Nagyszerű istentiszteleteiknek fénye és pompája, melyet Pheidias tanítványainak keze gyönyörű reliefekben örökített meg számunkra és az Akropolisra vezető út mentén, számukra csak — látványosság volt. Kiváló énekkaraiknak kórusában már csak a szöveget sem figyelték, nemhogy annak lelkét, hanem élvezték a dallam lágyágát vagy erejét, a hangok kedves egybecsendülését. Egy lett tehát számukra a templom és a templomi szertartás a színházzal és a színházi előadással: mint kívülállók gyönyörködtek benne csupán.

Most már meg tudjuk mondani, hogy Szent Pál célzásaira és idézeteire miért nem rezdült meg a görögök szíve úgy, mint ahogyan a Szentírásból vett idézetek fogták meg a hívő zsidók lelkét. Itt látszik meg, mily nagy különbség van az ószövetségi istenkinyilatkoztatás és az emberi bölcsekedés Isten felé törése közt, ennek következtében a zsidók vallása és a nemzsidó népek vallása közt. A görögök alulról fölfelé törtek az Istenhez, emberi gondolataik voltak tehát Istenről, és emberi sejtéseket mondtak el Istenről. De bármily nagyok is ezek a gondolatok és bármily fölségesek is ezek a megsejtések: „ezek állottak az ember hatalmában, nem pedig az ember állott ezeknek az istengondolatoknak a hatalmában.”

Mikor a zsidók a Szentírást olvasták, akkor tudták, hogy az igaz Isten valódi kinyilatkoztatásával állanak szemben. Ennek megértése tehát számukra élet és halál kérdése. Az Írás magyarázatát nem volt nekik elég csak hallgatniok, el kellett azt fogadniok, mint Isten szavát. Előttük tehát Isten és az ő szava keserűen komoly dolog volt.

Ezzel szemben a görögök előtt minden csak érdekes kérdés. Megvolt bennük utánuk az érdeklődés, mert szerettek elbölcsekedni vallási dolgokról, de tovább nem mentek, mert nem is mehettek. Igaza van ugyanis annak, aki azt mondja, hogy „a

vallásos bölcsekedéstől nem vezet út a bűnbánathoz, ahol pedig nincs út a bűnbánathoz, ott nincs út a hithez sem.”*

És még ha igazi bölcsekedés lett volna az, amit ezek az emberek gyakoroltak, akkor talán nem is lett volna ez a sikertelenség. Mi magunk is láthatuk már ezen elmélkedés folyamán, hogy az igazi nagy görög bölcsekedők: Sokrates, Platon, Aristoteles — az igazi nagy görög írók: Sophokles, Pindaros, Kleantes — az igazi nagy művész: Pheidias mennyire közel jutottak az igazsághoz. De ezek itt csak fecsegték vallási kérdésről, mégpedig nemcsak az Agorákon, hanem egészen bizonyosan még a templomaikban és az istentiszteleteik alatt is. Beszédjük nem a szív mélyéből szállt Istenhez, hanem ürességükből szájról-szájra.

c) De csak akkor estek ilyen hibákba az emberek? A mai krisztusi hívők mentek ezekről? Ha mélyen megnézzük a dolgokat, azt találjuk, hogy mindez a hiba ma is megvan, és mindez ma is akadályozza az igazi és mély vallásosság kifejlődését.

Hibáznak a mai szónokok is, amikor azzal próbálnak eredményt elérni a lelkek világában, hogy a világi bölcsesség útjain haladnak. Érdekes témákat keresnek vagy legalábbis minden törekvésük, hogy újszerű és érdekes címet adjanak. Annyira keresik a *ma* problémáit, hogy elfeledkeznek az örök kérdésekről. Beszédeikben többször idézik Nietzsche és Schopenhauert, mint Szent Pétert vagy Szent Jánost. Ha mégis közben idézik a Szentírás szavait, akkor úgy tesznek, mint ahogy egy nagyon ismert egyházi szónokunkról jegyezte meg kissé gúnyosan, de találóan az egyik kritikusa: Elmondják először a maguk kis bölcsességét, s azután hozzátesszik, egyébként ezt mondja az Úr Jézus Krisztus is pl. Szent Máté evangéliumában.

Még szép elméletet is találnak ki. Azt mondják,

* Dibelius, 241. l.

hogy *homília* nem való a mai emberiség számára, mert sokszor hiányzik belőle az „egység”. Azért *tematikus* beszédekre van szükség. Igaz, hogy közben megesett, hogy annyira nem gondoltak a Szentírásra, hogy már a beszédük sem lett „szent” beszéd, hanem ahogy ők nevezik: *konferencia*.

A mai hallgatókban is megtaláljuk az athéniek minden hibáját. Itt is vannak — de mennyien! — *beképzelt féltudósok*. Aki nagynehezen nyolc gimnáziumot letett, az „érett”-nek gondolja magát. Neki tehát már nincs szüksége prédikációhallgatásra vagy vallásos könyv olvasására, ő már mindezekről tanult. Ha pedig még ehhez valahogyan a doktori címet is megszerezte, akkor már hajlandó lenézni papját csak azért, mert az mindössze egy vidéki szemináriumban tanult, tehát legfeljebb egy főiskolán, nem az egyetemen, mint ő. Ezért legfeljebb leereszkedik és „pertu”-t iszik a pappal, de beszédeit meg sem hallgatja, hanem fölényesen előre kritizálja. De még sokszor iskolázás se kell ahhoz, hogy valaki magát okosnak higgye. Ha egy folyóirat tudományos (?) mellékletét vagy ajándékát átnézte s abban egy cikket olvasott, akkor már hajlandó a kis ismeretlen firkoncnak igazat adni, mert ő tudományosan műveltnek hiszi magát.

Hát az *újdonságkeresés* vajon nincs-e meg ma is? A vasárnapi rendszeres prédikációt elhanyagolják évszámra, de ha egy reklámozott szónok jön városukba, akkor elmennek újságot hallani. Egyideig tetszik akárhánynak a hozzájuk került új káplán, de ha megtudják, hogy a szomszéd plébánián még újabb van, akkor odarohannak mindaddig, míg nem jön a legújabb. Ugyanígy tesznek a gyóntatókkal, a lelkivezetőkkel. Mindig új kell nekik. A régi már nem érti meg őket; — főként ha valamely szokásos bűnükkel vagy gyökeres hibájukkal való szakításra akarja bírni.

S ezt így folytatják tovább a lelki könyvekben is. Alighogy befejezték az egyiket, vagy még be se

fejezték, már kapva-kapnak az újdonságon. Hogy ez így van, misem mutatja jobban, mint hogy katolikus lapokban is külön rovat van az újdonságok számára, — meg a katolikus könyvkereskedések kirakata is hetenkint változik az újdonságok miatt. Jó lenne még ez is, ha okos irányítás mellett olvasnák az új könyveket, de a divat vezérli ebben is őket. Felkapnak egy vallásosnak látszó regényt, mondjuk Cronintól A mennyország kulcsá-t, akkor az egy hónap alatt mindazoknak kezébe odajut, akik divatosak akarnak maradni. Így tudott egyébként nagyon művelt és gyakorlatilag buzgó katolikus társaságban kézzől-kézre járni Schalom Asche pamphletje: A Názáreti. Miért?

Azért, mert a mai emberek vallásos érdeklődése sem az üdvösség keresése akárhányszor, hanem *csak beszélgetési téma* a szalonokban. (Igy döbbentem magam rá, hogy napiáldozó terjesztette az előbb említett könyvet barátnői között. Közben naívu l kérdezte tőlem: Ugye nincs igaza az írónak? Szűz Máriának nem volt több gyermeke? Mert ez az egy még neki is feltűnt, de képzelt tudománya már a többit észre sem vette, csak elfogadta.)

Végül vannak ma is, akiknek *csak esztétikai gyönyörködés* kell. Vasárnap elmennek énekes szentmisére, hogy meghallgassák valamely híres zeneszerző miséjének előadását, vagy még gyakoribb esetben valamely „énekesnőnek” visongását. Igaz, hogy voltak lelkek, akiket a szépség teljesen elvitt az Istenhez. Így mondják Huysmansról, hogy ő nem az ajtón tért vissza az Egyházba, hanem a francia gót katedrálisok színes üvegablakain és rozettáin át, — de ő azután imádkozott a templomban. Viszont magam ismertem valakit, aki minden esztendőben a nagyhét három szent napján felment Pannonhalmára, hogy gyönyörködjék a szertartások esztétikai szépségében, de egyébként maradt mindig materialista, hitközömbös. Hányan, de hányan mentek el egy Prohászka-predikációra, hogy

gyönyörködjenek, esetleg nem is a beszéd szépségében, hanem a beszélőnek nemes és lélekkel áttárt arcában, szavában, taglejtésében, egyéniségében.

Féltudásuk, amit ők beképzeltségükben műveltségnek tartanak és gyönyörködnivágyásuk, amit ők magukat ámitva, vallásos érdeklődésnek sejtene, azután arra viszi őket, hogy *kritikát mondjanak* minden szentbeszédről. Igaz, hogy ezeknek mindegyikére lehetne alkalmazni egy innsbrucki plébános esetét, melyet le is ír könyvében: „Mikor egyszer egyik káplánom beszélt, azt mondta nekem valaki, aki nem is hallgatta: De Főtisztelendő úr, azt csak megengedi, hogy mint művelt ember csak nem mehetünk egy ilyen egyszerű ember prédikációjára. De ugyanazon este találkoztam az egyetem akkori rector magnificusával és azt kérdezte tőlem: ki prédikált nálam 10 órakor. Hamarjában nem emlékszem, hogy hallottam-e ilyen jó és tartalmas prédikációt. Akkor ezt feleltem: Rektor Magnificus úr, ezt megjegyzem magamnak, hogy alkalomadtán elmondhassam híveimnek. Mert olyan prédikáció, mely jó volt az egyetem rektora számára, kell hogy elég jó legyen a többi innsbruckiak számára.” Ha nem cserélnék össze a prédikációt az esztétikai gyönyörködéssel, hanem valóban mint Isten szavából tanulni akarnának belőle, akkor talán igazán rossz prédikációt nem hallanának majdnem soha.

d) Valóban igaz lenne a látszat, hogy Szent Pál működése Athénben teljesen eredménytelen volt? Ha az Egyház történelmében Athén további sorsát ismerjük, akkor azt kell mondanunk, hogy látszatra kicsiny volt az eredmény, és hamarosan mintha még ez is elveszett volna, mert a második században az üldözések miatt ennek a kevés hívőnek is egyrésze visszatért a pogányságba. Sokáig Athén marad a görög bölcseletnek utolsó bástyája Krisztus hitével szemben. De ezekre csak annyit mondunk: Kicsiny a búzamag is, amit a szántóvető a

barázdába vet, — és a búzamag is látszatra mintha eltűnnék és széthullana a földben, mégis egyszer kifakad, kalászt hajt és ezerszeres termést ad.

A tudására büszke Athén éppen tudásával fog még egyszer nagy szerepet játszani a krisztusi történelemben. A pogány bölcséletiskolák mellett eleinte szerényen meghúzódva megnyílnak a krisztusi bölcselkedés iskolái. Egymásután olyan nagy egyházatyák kerülnek ki innen, mint Nagy Szent Vazul, a három Gergely, a nissai, a nazianzi és a kappadóciai. Ez a büszke város lesz majd az „*ancilla theologiae*”-nek, vagyis az Isten megismerését szolgáló bölcselkedésnek a megindító helye.

Athén pogány iskolái fennállnak 529-ig. Ekkor Justinianus császár ediktuma kiűzi az utolsó hét athéni filozófust. Azok Perzsiába menekülnek, hogy ott Chosroes királynál keressenek menedéket. Sic transit gloria mundi! — De ugyanebben az esztendőben Monte Cassino ormán Szent Benedek az utolsó Apollo-templom romjait kolostorrá alakítja át s abban megnyitja a „*Dominici schola servitii*”-t, az Úr szolgálatának iskoláját, — s ezzel krisztusává teszi a népvándorlás pogány Európáját.

Platon fogja majd az eszmék világába emelni és Krisztushoz közelebb segíteni Szent Ágostont. És Aristotelesnek bölcséletét építi ki hitünk értelmi megalapozásánál Aquinói Szent Tamás. Így szolgálja egyideig valóban a bölcselkedés és tudás az Isten mélyebb felfogását. A baj ott kezdődött újra, mikor némelyek a szolgálóleányt vették el élettársul, mert ebből „*mésalliance*” lett. A hittől elszakadt bölcsélet azután mintha újra visszasüllyesztette volna Európát a Szent Pál korabeli Athén szellemi sivatágába.

A krisztusi világ mindig tudta azonban, hogy ami helyeset és jót adott a bölcsélet a teológiának, az Athénre vezethető vissza. Ennek bizonyossága, hogy a 6. századnak egyik hatásában legnagyobb íróját sokáig azonosították az areopagita Dénessel.

A tudomány megállapította egyrészt, hogy a személyben tévedtek, de másrészt azt is, hogy ebben a tanításban magában nagyon sok vall Szent Pál lelkére és az apostoli tanítások szellemére.

35. Új környezetben Korintusban*

Athéntől hajón csak két óra távolságra van Korintus városa. De mégis mintha egy egész világ választaná el ezt a két várost. A görög szellemnek egy egészen más megnyilatkozását látjuk. Nietzsche meghatározásával azt mondhatnók, hogy amíg Athénben a görög lélek *apollói* elemei nyilatkoztak meg a szépség és jóság harmóniájában, addig Korintusban a görög lélek irracionális ellenpólusa: a *dionysosi* lelkület teremtette meg a maga világát. Ezzel pedig, amint éppen Nietzsche mutatta ki, szöges ellentétben áll a krisztusi világ. A Názáreti keresztfája és a keresztfa tövében a szenvedésben felmagasztosuló Szűzanya s a könnyek közt megtisztuló Magdolna semmiféle kapcsolatba nem kerülhet Dionysos szőlőlombbal körülfont thyrsusbotjával meg a nyomában járó, bortól és paráznságtól mámoros bacchansnők seregével.

Korintus az Apostol idejében már nem volt a régi klasszikus város. Ezt Krisztus előtt 146-ban a római konzul, Mummius teljesen elpusztította. Csak Julius Caesar építtette fel újra a várost Krisztus előtt 44. évben. Mégpedig elsősorban azért, mert nagyon kedvező volt a fekvése az Isthmoson, azon a kis földnyelven, mely az Égei- és az Ioni-tenger között van, úgyhogy két kikötője is lehetett, a keleti Khenkreae és a nyugati Lechaëum. Valóban új virágzásnak indult a város, és Achajának, vagyis az egész Görögországnak római prokonzula itt székel.

Mivel sok római veterán telepedett le, az új

* Munzinger, Paulus in Korinth. Heidelberg, 1908. — Hollmann, Urchristentum in Korinth. Leipzig, 1903.

városnak inkább római, mint görög képe lett. Sőt talán azt is mondhatnánk, hogy kozmopolita karaktert vett fel, mert a világ minden tájáról verődtek össze emberek ebben a kereskedő- és matrózvárosban. Ennek következtében nagy volt a szociális ellentét az aránylag kevés gazdag vállalkozó és a nagytömegű, mindenhol összeverődött proletár meg a hasonlóan nagyszámú rabszolga között.

Nagyok voltak ezenkívül ennek a városnak a bűnei is. A parázñaság már a régi Korintusban formálisan istentiszteleti jelleget öltött, mert fönt a várban, az Akrokorintusban állott *Aphrodité Pandemos*-nak a temploma, de ez az istennő nem volt más, mint a főnő, tehát semita *Astarte*, a legközönségesebb és leggyalázatosabb szerelemnek az istennője. A templomot körülvették szép szóval a templom leányainak (hierodule), de nevén nevezve az érzéki örömek leányainak a házai. Ezer ilyen leány állott az istennő szolgálatában. Ezekhez jöttek el a gazdag külföldiek, az utazók, a katonák, a matrózok, a kereskedők, hogy pénzüket és egészségüket elveszítsék, és a „korintusi betegséget” mindenfelé elterjesszék.

És ezt még csak nem is szégyelték, hanem mint Rómában a Vesta-szüzeknek, Korintusban ezeknek a „nem-szüzeknek” volt külön ülőhelyük a színházban. Az új Korintus még rosszabb volt talán, mint a régi. Már nemcsak a templom leányainak volt ilyen hírük, hanem korintusi leány annyit jelentett, mint utcai leány. Korintusi módon élni egyenlő volt erkölcstelenül élni. Korintusban volt a legléházb színház, a leglazább erkölcs. Ezek mellett az iszákosság is nagyon el lehetett terjedve, mert a korintusi részeg állandó figura volt a színpadokon.

És ez a hely várta most Krisztus evangéliumának hirdetőjét. Ez a sötét háttér fogja majd megmutatni nekünk, milyen nagy is a kegyelem ereje,

mit a szakramentumok és a Szentírás jelentenek a mi számunkra is.

XVIII. ¹Ezekután Pál búcsút vett Athéntől. Hajóra szállt és így kelt át Kenchreae-be, Korintus déli kikötőjébe, onnan pedig gyalogosan elment magába Korintusba.

²Itt összetalálkozott egy pontusi származású és Aquila nevű zsidóval meg ennek feleségével, Priscillával, amikor szokása szerint először munkát keresett, hogy magát eltarthassa. Aquila nemrégén jött Itáliából, mert Claudius parancsára minden zsidónak el kellett hagynia Rómát. Az Apostol náluk vett először szállást, ³s mert ugyanazon mesterségük volt, náluk is maradt és velük együtt dolgozott. Mesterségükre nézve ugyanis sátorkészítők voltak, de most nem mehetett valami nagyon jól a dolguk. Homályos, kicsiny műhelyben dolgoztak. ⁴Hétköznapi így legfeljebb a műhelybe jövő emberekkel beszélgethetett Szent Pál. De minden szombaton a zsinagógában prédikált és meggyőzte a zsidókat is, meg a görögöket is.

Eleinte óvatosan beszélt, mert okult a tapasztalatokon, de azért egyre gyakrabban közbeszúrta, az Úr nevét és egyre többet beszélt a keresztről. S mikor azután Szilas és Timoteus megjöttek Makedóniából, átadták neki a gyűjtést, amelynek segítségével anyagilag gondtalanul élhetett, és elmondták jó híreiket is, ez pedig lelkét is felszabadította a nyomás alól. Így most egészen átadhatta magát a prédikálásnak. Most már bebizonyította a zsidóknak, hogy Jézus a Messiás, ő a Krisztus. ⁶Erre kitört az ellenállás, mert olyan Messiást, aki a kereszten meghal, nem tudtak elfogadni, hanem káromló szavakkal tagadták. Pál megpróbált még egy ideig türelemmel és szeretettel szólni hozzájuk, de végül is méltatlankodásának

és megvetésének jelzésére keleti módon levette és kirázta felső ruháit feléjük. Azután pedig, mintegy a tényeket megállapítva mondotta nekik: Véretek a magatok hibája miatt hulljon majd fejetekre! Én eleget tettem kötelességemnek. Lekiismeretem szava szerint ártatlan vagyok, ha most átmegyek a pogányokhoz.

a) Athénből az Apostol fájo szívvel és komor hangulatban távozott. Legalább így írja később a levelében: „Bizony, nagy gyengeség, félelem és rettegés fogott el köztetek.” (I Kor. 2, 3.) Amit ott átélt, az számára nehezebb volt, mint a makedóniai üldözés. Lelke fájdalmát az Úr Jézus Krisztusával hasonlítjuk össze, mikor az Jeruzsálemet meg-siratta. Amikor búcsúzásul visszatekintett a pompás városra, ő is szomorúan gondolhatta magában: És kő kövön nem marad belőled! Ráért most elmélkedni is, míg a hajó csendesen vitte, arról a két nagy akadályról, mely a görög földön oly nehézzé tette munkáját: a műveltek lelki beállítottsága és az alsóbb néposztály erkölcsi magatartása.

A nagyvárosi lakosság erkölcse általában nem magas: belülről üres, a külsőségeken csüggő, az újdonságokon kapkodó, az érzékiségbe elmerülő. De ennél rosszabbnak látta az Athéni bölcselkedők gondolatvilágát. Bizony, ha modern nevekkel akar-nók megnevezni az ő tévedéseiket, akkor látnók igazán, hogy mennyire örök akadályok ezek: *materializmus, naturalizmus, racionalizmus, szkepticizmus, egoizmus*. Hogyan is verhetne gyökeret az az evangélium ilyen szívekben, melyeket a büszkeség oly keménnyé tesz, mint a szikla, és amelyeket a szenvedélyek áthághatatlan túskebozótként körülvesznek. Amit az evangélium a hit akadályainak mond, az mind megvolt együtt Athénben: a büszkeség, a nyers erő, az eltelítettség (Lk. 1, 51—53.), a világi bölcsesség és okosság (Lk. 10, 21.) meg egyeseknek óriási gazdagsága. (Lk. 18, 24—25.)

Mindezekhez még hozzájárult az óriási szakadék, mely a tömeget és a művelteket egymástól elválasztotta. Jó volna minden mai lelkipásztornak is úgy elmélkedni ezeken a ma is meglévő bajokon, mint ahogy ezt Szent Pál tette, hogy azután az ő buzgó-ságával foghassunk a munkának.

b) Más város, más környezet. Athénben hatalmas akadémiák, gyönyörű műemlékek, szobrok, a tudomány és a költészet vették körül, — itt kikötőt, üzletházakat, raktárakat, nagy műhelyeket és nagy nyomortanyákat talált. Az új Korintus, melyet a régi romjain épített fel a római hatalom, hagyomány-nélküli város volt. Nem az ősi lakosság leszármazottjai, hanem a birodalom minden részéből összeverődött tömeg lakott benne. Azután az óriási ellentétek városa: a gazdag kereskedők villái és kertjei mellett ott voltak a matróznegyedek és nagy műhelyek a maguk kísérő jelenségeivel. És míg az élet maga is Athénben csendesebben folyt, addig ez Korintusban csupa izgalom, csupa tülekedés. A tulajdonképeni szellemi életnek semmi nyomát meg nem találhatjuk. De mindennap új emberek, új hírek, új izgalmak jöttek, és gurult a pénz, terjedt a felületesség, tombolt a bűn: — ez volt Korintus.

De hát akkor miért tartott ide Szent Pál? Miért nem ment vissza Tesszalonikába, ahová úgy vágyakozott, hogy legalább jó hírért elküldötte oda Timoteust, de maga mégis elment Korintusba? Azért, amiért mindig a nagy városokat kereste fel! Talán mert érezte, hogy a szellemek csatáját itt kell eldöntenie. Megérezte valahogyan, hogy aki Korintust meghódítja, az Görögországot is meghódíthatja. Ha Korintus kikötőjében megtudnak valamit Jézusról, akkor csak idő kérdése már, hogy köröskörül a szigeteken szintén halljanak róla. Korintus tehát méltó volt egy apostol munkájára.

c) Itt is első dolga volt munkát keresni. Ennek azonban itt még nagyobb jelentősége volt, mint

Kis-Ázsiában, ahol mégis jobban ismerős volt a zsidó felfogás a kézi munkára vonatkozóan. A zsidó szülők nagy gondot fordítottak arra, hogy gyermekeik valami becsületes mesterséget is megtanuljanak, és így később életük fenntartását becsületes módon biztosíthassák. Aki pedig rabbi lett, mint Paulus is, az meg egyenesen rá volt utalva egy mesterségre, mert rabbinus működéséért nem volt szabad sehol pénzt kérnie. Egyébként pedig rabbinus tanítás volt, hogy a szellemi tevékenységet egybe kell kapcsolni valamely mesterség gyakorlásával, mert a kettőben való fáradozás együtt vezetnek el a bűnöktől. Valóban, jól is látták ezek a tanítók, hogy a testi munka egészségesen ellensúlyozhatja az egyoldalú tanulást. A sátorkészítést Paulus még hazájában megtanulhatta, mert ott állították elő Ciliciában azokat a kecskeszőrből szőtt anyagokat, amiket vagy sátor készítéséhez vagy vitorlák számára dolgoztak fel. (Egyébként innen van a szűrös és durva vezeklóruhának is a neve: cilicium.)

A görög-római kultúrvilágban azonban a munkát annyira lenézték, hogy maga Plutarchos is kevés tisztelettel szól olyan művészeknek a munkájáról is, minő volt Pheidias és Archilochos. Ebben a környezetben tehát, amely a munkára a szégyennek és a társadalmi alsóbbrendűségnek a bélyegét nyomta rá, az Apostol példája valami teljesen új volt. Bizony még meglehetősen idő múlik el, míg ez a krisztusi felfogás győzni tud. Még Szent Benedeknek is erősen kell küzdenie a kézi munka becsüléséért, de éppen ezzel készítette elő az utat Európa szellemi emelkedésének is.*

Szent Pált ebben apostoli gondolatok vezették. Nemcsak az a bizonyos büszkeség, amellyel önállóságát biztosítani akarta. Elsősorban meg akarta

* V. ö. Szunyogh, Szent Benedek és Cassiodorus. Pannonhalma, 1919.

mutatni, hogy ő nem a pénzért prédikál, mint korának sok vándorszónoka tette, hanem kész volt vállalni a szegény és munkás életet, csakhogy jópéldát adhasson. Azután pedig nem akart senkinek lekötelezettje lenni, nehogy ez az ige szabad hirdetésében akadályozza. Különösen most, amikor tudatosan a munkások között akarja megkezdeni az apostoli munkát, minderre nagy szükség volt.

Amint napjainkban kell hirdetni Krisztust „Párizs vadonában” meg a többi nagy város külterkein, úgy kellett Szent Pálnak megkezdenie a maga pasztorációs működését. Örök példakép maradhat tehát ebben. Lakása nem fényes épület, plébániája nem „hivatal”, — hanem a „prolinegyed”ben élt, alig különbözik életmódjában környezetétől. Azután pedig nem ül be egy hivatalba, hogy várja oda az embereket, hanem maga jár utánuk. Kész egyenkint is felkeresni őket, külön-külön foglalkozni akár gazdag az, akár a legnyomorultabb. Ha mindezt megfontoljuk, akkor értjük meg, miért lett eredményesebb a munkája Korintusban, mint Athénben, pedig ennek erkölcstelen, pogány légköre még bevehetetlenebbnek látszott, mint a művelt Athén.

d) Munkát és szállást keresve, véletlenül bukkant rá Aquila és Priscilla sátoresztítő műhelyére. A házaspár szeretettel fogadta a náluk bekopogó idegent, de aligha sejtették, hogy ezzel a pillanattal bekerült a nevük az egyháztörténet annaleseibe, sőt az Élet könyvébe. Szent Pál számára pedig a Gondviselésnek első meglepetése volt, hogy nyomott hangulatából új, bátrabb munkára serkentse, hogy mind a ketten már Krisztus hívei voltak. Mit jelenthetett az Apostol számára, hogy talán éppen az egyetlen Krisztus-hívó házaspárra talált rá ebben az idegen városban. Tele is van leveleiben hálás örömmel, mikor erre gondol. Azt sem csodálhatjuk, hogy közöttük oly mély barátság szövődik, amely életük végéig egymáshoz kapcsolta őket. Meg-

érdemlik tehát, hogy őket közelebből megismerjük.

Aquila Pontusban született, a Fekete-tenger partján. Sátorkészítő mesterséget tanult, és mint önálló mester Rómában telepedett meg. Az ókorban minden utazó rászorult sátorlapokra, azért egészen nagy műhelyek voltak mindenfelé. Rómában ismerkedett meg Priscával vagy másképp Priscillával. Valószínűleg műveltebb római leány volt, aki megismerte az ószövetségi tanítást, és maga is prozelita lett. Így került össze férjével, és a jómódú zsidó kereskedőnek felesége lett.

Mind a ketten műveltek voltak, ezért tudtak később oly bizalmas barátságban lenni Pállal meg a tudós Apollossal. A ház vezető szelleme mégis az asszony volt, mert hatszor van szó róluk a Szentírásban, és négyszer ebből az asszony nevét említi először. Így lett ő is egyike az első krisztusi hívők vezető nőgyéniségeinek. Lydiát talán mélyebben megszerette az Apostol, Priscillát pedig mintha nagyobbra becsülte volna, mert nagyobb dicséretet nem írt másról, mint róla: „Köszöntsétek Priscillát és Aquilát, Jézus Krisztusban munkatársaimat. Életemért életüket kockáztatták, s nem csupán én-magam, hanem minden görög-rómaiból lett egyház hálás' ő irántuk.” (Róm. 16, 3—4.)

Rómát azonban Claudius császár dekrétumára el kellett hagyniok. Rómában ugyanis a zsidó negyedben lázongások törtek ki, amint Suetonius is megírja, bizonyos *Chrestos* miatt. Ügylátszik tehát, hogy ugyanaz történt ott is, amint Pállal minden helyen: a zsidók irigykedtek, és a krisztusiak ellen lázongást kezdtek. Igaz, hogy Claudius császár rendeletét nem hajtották végre teljes szigorúsággal, de azért sokan voltak kénytelenek új helyet keresni. Így jutottak el Aquiláék is Korintusba, és így ismerkedtek meg az Apostollal, akitől többé teljesen el nem szakadtak. Együtt mennek majd Efezusba is, azután visszatérnek Rómába, ahol, ügylátszik, újra jobb módba kerültek, mert oly nagy házuk van az

Aventinuson, hogy benne istentiszteletet tarthattak. Azután végül megint Efezusban látjuk őket.

Ez a barátság Paulus számára is nagyhatású volt, mert tekintetét újra Nyugat és Róma felé irányította.

36. Új munka, új nehézségek, új biztatás

XVII. ⁷A zsinagógával való szakítás után azonban *elköltözött onnét*, ahol eddig lakott. Aquila származása szerint ugyanis zsidó volt, és Szent Pál nem akarta ellene is felingerelni a zsidókat, hogy úgy ne bánjanak vele, mint Tesszalónikában Jázonnal. Ezzel elhagyta végleg a zsinagógát is. *Lakást vett bizonyos Titius Justus nevű istenfélő férfi házában*, s ott hirdette az igét, mivel ennek háza, úgy látszik alkalmas volt nagyobb hallgatóság befogadására. Ez lett tehát most Krisztus híveinek temploma. Közvetlenül *a zsinagóga mellett épült*, ⁸ezzel azonban Szent Pál nem akarta ingerelni az elhagyott zsidókat.

De érdekes, hogy a határozott fellépés köztük is mily gyümölcsöt termett. Sokan gyűlölködhettek, sokan ingadozhattak, *a zsinagóga feje, Crispus azonban egész házanépével együtt az Úr híve lett*. Szent Pál örömmel fogadta őt, és maga keresztelte meg, mert szíve azért tovább is sajgott népéért. Ez az elválás tehát nem volt káros. *Sőt a pogány korinthusiak közül is sokan hallgatták most prédikációját, hittek az Úrban és megkeresztelkedtek*.

⁹De jött az új nehézség is. A zsidók is áskálódtak az Apostol ellen, de a pogányság bűneinek közvetlen látása is bátortalanná tehetette. Ilyen feneketlen erkölcstelenséggel hogyan tud majd megküzdeni? A zsidók üldözésére azt gondolhatta, hogy hamarosan itt is bekövetkezik ugyanaz, ami a többi

helyen: mennie kell. És ha az Istenember lelkét is elfoghatta az elhagyatottság érzése, hogy a rókának is van vacca, ahol megpihenhet, csak öneki nincs, ahová fejét nyugton lehajthassa, — akkor az Isten emberére is ránehezedhetett az a gyötrő kérdés: Hát számomra nincs már sehol megnyugvás, sehol megállapodás? Másrészt még, — ahogy saját-maga kifejezte — mint ahogy a tüske szúródik a testbe, hogy gyulladást és fájdalmat okoz, úgy gyötörte még mindig az athéni sikertelenség emléke meg az a kérdés, hogy vajjon az itteni pogányok közt érhet-e el igazi eredményt?

Csüggedező hangulatában maga az Úr vigasztalta meg. *Egy éjjel látomásban így szólt hozzá az Úr: Ne félj! Csak beszélj tovább! És el ne hallgass!*¹⁰ *Én vagyok veled. Senki hozzád nem nyúlhat! Senki neked nem árthat!* Minden látszat ellenére is, bár ez a sok hajós, munkás, kereskedő, léha és erkölcstelen nép alkalmatlan talajnak látszik, mégis *sok népem van nekem ebben a városban.*

¹¹*Ottmaradt tehát egy álló esztendeig és még hat hónapig. Közben tovább hirdette náluk, most már nem az emberi bölcsesség cifra beszédeit, hanem akadozva ugyan és művésztetlenül, de az Isten igéjét.*

a) Szent Pál sokat tanult az athéni esetből. Tanulságait meg is próbálta emberi ereje szerint megvalósítani. Ilyen tanulság volt számára először is, hogy meg kell magát aláznia. De meglátta azt is, amit egy német aszkétikus író fejez ki szépen: „Demut ist keine Kleinmut, sondern Dienstmut”: az aláztosság nem letörés, nem kicsinylelkűség, nem elcsüggedés, hanem szolgálatra való készség. De ehhez érezte Szent Pál, hogy valamibe bele kell kapaszkodnia: és az csak Isten lehet. Emberi gyöngeiségének mély felismerésétől ő eljutott a kegye-

lem nagyságának meglátásához. Ennek a kettőnek az együtt való látása emelte fel az ő lelkét annyira, hogy dicsekedni mert gyöngeségével, mert érezte, hogy Isten nagyságának, a kegyelem erejének titka így lesz nyilvánvaló benne az egész világ előtt.

Meglátja azután Szent Pál azt is, hogy mindenkinek a maga módján kell szolgálnia Istent. Érezte eddig is, hogy nem igazi szónok, — legalábbis nem abban az értelemben, amelyben a görög-római világ nézte a rhetort, — Athénben azonban ez az érzése tapasztalati tudássá lett. Akkor még kora rhetori művészetének fogásaival akart hatni az emberekre, de nem adatott meg neki ez a művészet. Nem is akart tovább más lenni, mint aki. Rájutott, hogy aki nem pacsirta, hanem veréb, az nem tud himnuszos éneket zengeni, tehát ne is próbáljon énekelni, hanem csak csiripeljen. De Istenről és Istenért csiripeljen, — s akkor betöltötte hivatását.

b) Az igazi első nagy krisztusi hitközség, Szent Pál „minta-egyháza” most van kialakulóban. Szent Pál a közvetlenül látható sikerei közül a legnagyobbat a földön most éri el. Ez az eredmény *nem lehet az Apostol egyéniségének az eredménye*, hiszen leveleiből látjuk, hogy tekintélye Korintusban nem volt oly döntő súlyú, hogy a szebben beszélő Apollós ne szerezzen magának a krisztusiak közt híveket. Nem lehetett az eredmény *beszédének a gyümölcse sem*, hiszen ugyancsak Szent Pál maga vallja, hogy most egészen egyszerűen szólt az emberekhez. Ha el is ragadta néha a belső tűz, és tudott szólni is, nemcsak írni úgy a szeretetről, mint ahogy az levelében ránk maradt, azért nem egyéniségének és szava elragadó erejének, hanem maga az Apostol a Szentlélek érezhető jelenlétének tulajdonít mindent. Bizonyítják ezt azok a *karizmatikus adományok*, melyeket ma csak ritkán és csak egyes szentek életében látunk, de akkor Korintusban napirenden voltak: a hirtelen megvilágosítások, sugallatok, elragadtatások meg a különböző adományok,

vagyis mindaz, amit Szent Márk evangéliuma szerint az Úr Jézus Krisztus az övének látható jelek gyanánt előre megígért.

Ezeket az adományokat három csoportra oszthatjuk: a *megismerő erőt* gyarapítják a jövendölések, a szellemek megkülönböztetése, a szívbelátó ismeret, a bölcs beszéd; — az *akartető* rendkívüli megnyilatkozásai: a csodák, a beteggyógyítások és a hősi hitvallás; — végül a *beszéd- és kifejezőképesség gyarapodását* jelentette a nyelvek adománya, a tanító tehetség, a zsoltár- és himnuszsköltés. Mindezek az adományok elsősorban az istentisztelet, a liturgia kialakítása közt nyilatkoztak meg leg-hathatósabban. És éppen ezáltal a bimbóba pattanó katolikus liturgia által érte el Szent Pál ezeket a megcsodált nagy sikereket.

c) Szörnyű nagyok voltak a pogány világnak erkölcsi botlásai. Szent Pál korintusi levele egész bűnlajstromot sorol fel: „Ne tévelyegjete! Sem a paráznák, sem a bálványimádók, sem az érzékiséggel teliek, gyermekgyalázók, sem a tolvajok, sem a kapzsiak, sem a részegeskedők, sem a káromkodók nem öröklik az Isten országát. Pedig ilyenek voltak néhányan, de már tiszták, szentek, már igazak vagytok az Úr Jézus neve és Istenünk lelke által.” (I Kor. 5, 9—11.) Valóban, ilyen emberek között ilyen változást emberi erővel elérni nem lehet. Nem is csodálhatjuk, ha Szent Pál ezek miatt is kicsiny-lelkűsködött, amíg meg nem tapasztalta, hogy „ahol a bűn szerteárad, ott a kegyelem is túlárad”. (Róm. 5, 21.)

És mi adja a kegyelmet az embereknek? Szent Pál mivel tudta közölni? Egyes-egyedül az Úr Jézus Krisztus által rendelt szakramentumokkal, a krisztusi liturgia szent misztériumaival. Így hirdeti ezt Anyaszentegyházunk is Szent Ignác miséjének Secretájában, melyben éppen azért könyörög áldozatos lélekkel a minket imádságával is tanító Egyház: „... ut sacrosancta mysteria, in quibus omnis sancti-

tatis fontem constituisti, nos quoque in veritate sanctificent: hogy azok a szentséges misztériumok, amelyekbe Isten elhelyezte minden szentté levés forrását, minket valóban és igazán szentté tegyenek."

Jó lenne ezt a tanulságot megjegyezni nagyon sok mai lelkipásztornak, akik korunk erkölcstelen áramlatával szemben akarják mindenféleképpen felvenni a harcot. Kellene először, hogy *helyes arányban lássák a dolgokat*. Ne tegyék egyetlen és központi problémává a hatodik parancsot. Athén és Korintus példája világosan mutatja, hogy erkölcsi romlottság nem egyszer kisebb baj, mint a döllyfősség, a látszattudomány, a hitközömbösség. Az előzőkből segít kigyógyítani sokszor a csömör és az undor, mely a bűn után ellepi a lelket, vagy nem egyszer a testi betegség is. Vagy ha ezek nem, hát az idő, mely legjobban ezektől a bűnöktől szakasztja el a koravénülöket.

Másodszor pedig hogy minden felvilágosításnál és minden akaratnevelő gyakorlatnál, tehát az észnek és az akaratnak minden erőlködésénél jobban segít, amit Szent Pál is felhasznált, mikor éppen ebben a városban, ahol még a krisztusi hívők között is akadtak vérfertőzők és paráznaságba visszaesők, éppen itt hirdette legjobban: Vegyétek és egyétek az Eucharisziát. Ezzel meg is gyógyította őket. Azért bárki és bárhol küzd az érzékiséggel, akár magában, akár másokban, a gyakorlat azt mutatja, hogy szinte csak két dolog segít győzelemre: az egyik, hogy maga *kerülje az alkalmakat*. (Itt teljes mértékben igaz: In fuga salus!) A másik, hogy *járuljon az Eucharisziához*, a betegek orvosságához, a gyöngék megerősítőjéhez, a tisztátalanok megtisztítójához, — és élni fog.

d) Ha szeretnők megismerni, hogy milyen lehetett Korintusban a krisztusiak összejövetele, akkor Szent Pálnak az ide írt levelein kívül meg kell néznünk a legközelebb eső forrásokat is, hogy azokból visszafelé következtetni próbáljunk.

Egy emberöltővel későbből származik a *Didache*, a legelső ismert vallásos emlék, továbbá *Plinius levele* Bythiniából Traianus császárhoz. Plinius ugyanis kihallgat két krisztushívő cselédleányt. Az ő vallomásuk alapján jelenti, hogy két különböző istentiszteletük volt, amelyet „*stato die*”, meghatározott napon, tehát vasárnapon ünnepeltek meg. Az egyiket végezték „*ante lucem*”, a nap legelején, a másikat később, talán annak a napnak estéjén. Az első alkalommal „*carmen Christo quasi Deo* — Krisztusnak mint Istennek tiszteletére éneket zengettek”, mégpedig „*secus invicem* — két karra oszolva váltakozva”. A második alkalommal a hívők „*cibum promiscuum tamen et innoxium*”, két étkezésen vettek részt. Az egyik volt az *agapé*, melyen különböző ételeket vettek magukhoz, a másik pedig az *eucharisztikus lakoma*, melyen az ártatlan Báránynak ártatlan testét eheték az ártatlanok. Azután hozzáteszi még, hogy az első istentisztelet alkalomával a krisztusi hívek „*sacramento*”, tehát esküvel kötelezték magukat az erkölcs szigorú megtartására. Lehet tehát, hogy a keresztségi fogadás megújítására céloz, lehet, hogy a nyilvános bűnvallomás szakramentumára, amint ezt a *Didache* is említi: „Az Úr napján összejöttök, megtöritek a Kenyeret és hálát adtok, miután előbb hibáitokat megvallottátok.”

Korintusban is felismerhetjük azonban a katólikus liturgiának ezt a három ősi elemét: a szóbeli istentiszteletet, az *agapé*t és az *Eucharisziát*. Hogy milyen sorrendben következtek, azt nem tudjuk megmondani meg teljes egészében sem tudjuk pontosan leírni, de sok vonását össze tudjuk szedni.

α) A szóbeli istentisztelet ismerős volt mind a zsidókból, mind a pogányokból megtért hívők előtt. A zsidók számára a zsinagóga liturgiájában szigorúan törvényekkel meg volt állapítva az imádásoknak, énekeknek, szent olvasmányoknak és a

beszédeknek sorrendje. De a pogányoknak is volt ehhez hasonló istentisztelete, amint az Isis, Míttras, a pitagoreus szekták kultuszának kutatása ezt megállapította; ebben is voltak beszédek és litániaszerű imádságok.

Olvasmányul most még csak az ószövetség prófétái szolgálhattak, de ezt hamarosan kiegészítette az Úr Jézus életéből való elbeszélések, és az Úr feljegyzett mondásai. Ezek lassan kezdtek kikristályosodott alakot öltetni; nemsokára azután evangéliumba is foglalták. Meg éppen Korintusban kezdi meg majd Szent Pál az írásbeli kapcsolatot is fölvenni híveivel, úgy, amint ezt a jeruzsálemi synedrion is megtette. Ezek a levelek is azután vándoroltak egyházközségről egyházközségre, leírták, felolvasták és így lassan a szent iratok közé sorozták.

A beszéd most általában egyszerű lehetett, mert így mondja Szent Pál: „Mikor hozzátok mentem Korintusba, nem azért mentem, hogy néktek mint a szónoklat vagy bölcsészet mestere hirdessem Isten bizonyágtételét, nem akartam tudni másról tinálatok, csakis a Jézus Krisztusról, mégpedig a Megfeszítetről.” (I Kor. 3, 2.) Hatottak azonban magára is a megváltás nagy központi igazságai, elsősorban Krisztus halála és a feltámadás letagadhatatlan ténye.

Az *imádságokban* már közreműködött a hívő sereg is, mert éppen Korintusban a karizmatikus adományok bőven áradtak reájuk is. Ezek az imádságok himnuszos énekekké alakultak. A görög nép ugyanis természeténél fogva muzikális nép volt, telve a legfinomabb megérzéssel a ritmus iránt. Ehhez járult most a külön égi adomány (I Kor. 14, 26.), amely az evangéliumban ránk maradt énekekhez, a Magnificat-hoz és a Benedictus-hoz hasonló alkotásokra inspirálta őket. Ebből néhány töredéket Szent Pál levelei meg is őriztek számunkra. Ilyenek:

„Ébredj, alvó, kelj életre a halálból
S a Krisztus világosságod lesz.” (Ef. 5, 14.)

„Kinyilatkoztatott a testben,
Megerősítettett a Lélek által;
Nézték őt az angyalok,

Kihirdettetett a népek között,
Hittek benne a világon,
Dicsőségbe felvitetett.” (I Tim. 3, 16.)

„Ha vele meghalunk, vele fogunk élni is.
Ha vele túrve kitartunk, vele együtt uralkodunk.
Ha mi őt megtagadjuk, ő is megtagad minket,
Ha mi hűtlenek leszünk: —

Ó hű marad, mert magát meg nem
/tagadhatja.” (II Tim. 3, 16.)

Ha a levelekben és az evangéliumokban több ilyen lírai himnuszos résszel találkozunk, akkor tudnunk kell, hogy az antik szónok és költő egyúttal szavainak komponistája is volt. A szöveget magát muzikális ritmusban fogalmazta meg, és mai kifejezéssel „recitativo” adta elő flóta, citara, líra, hárfa és más húros hangszer kíséretében. A régi muzsika egyáltalában a szónak szolgálóleánya volt, mert az emelkedettebb prózát énekszerűen adták elő, mint ahogy a gregorián zsoltárdallamok még ma is bizonyítják. Történeti tény, hogy Gracchus politikai beszédei alkalmával flótát használt, hogy megadja neki a szükséges hangmagasságot, és bizonyos helyeknél kísérje.

A régi maradványok pedig mutatják, hogy különösen az antik pogány istentiszteletben volt nagy szerepe az éneknek és a zenének. Ezzel ők az istenséget akarták mágikus erővel magukhoz vonzani vagy a gonosz démonokat elűzni. A krisztusi hívők ellenben a vallásos érzés felébresztésére és elmélyítésére használták. Legalábbis erre mutat

a katakombák művészetében az a gyakran előforduló kép, mely Krisztust mint Orpheust lanttal ábrázolja.

A közösség kórusa szintén a görög dráma kórusától kaphatott sok indítást. Nem volt tehát az énekesek egy kis csoportja, mint most, hanem mintegy a közösségnek személyé válása. Majd az istenszerető krisztusi lélek hangja, majd az egész Egyháznak, Krisztus jegyesének hangja, majd Krisztus hangja csendül ki belőle a többiek fölé felemelkedve. Az imádkozásnak és éneknek ez a misztikus tónusa egyesül a hívők arcán a felszabadulás érzésének és a hálás bizalomnak kifejezésével.

Az Írás olvasását is másként kell elgondolnunk, mint ahogy ma olvassuk. Az antik világot jól ismerő Nietzsche mondja, hogy a klasszikus ember egyáltalában nem olvasott soha csupán szemével maga számára sem, mert *maga is magának mindent hangosan olvasott fel*. A kimondott szó a görögök előtt oly nagy erővel bírt, amiről mi már nem tudunk képet alkotni. De hogy ezt az Egyház is átvette, mutatja, hogy külön hivatal lett a felolvasó tisztje, amelyre ki is képezték meg külön szenteléssel is megerősítették a kiválasztottakat.

β) Megvolt a szóbeli istentiszteleten kívül a közös vacsora, melyet egyszerűen „szeretetnek”-nek, *agapé*-nak hívtak. Lehet, hogy mintaképül a zsidók *sabbath-lakomája* szolgált, melyet az evangéliumokból is ismerünk. De hogy éppen Korintusban külön szó van róla, és hogy éppen itt pogányos ízű mellékhatásai is vannak, azt mutatják, hogy inkább görög szokásból kell származtatnunk. Az előkelőknek megvolt a maguk társadalmi élete, de ezt pótolták a görögöknél az egyszerű emberek között a különböző egyesületek (*Eranos, Thyasos*), amelyeknek összejövetelét társas lakomák (*sympo-sion*) voltak. Ezeket az egyesületeket és összejöveteleket a törvény is elismerte. Így tehát ez a forma

görög földön az első krisztusi hívők számára alkalmas volt, hogy a törvénytől megengedett keretek között társadalmilag is egybekapcsolódjanak.

De hogy aztán ebből a pogány-görög szokásból mit alkotott a szeretet zseniális találékonysága, mutatják a katakombában gyakran előforduló képek, amelyek vagy az eucharisztikus lakomával kapcsolatban vagy a boldogok égi menyegzőjének szimbolumaként az agapét festették meg. Egyik leghíresebb látható Péter és Marcellinus katakombájában. Kerek asztal körül hatan ülnek, a felirat pedig ez: „Agape, keverj nekünk bort.” A másik pedig: „Irene, adj forró vizet.” Magán az asztalon pedig egyszerű eledeleket, olivabogyót, szardiniát, gyümölcsöt látunk.*

γ) A szeretetlakoma után a meg nem kereszteltek eltávoztak, és a már teljes jogú krisztusi hívők *eucharisztikus áldozati lakomára* gyűltek össze. Ez alkalommal számtalan méceszt és gyertyát gyújtottak meg. A férfiak és asszonyok a közös és nyilvános bűnvallomás után tökéletes rendben az áldozati asztalhoz járultak. Letették a magukkal hozott adományokat: a tiszta búzakenyeret, a bort, a tömjént és olajat. Közben váltakozó karban felhangzott a Kyrie eleison. Utána az Apostol a kenyérnek és bornak egyrészét kezébe vette, azután ünnepélyes dialogussal a megfelelő hangulatot akarta felébreszteni:

— Emeljétek fel szíveteket.

— Felemeltük az Úrhoz.

— Adjunk eucharisziát a mi Urunknak Istenünknek.

— Méltó ez és igazságos.

Azután Szent Pál ünnepélyes tónusban elmondta az utolsó vacsora történetét úgy, amint azt a Jeruzsálemben levő anyaegyház közvetítésével ő

* L. De Waal—Kirsch, Roma Christiana. Regensburg, 1925.

kapta az Úrtól. Végül a jelenlevők az Apostol kezéből fogadták az átváltoztatott Kenyeret, ittak a Krisztus vérévé változott borból. A férfiak külön és a nők külön egymást megölelték és megcsókolták a béke csókjával. Befejezték az egészet egy *hálaadó énekkel, amelyről később az egész ünnepség az eucharisztia nevet kapta.* A Didaché szerint körülbelül így hangzott:

„Ne feledkezzél el, Uram, Egyházadról.
Mentsd meg azt minden gonosztól,
és tedd teljessé a te szeretetedben.
Vezesd őket a négy égtájról a te országodba,
melyet számukra készítettél.
Mert tiéd a hatalom és a dicsőség mindörökké.
Jöjjön a kegyelem, múltjék el a világ!
Hozsánna Dávid Istenének.
Aki szent, az lépjen hozzá.

Aki nem, az változzék meg bensejében. Tartson bűnbánatot.

Maranatha! Amen.” (Cap. 10.)

Ez az arám szó fog visszacsengeni Szent Pál leveleiben is, melyről a következő elmélkedésben lesz szó. Kétféleképen lehet értelmezni. Szent Pál leveleiben még így választható szét: *Maran Atha.* Ez az Apostol mély meggyőződését jellemzi: Jön az Úr. Mikor azonban érezték a hívők, hogy ez az eljövétel nem várható, mint addig hitték, a közeljövőben, lassan vágyódó felkiáltássá lett. Így őrzi meg számunkra Szent János Apokalipszise: *Marana Tha.* — Jöjj el, Uram Jézus!

37. A kegyelem sugárzása

XVIII. ¹²A római hatóságok nem avatkoztak eddig be vallási kérdésekbe. Így az ürügykedő zsidók nem mertek nyílt támadásba átmenni. Mikor azonban Lucius Junius Gallio, Senecának, a híres

bölcselőnek a testvére lett Achaia prokonzula, a zsidók azt gondolták, hogy az új ember nem ismeri még a helyzetet. Ezt akarták ők kihasználni, annál is inkább, mert a hír szerint Gallio kissé „opportunistá”, megalkuvó embernek látszott. Azért közös akarattal rátámadtak Pálra, amikor az gyanútlanul ment, és az ítélszék elé hurcolták.

¹³A prokonzulnak vád gyanánt azt mondták: A mi vallásunk törvényesen megengedett vallás a római birodalomban: nekünk szabad tehát saját vallási törvényeink szerint élnünk és saját istentiszteletünket gyakorolnunk. De ez törvényellenes istentiszteletre veszi rá az embereket. Ezzel nemcsak a zsidó vallási törvények ellen, hanem a római törvény ellen is cselekszik, mert e szerint is a meg nem engedett vallás (religio illicita) büntetendő cselekmény.

¹⁴Pál már éppen készült megszólalni, de Gallio megelőzte őt. Ügylátszik, átlátott a szitán és felismerte kisded játékaikat, de még inkább az egész zsidóság iránt meglehetősen lenézéssel és egész vallásukat gúnyolva, így szólt a zsidókhoz:

Zsidó fértiaki!

¹⁵Annak rendje-módja szerint türelemmel lennék hozzátok, ha csakugyan valami állam elleni törvényteleniségről vagy igen gonosz büntettről lenne szó. De amikor vallási tanításról, előttem ismeretlen nevekről, a ti külön papi törvényeitekről panaszkodtok, akkor semmi közöm hozzá. Intézzétek el magatok között. Én ezekben nem akarok bíró lenni.

¹⁶Majd a liktorokkal az ítélszék elől elkergette

őket. Erre a zsidók a kudarcon felbőszülve, egymás közt veszekedni kezdtek. Mindnyájan a vádaskodás kezdeményezője és előterjesztője ellen fordultak. ¹⁷Mikor a zsidókat amúgyis utáló görög csőcselék látta, hogy a liktorok kergetik ki a zsidókat, és azok is egymás között veszekednek, mindannyian Sostenesre, a zsinagóga fejére rontottak és alaposan megverték a törvényszék előtt. De Gallio, mert megvetette az egész zsidó és görög csőcseléket, semmit nem törődött velük. ¹⁸Pál pedig ezután még jóideig ottmaradt.*

a) Ez a kis „csendélet” legelőször is az egész Apostolok Cselekedetének történeti értékét emeli szemünkben, mégpedig mind külső, mind belső argumentummal.

A külső bizonyítékot a legújabb kor szolgáltatta. Sokáig ugyanis képzelt névnek tartották a prokonzul nevét, mert addig máshol nem ismerték. Újabban azonban megkerült Claudius császár egy levele, melyet Delphi városához írt. Ebben pedig barátjáról, Julius Gallio prokonzulról is megemlékezik. Ez a levél egész bizonyossággal az 52. év első feléből való. Mivel a levél kifejezése szerint akkor Gallio még hivatalában volt és mivel a prokonzulság rendszerint egy évig tartott, ez egyike azoknak a biztos dátumoknak, amelyekből Szent Pál életének kronológiáját kiszámíthatjuk. Hihetjük, hogy újabb ásatások hoznak még újabb adatokat is, bár nekünk hívőknek erre nincs szükségünk, hogy Szent Lukács művét hitelesnek tartsuk.

A belső bizonyítékot az a megegyezés mutatja, amelyet láthatunk Gallio mostani eljárása, meg azon leírás között, melyet Seneca ad testvéréről. Azt írja a római bölcselő, hogy testvére „nemes karakter, tele van tisztelettel édesanyja iránt,

* Dubowy. Paulus und Gallio. Bibl. Ztschr. X (1912) 143—154. l.

szeretettel testvérei iránt. Ellensége minden hízelkedésnek." Így visszautasította azt a dicséretet is, melylyel Seneca barátja, Lucillius Junior dicsérte őt tehetsége, egyszerűsége, barátságossága és természetes vidámsága miatt. Egyébként pedig unokája volt Lucanusnak, a híres római írónak. Ő maga is tehát a klasszikus stoikus bölcselőnek a személyesítője volt. Az antik embertípusnak egyik legfinomabb kivirágzása és a római úr-életnek ideális alakja. Seneca annyira rajong testvéreiért, hogy azt is írja: „Egy halandó sem lehet barátjához olyan jó, mint amilyen jó Gallio mindenki iránt. Nem is lehet eléggé szeretni testvéremet.”

Milyen kár, hogy ez a nemes lélek a zsidósággal együtt lenézte Szent Pált is. Kortársainak nyilatkozata szerint azon férfiak közé tartozott, akiket ők „isteni embernek” (*theios anér*) neveztek, mert Platon, a stoa, Seneca és Epichtetos tanítása szerint egyformán van ilyen emberi típus, akiben a mélyebb tudás vagy sejtelem nyilatkozik meg az istenségről. Természetesen a *theios-tanítás* elterjedése után egy sereg sarlatán és csaló mágus próbált a műveletlen nép között ennek segítségével tiszteletet és pénzt keresni. Már külső ruhájukról is ismerősek voltak. Ezért gondolták magát Szent Pált is Tesszalonikában valami hasonló jelenségnek.

Szomorú arra gondolni, hogy mily könnyen lehet magunk mellett elengedni és semmivé oszolni hagyni kegyelmes, áldott percekét. Vigyázzunk tehát, hogy ma, amikor az ő szavát halljuk, meg ne keményítsük szívünket!

b) Még egy apologiai tanulságot levonhatunk a korintusi egyház életéből a krisztusi hit elterjedésére vonatkozóan. Különösen ma elég gyakran hangoztatják, hogy Krisztus evangéliuma talajra a Földközi-tenger fajilag kevert városaiban, és így annak elfajzott, hagyománynélküli tömegében talált. Így tehát a krisztusi világnézet a keverékek és elfajzottak vallása. Bizonyítékul többek közt

éppen a Korintusban elért sikerekre hivatkoznak.

De ha jobban megnézzük azokat, akiket névszerint is ismerünk vagy ebből az elbeszélésből vagy a Szentírás más részleteiből, akkor világos lesz előttünk ennek a vádnak a tarthatatlansága. A többség valóban nem a művelt osztályhoz tartozott. De vagyon szerint is inkább a szegény néposztály csatlakozott Krisztushoz nagyobb számban. Ám mégis ott találjuk azért Crispust, a zsinagóga előjáróját, Titus Justust, jómódú és nagy házzal bíró római; Erastust, a város ökonomusát, Quartust és Tertium, a római levél leíróját, a gazdag Stephanust és Chloét „embereivel” együtt. Még több nevet is sorolhatnánk fel. De a neveknél is hathatósabb Szent Pál két levele, mert abból világosan lehet visszakövetkeztetni hallgatóinak műveltségére. Nem írt volna így egy Szent Pál sem, ha nem érezte volna, hogy híveinek jórésze van olyan művelt, hogy meg is érti szavát.

c) Az a ragyogó fény, mely Korintusban ily csodásan tűnik szemünk elé, nem maradhatott elrejtve Görögország többi része előtt sem. Egészen bizonyos, hogy Szent Pál maga sem ült meg a városban, hanem bejárta Achaját és eljutott talán egészen Illyrium határáig. Azután pedig a gondviselő Szentlélek Úristen most tollat is adatott az Apostol kezébe, hogy lelkének sugaraát nemcsak messze tájakra kivetíthesse, hanem az időben is megőrizze, a mi lelkünkben is felragyogtassa. Hálásnak kell lennünk ezekért a levelekért, mert míg Szent Lukács könyvéből inkább az *apostolok cselekedeteit* ismerhetjük meg, addig a levelei feltárják előttünk az *Apostol szívét*. Ha pedig ezt megismerjük, akkor igazat adunk Aranyszájú Szent Jánosnak, aki szerint „cor Pauli cor mundi”, Szent Pál szíve az egész világ szíve, egyrészt, mert ég benne a krisztusi szeretet az egész világ iránt, másrészt mert szívébe zárta az egész világ minden lelki fájdalmát és ég felé törő sóvárgását, hogy Krisztus elé vigye azokat.

Most tehát meg kellene szakítanunk az Apostolok Cselekedetének olvasását és a megfelelő helyen mindig el kellene olvasnunk a levelet, melyet onnan írt Szent Pál. Tervünk Szent Pál szavával: „ha Isten úgy akarja” (Ap. Csel. 18, 21.), a jövő esztendőben hasonló módon végigelmélkedve megmagyarázzuk, most azért csak egészen rövid vázlatban ismertetjük a tartalmát, részben, hogy magát az Apostolok Cselekedetét jobban megérthessük, részben, hogy mégis valami segítséget már most adjunk azoknak, akik azonnal elolvassák a megfelelő helyen a megfelelő levelet.

38. Incipit Novum Testamentum!

a) Egy nap Szilas és Timoteus megérkeztek Tesszalonikából Korintusba. Ez a nap igazi örömet jelentett az Apostol életében. Paulus nem szívesen dolgozott a missziókban egyedül . . .

Amikor a két vendég árnyéka megjelent műhelye ajtajában, az öröm ragyogó sugara lepte el arcát. Boldogan ölelte át őket. A szövőszék vetélője egész nap láncán lóghatott, mert a beszédnek nem akart vége lenni. Este is még az olajmécses gyenge fényénél egész késő éjszakáig együtt ült Paulus két barátjával.

„Timoteus, — kezdte az Apostol — mint állnak a dolgok Tesszalonikában?”

Timoteus csak a legjobb bizonyítványt tudta rólok kiállítani: „A hitben való hűségük rendíthetetlen. Minden úgy lett, amint előre megmondtad. De ők az üldözés közt ragyogóan megállották helyüket. E mellett összetartásuk, testvéri szeretetük egész Makedóniában nagy hatással volt a pogányokra. Szeretettel gondolnak most is rád. Vágyódnak, hogy viszontláthassanak. Nem hiszik el a rágalmakat, miket ellened szórnak, hogy csalo volnál,

* Ez a pont Holzner könyvének egyik legszebb részlete, azért pontos fordítását adjuk: l. i. m.: 223—235.

tele pénzvággyal. A te munkás életed, melyet nap-nap után közöttük éltél át, maga megcáfolja ezeket a gyalázatos hazugságokat."

Pál eddig boldogan hallgatta Timoteus beszámolóját. De akkor Timoteus így folytatta:

"Valami kis árnyék is vetődik a fényességbe. A halál a mi híveink között is kaszált. Néhány derék halász a legutóbbi vihar alkalmával a tengerbe fúlt. Ez a haláleset mély hatással volt, mert a családok tanácstalanul kérdezték, hogy mi lesz a mi elhunytjainknak sorsa. Abban reménykedtek ugyanis, hogy az Úr eljövetelének nagy napját és az ő diadalát az ellenséges hatalmak felett ők is megélhetik. Azóta a legtöbbet a paruzia napja foglalkoztatja őket. Többen akarják a napot és az órát kiszámítani. Az előjeleket vadásszák. Házról-házra járnak és azt hirdetik, hogy a földi életnek semmi értéke nincs többé. Nem érdemes többé dolgozni vagy új üzletbe belekezdeni vagy a házat kitataroztatni. E mellett azután elszegényednek és másoknak terhére lesznek. Rosszul értették meg ugyanis a te prédikációdát az utolsó dolgokról..."

Pál gondolkodott. „Timoteus! Ha lehetne, már holnap elutaznék újra Tesszalonikába, de nem tehetem. Nem hagyhatom itt ezeket az embereket. De holnap reggel korán vedd meg a legközelebbi boltban az íráshoz szükséges eszközöket."

Aldott számunkra ez az óra, melyben Szent Pál erre az elhatározásra jutott. Nagy szerencse ez az egész világ számára. Ezzel kezdődött nemcsak Szent Pál élete művének is egyik legfontosabb szakasza, hanem azzá lett az egész kereszténység történetében is. Szent Pál maga nem sejtette, hogy évezredek múlva is az emberek milliói fogják áldani ezt a korintusi kis műhelyt, amelyben ő első levelét írta. Így kezdődött az újtestamentum. Első oldala egy levél volt, melyet a pillanat szükséglete szült. Történt pedig ez kb. az 51. esztendőben, jó 20 évvel az Úr feltámadása után.

b) A Szentírás ezzel ismét egy rejtvényt ad számunkra. Mi emberek egészen másképen cselekedtünk volna. Mi például az újtestamentumot ünnepélyes harangszóval kezdtük volna: Kezdetben vala az Ige!

De Isten egészen másképp gondolkodik és cselekszik, mint mi. Néha ő is ünnepélyesen, fölségesen bejelenti művét, mint mikor így szólt: „Alkosunk embert.” Vagy amikor megszólítja a világ-mindenséget: „Hallgass meg, ó ég és figyelj fel, ó föld, mert Jahvé szól.” (Iz. 1, 1.) Vagy arkangyalt küld, hogy Fiának megtestesülését meghirdesse. — Máskor azonban és a legtöbbször úgy engedi keletkezni és növekedni a művét, mint ahogyan a barázdába vetett búzamag gyökeret ereszt és felnő. Egy ember sem veszi észre, de aztán egyszerre itt van. Így kezdődött az újtestamentum is Aquila szegényes műhelyében.

Ez ismét egészen annak az Istennek inkarnációja, aki örök Fiát Názáret szegényes szobácskájában öltöztette testbe és Betlehem istállójában mutatta meg a világnak az ő szolgájának alakjában.

c) Késő éjtszakáig beszélgetett Paulus barátjaival a tesszalónikaiak kérdéseiről. A legfontosabb pontokat viasztáblán feljegyezte. Utána elmélkedésben és imádságban töltötte az éjtszakát. Levelein észre lehet venni, hogy azt átmádkozta és átelmélkedte. Minden levele tulajdonképpen imádság, melyet Isten színe előtt írt le. Találóan nevezte el valaki az ő gondolkodását „*imádkozó meditációnak*”. Példája lehet tehát az első krisztusi századok elmélkedési módszerének.

d) Szent Pál levelével a Szentírásba egy új irodalmi műfaj került: a *levélforma*. Ez a legközvetlenebb és a legélettel-átjártabb minden emberi érintkezési forma között. Az is jellemző, hogy éppen Szent Pál vezette be ezt. Ő ugyanis nem volt íróember, ehhez nem volt meg a szükséges nyugalma.

A levélforma azonban művészetre nem törő kifejezőmódjával a legalkalmasabb forma volt Szent Pál impulzív jelleme, gyorsan változó hangulata, lázas munkamódja, a legellentéteesebb kontrasztokkal telített lelke számára, hogy az őt ostromló gondolatokat kifejezze. Egyébként az írás művészetét nagyra becsülte, hiszen a rabbinusok szerint, akiknek műveltségét elsajátította, az írótoíl azon dolgokhoz tartozott, amiket Isten a teremtes utolsó napjának esti szürkületében még megteremtett.

Tertullianus még azt írja, hogy az ő idejében Tesszalonikában az Apostol levelét az eredeti példányból olvasták fel. A hívők azt hihették, hogy abból hangját és arcjátékát felismerhetik. A Gondviselés nem akarta, hogy csak egy darabka is megmaradjon ránk az ő keze írásából, pedig száz meg száz közömbös papyrus megmaradt. Mintha ezzel is azt akarta volna igazolni a sors: „A betű öl, a lélek életet.”

39. Maram Atha

(Az első levél Tesszalonikába.)

a) Láttuk, hogy az Apostolnak Tesszalonikából váratlanul kellett eltávoznia, de szíve mindig aggódott az ottmaradtakért. Ezért küldi el Athénból Timoteust Tesszalonikába, és Timoteus hoz is hírt mesterének, akit már ekkor Korintusban talál meg. Szól a hívek többségének buzgóságáról: hogy a sok támadás ellenére, mely zsidó és pogány részről érte őket, kitartottak a hitben. Valóban mintaképek lettek minden hívő számára Makedóniában és Achájában. Az Apostol őket a maga dicsőségének és örömének nevezheti bátran. Szólt azonban Timoteus egyeseknek tértelenségéről, erkölcstelenségéről, érzékiességéről és becsstelenségéről. Azután el kellett mondania azokat a téves felfogásokat, amelyek Krisztus újra eljöveteléről és a halottak feltámadásáról elterjedtek a hívek között. Mivel az

Apostol maga nem mehetett, levélben adta meg a megfelelő oktatást és intést.

A levélnek dogmatikai tartalma kevés, csak a félreértett két igazságról szól, mert a levél írásakor a katolikus hit más pontjaira vonatkozóan nem kellett oktatást adni. Ennek a levélnek jelentősége tehát inkább az etikai téren van. *Igazi pásztorlevél. Vigasztal és int.* Minden sorából felismerhetjük a lelkek vezetőjének és a lelkek pásztorának gyönge, mindenre kiterjeszkedő részvétét. Olvassuk mi is úgy, hogy ezt megérezzük belőle.

b) A levél rövid tartalma és gondolatmenete a következő:*

Bevezetés (1, 1.) a rómaiak szokott címzését tölti meg az Apostol krisztusi tartalommal.

I. *Az Apostol hálája.* (1, 2—10.) Szent Pál hálát ad Istennek, amiért a hívek állhatatosan, áldozatrakészen, sőt az áldozatnak örvendező lélekkel kitartottak a hitben, reményben és szeretetben. Úgy mutatja be a közösséget, mint a Szentléleknek egyik igazi gyümölcsét.

II. *Az apostoli munka.* (2, 1—16.) Azután a maga munkájáról szól és megmutatja, hogy az apostoli munka mily önzetlen. Nem nézi a saját hasznát! Mennyi odaadással teli volt, de tövisben is milyen gazdag! Ezzel védekezik a zsidók és pogányok rágalmaival szemben.

III. *Pillantás az Apostol szívébe.* (2, 17—3, 13.) Az Apostol szeretete hű és kitartó az ő közösségéhez. Most ezt csak azzal tudja bizonyítani, hogy vágyódik utánuk és imádkozik értük. Írásából meglátszik azonban az is, hogy egyrészt a lelkek milyen hű pásztor, másrészt milyen bölcs vezetője a lelkeknek. Iparkodik mindenütt megtalálni a sebeket és azokat meggyógyítani. De egyúttal találó bizonyosságát látjuk Szent Pál éles önmegfigyelésének is, és megtaláljuk az Apostol finom önjellemzését.

IV. *Apostoli gondok és vigasztalások.* (4, 1—5, 11.) Szent Pál kéri most a közösséget, hogy ami még hiányos bennük a vallásos megismerésben és az erkölcsös életmód-

* Valamennyi levél tartalmát Schäfer magyarázatai nyomán foglaljuk össze. L. Jakob Schäfer: Das neue Testament unseres Herrn Jesus Christus. II. Teil: Die Briefe der Apostel. Missionsdruckerei Steyl. (é. n.) Kaldenkirchen (Rheinland).

ban, azt egészítsék ki. Legelsősorban az erkölcstelenséget és a haszonkereső becstelenséget kell a közösség minden tagjának kerülnie. E helyett arra kellene ügyelniük, hogy békés, munkás életet alakítsanak ki. A paruziában, vagyis Krisztus kétségbevonhatatlanul biztos újra eljövételében való hit, valamint a holtak feltámadásának a hite adjon hathatós vigasztalást szeretett elhunytjainak haláláról. Bizonytalan azonban az Úr eljövételének ideje; váratlanul és észrevétlenül jön az Úr; ezért kell az éberség is, de a bizalom is.

V. *Intés és kérés; köszöntés és áldás.* (5, 12—28.) Fogadjuk meg az intéseket, akkor elnyerjük mi is az áldásokat.

40. Az Antikrisztus

(A második levél Tesszalonikába.)

a) Az első levél hatása csak egy időre nyugtatta meg az Apostolt, mert újra kapott híreket. Hogy kitől, azt nem mondja meg, mert csak annyit ír, hogy „halljuk”. Az ismeretlen hírül adja Szent Pálnak, hogy Tesszalonikában az Úr újra eljövetelét egészen közelállónak gondolják. Sőt az Apostolnak egy hamisított levelét mutogatják, amely ezt mintegy megerősíti. Ezért sokan a világ közeledő végére gondolva, elhanyagolják hivatalos dolgaikat. Most tehát Szent Pál másodszor is ír Tesszalonikába. Ebben a levelében megadja a szükséges felvilágosításokat, és még sürgetőbben int az erényes életre. Ez a levél utal az elsőre, és nincs is sok időköz a kettőnek megírása között. Szűlás és Timoteus ugyan is még az Apostolnál vannak, és sem ezeknek, sem a levél címzettjeinek helyzete lényegesen nem változott. Ezért a két levél tartalomra is megformára is nagyon hasonlítanak egymáshoz, de ennek a másodiknak a tónusa mintha valamivel fanyarabb lenne, mint az elsőé.

b) A levél gondolatmenete a következő:

Bevezetés. (1, 1—2.) A címzést és a feliratot tartalmazza.

1. „Hálásnak kell lennünk Istennek érettetek.” (1, 3—12.) Az Isten megadta a közösségnek az erőt, hogy minden üldözés és szorongatás között is kitartson a hitben és a szeretet-

ben. Ezért Istené legyen a dicséret és a hála. De nem marad el a közösség jutalma sem, amikor majd „az Úr Jézus az égből magát megmutatja”. A hálaadáshoz azonban az Apostol kérés is csatol, hogy Isten fejezze be, amit ő megkezdett.

II. „*Senki se ámsítsa magát.*” (2, 1—12.) Most azonban az Apostol szembeszáll az álmodozó és izgatott hívők vára-kozáásával. Gondolata a következő:

1. Krisztus eljövetele nem lesz meg addig, míg el nem jön a „bűnnek embere”, „a pusztulás fia”, az Antikrisztus, és amíg meg nem lesz „a nagy elszakadás”. Természetes azonban, hogy „a gonoszság titka”, vagyis az istentelenség és erkölcstelenség máris működik. De mégis

2. az Antikrisztus nem jöhet el, mielőtt „az akadályozó” és „az, ami őt, az Antikrisztust akadályozza”, félre nincs állítva. Számunkra ez a hely homályos marad; nem tudjuk, kit ért Szent Pál az akadályozó személyen és mit ért az akadályozó hatalmon. Az sincs megmondva, hogy mekkora időköz választja el egymástól is meg a jelentől is a következő három eseményt: az akadályozót és az akadályt, azután az Antikrisztus eljövetelét és végül Krisztus újra megjelenését. Csak az események egymásutánját tisztázza; ez pedig a következő: 1. az akadályozó személy és az akadályozó hatalom félreállítás, 2. az Antikrisztus eljövetele, 3. Krisztus újra megjelenése. A fődolog marad tehát mindörökre: „Ne zavarodjatok meg!... Senki ne ámsítson titeket!”

III. „*Az Úr irányítsa szíveteket Isten szeretetére és Krisztus türelmére.*” (2, 13—3, 5.) Az Uristent kéri az Apostol az olvasó megsegítésére. Így lehet megtartani a krisztusi tanítást, így lehet elkerülni az aggodalmat és a megzavarodást, mert Isten hűséges.

IV. „*Aki nem dolgozik, ne is egyék.*” (3, 6—15.) Tudjuk, hogy Tesszalonikában voltak hívek, akik abban a véleményben, hogy Jézus eljövetele és ezzel a világ vége egészen közel van, hátralévő napjaikat tétlenségben akarták eltölteni. Ehhez tudnunk kell még azt is, hogy mint a görögök általában, ezek az emberek is meglehetősen lenézték a munkát: csak szükséges rossznak tartották. Velük szemben hangoztatja az Apostol a munka erkölcsi értékét, és ezzel nyitja meg a krisztusi kor fejlődését.

Befejezés. (3, 16—18.) A diktált levélhez Pál sajátkezűleg hozzáillesztett áldása.

41. Hálás szívvel Jeruzsálemben

XVIII. ¹⁸Az Isten kegyelméből Szent Pál hosszú ideig lehetett Korintusban, és sikeresen megvethette a krisztusi közösség alapjait. Most már visszatérésre gondolt, azért előbb hálás szívvel a sok veszedelemből való megszabadulásért meg az Úr erejével elért sikerekért fogadalmat tett, amint azt az ószövetségi Szentírásból ismerte. Mózes által hagyta meg az Úr, és ennek alapján lett szokás az ószövetség népe között, hogy aki valami nagy isteni adományért hálát akart adni, az egy hónapig tartózkodott mindenféle szeszes italtól, általában a testi élvezetektől és fogadalma külső jeleként egy hónapig nem nyíratta le haját. De a hónap eltelte után lenyíratta és Jeruzsálemben az égő áldozat oltárán elégette.

Ezt tette Szent Pál is, mikor búcsút vett a testvérektől. *Kenchreae-ben azután lenyíratta a haját. Majd Priscilla és Aquila társaságában elhajózott Szíriába.* ¹⁹Mivel a hajó nem ment egyenesen a szíriai Antiochiába, azért előbb *Efezusba érkezett. Ott elvált Priscillától és Aquilától.* Megbeszélte velük, hogy hamarosan visszatér, addig ők apostolkodjanak és készítsék elő visszatérését.

Mielőtt azonban továbbutazott volna, maga egyszer elment a zsinagógába. Ott beszélt a zsidókkal, s azok nagy jóindulattal hallgatták. ²⁰Bár ezek kérték, hogy maradjon még hosszabb ideig közöttük, de Pál nem volt hajlandó erre, ²¹hanem búcsút vett tőlük. Ezt mondotta: A közelgő húsvéti ünnepet okvetlenül Jeruzsálemben szeretném megülni, már csak azért is, hogy fogadalmam szerint a levágott haját az oltár tűzében égessem el. De azután, ha Isten úgy akarja, visszatérek hozzátok.

²²*Elhajózott tehát Efezusból, majd elért Ceza-*

reába. Onnan felment először Jeruzsálembe, nemcsak azért, hogy fogadalmát teljesítse, hanem hogy a szent helyek meglátogatásából új erőt merítsen. A jeruzsálemi közösség köszöntése után lement a tengerparti *Antiochiába*, ahonnan el is indult második nagy missziós útjára.

a) Szent Lukács olyan tömörítve mondja most el az eseményeket, hogy több kérdésre nem tudunk biztos választ adni. Nem tudjuk, miért mentek el vele Priscilla és Aquila Efezusig, hogy aztán ott maradjanak. Nem tudjuk biztosan, mi hajtotta Szent Pált annyira hazafelé, hogy az Efezusban levő testvérek kérését oly meglepően visszautasította. Nem tudjuk biztosan, hogy miért volt oly rövid a jeruzsálemi látogatás. Nem tudjuk biztosan, hogy miért tett fogadalmat. (A görög szöveg szerint még az sem biztos, hogy Pál vagy Aquila nyiratta-e meg haját, mert nyelvtanilag mind a kettő lehet.)

Mégis ha elmerülünk elmélkedve az eddig is megismertekbe, akkor megérezhetjük a feleletet erre a sok kérdésre, amint a szöveg közé iktatva meg is tettük.

b) Nehezebb már megfelelni arra, hogy ha Szent Pál éppen Korintusban oly határozottan szakított a zsinagógával és teljes szívvel a pogányok felé fordult, akkor most miért cselekszik, talán sok hívének megütközésére is, a zsidó szokások szerint. Pedig kár ezen kortársainak vagy nekünk is megütköznünk. Szent Pál elve az, mi minden igazi krisztusi hívő elve, hogy ami jó és helyes másoknál, tőlünk kívül állóknál, azt mi is elfogadhatjuk. Egyébként is ez nemcsak zsidó szokás, hanem ószövetségi hagyomány. A talmudi zsidóságnak rabbinus törvényeit és magyarázatait elutasítjuk magunktól, de az ószövetséget sohasem tagadta meg az Egyház. Hogy több példát ne mondjunk, elég a liturgiára hivatkozni, melyben még ma is zeng az ószövetség Allelujája, melyben újra imádkozzuk Dávid zsoltá-

rait, melyeknek reggeli és szürkületi imádságos órái a zsolozsma órái is lettek.

c) Folytassuk a kérdést: Miért nem maradt Szent Pál ezen a sokat ígérő helyen, amelyről maga az Úr jelentette ki, hogy ott sok embere van. Erre is tudunk egyszerűen természetes, de egyúttal hitből fakadó, természetfeletti választ adni.

Nem maradt ott először, mert nem ez a természete. Ő ébresztő és felrázó. Nem maradt ott, mert ő apostol és — nem plébános. El nem tudjuk képzelni őt, hogy mint Ars plébánosa, 40 évig éljen egy kis faluban, prédikáljon egy-kétszáz embernek és a gyóntatószékben üljön szinte naphosszat. Szent Pált mindig vonzotta az új, a messze, az ismeretlen, — nem tudott tehát ülve megmaradni.

Vajjon hiba, fogyatkozás ez? Nála nem, mert nála ez természet. Ha vesszővel akarnók is kiűzni, akkor is visszatér. A kegyelem ugyanis nem rontja le a természetet, hanem felemeli és megszenteli.

Más az, ha valakinek hivatásánál fogva ülnie kell egy helyben és nem tudna megülni. Az ilyennek erőt kellene vennie magán és természetét, ha nem is tudná megváltoztatni, igába kellene törnie. De Isten rendszerint mindenkit a maga természete szerint használ fel, amint ezt gyönyörű szépen igazolja Szent Pál példája. Kérjük tehát mi is az Urat, hogy megismerjük, valóban mi bennünk a *natura*, hogy azután ezt a *gratia* megszentelje, s így az ő szolgálatába tudjuk állítani.

Van Szent Pál távozásának természetfeletti magyarázata is. Az Apostol nagyonis jól tudja, hogy élete többé nem az övé, hanem az övéié. De övéi nemcsak a korintusiak, hanem mindazok, akiket két körútján Krisztusnak meghódított. Azok is várják az ő személyes eljövetelét. Eddig is kaptak üzenetet szóban. Most már megkezdette Szent Pál a levélírást is. De szó és betű még nem az élő sze-

mély. A Jó Pásztor szíve dobogott tehát Szent Pálban és nemcsak a nyugtalan természete úzte, amikor visszatér egy kis időre Jeruzsálembe és Antiochiába, hogy néhány hónapi felfrissülés után elindulhasson harmadik körútjára.

HATODIK FEJEZET

SZENT PÁL HARMADIK MISSZIÓS ÚTJÁRA INDUL

42. Kölcsönös segítség

Szent Pál nem tud még dolgozni se sokáig egy helyen, nemhogy pihenni tudna. Mi ugyan hajlandók lennénk azt mondani, hogy tovább kellett volna időznie egy-egy helyen. Ítéletünk helytelenségét magunk is átlátjuk, ha bele tudjuk magunkat érezni Szent Pál lelkébe, aki magát Isten magvetőjének érezte, de az aratást éppúgy másokra hagyta, mint ahogy isteni Mestere is tette.

A két útja közti rövid „intermezzo”-ban különböző fogadtatásban részesült. A szent városban valószínűleg csalódás is érte, azért is írja Szent Lukács ilyen röviden: „Felment és köszöntötte a közösséget.” Valóban, az anyaegyház helyzete egyre jobban visszazsugorodott. Szent Pál hazáját és népét szerető lelkét egészen bizonyosan szomorúság fogta el, mikor azt látta, hogy Jézus vallása éppen palesztinai hazájában nem tud gyökeret verni. Krisztus vallását közvetlen a megalapítása után mintegy kiűzték abból a népből, melyhez tartozott, hogy azonnal *ne egy népé, hanem mindenkié legyen.*

Egészen másképp fogadták Antiochiában a Singon-utcában. Ott a maguk apostolának, a maguk szeretett vezérének és hősének tekintették. Innen küldték őt missziós útjára, amely közösségnek kialakításában ő is közreműködött. Valószínűleg 53 késő őszen érkezett ide, hogy azután a tél elmúltával szokása szerint kora tavasszal megkezdje harmadik útját. Szilás már nem kíséri többé, mert úgy-

látszik, Szent Péter kérésére elengedte őt, hogy az apostolfejedelem bizalmas embere, titkára legyen.

Ezen harmadik útját két dolog fogja jellemezni. Az egyik az lesz, hogy egyre jobban rendszeres hadjáratot kezdenek Szent Pál ellen. De most nem a zsidók és nem a pogányok, hanem a zsidókból lett keresztények, akik nem tudtak kibékülni az apostoli zsinat határozatával, és lassan egyre jobban szektává kezdtek alakulni. Tapasztalnia kellett Szent Pálnak, hogy mindenütt mintegy ellenmisszió készül.

Ez is lehetett az oka annak, hogy nem a leg-rövidebb úton sietett Efezusba, hanem minden nehézség ellenére még egyszer végigjárta az általa alapított egyházközségeket. Meg kell csodálnunk Szent Pál vándorútját mint tisztán fizikai teljesítményt is. Az első útja Adáliától Derbéig és vissza ezer kilométer volt. Második útján csak Kisázsiaiban, Tarzustól Troasig 1400 km-t tett. Ha pedig még az északgaláciai utat is elfogadjuk, akkor Ankyráig még 526 km-rel több. Most a harmadik útján Tarzustól Efezusig 1150 km-t kellett megtennie. (Ezért nem valószínű, hogy most, majdnem 600 km-es kitérővel elment volna Észak-Galáciába, mert az emberi teljesítményeknek is megvan a maga határa. Nem szabad a lehetetlenségig felfokozni az Apostol teljesítményét.)

A másik jelenség ezen útja alkalmával a görög szellemmel való újabb és mélyebb érintkezés lesz. Most kerül el Ioniába. Erről olvashatjuk a következő lelkes szavakat: „Milyen csengése van még ma is ennek a szónak: Ionia. Homeros hárfáját, Sappho lantját, Anakreon bölcsességét halljuk kicsengeni belőle. A régi Hellas itt látta lelki arcát még egyszer mintegy tükörben visszaragyogni. Ez volt az ion oszlopoknak és az ion stílusnak a hazája.”

Efezus utcáin járt egykor a vak költő Homeros.

* Holzner 251.

Itt gondolkozott Heraklitos, a „homályos“, minden létnek kezdetéről, az örök világ értelméről. Itt hangzott fel először a Logos neve. Itt alapította Pytagoras is a maga világbölcseiségének aszkétikus iskoláját. Itt vetette meg Herodotos a történetírás alapját. Itt jelentette ki a miletosi Thales, „a nyugati filozófia atyja“, hogy a víz minden létnek ősooka. Ebben a közlekedési központban találhatjuk meg a Sokrates előtti görög gondolkodás eredetét. Itt győzte le először az orphikusok zűrzavaros álmait a görög értelem.

Szent Pál pedig egyáltalában nem veti meg az értelmet, a görög „*nous*“-t. Ő nem ellensége a szellemnek, csak az értelem hiú játékát üldözi. Amit ő hozott, az több volt: a szent *Pneuma*, a Lélek áradása, mely nem az emberből fakad, hanem az ember fölött szétárad és őt leigazza. Az ifjú Goethe is mély megsejtéssel kiálthatta: „*Pneuma, Pneuma, mi volna a Nous nélkül!*”

XVIII. ²³Miután Szent Pál itt Antiochiában töltött rövid időt, kora tavasszal új útra kelt. Sorra járta Galácia tartományát és Phrigiát. Megerősítette újra minden tanítványát.

²⁴E közben egy Apollos nevű alexandriai származású zsidó jött Efezusba. Igen iskolázott, tüzesen és ékesen szóló és az ószövetségi Szentírásban, annak magyarázatában igen jártas volt. ²⁵Ő részben már Keresztelő Szent János által *oktatást nyert az Úr útjáról*. Ezenkívül hallott is egyet-mást Jézus tetteiről, beszédeiről. Azért most a zsinagógában tüzes lélekkel beszélt, és alaposan fejtegette az Úrra vonatkozó dolgokat. Így elismerte, hogy a názáreti Jézus a megígért Megváltó, de maga csak János szertartásáról tudott. Azt hitte, hogy ez a vízben való megmerítés készít elő a messiási üdvösség elnyerésére. ²⁶Nyíltan és bátran kezdett tehát prédikálni a zsinagógában. Mikor Priscilla és Aquila

— akiket Pál Efezusban hagyott, hogy előkészítsék a helyet számára a zsidók és a görögök között — hallották őt beszélni, felismerték, hogy nagyon sok jóindulat van benne, de egyúttal sok féltudás, sőt tudatlanság is. Segíteni akartak rajta, azért maguk mellé vették és behatóbban megmagyarázták neki az Úr Krisztusnak igazi tanítását, vagy amint az első krisztusiak így nevezték: az Úr útját. Mikor azután így teljes lett Apollos hite, meg is keresztelték őt. ²⁷Sőt, mikor a testvérek buzdítására Achajába készült átmenni, ajánlólevelet is írtak az ottani tanítványoknak, hogy fogadják be őt.

Korintusba érkezése után a kegyelem által sokban hasznukra volt a hívőknek tudományával és ékesszólásával. ²⁸Nagy erővel és alapos jártassággal a nyilvánosság előtt cáfolta meg a zsidókat. Világosan kimutatta az Írások alapján, hogy Jézus a messiásul küldött Krisztus.

a) Apollossal új embertípus lép a fejlődő krisztusi hit szolgálatába. Eddig minden az ősegyházal, Jeruzsálemmel függött össze, és vagy maguk az apostolok vagy azoktól megbízott személyek apostoli tekintéllyel terjesztették az evangéliumot. Most lép fel valaki, aki ezektől az utaktól függetlenül lesz Krisztus híve és lesz az ő hírnöke.

Látszik tehát, hogy bármily nagy egyéniség is Szent Pál, de ő is csak egyike volt az Istentől kiválasztott eszközöknek. Téves tehát az a protestáns állítás, mely Szent Pált mintegy a kereszténység második megalapítójának tartja, és azt mondja, hogy nélküle csak egy rövid ideig élő Jézus-szekta lett volna a zsidóság körében.

Nem így van, mert Jézus Krisztus Egyháza független Páltól. Ha Pál működése már az első útja végén megállt volna, — az evangélium tőle függetlenül is megkezdte pályafutását. Történetileg is mondhatjuk tehát, hogy az Egyház nem Pál vállán

nyugszik, hanem Jézus Krisztuson és az ő igéjének erején, tehát függetlenül az emberek terveitől és akaratától.

b) Az új emberrel új szellem is lépett az ősegyházba. Ebből alakul ki később az „alexandriai iskola”, mely a maga filozófiai lendületével és a Szentírásnak allegorikus magyarázatával nagyon sokban hozzájárult a krisztusi igazságok megvédéséhez.

Alexandria akkor középpontja volt a nyíltszívű s a világ felé kilépő zsidó teológiának. Megpróbálta összeolvasztani minden népnek bölcseségét, így a görögök Logos-tanát a titokzatos erőcsírákról és a Nous-ról, a világteremtő értelemről, azután a stoának etikáját megpróbálta összeolvasztani egy felvilágosult „mosaismussal”. Leghíresebb képviselője volt Philo, aki Platont akarta az őszövétségi bölcseséggel egybehangolni, úgyhogy azt mondták róla: „vagy Philo platonizál vagy Platon philonizált.”

Meg kell csodálnunk itt is az isteni Gondviselés bölcsességét, mert ezeknek az alexandriai zsidó teológusoknak törekvése, mellyel a görög nyelvet és a görög filozófiát akarták alkalmassá tenni a zsidó eszmék számára, előkészítették az utat, hogy a görög klasszikus kifejezés forma lehetett a krisztusi dogmák számára.

c) Láthatjuk még azt is, hogy a szentek egyeségében nemcsak a diadalmas Egyház tagjai járhatnak közbe a földön küzdőkért, — és a földön küzdőknek sem elég vagy az égiek segítségét kérni, vagy ha átjárja őket a jóindulat, a szenvedő Egyházon könyörölni — hanem a földön küzdő szenteknek egymást is kell segíteniök. (Mintha a szentek egységének ez a gyakorlati megvalósulása ma feledésbe merülne!) Mily szép is az a kölcsönös segítés, támogatás, bátorítás, biztatás, amelynek példáját látjuk Priscilla eljárásában is meg Apollos viselkedésében.

Apollos a nemes Philonnak tanítványa lehetett. Amikor hallott Krisztusról, azonnal lelkes híve lett Jézus erkölcsi tanításának. Így azután amikor a zsinagógában beszélt róla, Priscilla és Aquila kiéreztek belőle a rokonhangot is, de azt is, amiben eltér Szent Pál igehirdetésétől. Mintha meglett volna már a beszédében a Logos, de hiányzott még a szent Pneuma, pedig Pál prédikációjának épp ez adta a csodálatos zengést.

A derék iparos pár követte Szent Pál példáját. Őnála is látták, hogy az első dolga nem a hibák meglátása és nem a korholás volt, hanem megkereste mindenkit a jót. Azt vette alapul, hogy elsegítse a többre, a nagyobbra. Leveleihez hasonlóan valószínűleg prédikációiban is az irgalom és vigasztalás Isteneről szól. Nem tesz úgy, mint amikor a farizeusi iskolából elindult: nem felülről lefelé beszélt, nem kioktató modorban és követelve, fenyegetve beszélt. Nem ragadott ostort, nem büntetett mindjárt. Ha sebeket látott bárhol, szava mindig a megértés és részvét volt. Így próbált a sebekbe olajat és bort öntené. Azután kezet nyújtott jobbra és balra, úgy segített felemelkedni mindenkit.

Priscilla és Aquila szintén nem azt látják, hogy milyen kevés Apollos tudása Krisztusról, hanem azt látják, hogy mennyi benne a jóindulat, mily izzó benne a lélek. Azért hívják magukhoz, azért beszélgetnek vele, azért segítik el arra, hogy egészen megismerve Krisztust, a keresztséggel és bértámaszsal az Egyház teljes tagja legyen.

Vajjon így teszünk-e mi is, ha bárhol hibát látunk? Vagy csak örökösen kifogásolunk, kritizálunk? Mindent tollhegyre veszünk? Mennyivel többet érünk el mi is, ha megpróbálnánk megkeresni a jót is mindenkit, hogy azt segítőnk azután teljes kifejlődésre.

d) Magának Apollosnak a jelleme is szép megvilágításba kerül. Mikor Efezusba ér, akkor már jelentős írástudó, tüzes szónok, elismert egyéniség

— és mégis nem áttal nálánál egyszerűbb emberekkel szóba állni és tőlük tanulni. Nincs tehát benne gőgös magaelbizottság.

Mihelyt teljesen megismerte Krisztus tanítását, azonnal terjeszteni is akarja. Lehet, hogy Priscilla és Aquila maguk is úgy látták, hogy Apollos egész egyénisége megfelel a korintusi hívek lelkiségének. Ezért adnak ajánlólevelet, és ezért segítik, hogy hithirdető legyen. Van tehát Apollosban apostoli buzgóság is.

Korintusban való megjelenése a szenzációra éhes görögök számára valami új volt. Az ő attikai beszédmódja, az ő platonai szárnyalása hízelgett a görögök öntudatának. Látszott rajta, hogy inkább van tekintettel a „mélyebb megismerésre” (*gnosis*), mint az „egyszerű hitre” (*pistis*). Ilyen ember kell nekünk, gondolták sokan.

S a nélkül, hogy Apollos akarta volna vagy megakadályozhatta volna, személyét szembeállították Szent Páléval. Maga Apollos személyesen nem ismerte még az Apostolt. Csak tanítóitól hallott róla. Mégis szíve már tele volt hűséggel iránta. Amikor követői hangosak lettek, elhagyta Korintust és visszatért Efezusba, hogy az Egyház egységét ne veszélyeztesse. Mily hálás s egyúttal mily önzetlen!

De az isteni kegyelem vezetését is meg kell csodálnunk, hogy ez az ember, aki az evangéliumnak megértésében nem állt egyedül, nem lett egy külön egyház vezetője, nem lett szektaalapítónak, hanem mindvégig besímult a közösségbe. Pál később személyesen megismerte és vissza is helyezte Korintusba, mert értékelni tudta munkáját. Szép szavakkal maga fejezte ki a viszonyt, mely kettőjük közt fennáll: „Én ültettem, Apollos pedig öntözött!”

e) A laikus apostolság egyik legelső példáját is láthatjuk ebben a jelenetben. A házaspár, amint megismerte Szent Pált Korintusban, attól kezdve

munkatársává lett. Nemcsak abban, hogy munkát és szállást adtak neki, hanem abban is, hogy előkészítették számára a talajt mindenféleképpen. Anyagi támogatással is, de szellemi segítséggel is beállottak az apostolság munkájába. Erre éppen azokban a nagyvárosokban volt különös szükség már akkor is, — de talán még inkább ma.

Bárcsak minél több világi hívő állna be az Actio Catholica munkájába és lenne azzá, ahogyan ezt a szót értelme szerint, lelke szerint le kellene fordítani: katolikus apostol. Biztassa őket ez az első példa, hogy talán ők is az Egyház egy jövőendő nagy emberét irányítják a helyes útra, mint ahogy Apollosból is a hagyomány szerint Korintus első püspöke lett.

43. Továbbépítés

XIX. ¹*Míg Apollos Korintusban tartózkodott, addig Pál bejárta Kis-Ázsiában a magasabb hegyek között levő tartományokat: Phrigiát és Galáciát. Ezután került el abba a provinciába, melyet a rómaiak Asia Provincia-nak hívtak. (Amikor tehát ebben az időben Ázsiáról szól a Szentírás, akkor csak erre a kis tartományra kell gondolnunk.) Most váltotta valóra az előző útja alkalmával tett ígéretét, most jött Efezusba. Aquilánál és Priscillánál szállt meg, hogy folytassa továbbra is eddigi életmódját: a maga munkájával tartsa el magát, de minden szabadidejét az apostolkodásra fordítja.*

a) Hogy az Apostol merész vállalkozását egész nagyságában lássuk, meg kell néznünk Efezus helyzetét az akkori világban. Különösen látnunk kell az itt kivirágzó Artemis-kultuszt és császárkultuszt.

Efezus Ionia fővárosa volt, benne lakott a római Provincia Asia helytartója. Magába foglalta a most Kis-Ázsiának nevezett terület nyugati részét. A Kaystrus folyó torkolatánál épült, nem messze az

Égei-tengertől. A városban két római út találkozott, és volt egy kikötője is, úgyhogy ezeken keresztül állandó összeköttetésben állt Egyiptommal, Szíriával, Görögországgal, Itáliával és más országokkal. Plinius „Ázsia szemének” nevezi. De ez a politikai és kereskedelmi helyzete csak egyik képét adta Efezusnak.

Másik arculata szerint Athén és Jeruzsálem mellett Efezus volt a harmadik legszentebb helye az ókornak. Itt emelkedett az *Artemision*, Artemis szentélye. Ezzel Efezus az ázsiai varázslatoknak a középpontja, Kelet gyönyöreinek és bűneinek parádicsoma és különböző misztériumoknak a találkozója lett.

A szentély maga régebbi, mint a város. Amikor a görögök első telepesei ideértek és a Kays-tros partján kikötöttek, már állott egy templom, hová az emberek egész Lydiából elzarándokoltak. De az itt tisztelt Artemis nem a görögök szűzies vadász-istennője, hanem a föníciai Astarte-nak az elfajulása volt. Szőlőtőből metszett és egészen megfeketedett képe a monda szerint az égből hullott alá, mint ahogy később a mekkai Kábáról mondták ezt az arabok. Tulajdonképpen a fajfenntartás ösztönének, a termékenységnek a megtestesítője. Képe sok másolatban ránk maradt, de szinte visszariasztó a mi számunkra. Női alak, néhány tucat mellett, erősen fejlett alsótesttel. Feje körül és alakja körül mindenféle állatok, skorpiók, azután a nap és a hold is. Világosan mutatja ez a templom és ez a benne őrzött szobor azt a nagy keveredést, mely jellemezte ezt a világot. Az istennő neve görög, a templomot is görög stílusban építették fel, de benne az istenség ázsiai és szíriai maradt. Nem egyetlen példája annak a ténynek, hogy a görögök széépérzéke és kultúrákarata meghódította az egész ókori világot: görögül beszéltek, görög módra öltöztek, — de az emberek legbenszejét, a vallásos életet a görögség nem tudta meghódítani. Ereve itt

csődöt mondott. Sőt a Kelet világa mutatkozott erősebbnek. A hellenista kultúra takarója alatt a görög vallást kényszerítették a maguk hatása alá, egészen addig, míg nem jött a krisztusi szellem és nem teremtett újat.

Mikor Efezus gazdagságra és tekintélyre jutott, akkor egy új, hatalmas templomot építettek. Egész Lydia résztvett ebben a munkában. Így Krózus ajándékozta az oszlopok egyrészét. Nagyon nehéz munka volt, mert először kellett mocsaras talajban nagy épület számára alapot vetni. Azután az óriási márványtömböket messziről kellett ide szállítani. Így 120 évig tartott a templom építése. Herostratos Nagy Sándor születésének éjszakáján felgyújtotta ezt a templomot, hogy ezzel a „herostratesi” tettel örökítse meg nevét. Utána az egész világ támogatásával újra felépítették, mégpedig az ókori világ hét csodájának egyikévé lett.

Alapfala másfélszer akkora volt, mint a kölni dómé. A tetőt 127 ion stílusban kifaragott oszlop tartotta. (Nagy, keserves munkával, bűvárokkal és a víznek kiszivattyúzásával egyetlenegy oszlopát sikerült a British-múzeum számára megszerezni. Így elmúlik a világi dicsőség!) Szentélyét Pheidiasnak és Polichletosnak, Skopasnak és Praxitelesnek mesterművei díszítették. Falait a legnagyobb festők: Parrasius, Zeuxis és Apelles festették. A világ minden tájáról állandóan jöttek zarándokok, hogy tánc és ének közben vonuljanak végig a városon föl a templomba. De bent a templomban, a görög építészet csodájában a legnagyobb művészek szobrai és képei között a szíriai „istenek anyjának” csúnya, fekete képe állott. Ez volt az akkori Efezus egyik képe.

A másik ázsiai elem volt az itt kivirágzó császárkultusz. Kis-Ázsia a „despotizmus” szülőhelye. Nem csodálhatjuk tehát, hogy itt alakul ki a császároknak istenként való tisztelete. Kirívó példája ennek egy dekrétumnak a maradványa, mely Krisztus előtt

a 9. esztendőből maradt meg reánk, és amely a császár születéséről beszél oly szavakkal, amelyek minket Krisztus születésének egyházi megünneplésére emlékeztetnek. Főbb gondolatait közöljük, hogy lássuk, mit is jelentett ez a kultusz a kereszténység szempontjából:

„Ezen a napon — szeptember 23-án, melyet az év kezdetévé is akartak tenni — az egész világ más képet nyert. A pusztulásba jutott volna, ha a most megszületettben nem ragyogott volna fel minden ember számára a közös boldogság. Helyesen ítélt, aki ebben a születésnapban az életnek és minden életelőterőnek kezdetét ismeri fel a maga számára. Elmúlt végre az idő, hogy az embereknek meg kell bánniuk, hogy születtek. Egyetlenegy más naptól nem kapott sem az egyes, sem a közösség oly sok jót, mint ettől a mindenki számára egyformán boldog születésnaptól. Lehetetlen illő módon hálát adni azokért a nagy jótéteményekért, amelyeket ez a nap hozott. A Gondviselés, mely minden életen uralkodik, ezt a férfit az emberiség üdvére oly adományokkal gazdagította, hogy őt küldötte számunkra és a jövőendő nemzedék számára megváltó gyanánt. Az ő megjelenésében teljesebben elődeink reményei. Ő nemcsak felülmúlta az emberiségnek eddigi összes jótevőit, de lehetetlen, hogy nála nagyobb jöhetne. Az istennek születésnapja ez, mely az egész világ számára a hozzáfűződő jó híreket (szóról-szóra: evangéliumokat!) megismerttette. Tehát az ő születésével kell az új időszámítást kezdenünk.”*

Találó ezzel kapcsolatban ez a megjegyzés: „Kellott Szent Pál számára a törhetetlen bátorság, a győzedelmes hit Krisztus hatalmában, hogy be-merészkedett az ázsiai sötét mágia fellegvárába. Hiszen elvégre a római állam-mindenhatóság imádásával szemben nem tudott mást odaállítani, mint

* A szöveget közli Harnack.

a názáreti ács gyermekének megfeszítéséről szóló kicsiny, egyszerű történetet. Az Artemis-kultusz érzékeket mámorító zsbongásával, az efezusi varázsirodalommal és szerelmi történetekkel szemben nem tudott mást adni, mint egy darabka kenyér tiszta misztériumát, melyek fölött titokzatos szavakat mondott. Ennek az embernek maga-magában kellett megtapasztalnia valóban, hogy Krisztus teljességgel reális, mindent felülmúló hatalom és jelenlévő erő, hogy ilyen kalandba merjen rohanni.”*

b) Miben rejlett ennek a bátorságnak a titka? Megmondja maga, mert éppen ebből az Efezusból írja Korintusba: „Hiszek, azért beszélek.” Hitt, — és ezért az ő szeme mélyebben látott: „Meglátta a Diana-tiszteletben nemcsak a förtelmeset és elijesztőt és meglátta ennek a világnak uralkodó babonáiban nemcsak a balgatatgot... Egy nép, mely nem fárad, hogy isteneinek áldozatot hozzon. Amely sóvárogva kap minden lehetőségen, hogy a láthatatlan hatalmakkal kapcsolatba léphessen, mélyen megindította őt. Fínom füllel kihallotta mindenből a szegény emberlélek vágyó sikoltását Isten után, akit most még egészen ferde utakon keresett. Paulus hitt az emberiségben, mert hitt az Úr Jézus Krisztusban, — Jézus pedig ezt az egész emberiséget elég jónak tartotta arra, hogy érte életét odaadja.” (Schneller.)

c) Így kell nekünk is ebben az ázsiai kultuszban meglátnunk az egészséges magot, a természetes vallási ösztönt, mely nélkül ez a kultusz érthetetlen lenne. Nem más ez, mint a lélek csillapíthatatlan vágyakozása az *anyaság vallásos megdicsőítése után*. Az emberiség honvágya volt ez az édesanya után. Vajjon mikor az istenek anyja: Artemis vagy Kybele a mítosz szerint sírva gyászolja kedves Attisát, nem volt-e valami nagyon távoli megsejtés

* Holzner 260.

ebben a krisztusiak „Magna Mater”-jéről, aki a kereszt tövében siratja fiát?

Vajjon ez a pogány istennő nem azonos-e Évával, a bűnözővel, aki most sírva megy át az emberiségen: keresi Megváltóját és keresi a maga tisztább képét Máriában. Nem bizonyíték-e ez a krisztusi szemlélet mindent átfogó jellege mellett, hogy semmit el nem vet, amit a Teremtő helyeset és természetesen elhelyezett az emberlélekbe, hanem egy magasabb természetfölötti organizmusba beleépíti.

Igy számolt minden emberi vágy között a legemberibbel is, és azt az elfajulástól és megszenteltségtelenítéstől megóvta, mikor kihirdette Mária istenanyaságának dogmáját, mégpedig először éppen itt, Efezusban. Nem ismerné fel Mária-tiszteletünk mélységeit, aki azt csupán a „Május Királynője” után való szentimentális vágnak fogná fel. Ellenkezőleg, itt az anyaság nagy titkáról van szó, mely az egész emberiség kincse, de amely a kereszténységben nyerte meg az emberrélevés dogmája által addig nem sejtett mélységét és méltóságát.

d) Külön meg kell itt emlékeznünk a görög szellemnek két alkotásáról, mely éppen Szent Pál közvetítésével kapta meg a krisztusi megszentelést és ezzel az igazi értelmét.

Az egyik ezek közül a *misztérium gondolata*, melyet pogány megsejtetéseiből oly magasra emelt az Egyház, hogy liturgiájának lelkévé tette.* Az Úr Jézus Krisztustól adott hét szakramentumot és ezek közül a legnagyobbat, az Eucharisziát adó szentmiseáldozatot legbensőbb lényegében meg nem érti, aki nem ismeri fel bennük a *misztériumot*. Ha pedig ezt valaki meglátja, akkor mindig elismeri: „... ut sacrosancta mysteria, in quibus omnis sancti-

* Ezekre vonatkozóan l. Odo Casel O. S. B. mélyenjáró tanulmányait. A misztériumra vonatkozóan mi mindenütt az ő véleményét követjük.

tatis fontem (Deus) constituit, nos quoque in veritate sanctificent" (Loyolai Szent Ignác miséjének secretája); vagyis hogy ezekbe a szentséges misztériumokba helyezte el Isten minden megszentelődés forrását és azok minket valóságban szentté tesznek.

Az ókori misztériumokkal kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az óvilág vallásos embereit két lehetőség foglalkoztatta: 1. Vajjon van-e valami lehetőség az Istenhez való hasonulásra és az Istennel való egyesülésre, — másszóval: lehetséges-e kölcsönös megismerés és kölcsönös szeretetkötelék Isten és ember között; azután 2. mint vehetne részt az ember a boldog isteneknek életében, hogy a könnyörületlen sors támadásai alól kiszabadulhatna, melyek a politikai katasztrófák, a tyrannus uralmak, jószágelkobzások, száműzetések stb. által oly nagy súllyal nehezettek az emberekre. Az antik feliratok, különösen a Delphiben talált iratok mutatják, hogy mennyire vágyódtak már valaki után, aki felszabadítja őket úgy, amint a rabszolgát felszabadítja a „váltságdíjnak" a megfizetése. (Nem véletlen, hogy ez a szó: váltságdíj — *apolytrosis*, *timé* — Szent Pálnál hétszer is előfordul.)

A görög bölcsélet ötszáz éven át nem tudta ezeket a lényeges kérdéseket megoldani. Platon szerint az isten szemlélete csak a szabad nemeseknek joga, akik részben kialakíthatták magukban a szépség és jószág (*kalokagatos*) eszményképét, részben pedig volt pénzük és megfelelő szabadidejük, — de nem lehet része ebben a tömegnek. Így tehát a hazátlan lélek a különböző titkos kultuszokba (misztériumok) vagy pedig egyenesen a bűvészkedésbe, „mágiába" menekült.

Ismernünk kell a kor lelki nyomorúságát, az emberi lét bizonytalanságát a császári kor kezdetén, abban a megvilágításban, ahogyan a modern papiruszkutatás megvilágítja, akkor tudjuk megérteni a különböző misztériumok sikerét, melyek Szíriában Baál által, másutt Isis és Kybele által, azután az

orphikus, pitagoreikus, eleuzisi, dyonisosi misztériumok által oltalmat, megváltást és halhatatlan életet ígértek. Ezeket a misztériumokat nevezhetjük „a halhatatlanság vallásainak”.

Ezeknek hatása alatt a néphit megsejtett valamit a másvilágon való halhatatlan életből. A görög sírfeliratokon nagyon gyakran megjelenik ennek a hitnek egy-egy sugara. A lélek lakóhelyének majd az Elysiumot tekintették, az istenek lakását (Aeneis 6. éneke), majd az étert vagy egy csillagot, majd „a boldogok szigetét” (pytagoreusok). De nagy volt a bizonytalanság, hogy vajjon megmarad-e az én-tudat és a személyes én. A sztoikusok azt hitték, hogy beleolvadunk a világlélekbe. A személyes további életbe vetett remény nagyon csekély volt. A filozófia a néphittel szemben nem tudott semmit felhozni. Így a pogány lélek valahogy mégis csak elő volt már készítve az örömhírré. Az ő kőszá reménye Szent Pál által a krisztusi hitben meleg tudássá lett, személyes „otthonlevés Krisztusnál”.

Egyébként a misztériumok fölött sűrű fátyol terül el, mert a titoktartás parancsa szigorú volt és meg is tartották. Céljuk pedig az volt, hogy szoros köteléket fűzzenek a beavatottak (*mystos*) és istenük között (*misztikus házasság*). Rítusuk hosszú és gyakran fájdalmas megpróbáltatás után ünnepélyes föl-vételben állott, szent irataiknak átadásában, titkos oktatásokban, a hallottaknak drámai megjelenítésében, szent tárgyaknak és szent szimbólumoknak (pl. Eleusisban a búzakalásznak) szemléltetésében, szent lakomákban és a szent serlegből (kykeon) való ivásban. A mystagogusok, tehát a misztériumokat vezető papok a beavatottakat nem egyszer hipnózisba vagy extatikus állapotba ringatták, hogy ily módon átéltesék velük a planéták birodalmán át a mennybe utazást vagy a pokolba való leszállást. A misztériumkultusz mellett gazdag titkos irodalmuk is volt (hermetikus iratok).

Szent Pál meglátta azonban ezekben a misztériumokban is az egészséges elemet, megérezte, hogy a pogányság számára ugyanazt jelentik, mint az ószövetségi Szentírás a zsidók számára: előkészítést Krisztus befogadására. (Paedagogia in Christum.) Amint a zsidóknál rámutathatott, hogy az Írásban jövendöltek megvalósultak Krisztusban, — a pogányok előtt megmutathatta, hogy amit ők a maguk misztériumaiban hiába kerestek, azt megtalálhatják a krisztusi szentségek misztériumaiban, amelyek valóban megjelenítik és közénk hozzák az Istent, minket valóban Istenhez hasonlókká tesznek, sőt a kölcsönös megismerés és szeretet által Isten-nel egyesítenek, az isteni életnek részeseivé tesznek.*

e) A misztériumkultuszon kívül három fogalom került át a görög bölcseletről a krisztusi világ-felfogásba: *Nous*, *Logos* és *Pneuma*. Hitünk legnagyobb titkának, a Szentháromság mélységeinek megsejtéséhez segítenek hozzá.

A bölcselkedő ész már akkor megismerte, amit azután soha a gondolkodás tagadni nem tudott, — legalábbis megokoltan nem — hogy a világmindenségben *értelem* nyilatkozik meg. Ha bárki elmerül a világmindenség rendjének, a benne megnyilatkozó célratörésnek a szemléletében, kénytelen megvallani az értelmet (*Nous*), mely ezekből felléje sugárzik. A személyes, a világ fölött álló teremő és fenntartó Istennek a megsejtése ez.

És amint az emberi értelemnek is a legcsodálatosabb megnyilatkozása az én-megismerés és a megismerésnek szavakba foglalása, — ugyanúgy a végtelen isteni értelem is megismeri önmagát, és ezt a megismerését kifejezte az Igében, a Szóban, a *Logos*-ban.

Ezen az ioniai tengerpartokon kezdtek egyszer gondolkozni a görög természetbölcselek a

* V. ö. Casel írásain kívül Festugiére idézett művét és Prümm: Christentum als Neuheitserlebnis. Freiburg, 1939.

világ kezdőkáról. Thales a tenger partján járva s átérezve, hogy mennyire szükséges a víz minden élethez, felkiáltott: Kezdetben vala a Víz. Utána Heracleitos megsejtve valamit a szellem teremő erejéből, és mivel a tüzet találta a legszellemibb, legégibb valóságnak, azt mondotta: Kezdetben vala a Tűz. Anaximander folytatta: Kezdetben vala a Határnélküli, az Alaktalan. De közbevágott a negyedik: Kezdetben vala a Küzdelem, minden dolgok atyja. Mikor azután Ionia bölcselkedő szelleme kialakult, akkor jött egy óriás s a magyar költő szavai szerint:

„János, evangélista, negyedik
Külön áll, világ végén valahol,
Vagy világ kezdetén, vad sziklavölgyben
S a fénytelen örvény fölé hajol.
És megfeszül a lénye, mint az ij,
Feszül némán a mélységek fölé,
Míg lényéből a szikla-szó kipattan
S körülrobajlik a zord katlanokban
Visszhangosan, eget-földet-verőn,
Hogy megrendül a Mindenség szíve:
Kezdetben vala az Ige.
S az Ige testté lőn.”

(Reményik Sándor.)

Ugyancsak az emberiségnek egy összava a *Pneuma*, melynek jelentésváltozása magában foglalja a vallástörténelem egész fejlődését. Két hagyomány áramlata érintkezik benne: a filozófiai és a bibliai. A Platontól kiinduló bölcselkedésben a *Nous-Pneuma* jelezte a léleknek magasabb, az Istenre törő részét, a lélek lelkét, az isteni szikrát bennünk, mely különbözik a szenzitív lélektől. Aristotelesnél a *pneuma* csak a fizikai élet princípiuma. A sztoikusoknál tüzes fluidum, mely a világot legbensejében összetartja. A misztérium-irodalom az érzelemnek és a tudatalattinak irracionális területeit jelzi vele. A varázspapírokon is előfordul ez a

szó: „Jöjj hozzám, szent Lélek úr” — de ezzel csak azt a mágikus erőt jelzik, melyet a mágus szeretne elsajátítani.

Szent Pál pneuma-fogalma nem a görög bölcseletből származik, nem is Platontól, hanem a gyökerét az ószövetségi kinyilatkoztatásban találja, mert a Genézis szerint: „Isten beléje lehelte az élet lehelletét”, amely tényben mindig az isteni élet közlését látták, — a másik gyökere az evangéliumban és a pünkösdi eseményekben van. Innen származik Szent Pálnak e szónak kétféle használata: egyszer jelenti az *emberi pneumát* mint a kegyelem székhelyét, máskor az *isteni Pneumát*, vagyis a harmadik isteni személyt.

44. A Lélek és a hívek

Szent Pál csaknem három esztendő telt Efezusban, de ebből mindössze néhány epizódot örökített meg számunkra Szent Lukács. Az első a következő volt:

XIX. *1Találkozott itt néhány emberrel. Ezek Krisztusról szóbeszédnek alapján már értesültek, és így már mintegy tanítványok lettek. Mikor azonban megtudta, hogy a Keresztelő Jánostól hirdetett és a bűnbánatot jelző megmerítésben részesedtek csupán, megkérdezte tőlük: Vajjon vettétek-e a Szentlelket? Vajjon a bérálás szakramentuma igazán és teljesen hívökké tett-e titeket? 2Azok azonban azt felelték neki: Még csak nem is hallottunk arról, hogy Szentlélek is van.*

3Ekkor tovább faggatta őket. Akkor hogyan és kiben vagytok hát megkeresztelve, ha a Szentlélekről nem is tudtok, mikor pedig a keresztséget az Atya, Fiú és Szentlélek nevében kell adni? Azok azt felelték: János szertartásával vagyunk megmerítve és megtisztítva.

⁴Erre Pál megmagyarázta: János a bűnbánat szertartásával merítette meg a vízben a népet. De ez még csak a megtérés szertartása volt. Ő maga mondta ugyanis, hogy abban higgyenek, aki utána jő, vagyis a Krisztus Jézusban. ⁵Ezek hallatára most megkeresztelkedtek az Úr Jézus nevében. ⁶Midőn pedig Pál, hogy a bérmlást is kiszolgáltassa nekik, rájuk tette kezét, a Szentlélek külsőleg is észrevehető jelek között szállott le rájuk, mert megkapták a nyelvek adományát és Istentől átjárva, Istenért beszéltek, azaz a biblia szavával kifejezve, prófétáltak. ⁷A férfiak együttvéve pedig mintegy tizenketten voltak.

a) Hihetetlen, hogy mekkora hatása volt már Keresztelő Szent Jánosnak is. A Jordán partján sokan hallgatták a zarándok-zsidók közül és szertevitték tanításának híret az egész világon. Ez a tizenkét lélek kis közösséget alkotott, valószínűleg még laza kapcsolatban a zsinagógával. De tulajdonképpen még csak a várakozóknak a csoportja volt. Jámbo-
ran imádkoztak és bőjtöltek Szent János tanításának megfelelően.

Mutatja ez a kis csoport is, hogy mily lényeges az apostoli Egyházzal való organikus egybefüggés. Az Egyháztól elszakadt, önálló, csupán a személyes átélésen vagy csupán a biblia olvasásán alapuló „kereszttyénség” szükségképpen terméketlen elkülönülésre, lassan a feloszláshoz hasonló széteszláshoz, örömnélküli aszkézishez, szektaképződéshez vezet el. Ezek a János-tanítványok a saját hibájukon kívül nem csatlakoztak az Egyházhoz. De ha most Szent Pál magyarázata után is megmaradtak volna elkülönülésükben, akkor eltűntek volna teljesen, mint a többi hasonló alakulat.*

* Mint érdekességet megjegyezzük, hogy Mattyasovszky Kasszián O. S. B. utazásai közben Bagdad vidékén még akadt olyan nomád törzsre, mely ma is János-tanítvány.

b) Látjuk a lélekközlő bérálás fontosságát is az őskrisztusi felfogásban. A megkeresztelés maga mintegy kezdete a krisztusivá levésnek, és ez a folyamat befejezését a Szentlélek közlésével nyeri el a bérálás alkalmával: ezért a bérálás a kereszt-ségnek megkoronázása és befejezése (*teleiosis*). Bizonyos értelemben „teljes kereszttség”, úgy amint a pünkösöd is a húsvéti ünneplésnek befejezése; leg-alábbis régebbi neve: „teljes húsvét” ezt mutatja. A két szakramentum együtt volt a krisztusiak be-vezető ritusa. Azért csak egyszer lehetett felvenni.

De a *krisztusivá* levésnek teljesen ki kell érnie a *Krisztusban* levésig. A kereszttség és bérálás a misztériumos gondolkodás szerint halál- és fel-támadásközösségbe vont Krisztussal. Ezt a halál-és életközösséget állandóan meg kell újítani és egyre teljesebbé kell tenni. Erre szolgál az Eucha-ristia mint misztikus élet-közösség, áldozat-közös-ség, asztal-közösség a megdicsőült Úrral. Így alkotja ez a három a krisztusi élet közlő, kifejesztő és teljessé tevő szakramentumait. Ez az ősi felfogás látszik meg még ma is abban a sorrendben, amely-ben a katekizmus felsorolja a szakramentumokat.

(Nem tartozik szorosan ide, de hogy a szakra-mentumok és a krisztusi élet kapcsolatát lássuk, röviden megemlíjtük a másik négynek a szerepét is. Ha a krisztusi életet a bűn megrontotta bennünk, akkor a lélek betegségét *meggyógyítja a penitencia*. Az élet és halál mezsgyéjén testi-lelki veszedelmek-től egyformán megszabadít és Istenhez közelebb segít az *utolsó kenet*. Végül a krisztusi életet tovább-adó közösséget szenteli meg az utolsó két szakra-mentum, mégpedig a lelki atyaságot adja az egy-házi rend, a testi atyaságot, anyaságot kegyelem-mel szentségre emeli a *házasság*. Hacsak egy kicsit is elmerülünk abban, méltán kell imádattal megcso-

dálunk a szakramentumokban megnyilatkozó isteni biológia törvényeit.)*

c) Sem Apollos, sem az efezusi tizenkét János-tanítvány nem ismerte egészen Krisztus hitét. De vajjon mi merjük-e azt mondani, hogy ismerjük hitünket?

Kell tehát magunknak is tanulnunk, de kell másokat is tanítanunk. A kegyelem erejét mutatja, hogy ha valaki nincs is a hit teljes tudásának birtokában, de a hit élő benne, akkor mindig tud tanítani másokat. A hit ugyanis bár részben az értelem hódolata is, lényegében mégis kegyelmi ajándék, azért a kegyelemben élő emberek sokkal jobban tudják átsugároztatni mások lelkébe, mint a csak tudók elfogadtatni mások eszével.

Ez a tizenkét ember a Szentlélek Isten adományát megkapva, próféta lett. Ennek a szónak szentírási értelme az, hogy Isten nevében és az Isten ügyében belső tüztől átjárva szólottak. Hogy Efezusban oly virágzó hitélet fejlődhetett ki hamarosan, abban bizonyára nekik is részük van. Láthatjuk, mit tud tenni tizenkét ember, — sőt mit tud tenni egy is, ha úgy tud lemondani mindenről, mint Szent Pál, és úgy tud egyedül Istennek és Istenért élni. Soli Deo!

45. „Valamennyi egyházért való gondoskodás” (II Kor. 11, 28.)

XIX. **Szent Pál több alkalommal is bement a zsinagógába, és ott három hónapon át meggyőzően, igazi apostoli „parrhesiával”, nyílt szókimondással beszélt Isten országáról. *De mert egynéhányan megátalkodtak és nem hittek, sőt mi több, gyaláz-*

* Ezt is szándékozunk, ha Isten úgy akarja, a közeljövőben teljes egészében kifejtteni, mégpedig mind a pasztorációt végző papok munkájának elmélyítésére, mind pedig a hívek szakramentális életének tudatosítására és gazdagítására.

ták „az Úr útját”: a krisztusi tanítást a sokaság előtt, az Apostol otthagya őket is. Elvitte tőlük a tanítványokat, s ettől kezdve nap-nap után, a napi munka befejeztével bizonyos Tyrannusnak az iskolájában tanított.

¹⁰Ez így tartott két esztendeig, úgyhogy a Provincia Asia-ban lakó zsidók és pogányok közül nagyon sok hallotta az Úr igéjét. Ekkor keletkeztek azok a közösségek, melyek közül néhányhoz Szent Pál is írt levelet, és amelyekről Szent János is megemlékezik az Apokalipszisben: Kolosszea, Laodicea, Szmirna, Pergamum, Thyatira, Szardes és Philadelphia.*

a) Megtörténik a végleges szakítás a zsinagógával. Mégegyszer és utoljára honfitársai között próbált szólni az Apostol. Egyideig szokatlanul nagy türelemmel hallgatták is, de amikor rájutottak, hogy a teljes krisztusi hit lényegében *katolikus*, vagyis az egész világra kiterjedő, akkor érezték, hogy a maguk nemzeti és zárkózott vallásának végét is jelenti. Szent Pál többé lábát nem teszi be egyetlenegy zsinagógába se.

Érdekes, hogy amíg pogány templomból lehetett krisztusi templom, a Minerva temploma fölött épülhetett Rómában Mária-templom, addig egyetlenegy zsinagógából sem lesz katolikus templom. A krisztusiak elválása a zsidóktól minden helyen gyorsan és végérvényesen bekövetkezett. Amikor Szent Pál másodszor látogatja meg bárhol híveit, már nem megy többé a zsinagógába. Ez jelentette egyúttal azt is, hogy a krisztusi közösség hamarosan megállt a maga lábán.

* Az Apokalipszis első látomásában ezeknek küld üzenetet az égi jelenés. Ezeknek magyarázata megjelent a következő címen: Hét mennyei üzenet. Budapest, 1941. Korda.

[Mivel a tél közeledett és szabad téren nem lehetett folytatni] a tanítást, Szent Pál kibérelt egy „gymnasiumot”. Ez már akkor nem jelentette csupán a test gyakorlataira szánt helyet, hanem a gymnasiumokban már költők és bölcselkedők adták elő műveiket. Délelőtt Tyrannus adott elő, de amikor beállt a munkaszünet, akkor Szent Pál vette át a teret. Volt nap, amikor öt órán keresztül beszélt és magyarázott. Athénben akart ő is filozofálni és tanítani, de nem sikerült. Efezusban nem akart tanító lenni, és íme, külsőségeiben olyan lett, mint a hivatásos filozófusok: iskolája lett és abban előadásokat tartott.

b) Miről beszélt a legtöbbet?

Szent Lukács két szóval megmondja: Isten orszá-
gáról.

Hol van ez az ország? Merre vannak határai? Mi védi? — kérdezheti a földhöz tapadt emberi gondolkodás.

Az Úr már maga megmondotta: Isten országa bennetek van. Igen, de a lélek országa annyira nem kézzelfogható birodalom, hogy sokszor katolikus hívők előtt is elmosódnak a körvonalai. Sokszor nem érezzük reális, földi valóságnak. De íme, a mai emberiség számára ezeknek a gondolatoknak megértéséhez onnan jön segítség, ahonnan talán a legkevésbé várnók. Korunknak egy olyan áramlata készíti feléje az utat, mely nemcsak látszólag áll távol az Egyháztól, de nem egy helyen és nem egy pontban egyenesen szembefordul.

A mai koráramlatokra jellemzők ezek a szavak: totalitás, birodalmi gondolat, népiség, „Zusammen-schau”, együtt és egészben látás. Csak azt ne higgyük, hogy újak. Szent Pál mind hirdette ezt már Efezusban, mikor az Isten országáról szólt. Megvan-
nak tehát ezek a mi világnézetünkben is, — sőt talán mondhatnók, hogy onnan került el, de természetfölötti jellegétől megfosztva.

Krisztus is „*totális*”, más urat maga mellett meg nem tűr. Aki nem gyűjt vele, azt szétszórónak tartja. Aki nincs vele, az csak ellene lehet. — Nagy birodalmi gondolat, mely Isten népét alakítja ki, a „*Corpus Christi mysticum*” gondolata. És mindennél jobban együtt és egészben lát az, aki a hit szemével, „*sub specie aeternitatis*” tud nézni mindent.

c) A nyilvános előadások mellett Szent Pál nagyon is tevékeny részletmunkát végez. Búcsúbeszédéből kitűnik, hogy házról-házra járt és mindenegyes lélekkel külön foglalkozott. Így atyai büszkeséggel soha nem felejtí el az első megtérőnek nevét, és működésének zsengejét: Epáenetust név szerint is köszönti. Valóban, ezek nem pletista uzsonnázgatások voltak, hanem komoly küzdelem az újonnan megtérteknek, a gyöngéknek, az ingadozóknak, a kétségeskedőknek és a lemondóknak lelkéért. Így járt keresztül-kasul a városon, s amikor egyedül már nem bírta a munkát, akkor állandó testületről gondoskodott. Itt is presbitereket állított. Ezeket az akkori időkben világi hivatalnokokra is használt elnevezéssel most nevezi először „*episcopoi*”-nak (felügyelők). Egyideig a két név még közös, de lassan a presbyterek jelentették általában a papokat, míg az *episcoposok* püspökökké lettek.

Ezeknek segítségével alakultak egymásután az új egyházközségek. Először Miletosban, az ókor Velencéjében, majd Szmírnában, a tenger királynőjében. Mások a Kaystros folyó mentén indultak el, és eljutottak Philadelphiába, majd Sardesbe, a gazdagságáról híres Krózusnak egykori fővárosába, Thyatirába, a bíborruha-kereskedők városába, Lydiának hazájába. Végül Pergamonba, ahol a „Sátán trónja” állt, a hatalmas Zeus-templom és Zeus-oltár. Még jobban felvirágzott a krisztusi hit Phrygia délnyugati részében. Egymásmellett voltak Kolosszea, Laodicea és Hierapolis. Ezekbe Epaphras vitte el Krisztus hitét. Azt mondja róla Szent Pál, hogy

„kedves szolgatársam, mert a hívókért ő is Krisztus hűséges szolgálja”. (Kol. 1, 7.)

Hierapolisban működött mintegy 30 évvel később a jó öreg, de kissé bőbeszédű Papias mint püspök, aki még személyesen ismerte Szent János evangélistát, és még az apostoltanítványok ajkáról gyűjtötte össze „az Úr mondásait”. Ugyancsak Hierapolis püspöke volt később Aberkios, aki a római Egyházba és az Eucharisziába vetett hitét az ókorban oly ismerős, de számunkra részben homályos kifejezésekkel vallotta meg. A hit egységéért és tisztaságáért való gondoskodás vezette őt Rómába. Ennek emlékét őrzi meg az a szerencsénkre ránk maradt felirat, melyet a keresztény tartalmú feliratok királynőjének neveznek.

Szent Pál apostol nemcsak tanítványai által dolgozott a lelkek üdvösségén, hanem újra tollat vett kezébe és egymásután írja meg négy legnagyobb levelét. Ezekben egy közös gondolat uralkodik, mely ebben az időben legtöbbet foglalkoztatta a lelkét, mivel a judaizáló hívek kezdték megbontani az egységet mindenfelé. Ez pedig a *Törvény és az Evangélium, a cselekedetek és a kegyelem* egymáshoz való viszonya.

46. „Szabadságra vagytok meghíva”

(Levél a galatákhoz.)

a) A galatáknak, vagyis a keltáknak a földje Kis-Ázsia közepén volt. Ennek a földnek az északi része Krisztus előtt 25-ben külön római provincia lett, Galácia néven. Ettől kezdve különbséget teszünk a galaták földje és a galata provincia között, másként észak- és délgalaták között. Erre a vidékre először a második útja alkalmával érkezett Szent Pál. Nem szándékozott ott időzni, de egy betegsége megakadályozta a továbbutazásban. Mivel pedig Szent Pál nem tudott meglenni apostoli tevékenység nélkül, betegen is hirdette köztük az evangé-

liumot. Azok barátságosan fogadták őt „mint Isten egy angyalát, vagy mint magát Jézus Krisztust”. Tanítványai lettek, közösség alakult s a Szentlélek csodálatos megnyilvánulásai voltak tapasztalhatók a közösségben.

Másodszor is eljutott az Apostol Galáciába. Már akkor észrevette, hogy ellenfelei, akik, sajnos, most már Krisztus követői közül kerültek ki, de judaisták voltak, vagyis ragaszkodtak az ószövetségi szokásokhoz is, konkolyt hintettek az ő tiszta vetésébe. Megpróbálták rávenni a pogányokból lett krisztusi hívőket is, hogy gyakorolják a törvény kívánta cselekedeteket (főként a körülmetélést és a zsidó ünnepeket). Ezt úgy állították be, mintha szükségesekek lennének a tökéletes megigazulás elnyeréséhez, tehát mintha Jézus Krisztus áldozati halála nem lenne elégséges a megváltáshoz. Míg az Apostol köztük volt, tekintélyével sikerült elnyomni ezt a mozgalmat. Már azt hitte, hogy nyugodtan tovább is mehet. Alig távozott azonban el, máris még erősebb mértékben kitört ez a mozgalom.

Ezek a judaisták arra mutattak rá, hogy 1. az ősapostolok személyükben megtartják a törvényt. Velük szemben pedig Pál nem jöhet számításba mint apostol. Az ő hirdetését az ősapostolok evangéliuma szerint kell megítélni. De ezzel nem egyezik meg, mert azok nem tudnak semmit a Törvény megszűnéséről. — Azután 2. azt állították, hogy Pál tanítása szembenáll az ő viselkedésével, mást hirdet és másként cselekszik. — 3. De ellentétben áll az isteni kinyilatkoztatás tanításával is, mely az Ábrahámmal való szövetségben és a sinai törvényben adott. — Végül 4. ha a Törvényt elvetjük, minden erkölcsiség meginog. Pál csak azért hirdeti a törvénytől való szabadságot, hogy tessék a görög-római embereknek és közülük több követőt tudjon magának szerezni. Mindent egybevéve: a pogányság csak a zsidóságon keresztül juthat el a teljes messiási üdvösséghez. Ennek elnyerésére a mózesi

törvények éppoly szükségesek, mint a Jézusban való hit. Ilyen beszédekkel annyira megingatták a galátákat, hogy azok kezdtek az igazi evangéliumtól eltérni.

Éppen Efezusban volt Szent Pál, mikor ezekről értesült. Ezért 54 késő őszen levelet írt a galátákhoz. Jellemzi írását az érzelmek erőssége, a beszéd tüze és a vitatkozás ereje. Tartalmilag pedig fontos adatokat nyújt az Apostol életrajzához, az ősegyház történetéhez. Azután világosságot vetít fontos kérdésekre, minők a Törvény és Evangélium, a természet és kegyelem viszonya meg az őszövetségi törvények jelentősége. De a benne kifejtett eszméknek mélysége és a kifejezések tömörsége nehezé teszik olvasását. Ennél különösen szükséges tehát, hogy legalább a rövid tartalmát elmélkedjük át.

Bevezetés: a) (1, 1—5.) címzés; b) (1, 6—10.) az Apostol csodálkozásának kifejezése.

I. „*Apostol Jézus Krisztus és az Atyaisten által.*” (1, 11—12. 21.) Paulus már a feliratban hangsúlyozta, hogy ő az Úrtól közvetlenül meghívott és ezért a többiekkel teljesen egyenrangú, igazi apostol. Apostolságát és evangéliumát nem emberektől és emberek által, hanem Istentől kapta. Ennek bizonyítására tényeket hoz fel életéből: megtérését és a hozzá fűződő eseményeket. (V. ö. Ap. Csel. 9, 1—30.) Azután majdnem tizennégy évig működött már, mikor az apostoli zsinat alkalmával az ő apostol voltát és egész missziós gyakorlatát az ősapostolok, az „oszlop-apostolok” a legünnepelesebben elismerték. Egyszer magával Szent Péterrel is bátran szembe szállt, amikor az Antiochiában a maga egyébként jóindulatú eljárásával a pogányokból lett krisztusi hívőket megbotránkoztatta. El is mond mindjárt néhány gondolatot abból a beszédéből, melyet ez alkalommal Antiochiában Péter jelenlétében mondott.

II. „*Krisztus feláldozta magát bűneinkért, hogy kiszabadítson a jelen romlott világból.*” (3, 1—4. 31.) Ezek a szavak alkotják a levél dogmatikus részének magvát. Az Apostol evangéliumának igazolására hivatkozik arra, hogy a megigazulás, vagy másszóval az „élet”, az „istengyermekség”, tehát a messiási üdvösség nem a Törvényből, hanem az élő hitből származik. Igazolja ezt a saját tapasztalatából minden galatabeli hívő. De igazolni lehet az Írásból is, hogy Ábrahám is hite alapján nyerte el a megigazulást. (V. ö. Róm. 4, 1—25.)

Azután Szent Pál erre a kérdésre felel: Mi a célja és mi a jelentősége akkor a Törvénynek? A Törvény feladata az volt, ami a „paidagogosok”-é, vagyis azoké a rabszolgáké, akik a gyermekekre felügyeltek s őket a tanítóhoz vezették. A Törvénynek kellett a még kiskorú és fegyelmezetlen Izraelt Krisztushoz elvezetnie, hogy azután Krisztus tanítását hittel elfogadja és hitével az üdvösséget elnyerje. Ezután megmutatja még az Apostol Isten teljesjogú gyermekeinek szabadságát és inti a galatákat, hogy szabadságukat el ne vesztegezzék. Végül megvilágítja a két szövetség közti különbséget azzal, hogy utal Hágára és Sárára meg kettőjük gyermekeire, Izmaelre és Izsákra.

III. „Legyetek szilárdak, és ne görnyedjetelek újra rabszolgaigába.” (5, 1—6. 10.) Az elmélet után gyakorlati tanításokat ad az Apostol, hogyan lehet a szabadságot megőrizni és hogyan kell a téves tanítókkal szemben férfias bátorságot tanúsítani. Csak a krisztusi szabadságot helyesen kell érteni; ez nem szabadosság az érzéki természet számára, nem szabadosság a bűnre és fegyelmezetlenségre, hanem ellenkezőleg, szabadság az érzéki természet uralma alól és önkéntes szolgálát a minden egoizmust felülmúló szeretetben. A krisztusi szabadság tehát „a Lélekben való élet”. Ez a krisztusi élet ideálja és ehhez ad még több gyakorlati tanácsot.

Befejezés. (6, 11—18.) Saját kezével írt záradékban még egyszer röviden és megkapóan összefoglalja a főgondolatot. A keresztből fakadó csodálatos misztikát sugározzák ezek a szavak.

47. A kereszt „balgasága” és az adottságok sokfélesége

(Az első levél Korintusba.)

a) Korintus városának képét és benne az első krisztusi hívek életét már ismerjük, de inkább csak külsőségeiben. Most belátunk ezen levél alapján lelki életük és törekvésük mélységeibe. Mennyi kérdés merül fel ebben a levélben! Mily feszültségeket kellett megoldani! Mint tudta mindezeket a krisztusi élet körébe tartozó dolgokat Szent Pál apostol természetfölötti szempontból nézni és méltatni.

Az Apostolnak egy Chloé nevű matróna hozott hírt Korintusból a pártokra szakadásról meg több más komoly félreértésről. Hozott magával az egyház-

községtől hivatalos írást is, melyben sok mindenfélét megkérdeztek az Apostoltól. Szent Pál szeretett volna elmenni és mindent megmagyarázni, de mert csak később tudott volna elmenni, azért, hogy gyermekeinek örömet szerezzen, elhatározta, hogy levelet ír nekik. Áldott ez az elhatározás, mert minden idők krisztusi hívője hálásan dicséri érte az isteni Gondviselést.

b) A gondolatmenet és rövid tartalom a következő:

Bevezetés: a) címzés (1, 1—3.), b) hálaadás (1, 4—9.).

I. A pártokra szakadás: *ellentmondás a krisztusi élet lényegének és szellemének.* (1, 10—14. 21.) A korintusi hívek között pártok alakultak. Ezek magukat Pálról, Apollosról, Képhásról (Péterről) és Krisztusról nevezték el. A szakadás abból keletkezett, hogy Szent Pálnak minden művészi retorikát szinte tudatosan kerülő prédikációja formálisan különbözött Apollosnak, ennek az alexandriai iskolában kiművelt, ragyogó szónoknak prédikációjától. Apollos Szent Pállal teljesen egyetértett, és akarata ellen történt ez a szakadás a hívek között. Egyik rész rajongott az új prédikátorért, Apollosért, a másik rész annál élesebben szállt síkra hűségében Szent Pálért. Képhás pártjához pedig azok a judaisták tartoztak, akik Péter apostol nevében akartak itt is agitálni Szent Pál ellen. Végül azok, akik azt mondták, hogy ők Krisztus pártjához tartoznak és ezzel magában véve helyes álláspontot foglaltak el, abban látszottak hibázni, hogy azt hitték, minden egyházi tekintély alól szabadok lehetnek. Az Apostolnak különösen fájt az a tónus, amellyel ezekben a vitákban róla szóltak.

Szent Pál ezt az egész ügyet teljesen természetfölötti szempontból kezeli. Kimutatja, hogy a pártokra szakadás ellenkezik a krisztusi hit lényegével és szellemével. Krisztus szava a kereszt szava, tehát nem emberi erő és emberi találmányosság, hanem Isten bölcsesége és Isten ereje. Ezt bizonyítja a korintusi közösségre vetett pillantás, de ezt tanítja az Apostol missziós prédikációjára való visszatekintés is. A „lelki emberek”, tehát azok, akik valóban krisztusi módon gondolkodnak, megértik az apostoli prédikáció elrejtett bölcsességét, amely bölcsesség eredetét és célját Istenben bírja. De éppen azért csak Isten Lelkében lehet megismerni és elsajátítani. Ezért áll, hogy a hirdetett dolgot kell nézni, a hirdető személyeket pedig csak mint Krisztus szolgáit, mint Isten sáfárait, mint a közösség kialakításában az ő munkatársait kell

nézni. Bíró az Apostol fölött nem a közösség, hanem maga az Úristen.

Megragadó az ellentét a korintusi hívek képzelt nagysága és az Apostolnak alázas életmódja között. Szent Pál mint a korintusi közösség atyja, szeretettel inti, de kért is balgatat gyermekeit, hogy javuljanak meg.

II. „Vessétek ki a régi kovászt.” (5, 1—13.) Egy súlyos botrány is történt az egyházközösségben. Az Apostol fájdmára a hívek nem találták el a helyes viselkedést: a botrányozózt megtúrték maguk között. Szent Pál teljes apostoli hatalmának birtokában kizárta őt a közösségből. Ehhez az esethez fűzte a közeledő húsvéti ünneppel kapcsolatban ezt az általános intést: „Vessétek ki a régi kovászt.” Világos, hogy még a közösség nem volt erkölcsileg teljesen érett. Azért mindnyájan tanulhattak az Apostol tanácsából, bár ő azt csak a fegyelmezetlen hívőkre értette.

III. „Nem tudjátok, hogy az igazságtalanok nem jutnak el Isten országába?” (6, 1—11.) A harmadik sebe volt a hívők életének a pörlekedés. Az Apostol szégyenletesnek tartotta, hogy azok a krisztusiak, akik egykor a világítéletkor Krisztussal együtt e világ fölött való ítélkezésre hivatottak, most az élet egész csekély dolgai miatt pörlekedve, pogány bíróhoz fordulnak. A híveknek szégyelniük kellene, hogy egyáltalában egymás között ilyenek előfordulhatnak, hogy még oly kevéssé értik meg az igazságtalanul szenvedő szeretetnek az eszményét, és hogy oly kevéssé gondolnak az isteni ítéletre, melyen senki igazságtalan meg nem állhat. Az Apostol ezt a gondolatot a szent keresztség kegyelmének csodálatos hatásaira való utalással fejezi be. De ez az utalás egyúttal intés is, hogy mostantól kezdve a keresztségi kegyelemnek megfelelően kell élniök, nem szabad visszaesniök a régi bűnökbe.

IV. „Testetek a Szentlélek temploma.” (6, 12—20.) A krisztusi szabadság alapján azt mondja, hogy minden megengedett nekem. De egyes esetekben meg kell határozni közelebről, hogy vajon erkölcsileg javamra válik-e. És hogy a közömbös dolgok használatával nem veszítem-e el szabadságomat, és nem leszek-e éppen annak a rabszolgája, amin uralkodnom kellene? Az igazi szabadságnak goromba félreértése lenne, ha az erköcstelenséget ilyen közömbös dolognak tekintenők és ha a nemi ösztön kielégítését ugyanolyan-nak tartanók, mint a táplálkozási ösztön kielégítését. Mert aki Krisztusban a keresztség által újjászületett és Krisztus tagja lett, az nemcsak lélek szerint emeltetett fel erre az új életre, hanem testét is alkalmassá kell tennie a jövő dicsőségre, mert azt is Krisztus vére vásárolta vissza, és most a Szentlélek az Isten templomává tette.

V. *A krisztusi házasság és a szüzesség.* (7, 1—40.) Az előző általános alapelvhez néhány fontos megjegyzést fűz még az Apostol. Először is a házasságról szól. Nagyon jól kiviláglik, hogy vallási tekintetben teljesen egyenjogúnak tartja a férfit és a nőt, mert amit az egyikről mond, ugyanazt ismétli meg ugyanazon szavakkal a másikról is. Azután kimondja világosan, hogy a krisztusi házasság felbonthatatlan, mégpedig az Úrnak parancsára. Utána szól az akkori vegyesházasságokról, melyek krisztusiak és pogányok között voltak. Ha az egyik házastárs Krisztus híve lett, de a másik még pogány maradt, akkor a keresztény fél nem bonthatja fel a házasságot, ha a másik azt folytatni akarja. Ebben az esetben nem a pogány fél fosztja meg szentségétől a krisztusit, hanem a krisztusi házastárs ad társának bizonyos megszentelődést. Ha azonban a pogány fél bontja fel a házasságot, akkor az a krisztusi hívőt sem köti többé.

Majd kimondja az általános krisztusi alapelvet, hogy a jelen viszonyokat nem lehet hirtelen és erőszakosan megváltoztatni, hanem azt belülről kifelé kell megszentelni. Tehát általában mindenkinek, mint krisztusinak is, abban az életformában kell megmaradnia, melyben őt a meghívás találta. Befejezésül pedig azoknak, akik előtt még szabad választás állott, azt tanácsolja, hogy válasszák a tiszta életet és gyönyörű szavakat mond a szüzességről.

VI. *„Keressük azt, ami másoknak hasznos.”* (8, 1—10, 33.) Ezután a közösség több kérdésére válaszol az Apostol. Így megkérdézték őt, hogy szabad-e a bálványoknak áldozott húsból enniük? És szabad-e résztvenniük a pogány áldozati lakomákon? Az Apostol mindjárt rámutat, hogy ebben is nem a tudás az első és a döntő szó, hanem a szeretet. Természetesen elismerjük és tudjuk, hogy egy bálvány az nem más, mint az emberi tudatlanság alkotása, mert ilyen istenek a valóságban nem léteznek. A pogányok sok dologra alkalmazzák az „isten” és az „úr” nevet. De a krisztusiak tudják ennek a névnek igazi és eredeti jelentését, hogy csak egy Isten és egy Úr van. Mert „Isten” azt az egyet jelenti, akiből és akiért van minden dolog: vagyis aki minden teremtménynek princípiuma és célja. És az „Úr” azt az egyet jelenti, aki által van minden és akitől függ minden, tehát minden dolgok teremtetőjét. A pogányok tehát azokat nevezik isteneknek és uraknak, akik hamisan hordozzák ezt a nevet. Ebből következik, hogy a bálványoknak áldozott hús természetében nem változik meg; sem különleges erőt nem kap, sem pedig tisztátalanná nem válik. Aki tehát belőlük eszik, az önmagában sem tisztább, sem tisztátalanabb nem lesz Isten előtt.

Ezt tudjuk mi; — mégis erkölcsileg tiltott lehet ilyen

húsnak az élvezése, és azt el kell hagynunk, főként akkor, ha szeretettel tekintettel vagyunk olyan testvéreinkre, akiknek ebben a pontban téves lelkiismeretük van, és azt hiszik, hogy ilyen húst nem szabad enni. Ilyen esetben az értelmileg „erősebb” a gyengébb testvérré való tekintettel vigyázzon. Ha ezt nem teszi, akkor példájával arra csábíthatja, hogy (ha tévesen is, de) lelkiismerete ellen egyék ilyen húsból, s ezzel vétkezzék. Akkor az erősebb a maga felfuvalkodott és a felebaráti szeretetről megfélelkező tudásával oka és részese lesz testvére bűnének.

Az Apostol a maga személyében ilyen és hasonló élvezetről inkább egyszersmindenkorra lemondana, csakhogy idegen bűnnek részese ne legyen. Példát is hoz fel erre a maga eddigi viselkedéséből. Azt mondja, hogy az ő apostol-voltát senki sem tagadhatja, és mint apostol joga lett volna többek közt arra is, hogy a közösség tartsa el őt, mert az evangélium hirdetése, az neki kötelességszerűen szükséges, de hogy azt minden ellenérték nélkül hirdeti, az az ő dicsősége. Általában ő az evangélium szolgálatában lemondott a maga szabadságáról és szinte mindenkinek rabszolgájává lett.

Hogy mennyire szükséges ez a lemondás, ez az áldozat, hogy a célt elérhesse, azt megmutatja azután az Apostol néhány epizóddal Izrael történetéből. Azután újra visszatér az elején felvetett kérdésre, és most már végleges pontos döntést ad. Vezető gondolatként és általános alapelvként kettőt hangsúlyoz: Először, hogy a krisztusi szabadságot is korlátozni kell, ha én magam a szabadság használata által lelki károkat szenvedek; — és másodszor, ha viselkedésem által a szomszédomat fenyegeti erkölcsi kísértés. Viselkedésünket tehát szeretetnek kell szabályoznia.

VII. *Utasítások a liturgia végzésére.* (11, 2—34.) Több kérdést tettek fel a levélben a liturgikus összefüggésekre vonatkozóan is. Ezek közül először az asszonyok viselkedésére vonatkozóan mond néhány megjegyzést az Apostol. Többen az asszonyok közül fátyol nélkül jelentek meg az istentiszteleten, hogy ezzel mutassák szabadságukat és a férfival való egyenlőségüket. Ez arra mutat, hogy nem értik helyesen a szabadságot és az egyenjogúságot. A kor szokása szerint a szabadember fedetlen fővel jelenhetett meg, az illedelmes asszony azonban fátyolban. Ehhez az illemszabályhoz kell igazodniuk a krisztusiaknak is, különösen az istentisztelet alkalmával. A férfi fedetlen fővel vesz részt benne, hogy ezzel is megmutassa, hogy a házasságban és általában a családból kifejlődő természetes társadalmi formákban ő a tekintély hordozója, az Isten uralkodó fölségének képviselője. Az asszonynak pedig el kell fejtetnie fátyoloznia, és ezzel jelképesen ki kell fejeznie, hogy ő mint férjének társa, elismeri annak tekintélyét. E miatt nem

szabadna nekik egyáltalában szomorkodniok, mert „az Úrban” és az Úr szellemében való krisztusi életben férfi és nő összetartoznak. Mind a ketten teljesen egyenlően részesek az üdvösségben; hiszen a férfiaknak is asszony volt az édesanyja.

Egy másik helytelenséget is megro az Apostol. Mikor ugyanis a hívők összejöttek, hogy „az Úr vacsoráját” megünnepeljék, előtte agapét tartottak: ezen történt több oda nem illő. Így többen pártállásaik szerint csoportokra oszoltak, mások pedig társadalmi állásuk szerint különültek el. Azután nem is várták meg, míg valamennyien összejönnek. Voltak gazdagok, kik sokat hozhattak, de azt nem osztották meg testvériesen a szegényekkel. Így egyesek szinte mértéktelenül ettek és ittak, másoknak ellenben éhezniök kellett. Úgyhogy ez már újra *symposion* volt, vagyis a görög szokások szerint megtartott lakoma s nem pedig *agapé*, azaz szeretet. Ez teljes ellentétben áll a szent Eucharisztianak a megünnepelésével. Hogy ezt a korintusiak jobban átérezzék, az Apostol emlékezteti őket annak alapítására és jelentésére.

VIII. A *karizmák*. (12, 1—14, 40.) Amint ma vannak olyan hívek, akik a misztikus élet különleges jelenségei után vágyódnak, minők a látomások és hallomások, elragadtatások és lebegések, stigmák és egyéb csodák, — hasonlóképen akadtak az első korintusi hívők között, akik helytelenül törekedtek a Lélek feltűnő adományai, a karizmák után. Ezek számára ad felvilágosítást az Apostol.

1. Először megadja az igazi karizmák ismertetőjelét; (de állnak ezek a misztikus jelenségekre is). Az igazi karizma arra hajtja kitüntetettjeit, hogy Jézust ismerjék el Uruknak és őt vallják meg. A téves ezt a hitet akarja megrontani.

2. Azután utal az Apostol a karizmás adottságok sokféleségére, de rámutat eredetüknek és céljuknak egységére. Mindezeket a különböző karizmákat az egy Szentlélek adja, mégpedig teljesen szabad tetszése szerint és az Egyház hasznára adja. Minden karizmának célja az Egyházat kiépíteni egy nagy és fölséges élő szervezetté: Krisztus misztikus testévé.

3. Ha azonban az Egyháznak élő szervezetnek kell lennie, akkor nem is bírhatják mindnyájan ugyanazokat a karizmákat: de mindnyájan bírhatják és kell is bírnok a szeretetet. A nyelvek adományának, a prófétálásnak, a tudásnak, a csodatevő hitnek és a többi karizmának birtoklása nem tudja pótolni a szeretet hiányát. Ekkor fakad Szent Pál lelkéből a szeretetet magasztaló himnusz, melyben csodás szépségével, valódi költő lendülettel elmondja annak pótolhatatlan értékét, igazi lényegét és hatását, örök maradandóságát.

4. Közelebről és részletesebben szól a korintusiaktól túlságosan becsült *nyelvek adományáról*: (glosszológia). Ez abban

állt, hogy egyesek elragadtatott állapotban összefüggéstelen szavakban és sóhajokban törtek ki. Ennél többre becsüli az Apostol az értelmes beszédet, de főként a „profétai beszédet”, amelynek mi is birtokosai lehetünk, mert az nem más, mint Istentől megvilágosított hívőnek az Istenért lelkesedő beszéde.

5. Befejezésül néhány gyakorlati tanácsot ad az Apostol, hogy miként lehet és kell használni a karizmákat a liturgikus összejöveteleken.

IX. A halottak föltámadása. (15, 1—58.) A korintusi hívők közül néhányan kételkedtek és tagadták is a halottak jövődő feltámadását, bár elismerték Krisztus feltámadásának történeti tényét. Befejezésül ezekkel kapcsolatos kérdésekről szól az Apostol. Először négy pontban megcáfolja a tagadók állításait, majd utána megadja a pozitív tanítást.

1. Először tehát jön a tévedések megcáfolása.

a) Alapvetésül méltatja már az ősapostoloktól hirdetett és az ősegyháztól hívő lélekkel elfogadott történeti tényt Jézus feltámadásáról. Ez megrendíthetetlen igazság, bizonyítja a Föltámadottnak számtalan megjelenése. Ezt a történelmi tényt rendíthetetlenül kell vallaniok a korintusiaknak is és minden hívőnek. Ennek alapján folytatja azután az Apostol a bizonyítást.

β) Krisztus feltámadása biztosít minket a halottak feltámadásáról, mert Krisztus mint „az elhunytak zsengeje” támadt fel. A zsenge után azonban kell a többieknek is következniök, *Benne* azoknak fel kell támadniök, akik a kereszttség által testének tagjaivá lettek és résztvesznek az ő életében. És *Általa* kell a Krisztusban elhunytaknak feltámadniök; mert ő mint az emberi nemnek második ősatya jött a világra, hogy megszüntesse az első Ádám által okozott bajokat, a bűnt és annak következményeit, tehát a halált is. Ehhez a megváltásnak a lényegén alapuló bizonyítékhoz fűzi hozzá az Apostol a következőt:

γ) A korintusiaknál szokásos volt „a halottak javára megkeresztelkedni”. Hogy miben állott ez a szertartás, azt ma már nem tudjuk teljesen megmagyarázni. Annyi azonban világos, hogy az Apostol szerint ez a hívőktől annyira szeretett szertartás teljesen értelmetlen lenne a halottak feltámadásába vetett hit nélkül.

δ) Ezen hit mellett szól az Apostolnak és a hithirdetőnek viselkedése. Ezeknek halálmegvetése balgaság lenne a feltámadásba vetett hit nélkül.

2. Ezután megadja a feltámadásra, mégpedig elsősorban az igazak feltámadására vonatkozó tanítást. A bűnösök feltámadásáról itt nem szól Pál, mert csak arról az esetről beszél,

amelyben Krisztus megváltói teste a maga fölséges és Istentől akart következményeiben megnyilatkozik. (A bűnösök feltámadására vonatkozóan a Szentírás más helyei adnak felvilágosítást; pl. Ap. Csel. 24, 15; különösen pedig az Apokalipszis utolsó fejezetei.)

α) Az Apostol először arra a kérdésre felel, hogy milyen testtel jövünk ki a sírból. Itt szól a feltámadott testnek megdicsőüléséről. Isten mindenható ereje működik teremtoi módon ebben a tényben. A feltámadott test ugyanis a halálban szét-hullott testnek új teremtéssel való megújítása lesz. A természetes test kap új, természetfölötti formát. Az egész egyéniség, az ember teljes személyisége, tehát teste és lelke fog természetfeletti módon megdicsőíttetni. A feltámadásban megdicsőült test a következő négy tulajdonságot fogja megkapni: 1. *romlatlanságot* és ezzel jár az is, hogy többé szenvedni nem tud; 2. *ragyogást*, vagyis fénnel átvárt megdicsőítést és szépséget, melynek példája Jézus Krisztus színeváltozása a hegyen és az ő megdicsőült teste a feltámadás után; 3. *erőt*, ezzel függetlenséget és teljes szabad mozgást; 4. *szellemiséget*, mert a megdicsőült lélek átjárja, uralmába veszi és megdicsőíti a testet úgy, hogy a test és lélek közti minden ellentétnek és küzdelemnek egyszersmindkorra vége.

β) Ezután testünk átszellemülésének és megdicsőülésének *lehetőségét* teszi érthetővé azzal, hogy párhuzamot von Ádám és Krisztus között, mert mi krisztusiak mindkettőjüktől származunk. „A föld porából való” első ember lelkével együtt, mely a testi életnek princípiuma, alá volt vetve a halálnak: tőle örököltük ezt a természete szerint gyarló és a halálban széthulló testet. Az „utolsó Ádám”, a „második ember”, az „égből származó” bírta „az életetadó Lelket”: ő adja meg minden hozzátartozójának a megdicsőült testet. Vagy ez lehetetlen lenne neki, a megváltott emberi nem Megváltójának, fejének és ósatyjának?

γ) Utána hangsúlyozza az Apostol testünk átszellemülésének *szükségességét*. A jelenlegi testünk fizikai organizmusa és Isten országának megváltozott viszonyai között teljes az összeférhetetlenség: „a test és vér” (vagyis a jelenlegi állapotában lévő test) nem öröközheti Isten örök birodalmát. Itt a földön ugyanis testünk alá van vetve a vegetatív és animális élet törvényeinek. Isten országában, ahol minden változhatatlan és el nem pusztuló, ott ilyen goromba érzéki testnek nincs semmi helye. Kell tehát, hogy a lélek járja át.

Ehhez jön azután az Apostol egy pozitív kijelentése: A neki adott kinyilatkoztatás szerint, melyért ő kezeskedik, nem fogunk mindnyájan elaludni, de mindnyájan át fogunk változni, vagyis eljutunk a glóriának és a halhatatlanságnak állapotába. Ebben az összefüggésben az „*átváltozás*” szóra esik minden nyomaték. És ez az átváltozás nem lassú fejlődési folyamat

által valósul meg, hanem „hirtelen, egy pillanatban, a végső harsonaszóra”; Isten mindenható hívása úgy ébreszti fel a halottakat, mint ahogyan a harsona szózata fölébreszti az alvókat. A Szentírás két helyével is (Izaiás 25, 8. és Ozeás 13, 14.) azt bizonyítja az Apostol, hogy ezek megvalósításához szükséges testünknek átszellemesítése és megdicsőítése.

Végül a halált személynek mutatja be, mégpedig mérges állatnak, amelytől azonban elrabolták mérgező fullánkját. A fullánk a bűn, mely által mindnyájan a halálnak alá vagyunk vetve. A bűnre azonban a törvény ingerel (v. ö. Róm. 7, 7—13.). Szomorú volt ez az állapot; de most — átváltozva, átszellemülve, megdicsőülve a testünk szabad és ment lesz bűntől és törvénytől.

δ) Ezért befejezésként hálásan feltekint az Apostol Istenhez, mindezen csoda osztogatójához és bensőséges szavakkal int a hitre.

Befejezés. Figyelmükbe ajánlja a gyűjtést Jeruzsálem elszegényedett hívói számára. Kifejti útítervét, figyelmükbe ajánlja Timoteust és Apollóst.

48. Isten magasságai és a Sátán mélységei

A beszéd és az írás, a szó és a toll mellett kellett azonban még a karizmák is, Isten különleges ajándékai, az ő csodái. Különösen kellett ebben a városban, ahol az amúgyis babonás ókor minden varázslata, csillagmagyarázata, jóslata, kóklersége és mágussága helyet talált. Ez volt az a város, ahol a teozófia, az okkultizmus és a fekete mágia ördögi művészete sok követőre akadt, és ahol az ókor spirítisztái akarták elvezetni az embereket „a Sátán mélységeibe”. (Jel. 2, 24.)

A titkos tudománynak egy különleges ága virágzott itt: a varázspapírok és varázssiratok kultusza. Ezek „*ephesia grammata* = efezusi iratok” néven az egész akkori világon ismeretesek voltak. Elég szép számban megmaradtak mireánk is. Ezek mellett a pogány sarlatánok mellett járták a vidéket a zsidó ördögűzők is, akikről már az evangéliumban szó van. (Mt. 12, 27; Lk. 11, 19.) Voltak közöttük olyanok is, akik még Jézus nevét is belevonták ráolvasásaikba. Innen azután az efezusi iratokba is bekerült, mert

az egyik ránkmaradt példányban olvashatjuk a következőket: „Kényszerítlek téged, gonosz szellem, a zsidó Jézus Krisztus nevében is...” Mind a két fajta ellen az isteni kegyelemmel lehetett felvenni a harcot és az isteni kegyelem nem is hiányzott.

XIX. ¹¹*Az Isten rendkívüli csodákat művelt Pál saját keze által is, meg úgy is, hogy a hívők megszerezték egyes ruhadarabjait: keszkenőket ¹²és kötéynyeket. Ereklje gyanánt elvitték a betegekhez. Erre a betegség megszűnt, a rossz lelkek pedig kimentek belőlük.*

¹³*Néhány kóborló zsidó ördögűző Pált maguk-fajtájabelinek gondolta. Szintén megpróbálták, hogy az Úr Jézus nevét olvassák rá a gonosz lelkektől megszállottakra. Azt mondogatták: Parancsolok nektek Jézus által, akit Pál hirdet. ¹⁴Igy tett többek között egy zsidó főpapi család leszármazottjának, Skevasnak hét fia is. ¹⁵A gonoszlélek azonban feleletként ezt mondotta nekik: Jézust ismerem, Pálról is tudok, de ti kik vagytok? ¹⁶A gonoszlélektől megszállott ember pedig az ilyenekben nagyon gyakori óriási erővel rájuk vetette magát. Örjöngő dühe elől alig öt tudott elfutni, kettőt azonban sikerült elcsípnie. Ezekkel azután úgy megérezttette erejét, hogy ruhátlanul és véresen menekültek ki abból a házból.*

¹⁷*Ezt azután megtudta Efézus valamennyi zsidó és pogány lakója. El is fogta mindnyájukat a félelem, de magasztalták is az Úr Jézus nevét, mert el kellett ismerniök ennek a névnek erejét. Ugyanakkor azonban meg kellett tapasztalniök azt is, hogy helytelen használata ugyanolyan bűnhődéssel jár, mint a második parancsnak áthágása: Isten nevét hiába ne vedd!*

¹⁸*Sőt a krisztusi hívők közül sokan eljöttek az*

Apostolhoz és presbiterekhez, gyónásban megvallották és őszintén elmondották régebbi babonás tetteiket, meg amiket titokban még mindig gyakoroltak. ¹⁹Számosan meg azok közül, akik hívő létükre továbbra is babonás és pogány módon a rendkívüli dolgokat hajhászták, most összehordták az agorára a titokzatos mondásokat, a különböző varázsigéket tartalmazó „efezusi iratokat” és könyveket. Mindenkinnek szemeláttára nyilvánosan elégették azokat. Felbecsülték azok értékét, s úgy találták, hogy pénzértékük 50,000 dénárra (kb. ugyanannyi pengőre) rúgott. ²⁰Igy az Úrnak igéje, az evangélium, hatalmasan gyarapodott és megerősödött.

²¹Ezek után Pál a Lélek által indítatva eltökölte, hogy megegyeszer áthalad Makedónián és Achaján, azután pedig Jeruzsálembe megy. Azt mondta: Ha azután ott még egyszer és utoljára voltam, akkor Rómát is meg kell látogatnom. ²²Közben pedig elküldött munkatársai közül kettőt: Timoteust és Erastust, hogy gyűjtsenek a jeruzsálemi anyaegyház számára. Maga pedig egy ideig még a Provincia Asiában maradt.

a) Hogy vannak csodák, azt katolikus hívő nem tagadhatja. De világosan kellene látnunk azt is, hogy csoda és varázslat, az két különböző dolog. Az egyikben Isten ereje nyilvánkozik meg, ezért jellemzi is mindig a nagyság, bölcsesség és szentség. A másik vagy az emberek csalására vagy sokszor egyenesen a gonoszlélek működésére vezethető vissza. Igaz, hogy ez utóbbi igazi csodát művelni nem tud, de viszont a természet erejét jobban ismeri és mint tiszta szellemnek az ereje is nagyobb. Azért tud olyan dolgokat művelni, amik ember szemében csodának látszanak. Ha a bölcseségnek és a szentségnek hiányáról meg nem ismerhetnők a varázslatokat, akkor félünk is kellene csábításaiktól.

A mai hívők is okulhatnának ebből az esetből. Megtanulhatnak, hogy igenis lehet, szabad hinni a szentek ereklýeiben, hogy sokszor testi-lelki javunkra válnak még a szentek ruhájából ránk maradt kis darabkák, meg az igazi ereklýéhez érintett tárgyak is. — És mégis: mennyivel többen bíznak talizmánokban, szerencsepókokban és szerencsecsillagokban, lópatkóban és négylevelű lóherében! Pedig ezek nem adhatják meg, amit várnak tőlük.

b) Efezus főterén lobogott füstös-kormos lángokkal az első máglya. Azóta is újra és újra fellobban a világ más-más tájékán. Így 1400 évvel később Savonarola lángoló szavára Firenze piacán égette el a máglya a földi hiúság csillogó csecsebecsét. Spanyolországban és Portugáliában külön nevet is kapott: „autodafe”. Annyit jelent ez a szó, mint hitvallás. (Actus fidei, actus de fide.) Valóban hitünk megvalásának fölséges ténye lehet, ha így tűzre vetjük mi is, ami a körülünkben tűzrevaló. Ha jól körülnéznénk, találnánk otthonunkban is ilyeneket.

Elsősorban gondolok az *indexre tett könyvekre*. Méreg az a lélek számára, és mint a patikus köteles a mérget tartalmazó edényre halálfejet vagy keresztet rajzolni és köteles zárva tartani, hogy testet ne öljön, — az Egyház ugyanígy tesz keresztet és ugyanígy akarja zár alá vetni a lelket megölő mérget. Mekkora máglya lobbanna Budapest terén is, ha a hit nagy áramlata egy közös cselekedetbe vonná mind a krisztusiakat, és egyszerre, nyilvánosan elégetnék az otthonukban található rossz könyveket.

Ide tartoznak azonban nemcsak az Egyház által hivatalosan indexre tett könyvek. Ennél az objektív törvéynél, mely alól megokolt esetben lehet felmentést kapni, — van egy nagyobb szubjektív indextörvény, mely alól soha, semmiféle körülmények között nincs felmentés. Ez azt jelenti, hogy ha bármely könyv olvasása közben lelkiismeretem azt mondja és meg is okolja, hogy ez a könyv

árt nekem, hitemet homályba borítja, erkölcsi érzé-
kemet megzavarja, akkor el vele, mert számomra a
pokol kulcsa lehet. Kazinczy epigrammája Kisfaludy
verseire mondja — én a legtöbb ember olvasmá-
nyára el merném mondani: — Tűzbe felét! — Vetem!
— Újra felét! — Im! — Lángol az is. — Harmadikát
még! — Jer, most vár: nem az olympusi kar, hanem
Isten országa.

Ne mondja senki, hogy a tisztának minden tiszta.
Ne hivatkozzunk arra, hogy a virág gyökere a trá-
gyás, sáros, piszkos földből mily gyönyörű, színes
szírmokat tud létrehozni. Onts csak lúgot a tövébe
és meglátod, hogy elfonnyad a legerősebb virág is.

c) Mi volt az efezusiak tette? Protestáns író
tollából csúszik ki, mikor ezt a részt magyarázza, hogy
az nagy gyónás volt.* Utána pedig nyilvános elég-
tétel. Hogyan lehet, hogy a hitük forrásául egyedül
a Szentírást elfogadó protestánsok merik mégis azt
mondani, hogy a gyónást jóval később és a papok
találták ki? Vagy csak azt mondják, hogy a Szent-
írás hitük alapja, de azután abból csak azt veszik
ki, ami nekik tetszik? Hogy az Úr Jézus Krisztus
húsvéti ajándékát: a papjainak adott kötő és oldó
hatalmat csak a gyónásra lehet érteni, mi sem bizo-
nyítja jobban, mint hogy ők maguk hozzák vissza
más néven. De mit ér az a „lelki megbeszélés”, „négy-
szemközti vallomás” (amely csak más érzékszervet
emleget a tőlük kárhoztatott *fül*begyónás helyett),
ha nem jön utána a biztonságot adó és boldogító szó:
Ego te absolvo.

d) Mi katolikusok pedig még azt is levonhatjuk
tanulásgként, hogy nem elég a gyónás meg az utána
elmondott egy-két imádság. Kell az, ami a mai gya-
korlatból sokszor teljesen hiányzik: az *igazi peni-
tencia meg a jóvátétel*. Nyugodtan lehet mondani,
hogy az első keresztény századokban kevesebbet

* Dibelius, 264.

gyóntak, de többet vezekeltek az emberek. Azután pedig komolyan megpróbálták hibájukat jóvá is tenni. Ők még mertek és tudtak, ha a bűn nyilvános volt, érte nyilvánosan is vezekelni és érte nyilvánosan eleget is tenni, — még akkor is, ha ez esetleg nagyonis a pénztárcájukra ment, mint ahogy az efezusiak is nagy anyagi károkat elvállaltak, csak-hogy hibájukat jóvátehelessék.

49. A gonosz bosszúja

Jézus neve diadalt aratott. Most ott volt minden ajkon. Félelemmel, tisztelettel, szeretettel mondták ki. Mély megrendüléssel hallhatták az Apostol szavát: Jézus nevére meg kell hajolnia minden térdnek, az égben és a földön és az alvilág démonai között, hogy mindnyájan elismerjék az Atyaisten dicsőségére: Krisztus Jézus az Úr, ő az egyetlen és igazi Kyrios. Gondolhatjuk azonban, hogy az alvilág hatalmai nem túrték ezt el. Szent Pál is éppen az efezusiaknak írja: „Mi nem a testtel és a vérrrel, a gyarló emberekkel tusázunk, hanem fejedelemségekkel, hatalmasságokkal, ennek a sötét — aionnak — korszaknak uralkodóival, a gonoszságnak a szellemeivel.” (6, 12.)

Szent Pál számára a sátán nem festett kép, hanem kemény realitás volt. Meg is érezte mindjárt a hatalmát, mert a gonoszlelkek mintegy koncentrált támadásba kezdtek ellene. Hogy szörnyű szenvedései lehettek, azt az Efezusból írt leveleinek egy-egy szavából sejthetjük meg. Rászakadhatott külső szenvedés is, mert „éhséget és szomjúságot szenvedtünk és nem volt meg a szükséges ruhánk a felöltözködésre”. (I Kor. 4, 11.) A lekipásztori munka egyre több idejét elvette a kenyérkeresettől, úgyhogy a legszükségesebbet sem tudta már magának megszerezni. Nem maradt mása, csak kék foltjai, mert „hontalan” bujdosóvá lett. Véres verejtéke hullott keze

keresményére. „... bizony a világ szemetjévé, mindenki köpedékévé lettünk.” (I Kor. 4, 13.)

Felelete pedig minderre: az átokra áldás, az üldözésre tűrés, a rágalomra imádság. Hiszen a szegény és szenvedő Krisztus nyomain akart járni, ezért írja éppen ezekben a napokban: „Nem akarok semmi másban dicsekedni, csak a mi Urunk Jézus Krisztus keresztjében.” (Gal. 6, 14.) Mennyyel másképp tudnánk mi is tűrni, ha Szent Pál szemével és lelkével néznők szenvedéseinket!

Az efezusi üldözések legborzasztóbb eseményéről pedig csak ennyit ír: „Efezusban fenevadakkal viaskodtam.” (I Kor. 15, 32.) Voltak, akik ezt szó szerinti értelemben akarták venni, de ez nem valószínű. Bár Efezusban is megvoltak az állatviadalok, mert a romok közt megvan még a felirat szerint „libiai bestiák” ketrece. De Szent Pált mint római polgárt nem lehetett elítélni a vadállatokkal való küzdésre. Átvitt értelmű tehát az a kifejezés, amint Antiochiai Ignác is azt írja az őt kísérő fegyveres katonákról: „Szíriától Rómáig bestiákkal harcoltam, tíz leopárdhoz voltam odabilincselve.” De ha képes beszéd is ez, azért nagyon reális élménynek kellett lennie, mert az Apostol vallomása szerint: „nem hallgathatom el a reánk szakadt nyomorúságokat. Bizony, erőnk felett meggyötörtek, úgyhogy már lemondtunk az életünkről is; sőt magunkban halálra szántnak éreztük magunkat.” (II Kor. 1, 8.) Valóságos életveszedelem volt ez tehát, melyből úgy tudott kiszabadulni, hogy Priscilla és Aquila az Apostol életéért „saját életüket kockáztatták”. (Róm. 16, 4.)

Sejtjük tehát, hogy min kellett átmennie az Apostolnak, de pontosabban nem tudhatjuk, mert sem ő, sem pedig krónikása, Szent Lukács, ezt nem jegyezte fel. Az újabb kutatók beszélnek az Apostol efezusi fogságáról is, de mi ezekből az üldözésekből csak egy jelenetről tudunk.

XIX. ²³Hogy mily nagyjelentőségű volt az Apostolnak Efezusban való működése, mutatja, hogy abban az időben nem kis háborúság támadt az Úr útja és annak tanítása miatt.

²⁴Egy Demetrius nevű ezüstműves ugyanis Artemis templomáról apró ezüst másolatot készített. Ezzel jókora keresethez juttatta az iparművészeket.

²⁵Ezeket az ötvösművészeket és a rokonfoglalkozású, (terrakottából) egyszerű tömegáru készítő iparosokat összehívta. Azután így szólt hozzájuk:

Emberek! Tudjátok, hogy ez az Artemisz-kultusz a mi keresetforrásunk. ²⁶Látjátok azonban, és halljátok azt is, hogy ez a Pál beszédeivel nemcsak Efezusban, de csaknem az egész Provincia Asiában nagy sokaságot eltérített Artemis tiszteletétől. Azt hirdeti ugyanis, hogy nem istenek azok, amiket kézzel készítenek. ²⁷Igy azonban nemcsak a mi üzletünk jut a hitelvesztés veszélyébe, hanem hamarosan a nagy Artemis templomát is semmibe fogják venni. Ezzel azután porbahull majd annak személyes fölsége, kit nemcsak az egész Provincia Asia, hanem a kerek föld tisztel.

²⁸Ezek hallatára harag töltötte el őket és kiáltozva ismételték: Nagy az efezusi Artemis! ²⁹Az egész város zavarogni kezdett, annyira, hogy az egész ügy megtárgyalására nyilvános népgyűlésre szinte egyakarattal a színekörbe rohantak. Itt már máskor is tartottak népgyűlést, meg törvénykezést. Mivel Szent Pált magát nem találták, magukkal ragadták Pál társait, a makedóniai Gajust és Aristarchust. ³⁰Mikor ezt Pál meghallotta, nem akarta híveit a bajban magukra hagyni, hanem maga is a nép közé akart menni. A tanítványok azonban nem engedték. ³¹Sőt néhányan az asiarchosok: az Asia tartomány papi főtisztviselői közül, mint Pálnak barátai vagy legalábbis

jóakarói üzenetet küldtek hozzá. *Ugyancsak arra kérték, hogy ne menjen el a színpadra, mert az őrjöngő tömeg között esztelenség lenne magát fölöslegesen halálveszélynek kitennie. A két társát pedig, mert rájuk igazában nem haragusznak, úgysem fogja semmi bántódás érni.*

³²*Ott a cirkuszban ezalatt ki-ki mást kiabált, mert a hirtelen összeverődött népgyűlés teljesen zavarban volt az igazi ok felől. A nagyobb részük még csak azt sem tudta, mi végett gyűltek egybe. Mit is tudhattak a kikötői munkások meg a piaci kofák mindarról, ami Tyrannus iskolájában lejátszódott? De a zsidók ellen élt a tömeg gyűlölete. Azt hitték, hogy valami pogromm készül, s ezért rohantak lélekszakadva az amphiteatrumba.*

³³*A zsidók, érezve ezt a hangulatot, előretuszkolták a tömegből Alexandert, hogy fordítsa el a nép hangulatát. Beszéljen érdekükben Pál és a krisztusiak ellen. Alexander a görög szónokok szokása szerint intett is kezével, hogy hallgassanak el, mert fel akarja világosítani a népet.* ³⁴*Mikor külsejéről is, hanglejtéséről is felismerték, hogy zsidó, tehát egyike azoknak, akik szintén tagadják Artemis tiszteletét, az egész együttes irtózatos lármában tört ki. Mintegy két órán át ütemesen kiáltozták: Nagy az efesusi Artemis! (A tömeg mindig így tesz, s a tömeget mindig ezzel lehet fellázítani.)*

³⁵*Végre a tanács vagy a város jegyzője lecsendesítette a tömeget, mely amúgy is kitombolta ott magát. Fellépett az emelvényre. Ekkor értelmesen, fejét el nem vesztve így szólott:*

Efeszusi férfiak! Ki ne tudná, hogy Efesus városa Zeus magzatának, a nagy Artemisnek és égből lehullott képmásának őrizője. ³⁶*Minthogy tehát ez*

tagadhatatlan tény, meg kell nyugodnotok és meg-gondolatlanul semmit ne cselekedjeteK, mert abból nagyobb bajok származhatnának. ³⁷Idehurcoltátok ugyanis ezeket az embereket, jóllehet ezek sem nem szentségtörők, sem a ti istenasszonyotokat nem ká-romolták: tehát semmit nem követtek el, amiért nép-gyűlés elé kellene őket állítani. ³⁸Ha tehát Demet-riusnak és a vele tartó kézműveseknek magánpana-szuk van bárki ellen, ott vannak számukra a törvény- napok, és ott vannak a prokonzulok: emeljenek ott panaszt egymás ellen. ³⁹Ha pedig tinektek másféle, nyilvános keresetek van, akkor azt törvényszerűen egybehívott s a törvényeknek megfelelő népgyűlé- sen lehet csak elintézni: ez pedig egyáltalában nem törvényes népgyűlés. ⁴⁰Márpedig ha a törvényt nem tartjuk meg, még abba a veszélybe kerülünk, hogy minket vádolnak meg majd a mai zendülés miatt. Mi pedig semmivel se tudjuk megokolni ezt a cső- dületet, és az egésznek lefolyásáról nem is tudnánk számot adni.

Ennyit mondott, de a nép átlátta szavának igaz- ságát. Azután feloszlatta a gyűlést, mert súlyos bün- tetés tiltotta a törvénytelen népgyűléseket. A tömeg pedig szétszéledt.

a) Ennek a jelenetnek a leírásával Szent Lukács ismét bizonyosságot tett, hogy mily kézzelfoghatóan és szemléletesen tudja visszaadni az eseményeket. Együttal milyen mély pszichológiai érzék van benne a lélek változásainak leírására, mennyire rajta van az egészen a helyi színezet! De ugyanakkor mennyire tud időfölkötti értékekre is rámutatni. Minket pedig elsősorban ezek érdekelnek.

Látjuk először is, hogy a vallásosság ruhájában mint búvik meg az üzleti érdek. Örök jelenség ez. Ma is, ha valahová búcsújáró helyre megyünk, égé- szen a templomig látjuk elhúzódni az üzleteket és

az elárusító sátrakat. A vásári zsivaj néha olyan nagy, hogy behatol a templomba is és elnyomja a csendesen imádkozók suttogását. A búcsújáróhely védőszentjének képét ráfestik tányérra, pohárra, minden lehető és lehetetlen edényre. Készítenek ma is miniatűr szobrokat, hogy azután azt babonás módon a pénztárcájukban hordják az emberek. Kitálálnak üzleti fogásokat, — mondjuk, hogy ugyanarra a kegytárgyra valami pecsétet rányomnak: és akkor már drágábban árusítják — stb., stb. Nem kell részletezni, ismeri mindenki ezeket a sokszor kellemtelen mellékhatásait a mi zarándokhelyeinknek is.

Nem akarok túlzó lenni, és ne is legyünk azok. Nem mondhatjuk tehát, hogy mindenestül el vele. Hiszen mindegyikünk szívesen őriz a búcsújáróhelyekről valami kedves emléket. De azért mindenki helyeselni tudja, mondjuk a lourdesi példát, ahol a templom közelében parkot létesítettek s a kerítésen túl, tehát néhány száz méternyire a templom körül el nem juthat az üzlet.

b) Lehet azonban a vallásból üzletet csinálni másképen is. Az előző esetben mások voltak a bűnösök, mi pedig talán csak a botránkozók. De lehet, hogy mi is üzletet csináltunk a vallásosságunkból. Éppen az utolsó évtizedek fordulatai mutatták, hogy lehetett a kereszténység jelszava ugródeszka hitvány politikusok számára, akiknek keresztény politikájából csak a politika látszott meg, de az is a rossz értelemben: csűrés-csavarás, kijárási, érvényesülés, hatalomrajtás.

Üzletté tesszük a vallásosságot, hogyha keresztény voltunk hangoztatásával gyorsabb előmenetelt, kényelmesebb állást szeretnénk magunknak biztosítani. Vagy van-e vallásosság abban a templomjárásban, melyet egy üzem alkalmazottjai akkor kezdenek el, mikor az üzem főnöke éppen annak az egyházközségnek lett világi elmöke. Bizony ebben nincs semmi hit, csak üzlet!

Hangos szóval szeretném ezt az igazságot különösen most hirdetni, mikor a krisztusi szeretettől teljesen távolálló, csupán irigykedni és gyűlölködni tudó antiszemitizmusból kiadták a leghetetlenebb jelszót: keresztény üzlet. Ha már a 20 évvel ezelőtti keresztény politikában nem volt köszönet, még kevésbé lesz ebben, hogyha nem a kereszténység, hanem csak a megkeresztelték vonulnak be a gyárakba, bankokba, Mammon templomaiba. Akkor csak a cégtábla s a tulajdonos vagy a vezérigazgató neve változott: a bolt azonban maradt bolt, az üzlet maradt üzlet, a Mammon maradt Mammon. Ha teljesen le akarjuk járni a „keresztény” szónak igazi jelentését, akkor csak haladjunk ezen az úton.

c) Minden tömegpszichológia valóságos iskola-példaként idézhetné tankönyveiben ezt a jelenetet. A tömegszuggesztió megnyilvánulása azóta sem változott. Ma is tudnak az emberek összecsöndülni és kiabálni: — mikor azt sem tudják, hogy miről van szó. Csak egy jelszót hallottak és belebolondultak. Jelszót pedig nemcsak az efezusi kézművesek tudtak kitalálni, hanem minden időben találunk rá példát.

De hogy mi a jelszavak értéke, mi sem mutatja jobban, mint hogy a „szabadság, egyenlőség és testvériség” jelszava alatt guillotint alá vitték az embereket. A népek önrendelkezési jogának és a kisebbségek védelmének címe alatt Trianont teremtettek. Az élettér, kultúrta, házközösség elméletei arra jók, hogy valami jogcímen — elvegyék a másét. Ha akarom, mindenre találhatok jogcímet és jelszót: ha többet nem, a farkasét a bárányal szemben. „Ham, ham.”

Mellékesen megjegyzem, hogy azt még megérttem, hogy a farkas elméletet, jogcímet keres a rabláshoz. Ebben még az erkölcsi érzék valamelyes fellobbanását látom. De azt már sehogy sem tudom megérteni, ha a bárány még tapsol is az elmélethez.

Mert aki ezt megteszi, az már nem bárány, hanem — birka.

d) Ez a néhány epizód, amit bizonyosan tudunk Szent Pálnak két évnél tovább tartó efezusi munkájából. Még valami keveset megtudunk néhány sorral később az ő búcsúbeszédéből: hogy keze munkájával kereste meg Efezusban is a kenyerét, — hogy a zsidók ármánykodtak ellene — hogy az egyes emberekkel is külön-külön behatóan foglalkozott, — hogy presbitereket helyezett a hívek élére, és hogy a Szentlélek ezeket az embereket Egyháza *episcopus*-aivá, püspökeivé emelte.

Ez is mutatja, hogy az Apostolok Cselekedete sem Péter teljes életét, sem Pál egész működését, sem az ősegyház életét részleteiben nem akarja tárgyalni. Célja csak egy: megmutatni, hogy az Isten igéje mint hatott a Szentlélek erejében. Ezért elégedett meg néhány példával, melyekben ez a hatás külsőleg is nyilvánvalóvá lett. De akkor mi se keressünk többet, elégedjünk meg mi is ennyivel.

50. Az evangélium szolgálata: dicsőség és erő

(A második levél Korintusba.)

XX. ¹A Demetrius és társai által felkeltett zavar-
gás megszűntével Pál magához hívta a tanítványokat
és buzdította őket. Azután elbúcsúzott tőlük és út-
nak indult Makedóniába. Először Troasba ment, mert
Titusnak, akivel az első levelet küldötte Korintusba,
azt az utasítást adta, hogy korintusi missziójának be-
fejezése után Makedonián és Troason keresztül jöj-
jön vissza és mondja el, mint fogadták a hívek az ő
levelét. Amikor Makedoniában nem találkozott ked-
ves munkatársával, akkor továbbment, és valószí-
nűen Filippiben találkozott vele össze.

a) Titus hírei örvendetesek voltak, azért az Apos-

tol Istent dicsérte és Istennek adott hálát valóságos örömujjongás között mindazért, amit Isten az ő levele által tett a hívek javára. Szent Pál szíve most megszabadult a szorongó aggodástól, a terhes gondoktól. Titus maga is elmondotta, hogy mily kedvező képet kapott a korintusi hívek lelkiületéről Pál iránt és egyáltalában a krisztusi élet állásáról.

De arról is hírt kellett adnia, hogy a judaisták különböző támadásokat intéztek Szent Pál személye és apostolkodása ellen. Azt mondták róla, hogy ingadozó, gögös, nagyokat mondó; leveleiben nagyokat tesz, személyében jelentéktelen. A gyűjtésben való buzgósága elárulja nem tiszta szándékait. Azt a tényt is, hogy a saját keresetével tartotta el magát, ferdén magyarázták. Altalában apostoli hivatását is kétes, homályos dolognak vallották.

Ilyen vádakra az Apostol nem hallgathatott, hanem másodszor is írnia kellett Korintusba. Ebben szeretettel teljesen, de a maga hivatali méltóságának teljes tudatában és az Úr ügyéért hozott áldozatainak nagyságát alázatosan, de hálás öntudattal elismerve, visszautasítja a vádakat. Ennek a levélnek minden sorából tehát az Apostolnak meleg, bensőleg megindult, hatalmas egyénisége szól hozzánk. A levélnek nyilvánvalóan döntő sikere lett és Szent Pál azt a megígért döntő látogatást, melyet ezen levele szerint felzaklatott lelkiülettel nem akart megtenni, később mégis örömmel megtette.

b) *Bevezetés.* (1, 1—11.) A címzés után elmondja Szent Pál, hogy „a minden vigasztalásnak Istene” az ő vigasza és ereje minden szorongatásában, különösen megvigasztalta őt az Isten abban a mértéken felüli szomorúságban, melyet a Provincia Asia-ban és annak fővárosában, Efezusban kellett elviselnie. Ez már oly nagy volt, hogy maga is azt mondom, „biztos már a halálom”.

1. *„Isten nyomta ránk pecsétjét.”* (1, 12—2. 17.) Szent Pál kénytelen volt látogatását elhalasztani, és e miatt a korintusi hívek közül többen oly vádakkal illették, melyek már nemcsak személyesen érintették őt, hanem amelyek már az apostoli hivatal tekintélyének is ártalmára lehettek. Nem a maga vé-

delmére tehát, hanem az apostoli tekintély fenntartására hangoztatja az Apostol legelőször is *szándékainak tisztaságát*. Minden terve és minden cselekedete, mint apostolnak őszinte, igaz és tiszta volt. Ha útitervét megváltoztatta, ez nem szélszélből és ingadozástól történt. Nem, hanem a zavartkeltő dolgokat először írásban akarta megszüntetni, mielőtt személyesen megjelennék közöttük, nehogy akkor azonnal büntető szavakkal meg kelljen őket aláznia, hanem barátságos beszélgetéssel emelhesse őket. Most, mivel a vérfertőzött a közösségből való kizárás annyira megrendítette, hogy vezeklésre és javulásra segítette, visszaveheti a közösség barátságosan, nehogy a keménységgel a bűnbánó bűnös iránt a sátánhoz taszítsák át. Útja Efezusból Troason és Makedonián át áldással teli volt, ezért hála az Istent illeti.

II. Az apostoli munka magasztalása. (3, 1—7. 16.)

1. Az evangélium szolgálatában Isten dicsősége Krisztusban nyilvánvaló lett. (3, 1—4, 6.) Szent Pál apostol ajánlólevele azonban „nem kőtáblákra” van írva, hanem „a szívek táblájára”, s ez nem más, mint a korintusi közösség. A lehetőség, hogy valamit alkosson, Istentől származik, az teszi az újszövetség szolgáit alkalmassá az ő szolgálatára. Ez a szolgálat azonban dicsőségben messze felülhaladja Mózes fonséges szolgálatát.

Mózes szolgálata egykor „a betűnek szolgálata volt, mely öl”. Az evangélium szolgálata „a Lélek szolgálata, mely lelket és életet ad”.

Az „a halál szolgálata” volt, amennyiben a Törvény a maga parancsaival az embert engedte bűnbe jutni, és őt a büntetéstől, a lelki haláltól megmenteni nem tudta. Az evangélium szolgálata azonban örök életet hoz.

Mózes szolgálata „a kárhozat szolgálata” volt, mert a Törvény csak azt tudta mondani áthágóinak: bűnös vagy, de büntét elvenni vagy őt megigazulttá tenni nem tudta. Mindez megtörténik azonban az evangélium szolgálata által, mely így „a megigazultság szolgálata”.

Mózes szolgálata végül csak tökéletlen és elmúló dicsőséget szerzett, az evangélium szolgálata örök dicsőséget szerz. Ennek reménye tölti el az Apostolt bátorsággal.

Amint egykor Mózes arcát fátyol fedte el, úgy fedi ma is függöny a zsinagógákban a törát, Mózes könyveit. Külsőleg ugyan elvették a fátyolt ezekről a könyvekről, mikor azokból felolvastak: de a hallgatók szívét fátyol takarta el: Izrael előtt rejtve maradt saját szent könyveinek igazi értelme. Csak amikor Izrael elismeri, hogy az ószövetségi üdvösségremények Krisztusban teljesedtek, akkor hull le az ószövetségről ez a lelki fátyol.

Krisztus által adatott a Lélek és a Lélekkel a szabadság. Ez a szabadság többé nem egyeseknek a kiváltsága, mint egykor Mózesé volt, hanem minden krisztusi hívő „visszatükrozi fátyolmentes arccal az Úrnak dicsőségét”, mert magukban hordozzák a dicsőséget, mely hordozóit belsőleg átváltoztatja és megdicsőíti azzal a megdicsőüléssel, mely már itt megkezdődik és az örökkévalóságban kiteljesedik.

A kegyelem által ily fölséges szolgálatra kiválasztva, az Apostol nem szűnik meg az evangéliumot hirdetni. Természetesen ott, ahol az emberek nem akarnak hinni, ahol a sátánnak sikerült az embereket lelkileg vakokká tenni, ott egy Szent Pálnak sem sikerült a fölséges Krisztus-képet lelepleznie. Ahol azonban a készséges szívek megnyílnak az igazság szavának, ott kinyilvánul, mint egykor Paulus maga is látta, Isten evangéliumában a Krisztusban nyert fölség.

2. *Az evangélium szolgálatában nyilvánul meg Isten ereje Krisztusban.* (4, 7—5. 10.) Mily fölséges ez a szolgálat! És mily győnge az ember mint szolg! Mekkora a diszharmónia, de éppen ezt akarta az Isten. Éppen ezáltal kell a Krisztustól nyert természetfölötti isteni erőnek megnyilvánulnia, tevékenykednie, alkotnia. A szorongatások és fádalmak nem akadályok a szent szolgálat betöltésében. Sőt! Hivatásuknak állandó küzdelmeiben és szenvedéseiben felörlődnek a hit hírnökei és megvalósítják testükben Krisztus halálát; azonban éppen ezáltal fejlesztik az életet.

Rendíthetetlen hittel prédikálják a hit igazságait és a hit tényeit. Ebben a működésben a külső ember bennük is egyre jobban és jobban elhasználódik; de ugyanolyan mértékben nő napról-napra egyre jobban a belső ember, és lesznek biztosabbak az örök életről, úgyhogy egyre jobban csak az örök értékek érdeklik őket.

Az Apostol éppen a földi lét idegenségében érzi a kiolthatatlan vágyat az örök élet után. A földön a menny után való vágyat a szenvedések ébresztik fel. Ezek által világosodik meg az emberek előtt a nehéz törvény: először meghalni, azután élni! Először a földi testből ki kell vetkőzni a halálban, mielőtt a mennyi testnek részesei lehetünk. Talán szívesen elfogadná ezt a törvényt minden krisztusi, ha a halállal kapcsolatban közvetlenül részesei lennének a megdicsőült testnek. Ám ezt Isten nem akarta; mégis az a gondolat, hogy Isten akarata az, ami van, megtartja bátorságunkat.

3. *Az Apostol működésének tiszta volta.* (5, 11—6. 10.) Szent Pál reméli, hogy a korintusiak lelkiismerete fog bizonyoságot tenni az ő apostoli működésének tisztasága mellett. Őt Krisztus szeretete vezeti, amikor Isten dicsőségeért és a hívek lelke üdvéért magamagáról megfedkezik és csak azon dolgozik, hogy Krisztusban mindenek megújíttassanak. Ezért hirdeti

rendíthetetlenül és félelmet nem érezve, kerüljön bármibe is, evangéliumát a világnak Istennel való kibéküléséről és az emberiség megújulásáról.

4. *Bensőséges intések.* (6, 11—7. 16.) Tisztaságának, egyenességének, szándékai őszinteségének tudatában az Apostol lelkéből figyelmezteti a korintusi krisztusiakat, hogy életmódjukban őrizzék meg magukat szabadon és tisztán minden pogánytól, mert Krisztus nem alkuszik meg Béliállal. Örömmel ismeri el, hogy a hírek szerint a hívőkhöz írt első levelének hatása áldásban gazdag volt. A szomorúság, amit az Apostolnak kellett nekik okoznia, javukra vált. — Titus is örvendezve szólt, hogy mily barátságos fogadásra talált a hívők között.

III. *Gyűjtés Jeruzsálem számára.* (8, 1—9. 15.) Majd biztatja az Apostol a híveket, hogy örömmel és bőven adjanak az elszegényedett jeruzsálemi hívők számára. Utal a makedóniai egyházközségek példájára. Ezek várákózáson felül gazdagon, önként és szívesen adtak, és bizonyos mértékben egész magukat az Úrnak és az Apostolnak szolgálatára ajánlották.

A makedóniai krisztusi hívek buzgósa Pált arra készíteti, hogy Titust siettesse, és hamarosan be is fejezhesse a gyűjtést. Mivel az Apostol tudja, hogy a hívek ismerik az Üdvözítő szeretetét, aki szegény lett azért, hogy mi gazdagok legyünk, azért nem is kételkedik abban, hogy tekintélyes adomány jön össze. Legalábbis a makedóniai hívek előtt mindig dicsérte Achaja és Korintus készségét. Hogy most a korintusiaknak ne kelljen szegyenkezniök, Titus mellett még két hívőt küld azért, hogy segítsenek a gyűjtésben. Amikor odaér maga, akkor már készen legyen „az áldás adománya”.

Hogy pedig a korintusiak szeretetadománya valóban „az áldás adománya” legyen, ne pediglen „a kapzsiság alamizsnája”, ahhoz elsegíti őket az a gondolat, hogy Isten a szívesen, bőven és a gazdagon nyújtott adományokért sokszoros áldását árasztja. Helyesen megértve és helyesen gyakorolva, az ilyen gyűjtés nagy áldás forrása lehet mind az adakozók, mind a megajándékozottak, mind pedig valamennyi közösség számára.

IV. *Leszámolás az ellenfelekkel.* (10, 1—13. 11.) Bizonyos, a korintusiak előtt ismert személyek, akik mint született zsidók, büszkék voltak vélt előnyeikre és képzelt sikereikre, megzavarták a közösséget. „Más evangéliumot”, „más Jézust” prédikáltak. Bontottak, romboltak, de nem építettek. Az Apostol személyét és működését meggyanúsították.

Az Apostol kéri, hogy ne kényszerítsék őt arra, hogy ne csupán írásban, hanem személyesen is szembe kelljen állnia

a rágalmazókkal és úgy megvédeni az apostoli tekintélyt. Tudna ő testileg is és lelkileg is dicsekedésre alkalmas tetteket szembeállítani, mert nagyonis tudatában van a maga hűsége, saját hasznát nem kereső munkásságának és állandó szenvedéseinek. Sőt tudna velük szemben még magasabb, isteni kinyilatkoztatásokkal dicsekedni; bár elismeri, hogy „a testet kínzó tövis” benne is megvan, hogy őt alázatosságban megtartsa.

Szégyenkezik a korintusiak miatt, hogy őt ilyen „balga” dicsekedésre készítették azzal, hogy ők maguk nem találtak semmi szót a rágalmazókkal szemben az ő megvédésére. Megfenyegeti a rágalmazókat, hogy büntető hatalmát felhasználja, de tiszta szívből kívánja nekik, hogy ne legyen erre szükség.

Befejezés. (13, 11—13.) Az Apostol áldása.

51. Krisztus által új élet Istenben

(Levél a rómaiakhoz.)

XX. ²Hat hónap alatt Szent Pál *bejárta azokat az országrészeket* Makedoniában, ahol az előző útján egyházakat alapított. Így járt Filippiben, Tesszalónikában és Beröában is. *Többször beszélt hozzájuk és intette őket.* Ezek után elhagyta a makedón földet és *Görögországba ment.* ³Ott a tél folyamán Korintusban *töltött három hónapot* Gajusnál, kit maga keresztelt meg. Ezt a pihenőt használta fel arra, hogy Rómába is küldjön levelet, mert már érlelődött benne a terv, hogy legközelebbi útja oda vezet.

a) Rómában már Krisztus születése előtt a 2. században, de egészen bizonyosan az elsőben már voltak zsidó kivándorlók. Ezek a császári kor kezdetén a Tiberisen túlra költöztek át. Ott volt a zsinagógájuk is, és a vallásos előírások gyakorlásában, hazai szokásaikban zavartalanul élhettek. Ez a zsidótelep volt Krisztus hitének előkészítője a világ fővárosában.

A zsinagóga ugyanis a maga pozitív tanításával az egy igaz Istenről, a maga fölséges erkölcstanával, a maga szimbolikus kultuszával, a maga megragadó és vigasztaló messiási ígéreteivel alkalmas volt arra, hogy a tisztább és a bálványozással elégedetlen lel-

kekre mély hatással legyen. Igen sok pogány, különösen asszony, még az előkelőbbek közül is, csatlakoztak mint prozeliták a zsidósághoz.

Ez a római zsidó-telep, mint az összes hozzá hasonló a diasporában, állandó vallásos kapcsolatban volt a jeruzsálemi anya-zsinagógával. Elismerték a jeruzsálemi synedriumot a legfőbb hatóságnak vallási kérdéseikben, rendszeres adót és külön adományokat is küldöttek a templom számára és gyakran zárandokoltak el Jeruzsálembe az ünnepekre.

Már az első pünkösd ünnepén nagyon sok Rómából Jeruzsálembe zárandokolt zsidó volt a szent városban. Ezek láthatták a Szentlélek csodáját, hallhatták Szent Péter prédikációját. Jogosan tehetjük fel tehát, hogy az első háromezer megkeresztelt között egyik-másik római zárandok volt, és most mint Krisztus híve tért vissza Rómába. Így Szent Péter kezdte meg prédikációjával és kereszttelésével már Jeruzsálemben a római egyház megalapítását, melyet azután Rómába érkezésekor folytatott és befejezett.

Láttuk már az Apostolok Cselekedetének első felében, hogy Szent Lukács csak annyit ír Szent Péter távozásáról Jeruzsálemből, hogy „elutazott egy másik helyre”. (12, 17.) Hogy itt miért szakította meg a Szent Péterről való tudósításokat és miért nem mondja meg pontosabban, hogy hová ment, azt könnyen és világosan megérthetjük abból a tényből, hogy ő az Apostolok Cselekedetét Teophilus számára, tehát egy római vagy itáliai hívő számára és így rajta keresztül a Rómában levő krisztusi híveknek írta. Ezek pedig nem szorultak rá, hogy külön oktatást kapjanak Szent Péter római tetteiről, melynek ők maguk tanúi voltak.

Nemkatolikus részről egy darabig tagadták, hogy Szent Péter egyáltalán lett volna Rómában és ott mártírhálált halt volna. Ez azonban most már nemcsak az irodalmi alkotások egybevetésével mu-

tatható ki, hanem a legújabb ásatások letagadhatatlan bizonyóságot szolgáltatottak.

Az általános hagyomány szerint az apostolfejedlem a 42. évben ment Rómába; így bizonyítják Eusebius, Szent Jeromos, Orosius stb.

Abban az időben, mikor Szent Pál írta levelét a rómaiakhoz, akkor a római krisztushívők közössége már virágzó állapotban volt, igen sok híve volt és a különböző városrészekben több gyülekezőhelyük is volt. Állott pedig zsidókból és pogányokból lett krisztusiakból, de az utóbbiak alkották a többséget. Mutatja az Apostol szava, mellyel az ő jóindulatukat akarta elnyerni és azért magát a pogányok apostolának nevezi. A levél egész tartalma szerint ezek a zsidókból és pogányokból lett krisztusiak pártokra szakadás és ellenkezések nélkül egyetértésben éltek egymással. A hitben is jó oktatást nyertek és hitükhöz való hűséges ragaszkodásuk oly nagy volt, hogy ezért az egész világon ismeretesebbek lettek. Valóban, nem múlik el egy évtized, és máris vérük hullásával igazolják hűségüket hitükhöz.

A levél megírására főként az indította Szent Pált, hogy mint a pogányok apostola, résztvegyen a római egyház fejlődésében is, hiszen ez volt a pogány világnak vallási és politikai középpontja. Már régóta vágyódott, hogy ezt a hitéről és buzgóságáról „az egész világon ismert” egyházat meglátogassa. Terve az volt, hogy még egyszer elzarándokol Jeruzsálembe és utána Spanyolországba megy, de útközben meglátogatja a rómaiakat.

Ember tervez, Isten végez! Eljutott Rómába, de egész más körülmények között, mint amire gondolt, amikor levelével a római híveket akarta előkészíteni és azért személyével, szándékával és tanításával közelebb akarta megismertetni őket.

b) Bevezetés: a) (1, 1—7.) a levél felirata; b) (1, 8—17.) az Apostol öngazolása és bemutatkozása.

I. *A meg nem váltott emberiség „De profundis” kiáltása.* (1, 18—3, 20.) A római levél egész dogmatikus részének alap-gondolata: Mi emberek, mindnyájan bűnösök vagyunk és rászorulunk Isten kegyelmére. A kegyelmet azonban csak egyedül Jézus Krisztus által érhetjük el. Ez az első rész ezt az állítást bizonyítja. Az Apostol azért az egész emberiséget, a zsidóságot és a pogányságot odaállítja Isten örök törvénye elé, és az isteni törvény fényében szemléli az ő valláserkölcsei állapotukat.

A pogány világ birtokolta a természetes erkölcsi törvényeket, az igaz Istent is megismerhette volna, mégis ennek ellenére a legnagyobb istentelenségbe s a legszörnyűbb bűnökbe süllyedt, úgyhogy ezáltal megérdemelte Isten büntető ítéletét. Rászorulnak tehát, hogy a hit és a kegyelem által elnyerjék a megváltást. De csupán az emberi megismerés és emberi bölcsesség nem segíti őket el ehhez.

De a zsidók is rászorulnak a megváltásra. Nekik ugyan megvan az az előnyük, hogy az isteni kinyilatkoztatás birtokosai lehetnek; de ez nem elég nekik, ha a Törvénynek csupán külsőleges ismerete van bennük annak igazi követése nélkül. A zsidóság ezen nagy előnye ellenére a pogányság fölött Isten előtt a belső értéket tekintve zsidók és pogányok között nincs semmi különbség. A szentírási helyek egész sorával szemléletességgel és erővel telten hangsúlyozza az Apostol, hogy minden ember bűnbeesett és büntetésre méltó Isten előtt, és hogy lehetetlen nekik a Törvény által Isten előtt megigazultakká lenniök. A Törvény által az ember bensőleg megismerte a maga elesett állapotát és a maga bűnösségét: érezte erkölcsi erejének gyöngeségét, a Törvénnyel ellenkező hajlamainak erejét, a benső tehetetlenségét. „A Törvény által csak a bűn felismerésére jutott el”, de a Törvény a bűntől megszabadítani nem tudott. Ezért kellett a szabadító, a bűnöktől való megváltó után felébreszteni, fenntartani és fokozni a vágyat.

Az egész gondolatlánc bezáródik ezzel: „Az emberek mindnyájan bűnösök, és nélkülözik a dicsőséget, vagyis Isten kegyelmét.” Mindnyájan rászorulnak a bűnöktől való megváltásra. Senki meg nem válthatja magát saját erejével. A pogányoknak nem használ ennek a világnak bölcsesége. De a zsidók sem tudnak „a Törvény cselekedetei által” megszabadulni bűneiktől. A Törvény cselekedetei ugyanis, vagyis az elesett embernek csak külsőségeiben a Törvény szerint rendezett élete nem tudja megszerezni és nem tudja kiérdemelni a megigazulást. Honnan jön akkor azonban a bűntelenség, a megszentelés, a megváltás? Erre felel a következő részben.

II. *Jézus Krisztus egyedül az egész emberiség Megváltója.* (3, 21—4, 25.) Mind a zsidók, mind a pogányok számára az üdvösség és a kegyelem csak a Jézus Krisztusba vetett élő hit által nyerhető el, mert Jézus az ő helyettesítő és engesz-

telő halála által jóvátette az emberiség bűnét. Ez a tanítás „a Törvényt”, másszóval az ószövetségi kinyilatkoztatást nem „mellőzi el”, hanem „megerősíti”. Mert az ószövetségi kinyilatkoztatás is tanítja, hogy az ember csak akkor lesz megigazult, ha hisz. Isten tehát őt hitének alapján megajándékozta megigazultsággal, vagyis a kegyelemmel.

Ezt tanítja már Ábrahám története: Ábrahám is megigazult lett hite miatt tiszta kegyelemből, mégpedig a körülméletés előtt (mert ez csak az ő megigazulásának megerősítése és megpecsételése volt). Megigazult sokkal előbb, mint ahogy a Törvény adatott volna, tehát függetlenül a körülméletéstől és a Törvénytől. Éppen Ábrahámnak a hit által való megigazultsága teszi őt, a zsidók testszerinti ósatyját, minden hívő lelki ósatyjává akár a zsidóságból, akár a pogányságból lettek hívőkké. Ezért kell, hogy Ábrahámnak ez a szilárd és élő, egészen az Istenben és az ő kinyilatkoztatásában és ígéreteiben elmerülő hite legyen a krisztusiak számára is a hitnek példaképe.

III. A megváltott emberiség „Magnificat” himnusza. (5, 1—8, 39.) Csodálatos nagyok a megváltásnak gyümölcsei, miket Jézus Krisztus szerzett meg nekünk. Ő hozta meg nekünk az Istennel való kibékülést; — a bűn uralmától való szabadságot, hogy életünk most már lehet Istenben és Istenért; — a szabadságot a mózesi Törvénytől, s ezért járhatunk most lélekben; — és a jogot az örök üdvösségre. Nem csoda, hogy mindezekért diadalmas ének fakad az Apostol szívéből a krisztusi hit és az isteni szeretet győzedelmes erejének magasztalására. Nézzük meg ezeket a gyümölcsöket egyenként is.

1. Kibékülés az Istennel: Ádám és Krisztus. (5, 1—21.) A megváltás gyümölcse az Istennel való békében, a jövő dicsőség reményében nyilvánul meg elsősorban, de azután az erőben is, mely segít, hogy a földi élet szorongatásait türelmesen és bátran elviseljük. Ennek a reménynek egykori valóságraválásáról kezeskedik az Isten szeretete, mely oly hatalmasan mutatkozott meg Krisztus áldozati halálában már akkor, amikor még mint bűnösök Isten ellenségei között voltunk. Isten szeretete, mely most a Szentlélek által szerteárad szívünkben, egykor teljessé válik majd bennünk az örök életben.

Most azután párhuzamba állítja az Apostol az emberiség két ósatyját: Ádámot és Krisztust. A hasonlóság kettőjük között a következőkben van: 1. hogy mind a ketten az egész emberiséget képviselik, — Ádám bűne által, Krisztus a megváltás által; 2. hogy mind a ketten az egész emberiség számára bizonyos állapotnak megteremtői lettek, — Ádám az egyetemes bűnösségnek okozója, Krisztus pedig az egyetemes megváltásnak létrehozója. Amint ugyanis az egy Ádámotól szállt a bűn és a bűnnel együtt a halál és a kárhozat minden emberre,

ugyanígy lett az egy Krisztus a megigazulásnak és a természetfölötti életnek forrása minden ember számára. És amint Ádám, az emberiség első ősatya bűne által minden ember számára a romlás lett, ugyanígy Krisztus, az emberiség második ősatya helyettesítő, engesztelő halála által az emberek üdve lett. Nagy volt Ádám bűnének a szerencsétlensége, de sokkal nagyobb Krisztus megváltásának áldással teli gazdagsága.

Ez a párhuzam is megvilágítja először, hogy a megváltás Krisztusban szükséges és egyetemes, azután pedig Krisztus megváltó kegyelmének mindeneket felülmúló nagyságát, végül pedig a megigazulás dicsőségét, amely a Krisztusban való hitből s a Krisztusból származó kegyelemből szerteárad.

2. Szabadság a bűn uralmától: új élet Istenben és Istenért. (6, 1—23.) A megigazultak a kegyelem által életközösségbe kapcsolódnak Krisztussal. Ezt mutatja a keresztelés ritusának szimbolikája is, mert akkor a keresztelendőt háromszor alámerítették a vízben és háromszor ismét kiemelkedett belőle. Ezzel is azt mutatta, hogy meg kell halni a bűnnek és fel kell támadni az új életre, a Krisztussal örökre egyesült életre és a Krisztus Jézus által az Isten számára való életre. A halottból élő lett, feltámadt az új életre, ezért neki mint tagnak „az igazságosság eszközeként” az Isten szolgálatára kell magát szentelnie és az új életben kell járnia.

Misem lenne fonákabb, mint azt állítani, hogy a megigazult most már bűnözhet, mert nem áll többé a mózesi Törvény igája alatt, hanem a kegyelemben él. Sőt ellenkezőleg, a megigazult köteles annak szolgálni, akinek szolgáljává lett. Mivel pedig a megigazulás által megszabadult a bűnnek való gyalázatokkal teljes és az örök halálba vezető szolgálatától és belépett Istennek meg az igazságosságnak a megszentelődésre és az örök életre vezető szolgálatába: tehát Istennek és az igazságosságnak, nem pedig a bűnnek és a gonzságnak kell szolgálnia.

Számot vet itt az Apostol az ember gyöngye, megromlott természetével is, amely számára a krisztusi erkölcsi törvény sokszor tűnik igának. Ezért szól „az igazságosságnak való szolgálóláról”. Valójában azonban ő előtte az Istenhez és az igazságossághoz való egybekötöttség nem „szolga-lét”, hanem igazi szabadság.

3. Szabadság a mózesi Törvénytől: azért most lélekben való járás. (7, 1—8. 11.) A megigazult hívó megszabadul a mózesi Törvénytől, mely az elesett ember számára sokszor volt csak alkalom a bűnre, és amely rajta segíteni nem tudott. Most odatartozik egészen és teljesen a feltámadt és megdicsőült Udvozítóhoz. A szenttétevő kegyelem által vele egyesülve,

a lélek új életében kell Istent szolgálnia és gyümölcsöt hoznia Isten számára.

Ha azonban a mózesi Törvénytől való szabadulás ily nagy áldást hozott, akkor akadhat valaki, aki azt gondolná: a Törvény maga a bűn. Ez egyáltalában nem így van. Nem, mert a Törvényt Isten adta, azért önmagábanvéve „szent, helyes és jó”. De a Törvény sok egyes parancsával felébresztette a még meg nem váltott zsidókban — és most finom pszichológiával az Apostol ebben az egész részben magát állítja egy ilyennek a helyére, amennyiben a maga lelkiállapotára gondol megterése előtt — a bennük szunnyadó „bűnt”, vagyis a velük született bűnösséget, másként az érzéki kívánságot (concupiscentia). Azáltal, hogy a Törvény azt mondja: „ne kívánd”, a bensejében rejlő sötét hatalmakat figyelmesebbé teszi rá és a bűnhöz való hajlandósága tudatossá lesz benne. Mert a Törvény minden parancsával ellenkezik „a bűn”, ami itt azt jelenti, hogy a velünk született bensőséget és a gonosz kívánságot harcra szólítja fel. Így lett az önmagában „szent, helyes és igaz Törvény” Isten megengedéséből mintegy fegyver, mellyel „a bűn” az emberekre halált hozott. Isten megengedte a Törvénynek ezt a következményét, hogy ezzel a bűn a maga teljes veszedelmével, gonoszságával és útálatosságával ismertté váljék és kitűnjék, hogy a bűn a szent Törvényt is halálos fegyverré változtathatja, mellyel az életet megöli.

Élénk színekkel, festői módon mutatja meg most az Apostol még egyszer azt az élő és kemény harcot, mely a lélek és a test között dúlt a meg nem váltott emberben és kimutatja, hogy ebben a küzdelemben mennyire vétkes a gonosz érzéki kívánság. Ebben a harcban „a régi ember”: — a meg nem váltott és a szenttétevő kegyelem segítségét nélkülöző ember — tehetetlen a Törvénnyel szemben és rejtély lesz önmaga előtt is.

A „benső ember”, vagyis az az ember, aki lelkében a jót és nem a gonoszt akarja, megismerését és akarátát egészen egybecsengőnek látja a Törvénnyel. A „külső ember” azonban — vagyis az ember a maga külső tevékenységében — a bűnnek és a gonosz kívánságnak engedelmeskedik. Az ember tehát megteheti a jót, amit becsül, de teheti a gonoszt is, amit gyűlöl. Akaratának hullámváltozásai tehetetlenek maradnak a bűnnel, vagyis a gonosz kívánsággal szemben. Ez felhasználja őt mint eszközét, az ember pedig engedi, ellenkezve ugyan, de mégis szabadakaratúan, hogy őt mint eszközét felhasználja. Minthogy azonban a rendetlen kívánság, mely magábanvéve még nem bűn, még tovább él a megkeresztelteknél is, azért az itt lefektetett bizonyos mértékig állanak a megkereszteltekre is. Csak a megkeresztelt nem áll többé tehetetlenül ellenségevel szemben, mert győzhet és a kegyelem segítségével győz is.

A meg nem váltottak fájdalmas felkiáltására visszhangzik a megváltottak hálaüjongása. Majd az Apostol az egész gondolatmenetet összefoglalja és lezárja a következőkben: „Magam tehát”, vagyis magamra hagyatva, még meg nem váltva, még a kegyelem segítsége nélkül, „lélekkel”, vagyis jobb énemmel, „Isten törvényének” szolgálók, de „test szerint”, vagyis megromlott természetem szerint „a bűn törvényének”.

Megrajzolja még az Apostol az ellenkező képet is: az isteni kegyelem segítségével megváltott embert. A megigazult, a krisztusi, a kegyelemmel szentté tett ember a Lélek törvénye alatt áll; Krisztus Jézusban a Szentlélek által megszabadult a bűntől, és arról gondoskodik, ami a Léleké. Semmi kárhozatraméltó nincs többé benne; be kell és be is tudja valóban tölteni Isten törvényét.

4. *Jog az örök boldogságra.* (8, 12—30.) A megigazultaknak tehát a Szentlélekben és az istengyermekségnek megfelelően kell élniök, mert ezért a gyermekséget örökölhetik az örök boldogságot, mely bár elrejtve, de most is itt van. Egyszer azonban mindent felülmúló nagy fölségében teljesen nyilvánvaló lesz bennük.

5. *A krisztusi hit és az isteni szeretet győzelmes ereje.* (8, 31—39.) Amit az Apostol levelének bevezetéseként hirdetett, hogy az evangélium Isten ereje az üdvösségre mindazok számára, kik azt hittel elfogadják, azt most a dogmatikus tanításnak végén győzedelmes himnuszban magasztalja.

IV. Isten útjai Izraellel. (9, 1—11, 36.)

1. *Isten nem lehet hűtlen ígéreteihez.* (9, 1—29.) Mikor így maga is meglátta és velünk is megláttatta Szent Pál a Krisztusban nekünk adatott új, boldog életet, akkor mély fájdalom fogja el, ha népének hitetlenségére gondol és az isteni üdvösségrend alaptörvényei szerint Izrael bukását látja. Ambár Izrael népének egy nagyrésze nem lett részese a megígért messiási üdvösségnek, azért Isten ígéretei nem maradtak beteljesedés nélkül; így tehát Isten nem lett hűtlen ahhoz az ígérethez, melyet Ábrahámban adott népének. Az ígéret ugyan is nem egyedül Ábrahám utódaira vonatkozott, hanem a föld minden népére; tehát nem úgy hangzott, hogy Ábrahám minden utóda, mint ilyen lesz részese a messiási ígéreteknek, hanem csak Ábrahám igaz gyermeke. Hogy az Isten valóban nem az Ábrahám-tól való testi leszármazáshoz kapcsolta az ő kegyelmeire való jogot, az kivüláglik magából az üdvösség történetéből is: Isten ígéretének hordozóit és a szövetség népének fenntartóit mindenkor a maga örök elhatározása szerint választotta ki és ebben egyetlenegy indítója az ő isteni akarata volt.

Mikor pedig Isten úgy dönt, hogy egyeseknek kegyel-

met és irgalmat ad, másoktól pedig megtagadja azt, akkor nem igazságtalan, mert ez az ő tökéletesen szabad joga. Ő egyetlen embernek nem adósa. Az Isten a maga külön célját az örökkévalóságtól kezdve szilárdan megállapította, az ember pedig úgy függ az Istentől, mint a fazék függ a fazekastól. Nincs joga tehát e miatt Istennel szembeszállnia.

Azzal, hogy Isten kegyelemből és irgalmasságból a pogányokat meghívta a messiási üdvösségre, a zsidóságot pedig igazságossága szerint elvetette, csak az Istennek az őszövetség prófétái által már régen ismert határozatai teljesedtek.

2. *Izrael maga nem akart az ígéret részese lenni* azon az úton, melyet Isten mutatott neki. (9, 30—10, 21.) Isten örök terve szerint Krisztus és a benne való hit az üdvösségnek igazi és egyetlen útja zsidók és pogányok, tehát az egész világ számára. De éppen a zsidóság nem akart ezen az úton járni. Eltaszította magától Krisztust, a benne való hitet és ezzel a kegyelmet is. Ezért következett bukása, minthogy a messiási üdvölből maga zárta ki saját magát. Pedig egészen bizonyos, hogy az evangéliumot legelőször nekik, Izrael népének hirdették. A pogányok hittek ebben, Izrael megtagadta a hitet. Az üdvösségből való kizáratása tehát saját hibájából történt.

3. *Izrael jövődöbéli menekülése.* (11, 1—32.) Ezután az Apostol még egy pillantást vet Izrael viszonyára az isteni szövetséghez a jelenben és a jövőben. Ha ugyanis valaki az elmondottakból arra a következtetésre jutna, hogy Izrael most már teljesen el van taszítva Istentől, az tévedne. Izrael bár mélyre esett, de Isten egészen és örökre nem taszította el úgy, hogy számára a messiási üdvösség elérése lehetetlen lenne. Aki ebből a népből a hithez tér, az mint életerős ág beoltatik az Egyház fájába. A pogányok azonban, akik most az Izrael számára meghatározott üdvösségnek első helyen lettek részesei, ne váljanak gőgössé Izrael bukása fölött, hanem látván Izrael borzasztó elvakulását, inkább remegjenek a saját maguk üdvé felől és kérjék Isten igazságát és irgalmát. Amint Isten egykor évezredekben keresztül engedte a pogányságot hitetlenségben a saját útján járni, bár tudta, hogy végül Krisztushoz fognak eljutni, ugyanúgy engedi Isten most Izraelt járni a maga elvakultságában. De Izrael is mint nép, a maga egészében az Isten kegyelmes vezetésében Krisztushoz fog térni.

4. *Isten kormányzásának dicsőítése.* (11, 33—36.) Mikor így látja az Apostol az utat, amelyen Isten örök gondviselésből a zsidókat és pogányokat el akarja vezetni az üdvösségre, akkor szíve mélyéig megrendül. Isten elhatározása most mélyseges titokként tárul eléje, mely az emberi rövidlátás számára kifürkészhetetlen. A szegény ember csak csodálni, imádni és magasztalni tudja a nagy Istent minden művéért.

V. *A krisztusi élet.* (12, 1—15, 13.) A második morális vagy intő részben (parainezis) az Apostol erkölcsi intéseket ad és ezzel a krisztusi élet eszményét különféle vonatkozásaiban világítja meg.

Először megadja a *krisztusi életnek és az egyházi közösségnek alapvonásait.* (12, 1—21.) A krisztusi ember egész életének az Úr előtt való szent istenszolgálatnak kell lennie, — és mint az egyházi szervezet tagjának, a neki adott kegyelmi adományokat helyesen kell felhasználnia és az egyházi szervezetben a neki juttatott helyen hűségesen kell kötelességét teljesítenie. Elsősorban pedig mindenkor és mindenhol a szeretet szellemében valóban krisztusi lelkületet kell tanúsítania.

Azután megmutatja az Apostol a *krisztusi életet szociális kapcsolataiban.* Inti a krisztusiakat az engedelmességre a világi fejteleválókkal szemben; — a krisztusi felebaráti szeretetet állítja elénk a szociális élet alaptörvényeként; — és befejezi az egészet azzal, hogy mindnyájunkat felszólít az evangélium világosságának megfelelő életre.

Majd két fejezetben keresztül szól a hitben gyengék iránt való viselkedésről. Okot ezekre az intésekre bizonyos véleménykülönbségek szolgáltattak, melyek a zsidóból meg a pogányokból lett krisztusiak között a vegyes egyházközösségekben többé-kevésbé mindenütt megnyilatkoztak. Az aggályosságra hajlandó zsidó-keresztények ugyanis még mindig megtartották a zsidó étel- és bőjtői törvényeket. Egymás közt tartózkodtak minden hústól és minden bortól, mert attól féltek, hogy a piacon vásárolt hús a bálványáldozatok oltáráról származhatott és a piacon vett bort a bálványoknak feláldozott borral keverték. Nem egyszer azután megbotránkoztak azon, hogy a pogányokból lett krisztusiak mindezekkel semmit sem törődnek. Ez utóbbiak ellenben bizonyos kevesebbbecsüléssel lenéztek az aggályos zsidó-krisztusiakat mint olyanokat, akik nem emelkedtek fel még egészen a teljes krisztusi szabadságra.

Ebből mindenütt származtak vitatkozások és ezek az Egyház egységére vonatkozóan károsak lehettek volna. Azért az Apostol véglegesen eldönti ezt a kérdést ezekkel az ismert szavakkal: „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.” Egyik a másikat ne nézze le, és senki ne hozzon elvető és kemény ítéletet, hanem mindnyájan engedjék át az ítéletet az Úr Krisztusnak. Ezekben a hitet közelebbről nem érintő dolgokban pedig mindenki cselekedjék a maga meggyőződése szerint. Mégis jól tennék a pogányból lett keresztények, ha gondolnának azzal, hogy az aggályosabb zsidó-krisztusiaknak ne szolgáltassanak botrányozásra alkalmat, hanem tekintsenek Jézus Krisztus fölséges mintaképre, és ezekkel „a hitben gyöngékkel” szemben legyenek türelemmel és elnézéssel.

Befejezés. (15, 14—16, 27.) Az Apostol a maga bátor írását apostoli hivatásával és méltóságával mentegeti. Megígéri, hogy elmegy Rómába, s ezért közli útitervét is. Kéri azonban a híveket, hogy gondoljanak rá imáikban, főként azért, hogy az előtte álló veszélyből megszabadulva, végre eljuthasson hozzájuk. Figyelmükbe ajánlja a levél átadóját, egy sereg üdvözlét küld egyes személyeknek, majd megegyeszer dicséretet mond a római egyházzal. Végül pedig áldáskívánsággal és az egész levél mélységének és fönségének megfelelő doxológiával fejezi be írását.

52. Készülődés a visszautazásra

XX. ³Szent Pál legközelebbi terve Róma. El is ért oda, csak nem olyan módon, ahogyan tervezte. Éppen *mikor Szíriába készült áthajózni*, néhány szemfüles hívője révén megtudta, hogy a *zsidók cselt szőttek ellene*. Szent Pál személyét is gyűlöltek, de most azt a pénzt is szerették volna megkaparintani, amit gyűjtése eredményeként személyesen akart elvinni a jeruzsálemi anyaegháznak. Mivel a hatóság türelme és a nagyszámú hívősereg miatt a városban semmit sem tehettek ellene, elhatározták, hogy a hajó kapitányát és néhány matrózt megvesztegetve, a tengeren támadják meg. Szerencsére az Apostol ezt ilyen módon idejében megtudta, *azért úgy határozott, hogy ha már úgyszemint érhet el hűsvétra Jeruzsálembe, akkor szárazföldi úton, tehát Makedónián keresztül fog visszatérni.*

⁴Kísérői voltak a beröai Sopater, Pirrus fia, — a tesszalonikaiak közül pedig Aristarchus és Secundus, — továbbá a derbei Gajus és Timoteus, — végül a Provincia Asia-ból Tichius és Trofinus. ⁵Ezek előre mentek, hogy Szíriába induló hajót keressenek. Ezzel azután elmentek, *de Troázbán megvártak minket.*

a) Helyes az a meglátás, hogy az Apostol eddigi

veszélyekben gazdag élete mintegy az Úr Jézus vándoréletének a követése volt. Most élete folyása egyre jobban kezd hasonlítani a Mesteréhez. Az Apostol utolsó útja Jeruzsálembe sok tekintetben hasonló az Úr Jézus utolsó útjához. Amikor Jeruzsálem felé tekint, körülveszik őt is a halálsejtelmek. Hiszen a Kenchreaeben lefolyt esemény is mintegy jelezte már előre, hogy mi vár rá a zsidók között. Megvolt benne is a hősiesség, hogy az Atya akarata iránti engedelmességgel menjen a katasztrófa elé. De ő is előbb még meleg szavakkal intette hűséges barátait. Azt mondhatnók tehát: megkezdődött Szent Pál keresztútja.

b) Mivel tudjuk megokolni mégis, hogy egyszerre ennyien kísérik őt?

Lehet ennek külső oka is. Korintusban befejezte a nagy gyűjtést az elszegényedett jeruzsálemi egyház számára. Ezt már évek óta folytatta, úgyhogy most az összeg meglehetősen nagyra, tízezrekre szaporodott. Először talán arra gondolt, hogy követ útján küldi el, de látván a nemvárt eredményt, maga vállalkozott az útra. Pénzügyi tekintetben pedig Szent Pál maga volt a legaprólékosabb pontosság. Úgy tett most, amint megírta: „Elejét akarjuk venni az általunk gyűjtött könyöradomány nagysága miatt a megrágalmazásnak. Becsületünkre ugyanis vigyázunk, nemcsak az Úr, hanem az emberek előtt is.” (II Kor. 8, 20—21.) Így állította össze útítársaságát. Három testvér Makedóniából, kettő Kis-Ázsia délkeleti részéből, kettő nyugatról. Mivel pedig valamennyit Korintusban is ismerték, azért az ottani közösség számára is elegendő kezeség volt az ő személyük. Ennek a hét embernek az utazása is természetesen pénzbe került. Világos, hogy a magukkal vitt pénznek oly nagy összegnek kellett lennie, hogy ezt a kiadást igazolta. Ezért is akartak egyenes úton, tehát hajóval már hűsvétra Jeruzsálembe menni, csak a zsidók törvétese változtatta meg utolsó percben az eredeti tervet.

c) Még jobban megmagyarázhatjuk ezt Szent Pál szeretetreméltó jellemével. Valóban, ő a barátság mestere volt. Apostoli működésében szinte szükségét érezte ennek. Maga lemondott feleségről és gyermekekről, lemondott a családi életről, de ezek helyett Isten adott neki barátokat. És hozzá még milyen barátokat! Kevés embernek volt oly sok elkeseredett ellensége, de kevésnek volt oly sok, egészen odaadó barátja.

Szabad nekünk ebben a szeretetben még nagyobb indítóokot látni, mint az előbbiben. Hiszen most kezdődik majd Szent Pál életének az a szakasza, melyet nem új és új missziós helyek, hanem új és új börtönben eltöltött esztendők jellemeznek. Meglátjuk majd, hogy mily készséggel keresik fel még a börtönben is barátai. Sőt: lesznek, akik csupán szeretetből meg is osztják vele a börtönt. Kell-e ennél nagyobb bizonyíték, hogy a szeretet vitte őket most is Szent Pál utolsó útjára.

53. Szent Lukács naplójából

XX. *“Szent Pál szárazföldi útján Filippiben töltötte baráti körben a húsvétot. Innen azután Szent Lukács kíséretével folytatja útját. A hűséges tanítvány, mint művelt ember, naplót vezetett, és most már másodszor iktat az Apostolok cselekedetének objektív elbeszélése közé szubjektív naplórészletet. Most ezt írta: *Mi pedig, miután a krisztusi húsvétot itt ültük meg Filippiben, a kovásztalan kenyerek napjai után, vagyis a zsidó húsvét nyolcadik napjának elmúltával, tehát 58 április 5-én elhajóztunk Filippiből. A széljárás kedvező volt, ezért utolértük a többieket Troasban, és egy hetet töltöttünk el ott.**

¹A hét első napján: vasárnapon, az Úr feltámadásának napján, a Krisztus-hívők szokása szerint

egybegyűltünk kenyértörésre egy többemeletes házban lakó hívőnél. *Pál beszédet mondott nekik, de szíve is úgy tele volt érzéssel, meg annyi mindent el akart mondani, mivel másnap már útra akart kelni, azért egészen éjjelig beszélt.* ⁸*A felső teremben gyűltünk össze, hol az ünnepség fényének emelésére sok mécses árasztott kedves világosságot.* ⁹*Minden hely zsúfolásig meg volt töltve. Ezért egy Eutychus nevű ifjú az ablakban ült. Lehet, hogy a napi munka is elfárasztotta, lehet, hogy a forró levegő is elbágyasztotta, ezért mély álomba merült, mivel Pál is hosszasan beszélt. Az álmától elnyomva azonban leesett a harmadik emeletről és holtra váltan szedték fel.*

¹⁰*Pál lesietett hozzá, azután ráborult és karjaiba ölelte őt. Majd így kiáltott: Ne nyugtalankodjatok! Az Úr erejéből élet van benne!* ¹¹*Ezzel újra felment, megtörte a kenyeret és evett ő maga is, meg a híveket is megáldoztatta. Ezután még tovább beszélgettek, míg a hajnal nem pirkadt. Akkor útnak indult.* ¹²*A lezuhant ifjút, aki közben összeszedte magát, élve vezették be a házba. Ez nagy vigasztalás és erősítés volt mindnyájuk számára.*

a) Az első biztos tudósítás, hogy már a legelső krisztusiak, és már az apostolok korában a vasárnapot ünnepelték a zsidó szombat helyett. Ily ősi a vasárnap megszentelése. És mégis napjainkban megint mily keményen kell küzdeni a vasárnap megszenteléséért. Mennyi minden kibúvót tudnak találni, hogy eljárásukat megmagyarázzák! Azt mondják, kereskedők és árusok, hogy az élet oly nehéz, ki kell használni minden időt. De éppen az ő viselkedésük mutatja ennek az állításnak a hazugságát, mert két dolog is megcsúfolta őket.

Az egyik a hithű zsidók viselkedése minálunk. Ezek a maguk szombatján is zárva tudják tartani

egész nap az üzemüket, vasárnap még az állami törvény kényszeríti erre őket. Két nap keresetéről le tudnak mondani: egyikről vallásos tiszteletből, a másiktól kényszerűségből. De ki merné azt mondani, hogy szegényebbek a még vasárnap is dolgozó keresztyéneknél?

A másokra pedig még jobban elpirulhatnak, mert az csak divat, mégpedig nem is egészen keresztény divat. Éppen a krisztusi világnézet ellen harcoló, és sokszor éppen a vasárnap vallásos jellegének megfosztására kitalálták a *week-end*-et: a hétvégi üdülést. Ezért már szombaton délből becsukják azt az üzletet a divat kedvéért, amit Isten törvényének teljesítéséért még vasárnap sem akartak megtenni.

b) Kettőt kellene megfontolnia a vasárnapkal kapcsolatban minden krisztusian gondolkodónak.

Az egyik: életünknek minden napja és minden perce Isten adománya. Nem a magunk tudásából és a magunk akaratából jöttünk e világra, — de ugyanígy nem a magunk akaratából kell majd eltávoznunk is innen. Mind a kettő Isten kifürkészhetetlen végzésének a megnyilatkozása. Ami pedig e kettő: a bölcső és a koporsó közé esik, teljesen az Isten ajándéka. Az övé tehát a hét minden napja, de ebből hatot nekünk ajándékozott, csak a hetediket tartotta fenn magának. Sőt ebből is csak a szentmise rövid óráját kívánja, a többit visszaadja a mi testi-lelki üdülésünkre. És még ezt is vissza akarnók tőle venni? Nem szégyeljük magunkat?!

A másik egy nagyon igaz, a tapasztalatból vont igazság: Kinek milyen a vasárnapja: olyan az örök élete. Szent Tamás a kegyelmet a jövődő dicsőség magjának tartja bennünk: tehát a kegyelmi élet már a földön megkezdett örök élet. Am ennek a kegyelmi életnek forrása, fenntartója és kifejtetője az Eucharisztia. A vasárnap megtartásának a lényege pedig résztvenni az Eucharisztia misztériu-

mában az áldozatba való bekapcsolódás és az áldozásban való részvétel által.

c) Milyen egyszerű és mégis milyen szép ez az ősi szentmise! Igaz, hogy ha a troasi hívek elkerülnének ma Rómába egy ünnepélyes pápai szentmisére, nem ismernének rá rögtön a maguk misztériumára, mert annyit fejlődött és — nem lényeges részeiben — annyit módosult. De hogy az ő misztériumuk a mi szentmisénk, azt legjobban az mutatja, hogy ha mi kerülnénk el hirtelen Szent Pál egy miséjére, mi azonnal ráismernénk, hogy csírájában, magjában ez a mi szentmisénk. Sőt az is meglehetne, hogy ez az egyszerű szertartás nagyon sok hívőnek jobban tetszenék. De hogy azért már az első hívek nem elégedtek meg az egyszerűséggel, bizonyítja a terem díszes kivilágítása.

d) Befejezésül pedig egy egészen rövid megjegyzést. Eutychust elnyomta az álom: — és mi nem vagyunk aluszékonyak az Isten szolgálatában? Ó, nem arra gondolok, hogy a testi álom elnyom, mert mi nem is dolgozunk annyit és nem is veszünk részt oly hosszú szertartáson. De lélekben jaj, de sokszor elalszunk!

54. Szent Pál búcsúja

XX. ¹³Mi ezután hajóra szálltunk és 40 km-nyire délre Assosba eveztünk, hogy ott vegyük fel Pált. Ő rendelkezett így velünk, mert maga szárazföldön gyalog akarta megtenni az utat. ¹⁴Mikor pedig összehatalálkozott velünk Assosban, felvettük őt és Mytilénébe hajóztunk. ¹⁵Innen tovább vitorlázva, másnap Chios szigete elé értünk. De csak elmentünk mellette. Harmadik napon Samosban kötöttünk ki. Majd a negyedik napon, április 20-án, megérkeztünk Miletosba. ¹⁶Pál azt határozta ugyanis, hogy Efezus mellett is csak elhajózik, nem akart ez alkalommal a

Provincia Asiaban időzni. Nagyön sietett, hogyha lehetséges, pünkösdi napjára Jeruzsálemben lehessen.

¹⁷Azért Miletosból hírvivőket küldött Efezusba. Magához hívatta az Egyház presbitereit. ¹⁸Mikor ezek megérkeztek hozzá és mindnyájan együtt voltak, ezt a beszédet mondotta nekik:

¹⁹Tudjátok, hogy a Provincia Asiaba jövevelem első napjától fogva hogyan éltem veletek az egész idő alatt. Tudjátok, hogy először is az Urat szolgáltam apostolkodásommal, teljes alázatossággal, mert sok kegyelmére méltatlannak éreztem magamat. Őt szolgáltam sok könnyhullatás közt értetek, és sok megpróbáltatások között az evangélium miatt, melyek a zsidók cselszövései által szakadtak rám.

²⁰Tudjátok azt is, hogy ugyanígy szolgáltam a lelkeknek is. Egyetlen gondolatom éjjel-nappal az volt, hogy elvigyem nektek az üdvösséget és azt gyarapítsam bennetek. Ezért üdvösségetekre vonatkozóan semmi hasznosat el nem hagytam, hogy ne hirdettem volna nektek, ami a bűnbánat felkeltésére vezethetne és a mi Urunk Jézus Krisztus iránt való odaadó, készséges hitre segítene. Ezért tanítottalak titeket először a zsinagógákban, majd Tyrannus iskolájában nyilvánosan és a megtéréstök után pedig házankint és személyenkint külön-külön is. ²¹Lelkükre kötöttem zsidóknak és pogányoknak a bánat útján a megtérést Istenhez és a hitet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.

²²És most — elcsukló hangon, fájó szívvel mondotta — íme: ellenállhatatlan belső erőtlől hajtva, mint a Lélek foglya elmegyek Jeruzsálembe. Nem tudom, hogy milyen sors vár ott rám? ²³Csak azt tudom, hogy a Szentlélek városról-városra egyre felismerhetőbben figyelmeztetett, hogy mint eddig is

mindenütt, most is *bilincs és szorongatás vár rám Jeruzsálemben is.*

²⁴*De — újra bátran és határozott hangon folytatta — mindettől nem félek! Életemet nem tartom értékesnek a magam számára. Csak azt kívánom, hogy pályafutásomat bevégezhessem. Betölthessem az ige szolgálatát, melyre az Úr Jézus meghívott. Csak azt szeretném, hogy hátralévő életemben is még bizonyosságot tegyek az Isten kegyelmének evangéliumáról.*

²⁵*És most — újra nagyot sóhajtott, mert összeszorult szívvel beszélt tovább — úgy érzem, hogy senki sem lát engem többé közületek, akik között általmentemben három esztendőn át hirdettem az Isten országát.*

²⁶*Azért mégis szentül állítom ma nektek, hogy ha valaki elvesz közületek, az nem az én hibámból, nem az én mulasztásomból vész el: — így tehát nem szárad rajtam senkinek a vére sem. Tudom, hogy mily nehéz az orvos felelőssége is, de ezerszerre nagyobb azé, akire a lelkek örök élete van bízva.*

²⁷*Nem is vonakodtam attól, hogy hirdessem nektek az Istennek egész akaratát, minden kivétel és elhallgatás nélkül. Hirdettem akkor is, ha a hitigazságot nehéz volt megérteni vagy az erkölcs törvényét kemény volt teljesíteni. Rajtam nincs tovább felelőség, azt most rátok ruházom át. Ezért tanácsolom nektek:*

²⁸*Vigyázzatok először is magatokra, hogy mindig hivatástoknak megfelelően éljetek! Azután vigyázzatok az egész nyájra, Isten Egyházára, melyben a Szentlélek titeket episcoposoknak rendelt, hogy úgy kormányozzátok Istennek Egyházát, mint akik tudják, hogy azt Jézusnak, az ő Fiának halála*

által tulajdon vérén szerezte. ²⁹Tudom, hogy távozásom után ragadozó farkasok gyanánt hamis tanítók törnek közétek kívülről. Nem kímélik a nyáját, hanem ahol tudják, pusztítják Krisztus híveit. ³⁰Sőt tudom azt is, hogy közöttetek belül is támadnak majd olyanok, akik fonák dolgokat beszélnek, hogy maguk után vonják és elszakadásra bírják a tanítványokat. ³¹Vigyázzatok tehát, és el ne feledjétek, hogy három éven át éjjel-nappal könnyek között szüntelenül intettem mindegyiteket.

³²És most — fejezte be mély lélekzetet véve beszédét — Istennek és az ő kegyelmes Igéjének ajánlak titeket. Ő hatalmas! Adhat tehát a krisztusi életben épülést. Majd annak bevégezése után adhat titektek örökséget a szentek közösségében. ³³Tudjátok, hogy önzetlenül szolgáltam. Nem kaptam, de nem is kívántam senki ezüstjét, aranyát avagy ruháját! ³⁴Hanem, amint magatok tudjátok, két kezemmel kerestem meg minden szükségeset magamnak és munkatársaimnak. Jóllehet tudtam, hogy aki Isten ügyében buzgólkodik, mindezt megérdemli. ³⁵Nem én kaptam, hanem én adtam oda, amim volt. Mindenben példát mutattam tehát nektek, hogy így munkálkodva kell segíteni a gyöngéken. Így kell megvalósítani az Úr Jézus szavait, mert ő mondotta: Nagyobb boldogság adni, mint kapni.

³⁶Ezeket mondotta. Azután, mint az első krisztusi hívek is már megszokták (bár a „csak“ a Szentírásra hivatkozó protestánsok nem teszik), térdre hullott és mindnyájukkal együtt imádkozott. ³⁷Azok pedig mindannyian zokogva sírtak. Pál nyakába borulva csókolgatták őt. ³⁸Legjobban az a mondása fájt nekik, amiben pedig tévedett Pál, hogy nem fogják őt többé viszontlátni. Végül elkísérték őt a hajóra, — Pál pedig elindult a ráváró bilincsek felé.

a) Ember tervez, Isten végez! Hogy mennyire igaz ez a közmondás, arra példa Szent Pál egész élete. Mint a tett embere, örökké tervez. Sohase azt nézi, ami a háta mögött van, hanem mindig annak feszül neki, amit maga előtt lát. De talán egyetlenegy terve sem valósult meg, vagy ha meg is lett, akkor soha nem úgy lett meg, mint ahogy tervezte.

Rabbinus akart lenni: — és lett apostol. Krisztus híveit elfogni indult Damaszkusba: — és Krisztusnak fogott híveket ettől kezdve élte végéig. Szíve-lelke mindig először honfitársai felé vonzotta: — és lett belőle a pogányok apostola, a népek hithirdetője. Nem egyszer már útnak is indult valahová: — de jött közbe valami, amiben az Apostol Isten intését látta és másfelé fordította útját. Most is még Rómába akar menni: — de majd vinni fogják Rómába.

Ha mi is tudnók oly hívő szemmel nézni életünk eseményeit, mint az Apostol, akkor *visszatekintve* nekünk is meg kellene vallanunk, hogy így vezetett minket is az Isten. *Előretekintve* pedig, bár szabad mint embernek terveket szőnünk, mégis készeknek kell lennünk arra, amit majd Isten végez mifelőlünk.

b) Szent Pál apostol több beszédét feljegyezte vázlatosan az Apostolok Cselekedete. Úgy érzem azonban, hogy mindenki nevében mondhatom: Ez a legszebb valamennyi között. És ha keresem az okát, azt is megtalálom.

A többi beszédét pogány hallgatóság előtt mondja: Antiochiában a zsinagógában a zsidók előtt, Athénben az areopagoson a pogány görögök előtt, majd Jeruzsálemben az Antonia-vár lépcsőjén a dühöngő tömeg előtt, azután a szinédrium ellenséges papi tanácsa előtt, utána Félix helytartó előtt mond védőbeszédet, végül pedig Agrippa király és Berenice királynő előtt, — ez az egyetlen beszéde, melyet saját hívei előtt mondott.

Ebből megérthetjük, hogy miért is ment el háromszor, négyszer is egy-egy helyre. Ez a beszéd

ugyanis megmutatja Szent Pál lelkében az atya szeretetét, a pásztor aggódó szorongását, a felelősség mély átérzését. Igen, igen! Így kellett beszélnie valóban az Apostolnak. Az alázatosságnak és a krisztusi ember szabadságából fakadó öntudatnak keverékével. A férfias hitnek és a gyengéd, a személyes szeretetnek ezzel az egybecsendülésével. A lelkek gondozójának ezzel a komolyságával, mely életének nem ismer más tartalmat, mint a szolgáló szeretetet az emberi lelkek iránt. Ezzel a gonddal, hogy az evangéliumot emberek meg ne hamisítsák. Ezzel a hódolattal, mellyel saját bölcsességénél sokkal többre tartja az Ura szava iránt való engedelmisséget.

c) Ebből a beszédből megértjük az Apostol várását is. Megértjük, hogy miért járnak nyomában seregestül fiatal, lelkes, erős, tudós emberek, hogy ugyanúgy szolgálják az Urat, mint ő. De megértjük a hívek egész seregének ragaszkodását iránta, mert belelátunk az ő lelkükbe is. Az utolsó búcsújelenet megmutatja, hogy mily mély volt bennük a vallásos hit, a jámbor gondolkodás, mert az Apostollal együtt ők is letérdelnek, ők is imádkoznak. Tele vannak ragaszkodással, igazi bensőséges szeretettel, és most nem félnek ennek külső bizonyosságát is adni. Átölelik, csókolják az Apostolt. Végül érezzük a fájdalmukat is, hogy el kell szakadni szeretett pásztoruktól, de nem szégyenlik, hogy könny önti el szemüket. Nem törlik le, nem nyomják el, hanem szabadfolyást engednek.

Most pedig vessünk magunkra egy tekintetet. Ha pap olvassa ezeket a sorokat, vizsgálja meg lelkiismeretét, hogy vajjon az Apostolhoz hasonlóan tud-e érezni és cselekedni hivatása betöltésében? Ha hívő elmélkedik velünk együtt Szent Pál sorsáról, vizsgálja meg magát, megvan-e a szívében ugyanez az érzület lelkipásztora iránt, aminőnek tanújelét adták az efezusi hívek. Ne mondják: „A mi papunk nem Szent Pál!” Ne idézgessek most annak emberi hibáit, gyarlóságait. Gondolkozzanak legalább e

percben a hit lelkével róla, és meglátják majd, hogy a legegyszerűbb pap is több, mint Szent Pál, mert Szent Pál maga is több volt önmagánál: — minden felszentelt pap „alter Christus”, a köztünk működő *Krisztus-más*.

d) Vannak sokan, akik az Úr Jézus szavára hivatkoznak, hogy „lélekben és igazságban” kell szolgálni az Urat, és maguk nem is gyakorolják ezeket. Nyilvánosan keresztet nem vetnének, térdüket meg nem hajtánák, feszületet meg nem csókolnának, kezüket szabályszerűen össze nem tennék stb., stb.

Hogy mennyire nincs igazuk, azt mutatja a tapasztalat is, mert ahányan csak elhagyták még ezeket a külsőségeket, elveszítették azokkal a belsőséget is. De nincs igazuk azért sem, mert íme, amint a példa mutatja, már a legelső krisztusiak között voltak bizonyos külsőségek.

Az imádság egyik testi helyzete volt a *térdelés*. Ezzel a Főiség előtt való hódolatot juttatták kifejezésre. A krisztusi ókor egyébként legtöbbször vagy az ég felé felemelt vagy messze széttárt karokkal imádkozott, mint ahogyan a katakombák „orante” képein látjuk, és ahogyan ma is imádkozik a pap a szentmisében.

A másik még szintén ősi és római kéztartás volt, hogy a mellükön keresztbefektetett kézzel imádkoztak. A ma általában elterjedt kézösszetétel a germán jogból jutott a hívők imádságos életébe. A vazallusok ugyanis összetett kezüket betették uruk kezébe annak jelzésére, hogy alázatos átadással az ő szolgálatára és az ő oltalmába ajánlják magukat.*

Mivel a külső magatartás és a belső lelkület egymásra kölcsönös hatással vannak, az imádságos kéztartásnak ez a külső változása mutatja az Istennel való belső kapcsolatunkban is beállott változást. Igaz, hogy minden mélyen és igazán emberi egyúttal

* M. Müller, Frohe Gottesliebe. München, 66. 1.

természeteszerűen krisztusi is, — azért mégis úgy érezzük, hogy az imádságos magatartásnak az ősi formái valahogyan tisztábban őrizték meg még a legelső hívők lelkiségét. Miért ne lehetne magán-imádságunkban is a germán lelkületet eláruló kéz-összekulcsolás helyett az ősi „római katolikus” lelkületet bennünk is felébresztő imádságos külsőt felújítanunk? Talán ez is segítene, hogy levessük magunkról az Isten koldusainak szerepét, akik énjükbe begubózkodva örökösen csak kéregetnek, s e miatt nem ismerik a kitárt szívvel, kitárt lélekkel Istent dicsőítő és Istent magasztaló himnuszos lelkületet meg Jézust szívébe rejtő, a megszentelő kegyelem erejével az Úr templomává váló szívünkben Jézussal találkozó és ölelkező boldog birtoklást.

e) Az efezusi búcsú egyúttal Szent Pál búcsúja volt az életét betöltő igazi munkától. Hogy maga Szent Pál is tisztában volt ezzel, arról a beszéd átelmélkedése után alig lehet kétségünk. Mint ereje teljében levő fiatal férfi élte át a damaszkusi fordulatot. Azután húsz teljes esztendőt töltött az evangélium szolgálatában. De milyen évek voltak ezek! Telve hihetetlen testi fáradalmakkal, kibírhatatlannak látszó belső gyötrelmekkel.

„Nyomorban, szükségben, szorongattatásban,
Vereségben, fogságban, háborúságban,
Küszködésben, virrasztásban, böjtlésben,
Tisztaságban, tudományban,
Türelemben, szívességben, Szentlélekben,
Képmutatás nélkül való szeretetben,
Igazmondásban Isten erejében,
Az igazság védő és támadó fegyverzetében.
Dicsőség és gyalázat között,
Ócsárlás és magasztalás között:
Mint ámitók és mégis igazak,
Mint ismeretlenek és mégis ismertek,
Mint holtak és íme mégis élők,
Mint megostorozottak, de meg nem öltek,

Mint búsulók és mégis vidámak,
Mint szegények és mégis bőkezűek,
Mint akiknek semmijük sincs, és mégis mindenük
van."

(II Kor. 6, 4—10.)

Nem csoda, ha mindez megemésztette az Apostol erőit. Nemsokára maga írja Filemonnak, hogy „*őreg Paulus*” lett. Még tervezget ugyan, bár jól tudja, hogy élete eddig sem a tervek szerint alakul. Felsőbb kéz vezette eddig is, az vezetí ezután is. Élete tulajdonképeni művét befejezte, ami még jöhet, az csak ráadás, utójáték. Csak egyet tud biztosan: útja eddig is mindenhol és mindenkor szükség és küzdelem közt vezetett. Ez vár rá a jövőben is, de kész mindent elviselni, mert kész meghalni is Krisztusért.

Előszó — — — — —	3
------------------	---

Első fejezet

Szent Pál meghívása és előkészítése

1. A Gondviselés munkája — — — — —	7
2. Isten hármasságának ösztökéje — — — — —	15
3. A nagy forduló — — — — —	18
4. Az Isten iskolájában — — — — —	22
5. A megtért első élményei — — — — —	28
6. Újra Damaszkuszban — — — — —	32
7. A magabizalom csendes éve — — — — —	39
8. Szent Pál misztikájának forrásai — — — — —	41
9. Antiochiában — — — — —	44
10. Az ünnepélyes megindulás — — — — —	45
11. Győzd le a rosszat jóval! — — — — —	47
12. Az első misszionárius küldetés — — — — —	50

Második fejezet

Szent Pál első apostoli útja

13. Az első tapasztalatok Cyprus szigetén — — — — —	54
14. Vezető helyen a pisidiai Antiochiában — — — — —	61
15. A lelkek szétválása — — — — —	71
16. Elszántan Ikoniumban — — — — —	76
17. Egyszerű emberek közt Lisztrában — — — — —	82
18. Hazatérés — — — — —	87

Harmadik fejezet

Szent Pál az apostoli zsinaton

19. Kitér a válság! Mózes-e vagy Krisztus? — — — — —	94
20. Szólnak az apostolok — — — — —	99
21. Irtak az apostolok — — — — —	105

Negyedik fejezet

Szent Pál második útja

22. Szétváló utak... — — — — —	111
23. Isten irányítása alatt — — — — —	117

24. Sorsfordulat	— — — — —	124
25. Az első „oratórium” Európában	— — — — —	130
26. Az ördög incselkedései	— — — — —	134
27. Leleplezések	— — — — —	136
28. A börtön áldott éjszakája	— — — — —	141
29. Kell a becsület	— — — — —	149

Ötödik fejezet

Szent Pál apostolkodásának teljes kivirágása

30. A siker titka	— — — — —	155
31. Vetésre érett lelkek	— — — — —	163
32. Egyedül Athénben	— — — — —	170
33. Az Areopagos előtt	— — — — —	179
34. Égi és földi bölcsesség	— — — — —	191
35. Új környezetben Korintusban	— — — — —	201
36. Új munka, új nehézségek, új biztatás	— — — — —	209
37. A kegyelem sugárzása	— — — — —	219
38. Incipit Novum Testamentum	— — — — —	224
39. Maran Atha. (Az első levél Tesszalonikába.)	— — — — —	227
40. Az Antikrisztus. (A második levél Tesszalonikába.)	— — — — —	229
41. Hálas szívvel Jeruzsálembe	— — — — —	231

Hatodik fejezet

Szent Pál harmadik missziós útjára indul

42. Kölcsönös segítség	— — — — —	235
43. Továbbépítés	— — — — —	242
44. A Lélek és a hívek	— — — — —	252
45. „Valamennyi egyházért való gondoskodás” (II Kor. 11, 28.)	— — — — —	255
46. „Szabadságra vagytok meghíva.” (Levél a galatákhoz.)	— — — — —	259
47. A kereszt „balgasága” — és az adottságok sokfélesége. (Az első levél Korintusba.)	— — — — —	262
48. Isten magasságai és a Sátán mélységei	— — — — —	270
49. A Gonosz bosszúja	— — — — —	275
50. Az evangélium szolgálata: dicsőség és erő. (A második levél Korintusba.)	— — — — —	282
51. Krisztus által új élet Istenben. (Levél a rómaiakhoz.)	— — — — —	287
52. Készülődés a visszautazásra	— — — — —	297
53. Szent Lukács naplójából	— — — — —	299
54. Szent Pál búcsúja	— — — — —	302

